VALENTIN-IOAN FUŞCAN

ALBIONUL ÎN CĂUTARE DE ALIAȚI 1914–1918

editura militară

VALENTIN-IOAN FUŞCAN

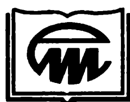
ALBIONUL ÎN CĂUTARE DE ALIAȚI 1914 – 1918

Interesele politico-militare ale Marii Britanii la gurile Dunării și în Balcani în anii Primului Război Mondial

VALENTIN-IOAN FUŞCAN

ALBIONUL ÎN CĂUTARE DE ALIAȚI 1914 – 1918

Interesele politico-militare ale Marii Britanii la gurile Dunării și în Balcani în anii Primului Război Mondial

EDITURA MILITARĂ
BUCUREŞTI, 2014

Coperta: Adrian PANDEA
Redactor: Irina STĂNCULEA
Layout: Elena LEMNARU

Preț de vânzare (editură): 12 lei

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
FUŞCAN, VALENTIN-IOAN
Albionul în căutare de aliaţi: 1914-1918. Interesele politico-militare ale Marii Britanii la gurile Dunării şi în Balcani în anii Primului Război Mondial / Valentin-Ioan Fuşcan. - Bucureşti : Editura Militară, 2014
Bibliogr.
ISBN 978-973-32-0961-4

94(100)

CUPRINS

Nota autorului

Realizarea acestei cărți nu ar fi fost posibilă fără susținerea necondiționată de care am beneficiat de-a lungul întregii perioade de documentare și elaborare din partea a numeroase persoane și instituții publice, cărora le exprim întreaga mea recunoștință.

Mulțumirile mele se îndreaptă înainte de toate către doamna prof. univ. dr. Viorica Moisuc, coordonatoarea tezei mele de doctorat. Sfaturile dânsei m-au ghidat cu multă pertinență de-a lungul cercetării care a stat la baza acestei lucrări. Îi sunt deci profund recunoscător pentru încrederea acordată și o asigur de întreaga mea gratitudine.

Aș dori să amintesc aici, de asemenea, prietenia cu care regretatul academician Florin Constantiniu m-a onorat de-a lungul a două decenii, perioadă care a coincis cu anii formării mele intelectuale. Cu multă disponibilitate, istoricul Florin Constantiniu mi-a semnalat o serie de lucrări utile demersului meu științific și m-a încurajat în mod constant, urmărind cu mult interes parcursul meu academic. În plus, mi-a dăruit o serie de cărți și studii de specialitate care, pe lângă faptul că mi-au îmbogățit biblioteca, mi-au fost de un real folos în completarea bibliografiei necesare elaborării finale a tezei.

La Arhivele Naționale, Arhivele Diplomatice, Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Națională am găsit înțelegere și deschidere, punându-mi-se la dispoziție cu multă solicitudine documentele și lucrările de care aveam nevoie. Aceeași deschidere am găsit-o în cadrul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga", a cărui conducere mi-a facilitat accesul la bogata sa bibliotecă, recomandându-mă în același timp călduros Bibliotecii Academiei Române. Menționez în acest context amabilitatea deosebită pe care mi-a arătat-o secretara Institutului, doamna Tatiana Denize.

Din partea Universității „Ovidius" (Constanța), în cadrul căreia mi-am susținut teza de doctorat, am beneficiat de întreaga susținere.

Mulțumesc, de asemenea, membrilor Comisiei de susținere a doctoratului – prof. univ. dr. Ion Calafeteanu, prof. univ. dr. Marian Cojoc, prof. univ. dr. Corneliu Mihail Lungu –, precum și celorlalți profesori care, de-a lungul timpului, au făcut parte din comisiile de susținere a examenelor de doctorat. În mod special, aș dori să-i mulțumesc domnului prof. univ. dr. Corneliu Mihail Lungu,

care a citit cu mult interes versiunea preliminară a tezei mele, încurajându-mă în sensul unei viitoarei publicări.

Lui Dan Manolache, prieten şi coleg în cursul studiilor doctorale şi, în acelaşi timp, redactor al emisiunii „Pagini de Istorie" (Radio România Cultural), îi mulţumesc pentru susţinerea arătată şi pentru şansa de a cunoaşte prin intermediul emisiunii sale o serie de personalităţi ale istoriografiei româneşti contemporane.

Doresc să îi aduc sincere mulţumiri lui Daniel Predoiu, de care mă leagă o veche prietenie, căruia îi sunt profund recunoscător pentru sprijinul esenţial pe care mi l-a acordat pe parcursul doctoratului. Fără a precupeţi niciun efort, Daniel a depistat în bibliotecile nord-americane numeroase cărţi, articole şi studii privind problematica Primului Război Mondial, indispensabile unei investigaţii istoriografice temeinice.

De asemenea, lui Cristian Moşnianu, prieten şi fost coleg de cameră din anii studenţiei, îi sunt îndatorat că mi-a asigurat cele mai bune condiţii de cazare pe durata anilor de doctorat.

Totodată, mulţumirile mele călduroase se îndreaptă către toţi cei care m-au susţinut şi încurajat în vederea publicării tezei de doctorat şi, în mod special, doamna Irina Lister, doamna doctor Elena Segărceanu şi doamna Postumia Tănase.

Editurii Militare, reprezentată prin domnul director Adrian Pandea, îi mulţumesc pentru încrederea arătată, concretizată prin decizia de a-mi publica cartea de faţă. În acest context, se impune să amintesc şi efortul depus de doamna redactor Dana-Irina Stănculea, care a avut răbdarea să-mi parcurgă textul şi să semnaleze cu multă acribie eventualele erori, efort pentru care îi sunt profund recunoscător.

Nu în ultimul rând, îi mulţumesc din toată inima mamei mele, care m-a susţinut mereu şi m-a îndemnat să îmi urmez pasiunea pentru istorie. O asigur de toată recunoştinţa şi dragostea mea.

Cuvânt-înainte

Cunoscut încă de pe vremea studenției pentru pasiunea sa de a cunoaște cât mai cuprinzător și aprofundat diferite probleme de istorie națională și universală, căutător neobosit de documente și cărți de specialitate, se poate spune despre Valentin Fușcan că a dat măsura capacității sale excepționale în domeniul analizării relațiilor internaționale – cu adresă directă la politica Marii Britanii în zona balcano-dunăreană în anii Primului Război Mondial – în lucrarea de față.

Este de subliniat din capul locului că avem de-a face cu o contribuție majoră la cunoașterea acestui ansamblu de probleme de natură politică, diplomatică, economică, cu nenumărate ramificații în politica și strategia marilor puteri într-o zonă de interes strategic de prim-plan; tema aceasta, ca atare, *n-a fost abordată nici în istoriografia română, nici în cea britanică sau universală.*

În ceea ce privește documentarea, nu cred că i s-ar putea găsi lipsuri nici chiar de un învederat „cârcotaș". Valentin Fușcan a explorat arhivele britanice, a avut acces la o vastă bibliografie de specialitate, necunoscută în țară și nu numai aici, completând în felul acesta documentația internă din care, personal, nu văd ce ar lipsi. Lucrarea este construită pe baze documentare solide și serioase într-o direcție ce se dorește a fi exhaustivă – treaptă de un relativism obiectiv binecunoscut –, dovedește respectul pentru cunoaștere, respectul pentru cuvântul scris, respectul pentru judecățile de valoare formulate. Este o calitate din ce în ce mai rar întâlnită.

Economia lucrării ne pune în fața unei analize și, în aceeași măsură, a unei sinteze minuțios urmărite pe parcursul a cinci capitole împărțite fiecare în mai multe paragrafe.

Aș atrage atenția asupra paginilor de introducere, unde autorul dă măsura maturității analizei metodologice a curentelor existente în istoriografia britanică, universală, românească privind subiectul său, dar și a multor altora, adiacente sau subordonate.

În ceea ce privește definirea politicii Marii Britanii la gurile Dunării și în Balcani în ajunul Primului Război Mondial, autorul definește cu claritate câteva noțiuni de bază ce vor sta la baza analizei sale:

– politica Marii Britanii în Europa de Sud-Est a evoluat în funcție de interesele imperiului la Dunărea de Jos și Marea Neagră, în Orientul Mijlociu și bazinul oriental al Mării Mediterane;

– interesul Marii Britanii în menţinerea integrităţii Imperiului Otoman a fost subordonat viziunii sale legate de crearea unei „bariere" în faţa expansiunii ruse şi nu mai puţin a rolului pe care acest imperiu îl putea avea ca sursă de materii prime şi piaţă de desfacere, funcţie accentuată după deschiderea canalului de Suez;

– modificările intervenite în politica Imperiului Britanic faţă de cel Otoman au fost legate nemijlocit de constituirea statelor din Peninsula Balcanică, proces ce a demonstrat apariţia unui nou şi important factor de rezistenţă faţă de expansiunea Rusiei ţariste;

– chestiunile de natură economică ce interesau Marea Britanie au jucat un rol de prim ordin în statuarea politicii sale la Dunărea de Jos după 1856;

– la finele secolului al XIX-lea, Marea Britanie a devenit interesată în cel mai înalt grad de obţinerea superiorităţii sale navale în Mediterana de Est şi Marea Neagră, factorul cauzal esenţial fiind planurile ruseşti de expansiune spre Constantinopol şi Strâmtori;

– în primul deceniu al secolului XX, în politica externă a Marii Britanii a apărut puternic factorul german, mutându-se atenţia strategiei politice şi diplomatice britanice în această direcţie; concomitent, cooperarea cu Rusia într-o serie de probleme balcanice, în contextul ofensivei austro-ungare în Balcani.

Din cele cinci capitole, locul României în politica externă a Marii Britanii în anii Primului Război Mondial este analizat în capitolele III şi IV. Partea aceasta a lucrării se remarcă prin analiza, pe diverse planuri, a intereselor României în încrengătura intereselor Marilor Puteri în zonă. Mi se pare excelentă prezentarea şi integrarea „problemei româneşti" în ansamblul politicii externe, strategiei şi diplomaţiei britanice în zonă: obiectivele de război ale Marii Britanii se încadrează în tradiţionala politică de echilibru şi nu anticipau în niciun fel marile schimbări politice, teritoriale şi militare din 1918, spune autorul. Includerea între acestea a distrugerii militarismului prusac, dincolo de stilul retoric impus de circumstanţe, trebuie înţeleasă ca eliminarea primejdiei reprezentate de voinţa de hegemonie a Germaniei.

Mi se pare demn de remarcat faptul că, pentru prima dată în istoriografia românească, este prezentat în prim-plan rolul pe care l-a avut în epocă R.W. Seton-Watson, alias *Scotus Viator*, pe planul analizei realiste şi obiective a situaţiei din Europa Centrală şi de Sud-Est, dar, în primul rând, interesul său pentru cunoaşterea realităţilor româneşti ca atare şi publicisticii care a lansat în lume ceea ce se numea „problema românească".

„Pacea de la Bucureşti" – problemă deopotrivă politică, strategică, militară, economică –, având nenumărate legături cu evoluţia situaţiei internaţionale într-o lungă perioadă de timp, a pus în faţa autorului chestiunea politicii Marii Britanii în acest context. Documentele britanice studiate de Valentin Fuşcan atestă preocupările Cabinetului britanic pentru menţinerea României alături de Aliaţi, îngrijorările pentru evoluţiile nefavorabile politice din România şi pentru consecinţele destrămării frontului româno-rus în perspectiva continuării războiului contra Centralilor. Partea aceasta abundă în informaţii noi, necunoscute până acum.

Politica Marii Britanii faţă de transformările ivite în Europa Centrală şi de Sud-Est sub flamura recunoaşterii „principiului naţionalităţilor" prezintă o complexitate deosebită, date fiind elementele nou-apărute care răsturnau o „lume veche" pentru o alta ale cărei definiri erau încă destul de nesigure şi confuze. Autorul pune în circulaţie documente noi privind poziţia Cabinetului britanic faţă de o posibilă păstrare a statului dualist în Europa Centrală, sub diferite forme, puncte de vedere pro şi contra; consecinţele acestor evoluţii politice britanice în ceea ce priveşte statutul României sunt analizate în toată întinderea lor, iar judecăţile de valoare ţin seama de impactul loviturii de stat din Rusia, din noiembrie 1917, asupra evoluţiei raportului de forţe politice în zonă.

Concluziile autorului, inserate la sfârşitul demonstraţiei, sunt bine-venite şi subliniază ideile principale ale lucrării. Bibliografia, extrem de variată şi foarte cuprinzătoare, reflectă gradul înalt de documentare a lucrării.

Elaborată după toate canoanele şi rigorile ştiinţifice şi academice, redactată într-un stil alert şi clar, consider că lucrarea reprezintă un câştig evident pentru istoriografia românească.

Prof. univ. dr. Viorica Moisuc

INTRODUCERE

Consideraţii istoriografice şi metodologice

Cercetătorul istoriei diplomatice a anilor 1914–1918 are în faţă, din punct de vedere metodologic, mai multe opţiuni de tratare. Pierre Renouvin, marele magistru al istoriei relaţiilor internaţionale, a sintetizat în introducerea la monumentala sa sinteză *Histoire des relations internationales*[1] cele două direcţii fundamentale de investigaţie. Cea dintâi se plasează în descendenţa istoriografiei pozitiviste, urmărind reconstituirea evenimentelor, prezentate în manieră narativă; este vorba de o prezentare istoricistă a activităţii cabinetelor, a oficiilor diplomatice, a negocierilor şi tratatelor. Cea de a doua are în vedere starea de spirit, mentalităţile colective, pasiunile şi ideile care pun în mişcare opinia publică, devenită factor de presiune asupra guvernelor. Sinteza realizată de Pierre Renouvin şi Jean Baptiste Duroselle a înmănuncheat într-o singură direcţie de cercetare analiza forţelor profunde – de la factorul economic la pasiunile colective – şi acţiunea oamenilor de stat a căror conduită a fost sistematizată în cadrul unei tipologii[2].

În lucrarea de faţă am avut în vedere multiplii factori care au concurat la definirea politicii Marii Britanii în Europa de Sud-Est în care trebuie înţeleasă acţiunea unor forţe profunde, de durată, care se integrează intereselor acestei ţări încă din perioada deschiderii problemei orientale, interese aflate ulterior sub impactul conjuncturilor generate de voinţa de supremaţie a Germaniei wilhelmiene. În confruntarea dintre cele două mari puteri, istoricul poate urmări modalităţile în care obiective de lungă durată s-au împletit cu obiective imediate, percepute în mod diferit de oamenii politici de la Londra, deveniţi exponenţii unor interese care puteau fi atinse pe căi diplomatice sau militare.

Atenţia noastră s-a îndreptat spre cele două paliere ale cercetării istorice: primul – reconstituirea faptelor; cel de-al doilea – stabilirea legăturilor cauzale care le explică şi le conferă un sens istoric.[3]

Desluşirea sensului evenimentelor istorice a fost urmărită în complexitatea cauzalităţilor, interdependenţelor, confruntărilor de interese, antagonismelor,

---

[1] Pierre Renouvin, *Introduction générale*, în François-L. Ganshof, *Le Moyen Age (Histoire des relations internationales*, tome I), Paris, Hachette, 1953.

[2] Pierre Renouvin, Jean Baptiste Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Paris, Armand-Colin, 1964, p. 35-57.

[3] Ennio di Nolfo, *Introducere în istoria relaţiilor internaţionale*, Bucureşti, Editura All, 2007, p. 29.

contradicțiilor dintre marile puteri într-o zonă geostrategică de interes major general. Am urmărit aşadar evoluția intereselor majore ale politicii externe britanice la începutul secolului al XX-lea, geneza şi evoluția antagonismului cu Germania, pentru ca, odată conflictul izbucnit, să subliniem acțiunile specifice britanice în promovarea intereselor imperiului, în contextul determinat al războiului.

De la fapte, la explicații: odată reconstituită succesiunea evenimentelor, ne-am străduit să cunoaştem şi să arătăm înlănțuirile cauzale. După ce am arătat „cum", ne-am străduit să desluşim „de ce" acestea s-au petrecut astfel.

Documentele diplomatice, dată fiind natura şi specificul lor, trebuie coroborate cu alte surse de informare de arhivă, cu presa, memorialistica luată în ansamblul ei (memorii, însemnări zilnice, jurnale, amintiri).

Imediat după încheierea Primului Război Mondial, culpabilitatea Germaniei, consfințită prin articolul 231 al Tratatului de la Versailles, şi-a pus sigiliul pe interpretarea istorică. A fost un exemplu de felul în care *vae victis* se aplică în investigația istorică. Atât timp cât acest punct de vedere a predominat, lucrările privind prima conflagrație mondială, deşi bogate factologic, au rămas prizoniere ale unor înguste tipare interpretative. Pe măsura îndepărtării de evenimente şi, pe cale de consecință, a dobândirii unei perspective istorice, literatura de specialitate şi-a dobândit obiectivitatea necesară, astfel că, după cel de-al Doilea Război Mondial, contribuțiile pe această temă s-au dovedit înnoitoare. Se poate spune fără exagerare că lucrarea lui Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/1918*[4] („Acapararea puterii mondiale. Scopurile de război ale Germaniei imperiale 1914–1918"), a deschis un orizont nou cercetării, punând în lumină, de astă dată, pe temeiuri documentare, nu propagandistice, voința de hegemonie mondială a Germaniei.

Politica britanică față de România, Bulgaria şi Grecia este puțin analizată. Atenția istoricilor, mai ales a celor britanici, s-a concentrat în special asupra debarcării de la Gallipoli (Turcia) şi a operațiunilor militare care i-au urmat. Acțiunile pentru atragerea în război a statelor balcanice, rămase neutre în 1914, nu au ocupat decât un loc marginal în contribuțiile consacrate acestei zone a continentului.

Pe baza surselor arhivistice şi a bibliografiei de specialitate, am prezentat, în paginile ce urmează, ansamblul demersurilor *Foreign Office*-ului pentru a câştiga de partea Antantei statele sud-est europene. România, Bulgaria şi Grecia nu şi-au declarat opțiunea politică, după atacul Austro-Ungariei asupra Serbiei, pentru una dintre cele două tabere beligerante. În acest context, am apreciat că analizarea mijloacelor utilizate de Cabinetul de la Londra în a apăra interesele britanice, amenințate de riscul instalării hegemoniei Germaniei în Europa după război, necesită o atenție specială.

Istoriografia engleză, dar şi cea internațională au analizat evoluția politicii britanice în Peninsula Balcanică şi Orientul Mijlociu chiar dacă, în general, interesul lor s-a îndreptat în mod preponderent spre problema antagonismului anglo-german, considerat a fi una dintre cauzele majore, dacă nu principala cauză

---

[4] Publicată la editura Droste, Düsseldorf, 1961.

a declanşării Primului Război Mondial. Istoriografia politicii britanice la Dunărea de Jos şi în Peninsula Balcanică în anii Primului Război Mondial se integrează, în cea mai mare parte a ei, în foarte bogata bibliografie dedicată marii conflagrații din anii 1914–1918.

Responsabilitatea în diferitele etape ale desfăşurării războiului a preocupat în chip precumpănitor pe istoricii care au studiat această problemă în perioada interbelică. Articolul 231 din Tratatul de la Versailles, care consemna răspunderea Germaniei şi a aliaților ei în izbucnirea ostilităților, precum şi patimile încă nestinse ale unui trecut apropiat şi-au pus sigiliul pe cercetările specialiştilor. Partizanatul politic nu a fost însă atât de puternic încât să poată bloca investigația autentică asupra originilor îndepărtate şi apropiate ale marelui conflict.

Analiza obiectivă, documentată şi nuanțată a evenimentului a condus la apariția unui şir de lucrări solide, rămase până astăzi jaloane în istoriografia Primului Război Mondial, pe primul loc situându-se, după părerea noastră, contribuția de prim rang a lui Pierre Renouvin, *Les origines immédiates de la guerre* („Originile imediate ale războiului", Paris, 1925). Încă de pe atunci, cercetarea istoricului francez revela trăsăturile caracteristice ale metodei sale de investigație a relațiilor internaționale, metodă care avea să fie aşezată la temelia unei adevărate şcoli de studiu al istoriei relațiilor internaționale.

Calea deschisă de Renouvin a fost urmată cu strălucire de Jean Baptiste Duroselle, care analizează acțiunea cauzelor profunde: condițiile vieții materiale, structurile economice şi sociale, pasiunile colective de tipul naționalismului agresiv. Aceste forțe profunde îşi exercită acțiunea asupra „grupurilor de presiune" şi a oamenilor de stat, a căror tipologie a fost studiată de P. Renouvin şi J.P. Duroselle în lucrarea lor de mare notorietate, *Introduction à l'histoire des relations internationales* („Introducere în istoria relațiilor internaționale", Paris, 1964).

Concepția şi metoda de cercetare a lui Pierre Renouvin sunt lesne identificabile în volumul din 1925 şi pot fi rezumate într-un singur cuvânt: echilibru, autorul urmărind, cu egală atenție, interesele Marilor Puteri, precum şi deciziile oamenilor politici, în elaborarea cărora s-au împletit percepțiile personale ale interesului național, acțiunile grupurilor de presiune, exigențele înaltelor comandamente militare şi sentimentele opiniei publice.

Fără a avea amploarea cercetării lui Renouvin, se cuvine menționată aici lucrarea apărută în anul următor a lui Robert William Seton-Watson, *A study of the origins of the war* („Studiu asupra originilor războiului", Londra, 1926), şi acest lucru nu numai pentru că autorul a fost un excelent cunoscător al problemelor româneşti, dar şi pentru că ea se distinge printr-o expunere informată şi clară asupra cauzelor Primului Război Mondial.

Deşi marea conflagrație dintre anii 1939–1945 a estompat-o pe cea dintâi, totuşi studiile consacrate Primului Război Mondial au progresat prin lărgirea bazei documentare şi prin aprofundarea analizei, în perioada postbelică.

Politica externă a Marilor Puteri, inclusiv a Marii Britanii, a beneficiat de o analiză mult mai atentă a nuanțelor şi mai emancipată de servituțile politice. Şi de această dată, după părerea noastră, şcoala franceză s-a situat în frunte prin publicarea marii sinteze dirijate de Pierre Renouvin, *Histoire de relations internationales* („Istoria relațiilor internaționale"), în cuprinsul căreia se disting volumele VI – *Le XIX*[e] *siècle* („Secolul al XIX-lea") şi VII – *Les crises du XX*[e] *siècle* („Crizele secolului al XX-lea, Partea I, *1914–1929*), alături de care amintim voluminoasa cercetare a aceluiaşi P. Renouvin, *La crise européenne et la première guerre mondiale* („Criza europeană şi Primul Război Mondial") – volumul XIX din marea sinteză *Peuples et civilisations* („Popoare şi civilizații", Paris, 1962).

Un şir de sinteze clasice de istorie europeană şi britanică oferă cercetătorului informații de cel mai mare interes pentru studiul politicii externe a Marii Britanii în ajunul şi în timpul Primului Război Mondial.

Merită menționată marea sinteză de istorie continentală, *The Oxford History of Modern Europe* („Istoria Oxford a Europei moderne"), din cuprinsul căreia volumul care interesează aici este cel al lui A.J.P. Taylor, *The Struggle for mastery in Europe* („Lupta pentru supremație în Europa", Oxford, 1954). Autorul este considerat „copilul teribil" al istoriografiei britanice prin caracterul de noutate şi originalitate ale concluziilor sale, aflate în contradicție cu cele ale confraților săi. A.J.P. Taylor este şi autor al unei istorii a Primului Război Mondial (*The First World War*, reeditată în repetate rânduri în Anglia, Statele Unite şi Australia). El a scris şi o sinteză de istorie britanică (*English History, 1914-1945*, Oxford, 1965), care se caracterizează printr-o forță de sinteză remarcabilă.

Recenzând acest volum, Maurice Shock subliniază că „Dl. Taylor este un maestru al narării condensate [...], nivelul general este extraordinar de ridicat dacă se ține seama de cât de mult material a fost cuprins în cele 600 de pagini[5]". Caracterizările de ansamblu ale politicii britanice sunt foarte utile cercetării întreprinse de noi.

Excelentului cunoscător al problemelor istoriei româneşti şi al chestiunii minorităților din Europa Centrală, R.W. Seton-Watson, îi datorăm o solidă sinteză de istorie a politicii externe britanice de la Revoluția Franceză până la izbucnirea Primului Război Mondial: *Britain in Europe. 1789–1914. A survey of foreign policy* („Marea Britanie în Europa. 1789–1914. Un studiu de politică externă"). Autorul stăruie asupra fidelității cu care Marea Britanie a urmărit principiul echilibrului de putere pe continentul european: „Politica britanică este expresia naturală a caracterului național, cu defectele şi calitățile sale. Prea adesea, ea a fost văzută ca expresie a unei neîncrederi față de alte țări, întemeiată pe ignoranță sau prejudecată, dar, în esență, ea a reprezentat un instinct sănătos, acela de a se ține departe sau de a rezista statelor al căror apetit de putere depăşea orice măsură."[6]

[5] „English Historical Review", nr. 325, October, 1967, p. 808.

[6] R. W. Seton-Watson, *Britain in Europe. 1789-1914. A survey of foreign policy*, Cambridge, Camb. University Press, 1937, p. 37.

Printre sintezele privind Primul Război Mondial, desfăşurarea ostilităţilor între cele două tabere beligerante, Antanta şi Puterile Centrale, analiza acţiunilor diplomaţiei statelor implicate în război, se remarcă lucrarea, devenită clasică, a istoricului militar britanic Sir Basil Liddell Hart, *History of the First World War* („Istoria Primului Război Mondial"), publicată într-o primă ediție în 1930.[7] Istoricul britanic a avut în vedere şi planurile britanice de acțiune în Dardanele, concretizate prin acțiunea navală împotriva Turciei, încheiată, finalmente, prin eşecul din peninsula Gallipoli. Analizând politica Marii Britanii în Balcani, Sir Basil Liddell Hart a scos în evidență faptul că prezența militară britanică la Salonic a fost justificată de rațiuni politice, prin aceea că guvernul de la Londra spera că acest lucru ar fi putut contribui la încurajarea statelor balcanice să se alăture Antantei.

Deşi, în general, sintezele de istorie europeană şi britanică acordă un spațiu restrâns politicii Angliei în sud-estul european, excepție făcând expediția din Dardanele, acestea sunt importante întrucât fixează cadrul general al demersurile diplomaților britanici pentru a stânjeni pătrunderea germană în Orientul Mijlociu.

Istoricii români au abordat sporadic raporturile româno-engleze în ajunul şi în perioada Primului Război Mondial. În plină desfăşurare a marii conflagrații, Nicolae Iorga a făcut în refugiul de la Iaşi o primă sinteză a raporturilor anglo-române, care valorifica şi cercetările anterioare: *Histoire des relations anglo-roumaines* („Istoria relațiilor anglo-române", Iaşi, 1917), tradusă în engleză abia în 1931.

O sinteză mai largă cu privire la istoria raporturilor României cu Anglia este datorată reputatului istoric Valeriu Florin Dobrinescu. Autorul a urmărit, aşa cum ne avertizează de la început, să discearnă, „dincolo de evoluția evenimentelor externe, semnificațiile profunde ale relațiilor dintre România şi Anglia"[8]. Lucrarea are la bază numeroase documente provenind din arhivele româneşti, dar şi străine, istoricul român făcând apel şi la marile colecții oficiale diplomatice, ceea ce o face indispensabilă oricărei cercetări temeinice.

Raporturilor politico-diplomatice ale României cu Marea Britanie în timpul Primului Război Mondial le este consacrat un capitol în care Valeriu Florin Dobrinescu analizează, printre altele, percepția diplomației britanice cu privire la neutralitatea României – hotărâtă în urma Consiliului de Coroană din 3 iulie 1914 – şi eforturile acesteia de a atrage țara noastră de partea Antantei, intrarea regatului român în război în vara anului 1916, situația militară a României şi problema armistițiului, ecoul cauzei româneşti în Anglia.

Cu privire la problema păcii de la Bucureşti şi recunoaşterea statutului de aliat, autorul apreciază că „evenimentele de la sfârşitul anului 1917 şi încheierea

---

[7] Pentru prezenta lucrare am utilizat B.H. Liddell Hart, *History of the First World War*, London, Pan Books Ltd., 1973.

[8] Valeriu Florin Dobrinescu, *Relații româno-engleze (1914–1933)*, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 1986, p. 8.

păcii de la Bucureşti au avut, pe planul raporturilor bilaterale, însemnate repercusiuni asupra relaţiilor României cu Marile Puteri, îndeosebi în timpul lucrărilor Conferinţei de Pace".[9]

Recent, Tiberiu Velter a continuat cercetările în direcţia relaţiilor românobritanice în perioada Primului Război Mondial, expuse în cadrul unor sinteze utile pentru cunoaşterea contextului general în care s-a manifestat interesul britanic pentru spaţiul balcanic, în general, şi România, în special.[10]

Activitatea prodigioasă a lui Robert William Seton-Watson în favoarea intereselor României şi a influenţării politicii britanice în problema mai generală a minorităţilor a făcut obiectul unei analize amănunţite şi erudite a acad. Cornelia Bodea.[11] Autoarea oferă prin lucrarea sa o imagine amplă şi nuanţată a interesului pe care situaţia naţională a românilor din Imperiul Austro-Ungar l-a suscitat în rândul oamenilor politici din Marea Britanie, dar şi în cel al cercurilor intelectuale preocupate de soarta naţionalităţilor din Europa Centrală şi de Sud-Est, cum a fost de altfel cazul lui R.W. Seton-Watson, a cărui activitate în timpul Primului Război Mondial, precum şi în cursul desfăşurării Conferinţei de Pace de la Paris din 1919 a jucat un rol esenţial în susţinerea cauzei româneşti. R.W. Seton-Watson a avut o contribuţie semnificativă în informarea opiniei publice britanice asupra realităţilor din Imperiul Austro-Ungar, dar şi în influenţarea factorilor politici britanici în susţinerea principiului naţionalităţilor ca element primordial în trasarea frontierelor la conferinţa de pace.

De asemenea, lucrarea reprezintă un instrument util în cunoaşterea activităţii lui R.W. Seton-Watson, reflectată în corespondenţa şi însemnările sale de călătorie din România, unde a avut numeroase discuţii cu oamenii politici români: Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Iorga, I.G. Duca şi Alexandru Marghiloman şi cu transilvănenii Aurel C. Popovici, Ioan Slavici, Eugen Brote, G. Bogdan-Duică şi Sextil Puşcariu. De altfel, istoricul britanic a întreţinut o bogată corespondenţă cu A.C. Popovici, Al. C. Orăscu, Al. Vaida-Voevod, George Moroianu, G.T. Kirileanu, Ioan Bianu, Nicolae Iorga, Octavian Goga, Take Ionescu, Radu Rosetti şi mulţi alţii.

Lucrarea reuneşte în acelaşi timp numeroase articole şi studii ale lui R.W. Seton-Watson precum: „Situaţia din Ungaria" (1906), „Austro-Ungaria şi vecinii ei din Sud" (1907), „Viitorul Austro-Ungariei" (1908), „Maghiarii, slovaci şi românii" (1908), „Austro-Ungaria ca Putere balcanică" (1912), „Arhiducele Franz Ferdinand" (1914), „Chestiunea română" (1914), „România şi românii" (1915),

---

[9] *Ibidem*, p. 38.

[10] Tiberiu Velter, *Relaţiile româno-britanice între anii 1914-1924*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000; Idem, *Albionul la Porţile Orientului. Repere diplomatice româno-britanice. 1914-1918*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004; Idem, *Marea Britanie şi Balcanii. Pagini de diplomaţie, 1914-1915*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004.

[11] Cornelia Bodea, *R.W. Seton-Watson şi românii. 1906-1920*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988.

„Memorandum special despre problema unei păci separate cu Austria", „Viitorul Austriei" (1918), „Românii din Ungaria" (1918), „Problema Banatului" (1919), „Tratatul cu Austria" (1919) etc.

Politica Marii Britanii față de sud-estul Europei nu deține o pondere ridicată în bibliografia istorică. Această puținătate este, însă, compensată – am spune – de marele număr de studii și articole privind orientările de bază ale politicii externe britanice, contradicțiile germano-britanice și procesul decizional la *Foreign Office*. Întrucât este evident că demersurile Londrei în aria sud-est europeană au fost parte integrantă a politicii externe britanice, ni s-a părut legitim să prezentăm acele contribuții în care am găsit informații și elemente de interpretare, în măsură să pună în lumina lor adevărată acțiunile Marii Britanii la Dunărea de Jos și în Balcani.

O analiză de certă valoare a politicii externe britanice în timpul Primului Război Mondial o reprezintă lucrarea lui Paul Guinn, *British Strategy and Politics, 1914 to 1918*[12] („Strategia și politica britanică, 1914–1918"). În ciuda listei impresionante de surse nepublicate pe care autorul o include în bibliografie, cartea se bazează într-o mare măsură pe surse deja cunoscute la acea dată. Valoarea lucrării este legată de profunzimea interpretării faptelor deja cunoscute. Privită din acest punct de vedere, lucrarea lui Paul Guinn reprezintă o contribuție importantă pentru evidențierea elementelor constitutive ale strategiei politice și militare britanice în timpul Primului Război Mondial. Acesta arată că nici H. Asquith, nici ceilalți membri ai cabinetului britanic nu au anticipat un război de uzură atunci când au luat decizia de a trimite corpul expediționar britanic în ajutorul aripii stângi franceze în august 1914. Potrivit istoricului englez, Comitetul Imperial al Apărării a fost mai mult preocupat de angajarea Marii Britanii în apărarea principiului balanței puterilor prin acordarea ajutorului său Franței sau Belgiei, sau amândurora, și nu în virtutea unei strategii care să facă acel ajutor eficace[13].

La rândul său, V.H. Rothwell, în cartea sa *British War and Peace Diplomacy, 1914–1918* („Războiul britanic și diplomația păcii, 1914–1918", Oxford, 1971), face o analiză minuțioasă și bine documentată asupra concepției oficiale privind obiectivele urmărite de diplomația britanică în timpul războiului, precum și negocierile întreprinse de aceasta în vederea încheierii păcii.

Axa principală a lucrării o reprezintă informațiile oferite de sursele oficiale britanice, fiind trecută întrucâtva cu vederea influența grupurilor de presiune neoficiale. Totodată, sunt puse într-o lumină interesantă opiniile contradictorii emise de oamenii politici britanici cu privire la obiectivele Marii Britanii în timpul războiului, mai ales după ce situația militară a Aliaților s-a deteriorat în mod serios în cursul anului 1917, când cercurile oficiale britanice erau tot mai convinse că o victorie finală asupra Germaniei devenise imposibilă. Autorul urmărește

[12] Paul Guinn, *British Strategy and Politics, 1914 to 1918*, Oxford, At Clarendon Press, 1965.
[13] „English Historical Rewiew", vol. 82, nr. 322-325, 1967, p. 361.

politica inițiată de Lloyd George de a determina aliații Germaniei să încheie pace separată, prim-ministrul britanic luând chiar în considerare în unele rânduri ideea unei păci de compromis cu Berlinul.

Un loc important în analiza pe care autorul o face cu privire la strategiile politicii externe britanice, aflate în legătură directă cu obiectivele care au determinat intrarea Marii Britanii în război, îl ocupă obiectivele opuse şi recomandările unor miniştri britanici şi ale diveselor departamente guvernamentale angrenate în desfăşurarea războiului, problemele legate de promisiunile teritoriale asumate față de diverşii aliați, dar pe care Lloyd George era hotărât să nu le respecte dacă acestea ar fi reprezentat un obstacol în calea unei păci separate cu aliații Germaniei sau chiar cu aceasta din urmă, neînțelegerile dintre Lloyd George şi William Robertson, cauzate de refuzul comandantului britanic de a suține eforturile diplomației britanice prin trimiterea de trupe de pe frontul de vest pe alte teatre de operațiuni.

V.H. Rothwell arată că, în ciuda contactelor neoficiale cu Bulgaria şi Turcia, liderii politici britanici şi-au pus în primul rând speranțele într-o pace separată cu Austro-Ungaria, diplomația britanică luând în considerare stabilirea unui imperiu austriac pe baze federale, care ar fi reprezentat o barieră pentru dorința Germaniei de dominație asupra Europei. De altfel, aşa cum subliniază istoricul englez, „birocrația" britanică era puțin interesată în susținerea naționalităților din Imperiul Austro-Ungar sau în încurajarea pretențiilor teritoriale – considerate nemăsurate – ale Italiei. Toate aceste elemente ne îndreptățesc să apreciem că lucrarea lui V.H. Rothwell este o contribuție utilă şi competentă în cunoaşterea problemelor complexe legate de soarta războiului cu care liderii politici britanici s-au confruntat.

Preocupări constante cu privire la politica Marii Britanii şi Franței în Balcani regăsim la David Dutton. Profesor la Universitatea din Liverpool, acesta a studiat în lucrarea sa intitulată *The Politics of Diplomacy. Britain and France in the Balkans in the First World War*[14] („Politica diplomației. Marea Britanie şi Franța în Balcani în Primul Război Mondial") politica guvernului de la Londra în contextul apartenenței Marii Britanii la o coaliție de forțe, în speță Antanta. Autorul analizează raporturile anglo-franceze, animate de dorința ambelor părți de a-şi promova propriile interese în Peninsula Balcanică, dar şi de necesitatea păstrării integrității parteneriatului dintre cele două state amenințate de Germania wilhelmiană. Lucrarea se concentrează asupra campaniei aliate de la Salonic, scoțând în lumină erorile şi eşecurile celor doi aliați. Nu mai puțin utile sunt şi celelalte studii consacrate politicii Franței în Balcani, puse mereu în contextul general al relațiilor cu Marea Britanie[15].

[14] David Dutton, *The Politics of Diplomacy. Britain and France in the Balkans in the First World War*, London, New York, I.B. Tauris&Co Ltd, 1998.

[15] Idem, *The Balkan Campaign and French War Aims in the Great War*, în „The English Historical Review", Vol. 94, No. 370 (Jan, 1979), p. 97-113; Idem, *France and the Commercial Exploitation of Greece during the Great War*, în „Canadian Journal of History"/„Annales canadiennes d'histoire", 14:1, 1979, Apr., p. 65-83.

O expunere clară și concisă asupra politicii Marii Britanii în Peninsula Balcanică ne-o oferă studiul istoricului canadian C.J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914–1916*[16] („Eșecul diplomației britanice în Balcani, 1914–1916"). Analiza – a ceea ce trebuie a fi considerat eșecul diplomației britanice în Balcani între anii 1914–1916 – este susținută de studierea minuțioasă a corespondenței oficiale, transmise de *Foreign Office* miniștrilor Marii Britanii în Balcani, dar și a corespondenței private a ministrului de externe britanic, Sir Edward Grey, precum și a unor documente redactate de Sir Arthur Nicholson, subsecretar permanent între anii 1910–1916, dar și de numeroși diplomați și miniștri englezi. În opinia cercetătorului canadian, doi factori esențiali au stat la baza eșeculului diplomației britanice în Balcani între anii 1914–1916[17]. Este vorba, pe de o parte, de rivalitățile existente între statele balcanice, ceea ce făcea ca, inevitabil, asigurarea alianței unuia dintre acestea să atragă în mod automat pierderea celeilalte în favoarea Puterilor Centrale[18]. Autorul are în vedere, în special, rivalitatea sârbo-bulgară cu privire la Macedonia. Al Doilea Război Balcanic (1913), încheiat cu anexarea Macedoniei bulgare, a avut drept consecințe, printre altele, adăugarea Greciei și României pe lista dușmanilor Bulgariei. Studiul relevă faptul că insuccesul diplomației britanice în Balcani după izbucnirea războiului a fost determinat de însăși incapacitatea cabinetului de la Londra de a aprecia în mod corect profunzimea rivalităților dintre statele din Balcani, Sir Edward Grey sperând, încă din toamna anului 1915, în realizarea unei apropieri între Bulgaria, Serbia, Grecia și România[19].

Pe de altă parte, cel de-al doilea factor major care a contribuit decisiv la eșecul *Foreign Office*-ului de a atrage de partea Antantei statele balcanice este considerat a fi cel de ordin militar[20]. Dispunând de forțe terestre reduse, Marea Britanie și-a concentrat cu precădere atenția asupra frontului de vest, considerat a fi de fapt cheia întregului război, acordând, în aceste circumstanțe, o atenție redusă Peninsulei Balcanice. Modificarea treptată a acestei viziuni, susținută în primul rând de generalul Kitchener, s-a datorat, așa cum subliniază C.J. Lowe, presiunilor constante, în Consiliul de Război, în lunile ianuarie–februarie 1915, ale lui Lloyd George și Winston Churchill. Convinși că frontul de vest reprezintă o adevărată „mașină de tocat vieți omenești", aceștia au susținut energic proiectul trimiterii unei armate în Balcani în scopul de a atrage toate statele balcanice în război de partea Antantei.[21]

Lipsa unei viziuni clare la *Foreign Office* asupra modificării strategiei germane în cursul anului 1915 a avut, în opinia cercetătorului nord-american, con-

---

[16] C.J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în „Canadian Journal of History/Annales canadiennes d'histoire", 4:1, (1969:Mar.), p. 73-100.

[17] *Ibidem*, p. 73.

[18] *Ibidem.*

[19] *Ibidem.*

[20] *Ibidem.*

[21] *Ibidem*, p. 75.

secințe dramatice pentru politica Marii Britanii în Balcani.[22] Apreciind că nu ar putea face față unei noi presiuni militare, prin alăturarea statelor balcanice și Italiei în rândul inamicilor săi, Germania și-a concentrat ofensiva pe frontul de est, mai întâi asupra Rusiei, iar mai apoi asupra Serbiei. În aceste condiții, diplomația germană s-a bucurat de susținerea necesară în Balcani oferită de succesele militare ale Puterilor Centrale.[23]

Studiul analizează, de asemenea, erorile cabinetului de la Londra în aprecierea poziției Turciei față de război și relațiile acesteia cu Puterile Centrale. Susținătoare a menținerii integrității Imperiului Otoman, diplomația britanică și-a îndreptat eforturile, în august și septembrie 1914, în încercarea iluzorie de a menține Turcia neutră, oferindu-i acesteia garanții din partea Antantei. Acest obiectiv a determinat guvernul londonez să refuze oferta necondiționată a prim-ministrului E. Venizelos din 18 august 1914, C.J. Lowe apreciind că, prin această decizie, Marea Britanie a pierdut cea mai buna șansă care i s-a oferit de a obține sprijinul Greciei.[24]

Intrarea Turciei în război, la 30 octombrie 1914, de partea Puterilor Centrale, a determinat, așa cum demonstrează studiul bogat al lui C.J. Lowe, o modificare a politicii Marii Britanii față de regiunea Balcanilor[25]. Din dorința de a găsi cât mai urgent aliați, Cabinetul de la Londra a hotărât, la 2 octombrie 1914, inițierea unei puternice ofensive diplomatice, ce trebuia să aibă ca finalitate atragerea, de partea Aliaților, a Bulgariei, Greciei și, mai ales, a României. Alăturarea Imperiului Otoman taberei Puterilor Centrale a avut drept consecințe imediate schimbarea politicii tradiționale britanice față de această țară, guvernul englez considerând că această decizie impune rezolvarea completă a chestiunii orientale, a problemei Strâmtorilor și Constantinopolului, în înțelegere cu Rusia[26].

Atenția istoricului C.J. Lowe se oprește și asupra campaniei din Dardanele, care trebuia – în viziunea diplomației britanice – să fixeze atitudinea Bulgariei și a Balcanilor, în general[27]. De asemenea, autorul apreciază că tentativele diplomației britanice de a atrage în război România s-au lovit de acordul ruso-român din 2 octombrie 1914, care oferea guvernului de la București o poziție solidă în negocierile cu Antanta[28].

Studiul are în vedere, totodată, și negocierile cu Italia care s-au concretizat prin semnarea Tratatului de la Londra din 26 aprilie 1915. Analizând efectele acordului anglo-italian, C.J. Lowe conchide că acesta a avut consecințe negative asupra Balcanilor[29]. Dubla necesitate de a oferi Rusiei Constantinopolul, pentru a elimina obiecțiile ministrului de externe rus, Sazonov, cu privire la participarea

[22] *Ibidem*.
[23] *Ibidem*, p. 76.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, p. 77.
[26] *Ibidem*.
[27] *Ibidem*
[28] *Ibidem*, p. 81.
[29] *Ibidem*, p. 83.

Greciei și Italiei la campania din Balcani, precum și aceea de a ceda celei din urmă Dalmația, în schimbul cooperării sale, au provocat reacții negative în capitalele țărilor din Balcani[30]. În opinia cercetătorului american, după decembrie 1915, rolul diplomației britanice în Balcani s-a diminuat, aceasta mărginindu-se în a susține poziția Franței, care avea să găsească în persoana prim-ministrului Aristide Briand un promotor al ofensivei Aliaților în Balcani[31].

O atenție specială asupra politicii britanice în Balcani, în contextul operațiunilor navale din Dardanele și eforturilor disperate de cucerire a peninsulei Gallipoli, se găsește și la Lynn H. Curtright[32]. Lucrarea istoricului anglo-saxon se concentrează pe analiza ezitărilor cabinetului de la Londra în acțiunile sale politice și diplomatice față de statele din Balcani în perioada cuprinsă între declanșarea Primului Război Mondial și începutul campaniei din Dardanele[33]. Sprijinit pe o documentație solidă, autorul a urmărit în profunzime confruntarea dintre partizanii acțiunilor decisive pe frontul din Franța și cei ai acțiunilor periferice (în speță Balcanii), ca mijloc de a lovi eficient forța combativă a Puterilor Centrale și a aliaților lor.

O analiză pertinentă a diplomației Marii Britanii în Balcani în timpul primei conflagrații mondiale este și studiul lui Keith Robbins, *British Diplomacy and Bulgaria. 1914–1915*[34] („Diplomația britanică și Bulgaria. 1914–1915"). Autor al unei biografii dedicate ministrului de externe al Marii Britanii, Sir Edward Grey, istoricul britanic ne oferă în acest articol o analiză interesantă a politicii britanice față de Bulgaria, caracterizată prin presiuni și conflicte diplomatice[35]. Studiul lui Keith Robbins rămâne extrem de valoros prin profunzimea analizei resorturilor politicii externe britanice și concluziile trase cu privire la cauzele care au stat la baza eșecului *Foreign Office*-ului de a convinge guvernul de la Sofia, în anii 1914–1915, fie prin intermediul concesiilor teritoriale pe seama vecinilor Bulgariei, fie prin presiuni diplomatice de a se alătura Antantei.

În ceea ce privește procesul de dizolvare a Imperiului Austro-Ungar și politica Marii Britanii față de perspectiva creării unui vid de putere în Europa Centrală și de Sud-Est, care ar fi prezentat riscul de a contribui la instalarea hegemoniei Germaniei în acest spațiu, istoricul Harry Hanak ne oferă câteva studii importante, care pot fi caracterizate prin analiza pertinentă, dincolo de aparențele și ambiguitățile discursurilor oficiale ale oamenilor politici britanici, a evoluției concepției politice a cabinetului londonez cu privire la soarta monarhiei

---

[30] *Ibidem.*

[31] *Ibidem*, p. 87.

[32] Lynn H. Curtright, *Muddle, indecision and setback. British Policy and the Balkan States, August 1914 to the Inception of the Dardanelles Campaign*, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, 1986.

[33] „Revue des études byzantines", Année 1988, Volume 46, Numéro 46, p. 286.

[34] Keith Robbins, *British Diplomacy and Bulgaria. 1914-1915*, în „Slavonic and East European Review", 49:117 (1971:Oct.), p. 560-585.

[35] *Ibidem.*

dualiste[36]. Lucrarea *Great Britain and Austria-Hungary during the First World War. A study in the formation of public opinion* („Maria Britanie şi Austro-Ungaria în timpul Primului Război Mondial. Un studiu asupra formării opininiei publice"), prin specificul temei, reprezintă o contribuţie la cunoaşterea cristalizării opiniei intelectuale şi politice britanice cu privire la Imperiul Austro-Ungar înaintea şi în timpul Primului Război Mondial. Analizând obiectivele Marii Britanii în timpul Primului Război Mondial, autorul apreciază că Imperiul Austro-Ungar era perceput de opinia publică britanică drept inamic doar ca rezultat al alianţei acestuia cu Germania, o alianţă îndreptată cu precădere împotriva Rusiei.[37]

La rândul său, F.R. Bridge a analizat raporturile dintre Marea Britanie şi Austro-Ungaria la începutul declanşării ostilităţilor pe continentul european. Istoricul anglo-saxon a scos în evidenţă faptul că până în acel moment nu existase o ciocnire directă a intereselor dintre Imperiul Britanic şi Imperiul Austro-Ungar[38]. Diplomaţia britanică a amânat, din considerente politice şi strategice, destul de mult timp, remiterea unei declaraţii de război guvernului de la Viena.

Prezentarea istoriografică încercată mai sus, ale cărei lacune provin, în primul rând, din marile şi regretabilele goluri din bibliotecile noastre, relevă, pe de o parte, rămânerea istoriografiei britanice pe făgaşul tradiţional al pozitivismului istoric – de aici preferinţa pentru evenimenţial –, iar, pe de altă parte, efortul permanent de a integra sursele noi – documentare şi memorialistice – în vechile interpretări, supuse astfel revizuirii.

Putem afirma că, în ciuda existenţei unor studii şi lucrări valoroase privind politica britanică în Peninsula Balcanică, datorate, în primul rând, istoriografiei anglo-saxone, aspectele sud-est europene ale diplomaţiei britanice au stat mai puţin în atenţia cercetătorilor, în raport cu alte zone, ceea ce ne încurajează credinţa că investigaţia noastră, fără a fi o analiză exhaustivă, va întregi imaginea politicii Marii Britanii între anii 1914–1918.

Alături de investigaţia necesară a istoriografiei străine şi româneşti, lucrarea noastră are la bază studierea documentelor de arhivă, surse ale oricăror cercetări riguroase ale problematicii abordate. Este vorba despre documente aflate în păstrarea Arhivelor Naţionale ale României, în colecţii şi fonduri precum Microfilme Anglia, Casa Regală şi Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dar şi a Arhivelor Ministerului de Externe (fond Londra, Salonic, fond 71/1914, E2, partea a II-a), şi a Bibliotecii Naţionale a României (fond Brătianu). Nu în ultimul rând, am avut la dispoziţia noastră, ca urmare a procesului de digitalizare întreprins de Arhivele Naţionale Britanice, documente britanice din fondul *Cabinet Office Series War*. Este vorba de memorandumuri ale liderilor politici şi militari britanici, ale

[36] Harry Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary, 1914-1918*, în „Slavonic and East European Review", 47:108 (1969:Jan), p. 161-197.

[37] Idem, *Great Britain and Austria-Hungary during the First World War. A study in the formation of public opinion*, London, Oxford University Press, 1962, p. 1.

[38] F.R. Bridge, *The British Declaration of War on Austria-Hungary in 1914*, în „Slavonic and East European Review", 47:109, (1969:July), p. 401-422.

Foreign Office-ului, rapoarte ale ataşaţilor militari britanici în Balcani şi Rusia, corespondenţă privind politica externă a Marii Britanii. De asemenea, am studiat corespondenţa şi rapoartele diplomatice publicate în numeroase volume de documente atât în anii Primului Război Mondial, cât şi după aceea.

Din consideraţii metodologice, am împărţit lucrarea în cinci capitole. În primul capitol, intitulat *Acţiunea diplomatică britanică în Balcani (1914–1915)*, ne-am concentrat asupra planurilor britanice de atragere a statelor balcanice în război de partea Antantei, dar şi asupra acţiunii militare din peninsula Gallipoli. În acest context, un loc aparte am acordat analizării semnificaţiilor acordului anglo-rus privind problema Constantinopolului şi a strâmtorilor Bosfor şi Dardanele. În cadrul aceluiaşi capitol, am urmărit problema atitudinii statelor din Balcani faţă de operaţiunile militare din Dardanele şi poziţionarea acestora faţă de cele două tabere beligerante, în funcţie de interesele distincte ale fiecăruia dintre state.

Studierea documentelor liderilor politici şi militari britanici scot în evidenţă existenţa unor planuri diverse de acţiune a Marii Britanii în cadrul aşa-numitei strategii periferice, dezvoltată ca urmare a războiului de uzură pe frontul de vest. În cele din urmă, a avut câştig de cauză ideea desfăşurării unor operaţiuni navale în strâmtoarea Dardanele, cu scopul de a scoate Turcia din război şi a stabili o linie de comunicaţii cu Rusia. Totodată, guvernul de la Londra spera că în acest fel statele din Balcani vor putea fi convinse să intre în război, sub impresia unei victorii a Antantei. Tot în această perioadă, se consemnează renunţarea de către Marea Britanie la opoziţia tradiţională faţă de posesia Strâmtorilor de către Rusia. Eşecul în a obţine victoria în Peninsula Balcanică a contribuit la eşecul diplomaţiei britanice în Bulgaria, care s-a alăturat, în toamna anului 1915, grupului de puteri aflat sub egida Germaniei. Grecia şi România au preferat să îşi păstreze neutralitatea, convinse că victoria oricăreia dintre cele două tabere era încă departe.

În cel de-al doilea capitol, *Problema cooperării Greciei cu Antanta: atitudinea Marii Britanii (1914–1917)*, ne-am propus să analizăm coordonatele diplomaţiei britanice faţă de guvernul de la Atena, să evidenţiem dacă a existat o concepţie bine definită cu privire la promovarea intereselor engleze în Grecia. În acest context, am analizat atitudinea Londrei, adeseori ezitantă, faţă de guvernele succesive de la Atena şi regele Constantin. Totodată, am încercat să punem în lumină poziţionarea Londrei în raport cu ceilalţi aliaţi şi, în special, faţă de Franţa, care a urmărit propriile ţeluri în Balcani.

Următoarele două capitole le-am consacrat României şi locului ocupat de regatul român în politica sud-est europeană a Londrei. În cel de-al treilea capitol al lucrării noastre, intitulat *Locul României în politica externă a Marii Britanii în anii Primului Război Mondial. Aderarea României la Antanta*, am examinat, în cadrul general al negocierilor Antantei cu guvernul condus de Ion I.C. Brătianu, alăturarea Marii Britanii la eforturile comune ale aliaţilor săi şi, în primul rând, ale Franţei, de atragere a României împotriva Puterilor Centrale, concretizate prin semnarea convenţiei politice şi militare din august 1916. Diplomaţia britanică a

urmărit, în primul rând, obţinerea sprijinului României pentru Serbia, ameninţată de un atac al Bulgariei, propunând Bucureştiului semnarea unei convenţii militare ca bază a cooperării dintre cele două state. Capitolul următor, cel de-al patrulea, intitulat *Reacţiile diplomaţiei britanice faţă de pacea separată de la Bucureşti din 7 mai 1918*, reprezintă o investigaţie a modului în care Cabinetul de la Londra a receptat problema încheierii de către guvernul român a unei păci separate, impusă de realităţile strategice de pe frontul de est, şi a evenimentelor politice din Rusia care au condus la preluarea puterii de către bolşevici. În acest context, nu am trecut cu vederea nici problema unirii Basarabiei cu România, în primăvara anului 1918, eveniment care a intrat imediat în atenţia *Foreign Office*-ului.

În capitolul V, intitulat *Principiul naţionalităţilor şi dezmembrarea Austro-Ungariei. Percepţii britanice*, am analizat, prin prisma documentelor oficiale emise de *Foreign Office*, dar şi a discursurilor politice ale unora dintre liderii politici britanici, concepţia diplomaţiei britanice cu privire la perspectivele pentru interesele britanice ale reconfigurării Europei Centrale şi de Sud-Est după război pe baza principiului naţionalităţilor. În demersul nostru, am încercat să facem o distincţie între necesitatea exprimării unui discurs diplomatic, de multe ori ambiguu, necesar pentru a nu angaja în mod definitiv guvernul de la Londra în vreo direcţie, şi intenţiile reale ale liderilor britanici, înscrise în necesitatea asigurării obiectivelor permanente ale politicii externe a Marii Britanii.

Repere ale politicii Marii Britanii la gurile Dunării şi în Balcani în preajma Primului Război Mondial

Poziţia Marii Britanii faţă de Europa de Sud-Est, în general, a evoluat în funcţie de interesele imperiului la Dunărea de Jos şi Marea Neagră, în bazinul oriental al Mării Mediterane şi în Orientul Mijlociu. Deţinătoare a unor întinse posesiuni în Asia, Marea Britanie a fost interesată mult timp în menţinerea integrităţii Imperiului Otoman, ca o barieră împotriva unei posibile expansiuni ruse[39]. Funcţia primordială a Imperiului Otoman era, în viziunea diplomaţiei britanice, aceea de a servi ca sursă de materii prime şi piaţă de desfacere pentru o ţară care avea primatul revoluţiei industriale. După deschiderea Canalului de Suez (1869), axa Gibraltar–Suez a căpătat o însemnătate geostrategică esenţială ca segment al drumului imperial dintre Marea Britanie şi coloniile asiatice.

Treptat, dinamica relaţiilor dintre Marile Puteri în spaţiul balcanic şi la gurile Dunării de Jos a determinat o modificare esenţială a importanţei atribuite de către guvernele de la Londra Imperiului Otoman, ca instrument al protejării intereselor britanice. Închegarea statelor moderne în Peninsula Balcanică şi rezistenţa acestora în faţa presiunilor exercitate de Rusia au convins diplomaţia britanică că problema integrităţii Imperiului Otoman nu mai era un obiectiv esenţial al poli-

[39] Vezi R. J. Crampton, *The Hollow Detente. Anglo-German Relations in the Balkans, 1911-1914*, London, George Prior Publishers, 1979, p. 12.

ticii externe a Marii Britanii. „Criza bulgară” din 1886, provocată de proclamarea uniunii Bulgariei cu Rumelia de Est și opoziția Rusiei față de această acțiune, a avut drept consecințe reevaluarea strategiei britanice în estul Europei. Cabinetul londonez a apreciat că statele balcanice, mai degrabă decât Imperiul Otoman, pot deveni principalul instrument de stăvilire a ambițiilor Rusiei în această zonă a Europei[40].

Politica Marii Britanii la gurile Dunării și în Peninsula Balcanică a cunoscut o schimbare de percepție în funcție de evoluția intereselor ei economice. În 1856, în urma Tratatului de la Paris, Rusia a fost obligată să restituie sudul Basarabiei întrucât Marea Britanie, care importa cereale din Principatele dunărene, dorea să garanteze securitatea fluxului cerealier de la Dunărea de Jos. În 1878, Rusia a revenit la gurile Dunării pentru că Marea Britanie găsise în Statele Unite furnizorul unui grâu mai ieftin și de calitate superioară[41].

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, strategia britanică în sud-estul Europei a cunoscut o „răsturnare” spectaculoasă. Principala preocupare a Marii Britanii a devenit aceea a problemei superiorității navale și a capacității flotei britanice de a organiza operațiuni navale pe scară largă și debarcarea cu succes a trupelor în Strâmtori, în eventualitatea unei acțiuni rusești pentru impunerea dominației asupra Constantinopolului. Alianța franco-rusă din 4 ianuarie 1894 punea în pericol supremația navală britanică în Marea Mediterană[42]. Colaborarea dintre Franța și Rusia implica nu numai necesitatea neutralizării flotei ruse în Marea Neagră, ci și a celei franceze din Mediterana, cu baza la Toulon. Concluziile desprinse de Amiralitatea britanică au relevat imposibilitatea contracarării unei acțiuni comune a Franței și Rusiei și, implicit, dificultatea asigurării securității Constantinopolului[43]. Aceste elemente au contribuit la abandonarea preocupării tradiționale pentru strâmtorile Bosfor și Dardanele cu atât mai mult cu cât integritatea Imperiului Otoman părea să nu fie amenințată în mod real. De altfel, acordul austro-rus din 1897 era, în viziunea diplomației britanice, o garanție la adresa statu-quoului în Peninsula Balcanică, recunoscut ca reprezentând o necesitate și de către împărații Austro-Ungariei și Rusiei[44].

La începutul secolului al XX-lea, politica externă a Marii Britanii a cunoscut o reorientare. Treptat, Cabinetul de la Londra a perceput tendințele hegemonice ale Germaniei ca o amenințare serioasă la adresa securității intereselor britanice în plan internațional. Acest lucru a făcut posibilă apropierea anglo-franceză, prin

---

[40] *Ibidem*, p. 13.

[41] Ștefan Zeletin, *Burghezia română. Origina și rolul ei istoric*, București, 1925, p. 112-113. Pentru o analiză amănunțită a implicării Marii Britanii în comerțul cu grâne la gurile Dunării, a se vedea excelenta lucrare a lui Paul Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803-1878)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986.

[42] M. B. Cooper, *British Policy in the Balkans, 1908-9*, în „The Historical Journal”, vol. 7, No. 2 (1964), p. 259.

[43] R. J. Crampton, *op.cit.*, p. 13.

[44] J. B. Duroselle, *L'Europe de 1815 à nos jours. Vie politique et relations internationales*, Presse Universitaire de France, Paris, 1964, p. 137.

eliminarea problemelor litigioase dintre cele două ţări, în special acelea cu privire la problema Egiptului şi a canalului de Suez, reglementate prin acordul de la Londra din 8 aprilie 1904, cunoscut sub numele de „Antanta Cordială"[45]. Aceleaşi temeri ale diplomaţiei britanice faţă de Germania au stat la baza reconsiderării atitudinii faţă de Rusia şi semnarea, la 31 august 1907, la Sankt Petersburg, a acordului anglo-rus care reprezenta, astfel, închegarea Triplei Înţelegeri între Marea Britanie, Franţa şi Rusia[46].

În această perioadă, Peninsula Balcanică nu a fost văzută de către *Foreign Office* ca o zonă de interes direct pentru Marea Britanie. Cu toate acestea, factorii de decizie de la Londra erau de părere că implicarea în problemele balcanice poate servi politicii britanice în cadrul unei strategii diplomatice mai largi. Cooperarea Marii Britanii cu Rusia în problema extinderii reformelor din Macedonia era considerată de către guvernul de la Londra ca o modalitate de a contribui la apropierea dintre cele două state[47]. Revoluţia „junilor turci" din 3 iulie 1908 a provocat – temporar, e adevărat – abandonarea de către Marea Britanie a politicii antiotomane şi reinstaurarea influenţei sale la Constantinopol[48]. Interesele esenţiale britanice în Turcia erau legate de obstrucţionarea construirii căii ferate care urma să lege Berlinul de Bagdad. Diplomaţia britanică dispunea de un spaţiu restrâns de manevră, fiind obligată să ţină cont de riscul ca susţinerea Turciei să nu provoace deteriorarea relaţiilor cu Rusia şi anularea cooperării stabilite cu aceasta prin acordul recent încheiat[49].

Anexarea Bosniei şi Herţegovinei de către Austro-Ungaria, la 6 octombrie 1908, şi proclamarea independenţei Bulgariei au provocat o reală tensiune internaţională care a pus diplomaţiei britanice chestiunea definirii poziţiei sale în această problematică[50]. Întrucât aceste două acţiuni politice demonstrau o încălcare a prevederilor tratatului de la Berlin din 1878, Sir Edward Grey, ministrul britanic de externe, a refuzat recunoaşterea lor. Cu toate acestea, o modificare a poziţiei Vienei şi Sofiei se lovea de faptul că atât anexarea Bosniei şi Herţegovinei de Austro-Ungaria, cât şi declaraţia de independenţă a Bulgariei erau *faits accomplis*[51].

Succesul diplomatic al Vienei, susţinută de Berlin, a contribuit însă la întărirea relaţiilor în cadrul Triplei Înţelegeri, dar şi la reanalizarea de către Italia a poziţiei alături de Germania şi, mai ales, Austro-Ungaria ale cărei interese în Balcani ameninţau realizarea propriilor planuri ale Romei[52]. De asemenea, ciocnirea

---

[45] Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercan, *Diplomaţia europeană în epoca modernă*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p. 420.

[46] J. B. Duroselle, *op.cit.*, p. 139.

[47] R. J. Crampton, *op.cit.*, p. 15.

[48] M. B. Cooper, *British Policy in the Balkans, 1908-9*, în *loc.cit.*, p. 260.

[49] *Ibidem*, p. 264.

[50] *Ibidem*, p. 267.

[51] *Ibidem.*

[52] J. B. Duroselle, *op.cit.*, p. 141.

intereselor Rusiei şi Austro-Ungariei în Peninsula Balcanică l-au determinat pe Charles Hardinge, subsecretar de stat la *Foreign Office*, să aprecieze ca fiind de „o absolută necesitate o înțelegere de un anume fel între Austria şi Rusia cu privire la politica în Balcani, altfel este puțin probabil că pacea neîntreruptă va fi posibilă în acele regiuni mult timp de acum încolo. În acelaşi timp, indiferent de ce politică ar fi convenită între cele două Puteri, aceasta ar trebui să fie o politică moderată. Orice altă politică ar sfârşi într-un război european”[53].

În anii care au precedat declanşarea Primului Război Mondial, Londra a fost preocupată de accelerarea de către Germania a organizării unei flote puternice, ceea ce constituia o amenințare la adresa poziției maritime a Imperiului Britanic[54]. În timpul războaielor balcanice, întrucât interesele britanice nu erau în mod fundamental afectate, guvernul de la Londra şi-a oferit medierea în vederea încheierii unei înțelegeri între statele din Balcani. După cum se ştie însă, negocierile dintre foştii beligeranți, mediate de diplomația românească, au dus la semnarea unei păci (fără amestecul niciunei mari puteri), a cărei valabilitate, în ceea ce priveşte trasarea frontierelor, n-a fost pusă în discuție multă vreme. Fără îndoială, această premieră în reglarea situației în Balcani doar de către statele din zonă a afectat într-un grad înalt orgolii şi interese ale marilor puteri chiar în ajunul primei conflagrații mondiale.

În timpul Primului Război Mondial, Cabinetul londonez s-a văzut obligat să reevalueze interesele britanice la gurile Dunării şi în Balcani. Alăturarea Turciei la Puterile Centrale a determinat o schimbare radicală în poziția Londrei. Pentru a elimina prezența germană din spațiul otoman şi pentru a-şi asigura controlul asupra unor zone stăpânite de turci de mare însemnătate economică şi strategică pentru Imperiul Britanic, guvernul său s-a angajat într-o vastă acțiune în vederea împărțirii Imperiului Otoman. Guvernul londonez era preocupat să îşi asigure preponderența şi în spațiul care cuprindea atât segmente ale comunicațiilor maritime, cât şi piața pentru produsele industriei britanice.

În acelaşi timp, Marea Britanie era interesată ca resursele umane şi materiale ale statelor balcanice să nu poată fi utilizate de Germania, care ar fi beneficiat astfel de un important avantaj în războiul de uzură cu Puterile Antantei. În această perioadă, diplomația britanică a acționat pe mai multe direcții, încercând să determine realizarea unui bloc balcanic unit. Aceste eforturi s-au lovit însă de interesele diferite ale Bulgariei, Greciei, României şi Serbiei, imposibil de reconciliat fără acceptarea unor compromisuri care presupuneau, în primul rând, concesii teritoriale pe care niciunul dintre aceste state nu erau dispuse să le accepte.

[53] Apud M. B. Cooper, *British Policy in the Balkans, 1908-9*, în *loc.cit.*, p. 279.

[54] Edward Grey, Vicomte de Fallodon, *Mémoires*, Payot, Paris, 1927, p. 234.

CAPITOLUL I

ACȚIUNEA DIPLOMATICĂ A MARII BRITANII ÎN BALCANI (1914–1915)

I.1. Considerații generale

O analiză a politicii externe britanice în anii Primului Război Mondial și, în mod special, a strategiei Marii Britanii în Balcani nu este ușor de întreprins. Greutatea constă nu numai în dificultatea stăpânirii unui număr foarte mare și variat de surse documentare, cărți, studii și articole, ci și prin aceea că, mai ales în primii ani ai războiului, diplomația britanică nu a avut o viziune clară și nu a acționat în baza unei strategii bine definite în sud-estul Europei. Din documentele studiate reiese că în mediile politice și militare londoneze au existat propuneri diverse de acțiune în această regiune.

Până la Primul Război Mondial, diplomația britanică în sud-estul Europei a fost preocupată în mod deosebit de Grecia și Turcia, celelalte state din Peninsula Balcanică intrând mai puțin în atenția Marii Britanii[55]. Politica britanică față de Grecia și Turcia avea la bază interesele imperiale în bazinul Mediteranei Orientale, a cărei securitate era esențială pentru asigurarea comunicațiilor cu Egiptul și India. În afara celor două țări menționate, Bulgaria era unul dintre statele balcanice care se bucura de cea mai mare notorietate în mediile politice britanice. Printre susținătorii la Londra ai Bulgariei se numărau personalități precum frații Noel și Charles Buxton și J.D. Bourchier, corespondentul ziarului „The Times" la Sofia[56]. Până în preajma celor două războaie balcanice, Serbia era percepută la *Foreign Office* ca fiind de interes secundar pentru strategia britanică în această zonă a Europei. Modificarea acestei viziuni s-a datorat în primul rând performanțelor armatei sârbe împotriva Turciei și, ulterior, a Bulgariei, dar și susținerii de care s-a bucurat în presa britanică problema slavilor de sud, o contribuție semnificativă revenind corespondentului la Viena al ziarului „The Times", Wickham Steed, și lui Robert William Seton-Watson[57]. La rândul său, România era destul de puțin cunoscută opiniei publice britanice. Din punct de vedere diplomatic, România

[55] H. Seton-Watson, *British Policy towards the South-East European States 1914-1916*, în *Greece and Great Britain during World War I*, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, 1985, p. 68. Bine-cunoscutul autor al acestui studiu ne oferă o prezentare sumară, dar pertinentă și deosebit de interesantă a politicii Marii Britanii față de statele balcanice; a se vedea și Noel Baxton, Charls Roden Baxton, *The War and the Balkans*, London, George Allen & Unwin Ltd. Ruskin House, 1915, *passim*.

[56] *Ibidem*, p. 68-69.

[57] *Ibidem*, p. 69.

ocupa, până la Primul Război Mondial, un rol secundar, în urma Serbiei, în strategia politicii externe a Marii Britanii în sud-estul Europei[58].

În studiul său privind problema Dunării şi a strâmtorilor Bosfor şi Dardanele, Fl. Al. Mironescu a scos în evidenţă interesul constant al Marii Britanii în sud-estul Europei manifestat în problemele Mării Negre[59]. Ca mare putere maritimă, interesele Marii Britanii în bazinul Mării Negre se înscriu în cadrul mai larg al politicii externe britanice, având drept principii esenţiale asigurarea securităţii comunicaţiilor maritime imperiale şi a *Commonwealth*-ului. Aceasta a reprezentat de altfel raţiunea principală care a stat la baza preocupării Angliei faţă de problema expansiunii Rusiei la gurile Dunării şi în Balcani[60]. Interesată în comerţul cu grâne la gurile Dunării încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Anglia a susţinut în mod activ libertatea navigaţiei pe Dunăre. Imperiul Rus reprezenta, în viziunea diplomaţiei britanice, un potenţial pericol la adresa libertăţii navigaţiei pe Dunăre şi a strâmtorilor Bosfor şi Dardanele[61]. La rândul său, libertatea Mării Negre se înscria, în concepţia navală britanică, în principiul general al libertăţii mărilor[62].

Declanşarea primei conflagraţii mondiale a condus la modificarea concepţiei diplomaţiei britanice cu privire la importanţa statelor balcanice. De altfel, în anii Primului Război Mondial, Peninsula Balcanică a ocupat un loc semnificativ din punct de vedere strategic în politica celor două tabere beligerante[63]. Guvernul de la Londra a fost preocupat ca resursele importante ale Peninsulei Balcanice să nu fie controlate de Puterile Centrale. În acest scop, principalele acţiuni vizate de cabinetul londonez au fost de natură diplomatică şi, ulterior, chiar de natură militară, în cooperare cu Franţa.

Diplomaţia britanică şi-a îndreptat eforturile în perioada anilor 1914–1915 în direcţia încheierii unei alianţe cu statele balcanice care să intre în război de partea Antantei ca un bloc unit împotriva Puterilor Centrale. Acestea s-au soldat însă cu un eşec. Una dintre cauze are la bază incapacitatea diplomaţiei britanice conduse de Sir Edward Grey de a percepe în mod corect realităţile politice şi istorice din Peninsula Balcanică. Acestea făceau imposibilă alianţa unuia dintre statele balcanice cu Antanta fără ca acest lucru să fi atras în mod automat pierderea celeilalte în favoarea Puterilor Centrale[64].

[58] *Ibidem*, p. 69-70.

[59] Fl. Al. Mironescu, *Dunărea şi Strâmtorile*, Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, vol. 130, p. 26-29.

[60] *Ibidem*, p. 26.

[61] *Ibidem*, p. 27.

[62] *Ibidem*, p. 28.

[63] O analiză interesantă a locului şi rolului ocupat de statele din Balcani în politica externă a Marii Britanii a se vedea la Lynn H. Curtright, *op.cit.*, p. 13 şi urm.; o contribuţie utilă până astăzi, exprimând punctul de vedere francez, în cunoaşterea intereselor politice şi militare ale Antantei în Balcani în anii Primului Război Mondial rămâne lucrarea maiorului francez M. Larcher, *La Grande Guerre dans les Balkans. Direction de la Guerre*, Payot, Paris, 1929.

[64] C.J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în *loc.cit.*, p. 73. O expunere succintă a intereselor contradictorii ale statelor balcanice în epocă a se vedea la Adamantios Th. Polyzoides, *„The War in the Balkans. General Aspect of the Near East on Aug. 1, 1914"*, în „New York Times Current History of the European War", 1:6, 1915, March, p. 1068-1072.

Credem că articolul scris de Claude Anet în „Le Petit Parisien", reluat de ziarul „L'Éclair des Balkans", în toamna anului 1915, ilustrează perfect realitățile din Balcani din acea perioadă: „[...] Pare incredibil că a existat, chiar şi timp de câteva luni, o alianță balcanică; ultimul război balcanic a dezlănțuit, la unii, ranchiună amară, la alții, visuri de grandoare nemăsurată. Se aduc acuze vecinului de cele mai rele dintre perfidii. Noi [...], Aliații, ne asumăm o grea povară, de a stabili un fel de justiție în Balcani şi a mulțumi popoarele de aici. Dar vor fi oare vreodată balcanicii mulțumiți? Un popor nu va vedea niciodată cu aceeaşi satisfacție propria sa dezvoltare în măsura în care va simți gelozie constatând că poporul vecin s-a dezvoltat şi el. În aceste țări, populațiile au fost amestecate în asemenea mod încât fiecare găseşte argumente pentru (a-şi susține – *n.n.*) teza sa. Peste tot sunt turci, sârbi, bulgari, greci, cuțo-vlahi. Acolo unde bulgarii sunt stăpâni, aceştia bulgarizează celelalte populații sau, dacă ele refuză să devină bulgari, îi expulzează. Grecii, sârbii procedează asemănător."[65]

Probabil că noțiunea de *conflicting aims* (obiective conflictuale), utilizată de istoricul britanic Hugh Seton-Watson în studiul său privind politica Marii Britanii în sud-estul Europei în anii 1914–1916[66], caracterizează cel mai corect natura relațiilor dintre statele balcanice. Mai mult decât atât, obiectivele politice ale țărilor din Peninsula Balcanică au fost puternic interconectate cu cele ale Marilor Puteri.[67]

Un alt factor major care a contribuit la eşecul diplomației britanice în Balcani în această perioadă a fost reprezentat de slăbiciunea militară a Marii Britanii[68]. O mare putere maritimă, Anglia nu dispunea de o armată terestră similară celorlalte puteri beligerante de pe continent. În aceste condiții, factorii de decizie militari de la Londra au apreciat că efortul principal trebuia susținut pe frontul de vest, orice alte operațiuni trebuind să fie în mod exclusiv de natură navală.

Războiul de uzură de pe frontul de vest a determinat guvernul de la Londra, la începutul anului 1915, să ia însă în considerare strategii alternative. Membrii cabinetului britanic au examinat o serie de propuneri precum lansarea unor operațiuni navale în Marea Baltică, o debarcare terestră în Dalmația, un atac asupra strâmtorii Dardanele, dar şi o acțiune la Salonic sau Alexandretta.[69]

I.2. Planuri politice şi militare britanice de atragere a statelor din Peninsula Balcanică de partea Antantei

Principalele argumente care vor sta la baza opțiunii Consiliului de Război (*War Council*), în cursul lunilor ianuarie–februarie 1915, în favoarea deciziei de

[65] „L'Éclair des Balkans", Jeudi, 1 octobre/14 octobre 1915, Claude Aunet, *Dans les Balkans*, p. 1.
[66] Hugh Seton-Watson, *British Policy towards the South-East European States 1914-1916*, în *Greece and Great Britain during World War I*, p. 65.
[67] *Ibidem*, p. 65-66.
[68] *Ibidem.*
[69] *Ibidem*, p. 77.

a forța strâmtoarea Dardanele printr-o operațiune navală de anvergură şi a ocupa Constantinopolul au fost de natură militară, diplomatică şi economică[70]. Avantajele unei astfel de operațiuni, în viziunea *War Council*, erau reprezentate de eliminarea Turciei din război şi, astfel, deblocarea comunicațiilor cu Rusia, ceea ce ar fi permis aprovizionarea acesteia cu muniții, precum şi atragerea statelor balcanice de partea Antantei prin prezența militară a trupelor aliate în sud-estul Europei[71].

Unul dintre promotorii unei acțiuni militare a Marii Britanii în Peninsula Balcanică a fost David Lloyd George. Între anii 1914–1916, acesta a ocupat succesiv funcțiile importante de *Chancellor of the Exchequer* (ministru de finanțe), ministru al Munițiilor şi secretar de stat la Ministerul de Război, devenind ulterior prim-ministru. El a considerat că eşecul Marii Britanii de a crea o confederație balcanică a fost cauzat în mare măsură de prudența exagerată şi timiditatea diplomației britanice, precum şi de absența unei forțe militare britanice în regiunea Balcanilor[72]. El a susținut, alături de Winston Churchill, Prim Lord al Amiralității, în Consiliile de Război din ianuarie şi februarie 1915, necesitatea trimiterii unei armate în Peninsula Balcanică, având drept obiectiv atragerea statelor balcanice de partea Antantei[73]. Tot lui Lloyd George i se datorează modificarea viziunii britanice față de gestionarea direcției politicii generale a Aliaților, el dorind ca aceasta să fie coordonată de conferințe interaliate care să pună bazele unor planuri bine determinate de acțiune pe teatrele de război[74].

Analizând strategia generală a Antantei la sfârşitul primului an de război, David Lloyd George a întocmit la 1 ianuarie 1915 un memorandum pe care l-a transmis Consiliului de Război[75]. Documentul redactat de omul politic britanic a stat la originea participării britanice la expediția de la Salonic[76] şi cuprinde punctele sale de vedere privind poziția militară a Marii Britanii pe teatrele de război din Europa. Acesta a apreciat că tentativele armatei franceze şi engleze de a forța liniile fortificate germane nu au şanse reale de reuşită, fiind convins că frontul de vest nu este altceva decât o „maşină de tocat" vieți omeneşti. David Lloyd George solicita din partea militarilor recunoaşterea acestei situații şi identificarea al-

[70] A.L. MacFie, *The Straits Question in the First World War, 1914-18*, în „Middle Eastern Studies", vol. 19, No. 1, Jan., 1983, p. 55.

[71] Keith Robbins, *The First World War*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2002, p. 39; a se vedea şi B.H. Liddell Hart, *op.cit.*, p. 161.

[72] David R. Woodward, *Lloyd George and the Generals*, London and New York, Taylor & Francis e-Library, 2005, p.13.

[73] C.J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în *loc.cit.*, p. 75.

[74] David Dutton, *The Politics of Diplomacy. Britain and France in the Balkans in the First World War*, London, New York, I.B. Tauris&Co Ltd, 1998, p. 5.

[75] Lloyd George, *Mémoires de Guerre*, vol. I, Paris, A. Fayard & Cie, Editeurs, 1934, p. 355; The British National Archives, Kew, *CAB 24/1, Dept Records of the Cabinet Office, Series War Cabinet and Cabinet, Piece Papers nos. 1-46*, David Lloyd George, *Suggestions as to the Military Position*, 1 January 1915, f. 7-9.

[76] Lynn H. Curtright, *op.cit.*, p. 71. O expunere punctuală a memorandumului Cancelarului Eşichierului britanic a se vedea şi la Andrew Suttie, *Rewriting the First World War, Lloyd George, Politics and Strategy. 1914-1918*, Hampshire, New York, 2005, p. 47-50.

tor mijloace pentru a valorifica avantajul numeric al Aliaților[77]. În acest context, „necesitatea de a câștiga undeva o victorie definitivă” avea pentru liderul politic liberal valențe atât politice, cât și militare. În concepția sa, doar „o victorie bine definită” ar fi demonstrat opiniei publice că prin sacrificiile făcute au fost obținute rezultate concrete și, în același timp, ar fi convins statele neutre să intre în război de partea Aliaților[78].

Una dintre soluțiile învederate de David Lloyd George pentru obținerea unei victorii era inițierea unui atac împotriva Austro-Ungariei. Pentru atingerea rezultatului dorit, atacul ar fi trebuit să beneficieze de susținerea Serbiei, României și a Greciei[79]. Atragerea ultimelor două state în schema propusă de omul politic englez ar fi fost asigurată de prezența unei mari armate britanice în Balcani, fie la Salonic, fie pe coasta Dalmației[80]. În opinia sa, acțiunea militară propusă ar fi condus, pe lângă avantajul unei victorii împotriva Austro-Ungariei, unul din pilonii Triplei Alianțe, la încurajarea Italiei de a se angrena în operațiunile militare alături de Antanta[81].

O a doua operațiune militară ar fi implicat lansarea unui atac asupra Turciei[82]. Pentru a nu afecta ofensiva pe teatrul principal de război cum era considerat frontul de vest, forțele militare implicate trebuiau să aibă efective reduse. De asemenea, operațiunile militare urmau să se desfășoare în apropiere de țărmul mării pentru a facilita liniile de comunicații și a beneficia de eventuala susținere a flotei britanice. Acest lucru ar fi atras pentru Turcia dificultatea de a asigura în bune condiții aprovizionarea trupelor sale. Astfel, în opinia lui David Lloyd George, existau premisele unei „victorii strălucitoare care ar încuraja poporul nostru și l-ar descuraja pe inamic[83]”.

Considerând că nu există perspective reale de a obține în viitorul apropiat vreun succes notabil în războiul de uzură împotriva Puterilor Centrale și a câștiga „o pace triumfătoare”, ministrul de finanțe a concluzionat că se impune de urgență studierea și adoptarea unor soluții de genul celor propuse în documentul înaintat Consiliului de Război[84]. Totodată, David Lloyd George a apreciat ca fiind necesară trimiterea unor forțe de avangardă la Salonic pentru a ajuta Serbia și, în același timp, negocierea unor acorduri cu România, Serbia, Grecia și, poate, Italia[85].

Urmare a memorandumului omului politic englez, Lordul Kitchener, secretar de stat la Ministerul de Război, i-a trimis, la 2 ianuarie 1915, o scrisoare lui Sir John French, comandantul Corpului Expediționar Britanic (*British Expedi-*

---

[77] Lloyd George, *op.cit.*, p. 357.
[78] *Ibidem*, p. 358-359.
[79] *Ibidem*, p. 360.
[80] *Ibidem*, p. 360-361.
[81] *Ibidem*, p. 362-363.
[82] *Ibidem*, p. 363.
[83] *Ibidem*.
[84] *Ibidem*, p.364.
[85] *Ibidem*, p.366.

tionary Force), în care acesta ia în considerare alternativele unor acţiuni în Est[86]. Lordul Kitchener a admis că armata franceză nu poate produce în liniile germane o breşă atât de puternică încât să conducă la o modificare completă a situaţiei pe frontul de vest şi să provoace retragerea trupelor germane din nordul Belgiei. Principala dilemă în acest context era, în opinia sa, identificarea unui punct slab unde se putea obţine „ceva palpabil" prin folosirea mai eficientă a trupelor care nu erau indispensabile menţinerii liniilor pe frontul occidental[87]. El a solicitat Statului Major britanic din Franţa punctul său de vedere cu privire la această situaţie. Lordul Kitchener era alarmat că Rusia, aliatul din est, era supusă unei presiuni puternice în Caucaz şi că, totodată, în acea perioadă, aceasta îşi menţinea cu greu poziţiile în Polonia. Date fiind condiţiile, pentru depăşirea acestui punct mort, el a apreciat necesară intrarea în luptă a unor forţe noi, impunându-se atragerea Italiei şi României de partea Antantei[88]. Într-o scrisoare trimisă ulterior lui Winston Churchill, Kitchener dezvăluie opoziţia sa faţă de trimiterea unor trupe britanice pe alte teatre de operaţiuni mai devreme de constituirea „Noii Armate". Singura posibilitate întrevăzută de acesta era o demonstraţie navală la Dardanele, dar nu mai devreme de câteva luni[89].

La 3 ianuarie 1915, Sir John French a comunicat Comitetului Imperial de Apărare (*Committee of Imperial Defence*) un memorandum privind capacitatea de luptă a taberelor inamice pe teatrele de război din Europa[90]. Din studiul întocmit cu acest prilej reieşea că pe frontul de vest exista la acea dată o superioritate în favoarea Aliaţilor, care se manifesta şi pe frontul de est[91]. Cu toate acestea, el aprecia că „un succes complet pe teatrul de război din Vest este posibil, dar nu probabil", conchizând că trebuie luate în considerare „sfere noi de activitate, spre Austria, de exemplu[92]".

La rândul său, *War Office*, într-un memorandum din 6 ianuarie 1915, era de părere însă că, pe moment, inamicul „se bucură de avantaj în lumina cifrelor". Acest lucru era pus pe seama excelentei organizări de care au dat dovadă germanii în crearea noilor corpuri de armată, dar şi pe serioasa diminuare a armamentului şi a muniţiilor armatei ruse. Cu toate acestea, *War Office* aprecia că, pe termen lung, situaţia trebuia să se modifice gradual în favoarea Aliaţilor[93].

La 27 ianuarie 1915, Lordul Esher, istoric şi om politic liberal, a analizat raporturile de forţă dintre cele două grupuri beligerante. El a acordat o atenţie deo-

[86] Lynn H. Curtright, *op.cit.*, p. 82; Sir George Arthur, *Life of Lord Kitchener*, vol. III, Macmillan and Co., Limited, London, 1920, p. 100.

[87] *Ibidem*, p. 368; Paul Guinn, *op.cit.*, p. 48.

[88] *Ibidem*, p. 368-369.

[89] Sir George Arthur, *op.cit.*, p. 101; C.L. Lowe, *op.cit.*, p. 74.

[90] *CAB 24/1*, Piece Papers nos. 1-46, John French, *Relative Strengths of the Opposing Forces on either side of the European Theatre of War*, 3 January 1915, f. 2-6.

[91] *Ibidem*, f. 3, p. 2.

[92] Lloyd George, *op.cit.*, p. 369.

[93] *CAB 24/1*, Piece Papers nos. 1-46, War Office, *A Comparison of the Belligerent Forces*, 6 January 1915, f. 12, p. 4.

sebită și statelor neutre, considerând că „o studiere atentă a neutrilor în război nu este mai puțin importantă decât aceea acordată inamicului[94]". Acesta a împărțit statele neutre în două categorii distincte: acelea care puteau fi atrase prin diferite mijloace să ia parte la război, fie de partea Marii Britanii, fie împotriva acesteia, și altele care nu s-ar fi alăturat în nicio situație acesteia, decât sub semnul unei „provocări obstructive sau periculoase[95]". Din prima categorie făceau parte, în opinia Lordului Esher, țările situate la sud de blocul Puterilor Centrale – Italia și blocul balcanic – și la nord – Olanda[96].

Evenimentele de pe frontul de vest, care nu se îndreptau spre un deznodământ vizibil în viitorul apropiat, l-au determinat pe acesta să aprecieze ca urgentă pe zi ce trece alăturarea statelor balcanice la Antanta. Pentru atingerea acestui țel, era vital să fie folosite „toate mijloacele diplomatice sau de altă natură", într-o regiune caracterizată ca reprezentând „acea sferă întinsă care este strânsă în jurul apelor navigabile ale Dunării". În calitate de istoric, Lordul Esher era de părere că exercitarea pe deplin a puterii Angliei a depins timp de trei secole de capacitatea acesteia de a-și face simțită prezența în acea „mare centrală și istorică numită vechea matcă a imperiului[97]".

În cea de-a doua categorie a țărilor neutre intrau Statele Unite ale Americii. Lordul Esher prezenta dificultățile în relațiile cu această putere maritimă, rămasă în afara războiului mondial. Necesitatea pentru Marea Britanie de a controla principalele rute maritime în dauna inamicilor săi lovea în comerțul Statelor Unite, ceea ce putea atrage conflicte inevitabile[98]. Concluzia trasă era clară: o soluție decisivă care să conducă la încheierea războiului putea fi obținută cel mai bine printr-un atac violent și „excentric" al Marii Britanii care, prin poziția sa de putere navală, era singura în măsură să îl pregătească[99].

La 2 februarie 1915, Maurice Hankey, secretar al Cabinetului de Război, a întocmit o notă adresată prim-ministrului, Herbert Asquith. Nota analiza argumentele în favoarea unei acțiuni militare într-un timp cât mai scurt asupra Dardanelelor. Unul dintre acestea era deschiderea căilor de comunicații cu Rusia prin strâmtorile Bosfor și Dardanele, necesare aprovizionării atât de indispensabile unei campanii ofensive a acesteia împotriva Germaniei și Austro-Ungariei. O acțiune militară încununată de succes în aceste strâmtori ar fi atras după sine, în viziunea lui Hankey, alte două avantaje strategice secundare. Pe de o parte, prezența militară aliată în această regiune ar fi obligat statele balcanice să își clarifice atitudinea, contându-se pe intrarea acestora în război de partea Antantei. Astfel, Aliații ar fi beneficiat de aportul unui milion de soldați, dintre care cei mai nume-

---

[94] *CAB 24/1*, Piece Papers nos. 1-46, Lord Esher, *The War. After Six Months*, 29 January 1915, f. 16, p. 5.

[95] *Ibidem*, f. 16, p. 6.

[96] *Ibidem.*

[97] *Ibidem.*

[98] *Ibidem.*

[99] *Ibidem.*

roşi din partea României (600 000). Pe de altă parte, ar fi fost obţinută o linie de comunicaţie de-a lungul Dunării, care ar fi permis armatei britanice să pătrundă în inima Puterilor Centrale şi, dacă se dorea, aceasta ar fi putut să acţioneze împotriva Austriei[100].

În afara acestor consideraţii de strategie militară, au fost prezentate şi argumentele în favoarea avantajelor economice care ar fi decurs din succesul operaţiunilor aliate în strâmtorile Bosfor şi Dardanele: deschiderea comerţului cu grâne pentru Marea Britanie la gurile Dunării ar fi înlăturat pericolul înfometării şi ar fi produs scăderea preţului la grâne; echilibrarea balanţei de plăţi a Rusiei, prin vânzarea grâului asigurându-se posibilitatea plăţii materialului de război cumpărat din Vest; Franţa ar fi primit dobânzile împrumuturilor acordate Rusiei[101]. Apreciind că într-o ţară democratică opinia publică nu poate fi ignorată, victoria scontată ar fi putut contribui, în opinia lui Maurice Hankey, la diminuarea considerabilă a dorinţei în favoarea unei păci premature şi neconcludente[102]. În susţinerea adoptării deciziei de a pregăti atacul asupra Dardanelelor, au fost prezentate şi avantajele subsidiare ale acestei acţiuni: înlăturarea ameninţării asupra Canalului Suez, clarificarea situaţiei din Persia, eliberarea trupelor ruse din Caucaz şi a celor britanice din Egipt şi poate din Mesopotamia[103].

La 5 februarie 1915, Julian Corbett[104] a elaborat un scurt studiu istoric privind erorile care au stat la baza eşecului operaţiunii navale din Dardanele desfăşurate în 1807 împotriva Turciei, instigată de Franţa lui Napoleon Bonaparte să declare război Rusiei, aliata Angliei[105]. Autor al unei lucrări considerate până astăzi clasică privind principiile de strategie maritimă, publicată în 1911, acesta a apreciat că succesul oricăror operaţiuni militare la Dardanele este condiţionat de sprijinirea flotei printr-o acţiune a trupelor terestre.[106]

Ministrul Marii Britanii la Atena, Sir Francis Elliot, a primit însărcinarea de a discuta problema cooperării greco-sârbe împotriva Austro-Ungariei. Se promitea trimiterea unui contingent al Triplei Înţelegeri a cărei prezenţă ar fi asigurat Grecia împotriva unui eventual atac al Bulgariei. Prim-ministrul grec, Venizelos, s-a arătat favorabil acestui plan. Grecia urma să primească unele compensaţii teritoriale, mai precis Smyrna[107].

---

[100] *CAB 24/1*, Piece Papers, nos. 1-46, M.P.A. Hankey, *Attack on the Dardanelles*, 2 February 1915, f. 27, p. 1.

[101] *Ibidem.*

[102] *Ibidem.*

[103] *Ibidem*, f. 27, p. 1-2.

[104] Sir Julian Corbett (1854–1922), istoric britanic naval şi geostrateg, a redactat istoria oficială a operaţiunilor navale în timpul Primului Război Mondial.

[105] *CAB 24/1*, Piece Papers nos. 1-46, Julian Corbett, *The Dardanelles*, 5 February 1915, f. 18, p. 5.

[106] *Ibidem.*

[107] *Serviciul Arhive Naţionale Istorice Centrale* (în continuare *S.A.N.I.C.*), fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 2 (5)/1913, f. 22, telegrama nr. 131 din 21 ianuarie/3 februarie 1915, Petrograd, Diamandi către Emanoil Porumbaru.

Din Sofia, veştile nu erau promițătoare pentru reuşita politicii britanice de atragere a Bulgariei în tabăra Antantei. Germania se grăbise să ofere Bulgariei un împrumut important şi cele două țări au încheiat un acord pe 15 ani. Astfel, influența austro-germană în Bulgaria a devenit preponderentă, putându-se vorbi de un „eşec apreciabil" pentru Tripla Înțelegere[108]. Aceasta din urmă se arătase favorabilă ideii garantării Bulgariei unor concesii teritoriale în Macedonia şi acordării unui împrumut. În noile condiții, ministrul Angliei la Sofia a telegrafiat la Londra că, pentru moment, trebuie să renunțe la orice tentativă de a câştiga Bulgaria[109].

Negocierile dintre Germania şi Bulgaria s-au desfăşurat în secret. Guvernul bulgar s-a folosit de oferta financiară a Marii Britanii şi a Franței ca mijloc de presiune în fața Berlinului. Ministrul României la Sofia, Gheorghe Derussi, aprecia că Germania şi-a dat acordul pentru împrumutul de care avea nevoie Bulgaria în schimbul menținerii neutralității acesteia. În cazul unei ofensive victorioase a armatelor austro-germane în Serbia, Derussi era de părere, însă, că neutralitatea bulgară ar fi devenit „problematică". În opinia sa, Puterile Centrale şi-au consolidat poziția la Sofia, apreciind că doar o mare victorie a ruşilor poate schimba situația. În aceste condiții, ministrul Angliei la Sofia nu putea decât să recunoască că politica Antantei în Bulgaria s-a soldat cu un eşec.[110]

War Council din 16 februarie 1915, la care au participat prim-ministrul britanic, H. Asquith, ministrul de externe, Edward Grey, Lord Kitchener, David Lloyd George, Winston Churchill şi John Fisher, a luat hotărârea trimiterii Diviziei 29 britanice în Dardanele, optându-se astfel în favoarea unei operațiuni navale.[111]

Apreciind situația generală a Aliaților ca fiind de o deosebită gravitate, David Lloyd George a atras din nou atenția, la 22 februarie 1915, cu privire la impasul militar în care se aflau trupele franco-britanice şi ruse pe teatrele de război. El solicita colegilor săi din guvern reconsiderarea cu realism a raporturilor de forțe dintre Antanta şi Puterile Centrale. Lloyd George a subliniat completa superioritate stabilită de Germania pe frontul de est, în timp ce pe frontul de vest aceasta îşi menținea cu succes ocupația în teritoriile câştigate.[112]

În acest context dificil pentru Aliați, Lloyd George a apreciat că Antanta trebuie să se mulțumească în această perioadă cu o poziție de inferioritate militară față de Germania. Pe un ton pesimist, el era de părere că însăşi păstrarea statu-quoului pe frontul de război era dificilă fără intrarea în luptă a unor forțe noi. În opinia sa, Antanta trebuia să îşi îndrepte eforturile diplomatice în două direcții în vederea obținerii unui sprijin militar: statele din Balcani şi Italia. Succesul sau

[108] *Ibidem*, f. 29, telegrama nr. 198 din 24 ianuarie/6 februarie 1915, Sofia, Derussi către Emanoil Porumbaru.

[109] *Ibidem.*

[110] *Ibidem*, f. 30, telegrama nr. 200 din 24 ianuarie/6 februarie 1915, Sofia, Derussi către Emanoil Porumbaru.

[111] Edward Grey, *op.cit.*, p. 379.

[112] *CAB 24/1*, Piece Papers nos. 1-46, Lloyd George, *Some Further Considerations on the Conduct of the War*, 22 February 1915, f. 22, p. 1.

insuccesul operaţiunii de ocupare a strâmtorii Dardanele, aflată în derulare, urma să influenţeze în mod decisiv, în opinia omului politic britanic, poziţia guvernelor statelor din Peninsula Balcanică.[113]

Unui eventual succes al operaţiunilor navale ale flotei britanice în Dardanele trebuia să îi succeadă ocuparea în întregime a peninsulei Gallipoli şi asigurarea supremaţiei militare a Aliaţilor în Peninsula Balcanică. În aceste condiţii, Lloyd George considera că România, Grecia şi, probabil, Bulgaria, s-ar fi alăturat Antantei. Lipsa unei forţe militare adecvate aliate care să facă faţă armatei turce ar fi putut periclita însă acest obiectiv fundamental al diplomaţiei britanice. Un obiectiv extrem de important, cu atât mai mult cu cât alăturarea tuturor statelor balcanice de partea Antantei ar fi creat o ameninţare pentru Austro-Ungaria prin intrarea pe câmpul de luptă a unei armate de 1 500 000 de oameni. În plus, această acţiune ar fi avut efectul de a reduce presiunea asupra Rusiei dar şi, indirect, asupra Franţei.[114]

Admiţând posibilitatea unui eşec de a cuceri strâmtoarea Dardanele, Lloyd George a concluzionat că acesta ar avea consecinţe dezastruoase pentru politica britanică în Balcani. Singura modalitate de a contracara efectele unui eventual insucces ar fi fost prezenţa unei puternice forţe militare britanice, capabilă să ofere susţinere statelor din Balcani care s-ar fi alăturat Antantei. Desfăşurarea unei largi forţe expediţionare la Salonic sau Lemnos implica însă pregătiri detaliate, organizarea transportului trupelor şi echipamentului necesar, astfel că toate eforturile trebuiau îndreptate în această direcţie.[115]

Totodată, Lloyd George propunea trimiterea imediată a unei misiuni diplomatice speciale în Grecia şi România, susţinută de intenţia Marii Britanii de a debarca şi a menţine în Balcani un important corp expediţionar, în vederea negocierii unor convenţii militare cu aceste state.[116]

La rândul său, Arthur Balfour era de părere că forţarea strâmtorii Dardanele trebuia să fie doar o etapă preliminară pentru două operaţiuni militare autonome: „operaţiunea Bosfor" şi „operaţiunea Balcani". Prima operaţiune avea drept scop controlarea Mării Marmara, a strâmtorii Bosfor şi a Constantinopolului. Succesul acestei operaţiuni ar fi antrenat, pe lângă paralizarea Turciei şi securizarea comunicaţiilor pe mare cu Rusia, asigurarea neutralităţii Bulgariei. „Politica balcanică" pe care trebuia să o iniţieze Cabinetul de la Londra avea drept scop încheierea unei alianţe cu România şi Grecia şi, dacă era posibil, cu Bulgaria. O acţiune combinată a Marii Britanii şi Franţei cu statele din sud-estul Europei ar fi putut fi decisivă în încheierea războiului în favoarea Antantei.[117]

Atragerea statelor balcanice în tabăra Aliaţilor era dependentă, în viziunea omului politic britanic, de politica celor trei state mici care era dictată de poziţia

---

[113] *Ibidem*, f. 24, p. 6.

[114] *Ibidem*, f. 25, p. 7.

[115] *Ibidem*.

[116] *Ibidem*, p. 8.

[117] *CAB 24/1*, Piece Papers nos. 1-46, A.J. Balfour, *The Dardanelles and Balkans Operations*, 24 February 1915, f. 20, p. 1.

lor geografică. Statele balcanice urmau să se alăture uneia sau alteia dintre cele două forțe combatante, în funcție de cursul evenimentelor militare care ar fi putut indica cu certitudine tabăra victorioasă. În aceste condiții, era dificil de prevăzut cursul campaniei militare în Peninsula Balcancă atâta timp cât nu se putea determina în acel moment decizia țărilor din regiune de a participa la război de partea Antantei sau a Puterilor Centrale. În același timp, poziția Marii Britanii în Balcani era îngreunată de capacitatea numerică redusă a trupelor anglo-franceze care ar fi putut lua parte la operațiunile militare. Arthur Balfour atrăgea atenția că atât separat, cât și împreună, România, Bulgaria și Grecia pot dispune pe teatrul de operațiuni de forțe militare mai mari decât cele ale Aliaților și că, totodată, acestea constituie unități eficiente de luptă.[118]

În concluzie, Arthur Balfour solicita Comitetului Imperial de Apărare (*Committee of Imperial Defence*) trimiterea tuturor trupelor necesare asigurării succesului operațiunii Bosfor. Acesta sublinia de asemenea importanța clarificării intențiilor guvernului britanic cu privire la alăturarea imediată a statelor balcanice, fiind de părere că decizia acestora putea fi stimulată prin trimiterea unei armate aliate de 110 000 de oameni. În această ecuație, el propunea analizarea oportunității ca România să declare război Puterilor Centrale. El cerea factorilor de decizie militari să nu treacă cu vederea riscul ca armata română să fie scoasă din luptă înainte ca Rusia să fie suficient de puternică astfel încât să îi poată acorda asistență militară. În cazul unui răspuns negativ, Lordul Balfour conchidea că menținerea neutralității statelor balcanice era în acel moment în avantajul Antantei și, astfel, nu era necesară trimiterea în sud-estul Europei a mai multor trupe decât cele consemnate operațiunii Bosfor. Dacă era util, însă, a determina Grecia și România să intre imediat în acțiune, acesta îndemna guvernul britanic să își asume riscuri pe frontul de vest și să trimită trupele disponibile în sprijinul operațiunilor din Balcani[119].

În discuțiile din cadrul *War Council* a ieșit în evidență importanța obiectivului imediat al operațiunii Dardanele, și anume deschiderea Mării Negre circulației maritime. Această operațiune militară avea însă pentru toți membrii drept scop esențial atragerea statelor balcanice de partea Aliaților. Maurice Hankey, secretarul *War Council*, a susținut punctul de vedere al lui David Lloyd George privind desfășurarea forțelor militare britanice în Balcani, ca fiind indispensabilă asigurării aderării statelor balcanice la Antanta. În acest context, operațiunile de la Dardanele ar fi trebuit să constituie un prim punct în strategia britanică în sud-estul Europei. După anihilarea Turciei, armata britanică, în colaborare cu armatele României, Serbiei și, poate, ale Greciei, pe a căror cooperare se conta, s-ar fi îndreptat în direcția Austro-Ungariei.[120]

---

[118] *Ibidem.*

[119] *Ibidem*, p. 1-2.

[120] *CAB 24/1*, Piece Papers nos. 1-46, M.P.A Hankey, *After the Dardanelles. The Next Steps*, 1 March 1915, f. 30, p. 2.

În opinia secretarului Cabinetului de Război (*War Cabinet*), Marea Britanie trebuia să profite de ecoul expediției Dardanele în capitalele statelor din Balcani şi să trimită un emisar cu propuneri precise de cooperare a acestora cu Antanta. Maurice Hankey propunea ca imediat după deschiderea strâmtorii Dardanele să fie trimisă o flotilă pe Dunăre, ceea ce ar fi contribuit, în opinia sa, la întărirea poziției emisarului britanic şi ar fi reprezentat o dovadă efectivă a intenției Angliei de a interveni în Peninsula Balcanică.[121] În logica acestei strategii militare, trupele britanice, susținute de o puternică flotilă care ar fi avansat până dincolo de Porțile de Fier, ar fi format centrul noii armate aliate. Serbiei şi Greciei le revenea rolul de a ataca Austro-Ungaria în direcția Bosnia-Herțegovina, în timp ce armatei române îi revenea misiunea de a amenința comunicațiile inamicului în Carpați. Ofensiva în Peninsula Balcanică trebuia dublată de presiunea continuă a armatelor franco-britanice pe frontul de vest şi de menținerea liniilor de către Rusia în spatele Bugului.[122]

Într-o notă către Comitetul Imperial de Apărare din 1 martie 1915, Maurice Hankey a expus principalele elemente ale strategiei britanice în campania din Dardanele. Flota britanică, pe al cărei succes se conta în forțarea Dardanelelor, avea ca obiectiv primordial şi imediat urmărirea şi distrugerea flotei turco-germane şi, în special, a crucişătorului german „Goeben". Pentru a preveni retragerea flotei inamice prin strâmtoarea Bosfor, Maurice Hankey sugera ca guvernul de la Londra să solicite Rusiei trimiterea flotei sale din Marea Neagră în vecinătatea Bosforului[123].

În subsidiarul acestor obiective, nota secretarului de război indica o serie de operațiuni militare secundare dar considerate de acesta de importanță vitală în ecuația unei victorii la Dardanele: ocuparea peninsulei Gallipoli şi a forturilor de pe malul asiatic al acestei strâmtori, distrugerea arsenalelor Turciei situate pe malurile Mării Marmara şi izolarea oraşului Constantinopol[124].

Maurice Hankey aprecia că, în acest stadiu al războiului, nu se putea ajunge la o soluție definitivă a problemei delicate a viitorului Imperiului Otoman. Principiile care trebuiau să stea la baza negocierilor condițiilor de pace constau în obținerea securității depline pentru flota britanică a unei linii de comunicații între Marea Mediterană şi Marea Neagră, precum şi eliminarea influenței germane în Turcia[125].

De asemenea, în nota către Comitetul Imperial de Apărare au fost expuşi termenii probabili ai unui armistițiu care urma să fie oferit Turciei: predarea flotei turce, a materialului naval şi a forturilor de pe malurile strâmtorilor Dardanele şi Bosfor; retragerea şi, ulterior, demobilizarea armatei turce; rechemarea expedițiilor turce din Caucaz, Egipt şi Mesopotamia; închirierea sau vânzarea către Aliați

[121] *Ibidem*, f. 30-31, p. 2-3.
[122] *Ibidem*, f. 31, p. 3.
[123] *Ibidem*, p. 4.
[124] *Ibidem*, f. 32, p. 5.
[125] *Ibidem*, p. 6.

a materialului de război al Turciei; punerea şantierelor navale, arsenalului, fabricilor de exploziv şi muniții sub comanda ofițerilor aliați; suspendarea pe timpul războiului a tuturor concesiilor germane şi austriece în Turcia; libera trecere prin strâmtoarea Dardanele a navelor aliate; instalarea de către Aliați a unei garnizoane în Constantinopol pe durata războiului.[126]

I.3. Marea Britanie, Rusia şi problema Strâmtorilor

Încă din perioada Războiului Crimeei, unul dintre principalele obiective ale diplomației engleze a fost acela de a nu permite Rusiei să ocupe Constantinopolul şi Strâmtorile[127]. În timpul Primului Război Mondial, preocupată de riscul deteriorării raporturilor cu aliatul de la Răsărit ca urmare a operațiunilor navale de ocupare a strâmtorii Dardanele de către Marea Britanie şi Franța, diplomația britanică şi-a îndreptat eforturile în direcția menajării intereselor ruse. Consecințele asupra poziției navale a Marii Britanii în Marea Mediterană față de eventuala ocupare a Constantinopolului şi a strâmtorilor Bosfor şi Dardanele de către Rusia au făcut obiectul discuțiilor din cadrul Comitetului Imperial de Apărare cu mult înaintea declanşării Primului Război Mondial şi ele vor sta în bună măsură la baza strategiei britanice în problema Strâmtorilor. De altfel, în perioada 1895–1914, concepția tradițională a politicii externe a Marii Britanii, care se opunea ocupării de către Rusia a Constantinopolului şi a strâmtorilor Bosfor şi Dardanele, a cunoscut o reconsiderare esențială, diplomația britanică admițând chiar posibilitatea acceptării pretențiilor ruse în această direcție[128].

La 14 februarie 1903, Arthur Balfour a întocmit un raport deosebit de interesant cu privire la concluziile dezbaterilor din Comitetul Imperial de Apărare din 11 februarie privind relațiile cu Rusia în problema Constantinopolului. Analizând dacă balanța de puteri în Mediterana ar avea de suferit în cazul în care Rusia ar obține, prin ocuparea Constantinopolului, liberă ieşire pentru flota sa din Marea Neagră, prin strâmtoarea Dardanele, închisă însă celorlalte puteri, Comitetul a apreciat că Rusia ar obține anumite avantaje navale fără ca acest lucru să poată însă modifica în mod fundamental poziția strategică a flotei britanice din Marea Mediterană[129].

Totodată, directorul serviciilor secrete navale britanice, prințul Louis of Battenberg, a întocmit un memorandum privind problemele de mai sus. Acesta era de părere că Rusia nu va ocupa Constantinopolul şi nu va forța Strâmtorile fără a-şi asigura alianța Franței. Pentru a întreprinde însă operațiuni majore în Marea Mediterană, flota rusă din Marea Neagră ar fi trebuit să distrugă flota

[126] *Ibidem*, f. 33, p. 7.

[127] Sir Edward Grey, *op.cit.*, p. 474.

[128] C. Jay Smith, Jr., *Great Britain and the 1914-1915 Straits Agreement with Russia: The British Promise of November 1914*, în „The American Historical Review", vol. 70, No. 4 (Jul., 1965), p. 1015-1016.

[129] CAB 24/1, Piece Papers nos. 1-46, *Russia and Constantinople*, 11 March 1915, f. 34, p. 2.

britanică. În concluzie, o ocupație rusă la Constantinopol nu ar fi avut mari semnificații pentru interesele britanice, atâta timp cât, în mod evident, flota navală a Marii Britanii își menținea poziția preponderentă.[130]

Concluziile ședinței Comitetului Imperial de Apărare din 1903, readuse în discuție de M.P.A. Hankey la 11 martie 1915, au fost studiate de Sir Arthur Knyvet Wilson, amiralul flotei. Acesta considera că, spre deosebire de perioada în care a fost adoptată de către Comitetul Imperial de Apărare opinia că o ocupare de către Rusia a Constantinopolului nu ar altera în mod esențial poziția strategică a Marii Britanii în Mediterana, realitățile strategice s-au modificat. El a atras atenția că o Rusie ostilă în posesia Constantinopolului ar putea face aproape imposibile comunicațiile cu Egiptul și India prin Marea Mediterană. Totodată, exista pericolul ca o forță puternică de submarine stabilită în strâmtoarea Dardanele să intercepteze și să distrugă navele care ar fi încercat să traverseze Mediterana între Creta și coasta Africii, în drum spre Alexandria sau Canalul Suez. De asemenea, flota britanică ar fi întâmpinat dificultăți în aprovizionarea cu combustibil iar eventuale întăriri pentru apărarea Egiptului nu ar fi putut fi trimise decât prin Marea Roșie[131].

Temerile ruse cu privire la acțiunea aliaților săi vestici în Dardanele au fost surprinse de atașatul militar al Japoniei în Rusia, Odahiri. Acesta a raportat, la 3 martie 1915, discuțiile din Duma pe această temă. Acestea exprimau îngrijorarea că operațiunile împotriva strâmtorii Dardanele au drept scop ascuns împiedicarea Rusiei de a intra în posesia Constantinopolului[132].

Pentru a elimina orice neînțelegeri cu privire la intențiile Rusiei, ministrul rus de externe, Sazonov, a înaintat la 4 martie 1915 un memorandum ambasadorilor Franței și Marii Britanii la Petrograd, Maurice Paléologue și Sir George Buchanan. Memorandumul făcea cunoscută dorința Rusiei ca problema Constantinopolului și a Strâmtorilor să fie reglată definitiv în sensul aspirațiilor sale tradiționale. Rusia dorea recunoașterea din partea Marii Britanii și Franței a dreptului său de a ocupa Constantinopolul, malul stâng al Bosforului, Marea Marmara și strâmtoarea Dardanele, precum și Tracia de sud până la linia Enos–Midia. De asemenea, Rusia voia încorporarea la imperiul său a malului asiatic cuprins între Bosfor, râul Sakharia și un punct care urma să fie stabilit în golful Ismid. În schimbul acestor concesii, Imperiul Rus se angaja să țină cont de interesele speciale ale Franței și Marii Britanii în regiune[133].

Dorind să menajeze susceptibilitățile ruse, Sir George Buchanan a fost însărcinat de Sir Edward Grey să declare ministrului de externe rus că operațiunile navale din Dardanele nu au drept scop ocuparea Constantinopolului în detrimentul Imperiului Rus. Marea Britanie considera că pentru obținerea succesului complet al operațiunilor, susținerea militară a Greciei în peninsula Gallipoli este im-

[130] *Ibidem*, f. 36, p. 5-6.
[131] *Ibidem*, A.K. Wilson, *Russia and Constantinople*, 15 March 1915, f. 58, p. 2.
[132] *Documents diplomatiques secrets russes. 1914-1917*, Paris, Payot, 1928, p. 251-252.
[133] *Ibidem*, p. 252; *CAB 24/9*, Papers nos. 301-400, f. 277, p. 1.

portantă şi esențială. Diplomația britanică intenționa ca, în schimbul intervenției sale, să ofere Greciei oraşul Smyrna (Izmir), situat în zona centrală şi strategică a malului egeean al Anatoliei[134].

În Grecia, perspectiva intrării armatei sale în Constantinopol a determinat entuziasmul opiniei publice care a susținut intervenția alături de Aliați. Se aprecia că grecii nu pot asista impasibili la cucerirea Constantinopolului, „leagăn al elenismului", şi că aceasta nu se poate realiza fără concursul Atenei[135]. Guvernul condus de E. Venizelos era de asemenea favorabil unei astfel de acțiuni. În februarie, Venizelos a oferit Marii Britanii promisiunea de a participa cu un corp de armată la ocuparea peninsulei Gallipoli, intrând astfel în război împotriva Turciei.

Consiliul de Coroană elen din 4 martie 1915 a dezbătut problema participării Greciei la operațiunile împotriva Turciei. Deşi Statul Major grec a prezentat unele obiecții, regele Constantin a susținut această propunere. O acțiune a Greciei era condiționată însă de garanțiile pe care ar fi trebuit să le primească împotriva unui eventual atac al Bulgariei[136]. Regele Constantin, inițial favorabil intrării în acțiune împotriva Turciei, s-a opus, însă, abandonării de către țara sa a poziției de neutralitate[137]. Opoziția regelui Constantin a determinat demisia lui Venizelos, fiind înlocuit de cabinetul Dimitrios Gounaris, progerman[138]. Primul gest al noului guvern a fost de a publica o declarație politică la 10 martie 1915. Comunicatul guvernului de-abia constituit a proclamat continuarea neutralității Greciei. Guvernul îşi asuma respectarea obligațiilor de alianță pe care le avea în acel moment, cu condiția evitării compromiterii integrității sale teritoriale.[139]

De altfel, nici diplomația rusă nu a agreat propunerea britanică referitoare la implicarea Greciei în operațiunile militare din Dardanele[140]. Ministrul de externe al Franței, Théophile Delcassé, a susținut pe lângă ambasadorul rus la Paris, A.P. Izvolsky, considerațiile politico-militare care impuneau participarea Greciei alături de Antanta şi, de asemenea, a Italiei, asigurându-l pe acesta că Rusia, Franța şi Marea Britanie vor avea primul cuvânt în reglarea definitivă a chestiunii Strâmtorilor[141].

---

[134] *Documents diplomatiques secrets russes. 1914-1917*, p. 253-254.

[135] *S.A.N.I.C.*, fond Preşedinția Consiliului de Miniştri, dosar nr. 2 (5)/1913, f. 67, telegrama nr. 258 din 18 februarie/3 martie 1915, Atena, Filodor către Emanoil Porumbaru.

[136] *Ibidem*, f. 82, telegrama nr. 466 din 19 februarie/4 martie 1915, Sofia, Derussi către Emanoil Porumbaru.

[137] Youri Danilov, *La Russie dans la guerre mondiale (1914-1917)*, Paris, Payot, 1927, p. 400; Michael Llewellyn Smith, *Venizelos' Diplomacy, 1910-23: From Balkan Alliance to Greek-Turkish Settlement*, în *Eleftherios Venizelos. The Trials of Statesmanship* (edited by Paschalis M. Kitromilides), Edinburgh, Edinburgh University Press Ltd., 2006, p. 155.

[138] Constantin Iordan, *Venizelos şi Românii*, Bucureşti, Editura Omonia, 2004, p. 49; C.J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în *loc.cit.*, p. 83.

[139] *The Greek White Book. Diplomatic Documents. 1913-1917*, New York, Oxford University Press American Branch, 1918, p. 57, comunicatul cabinetului Gounaris către presă din 25 februarie/10 martie 1915.

[140] Sir Edward Grey, *op.cit.*, p. 473-474.

[141] *Documents diplomatiques secrets russes. 1914-1917*, p. 255.

Ministrul de externe rus, Sazonov, a declarat ambasadorului Marii Britanii la Petrograd, Sir George Buchanan, că intrarea în război a Italiei şi cooperarea ei navală şi militară şi-au pierdut cea mai mare parte din valoarea lor strategică. Mai mult, ministrul de externe al Rusiei aprecia că alăturarea Italiei la Antanta ar conduce la complicarea viitoarelor negocieri de pace[142]. Marea Britanie şi Franța au susținut participarea Italiei, considerând punctul de vedere al Rusiei exagerat. Într-o telegramă din 4 martie 1915 către Sir Francis Bertie, ambasadorul Marii Britanii la Paris, Sir Edward Grey a apreciat că alăturarea Italiei şi a statelor balcanice la Antanta ar contribui la încheierea cât mai rapid posibilă a războiului şi la colapsul rezistenței Puterilor Centrale[143].

La 8 martie 1915, ambasadorul Franței la Petrograd, a fost mandatat să declare ministrului rus de externe că Rusia se poate baza pe „bunăvoința" guvernului francez în problema Constantinopolului şi a Strâmtorilor. Această chestiune, precum şi cea generală a Orientului urmau să facă obiectul unor reglementări definitive cu prilejul încheierii tratatului de pace de către cele trei puteri aliate[144].

Diplomația britanică a fost surprinsă de dimensiunea pretențiilor ruse, considerând că acestea le depăşesc cu mult pe cele anterioare ale ministrului rus de externe[145]. Cabinetul britanic s-a întrunit pentru a analiza memorandumul rus la 10 martie 1915. Atmosfera din *War Council* a fost dominată de informația transmisă de Sir Edward Grey, potrivit căreia, în cazul respingerii revendicărilor Rusiei, aceasta din urmă ar putea încheia o pace separată cu Germania[146]. Discuțiile s-au concentrat în jurul problemei viitorului securității Imperiului Britanic după încheierea războiului. După înfrângerea Germaniei, Franța şi Rusia urmau să devină principala amenințare la adresa securității Marii Britanii şi poziției acesteia ca mare putere atât pe continentul european, cât şi în lume. Pentru a preîntâmpina riscurile care ar fi rezultat din ocuparea Constantinopolului de către Rusia, Amiralitatea şi *War Office* au propus stabilirea unei baze navale la Alexandretta, punctul probabil terminus al rețelei de cale ferată care pleca din Bagdad spre Marea Mediterană. În cazul unui conflict militar, trupele britanice puteau fi trimise cu uşurință pe calea ferată de la Alexandretta spre India şi Mesopotamia[147]. La rândul său, Lloyd George a propus ca alternativă Palestina, neacordând o valoare deosebită Alexandrettei[148].

După deliberările *War Council*, guvernul britanic a răspuns pozitiv solicitărilor Rusiei, expuse în memorandumul înaintat cu câteva zile înainte de Sazonov. Astfel, Sir George Buchanan a înmânat, la 12 martie 1915, în numele guvernului

---

142 Sir Edward Grey, *op.cit.*, p. 498-499 (telegramă din 3 martie 1915, Petrograd, Sir George Buchanan către Sir Edward Grey).

143 *Ibidem*, p. 499.

144 *Documents diplomatiques secrets russes. 1914-1917*, p. 256.

145 *CAB 24/9*, Papers nos. 301-400, f. 277, p. 1.

146 A.L. MacFie, *The Straits Question in the First World War, 1914-18*, în *loc.cit.*, p. 58.

147 *Ibidem.*

148 *Ibidem.*

său, ministrului rus de externe, o declarație care reprezenta „o răsturnare totală a politicii tradiționale britanice"[149]. Guvernul londonez a asigurat Rusia că, dacă războiul se va încheia cu victoria Aliaților şi dacă aspirațiile Marii Britanii şi Franței cu privire la Imperiul Otoman, precum şi în alte regiuni, se vor realiza aşa cum erau ele expuse în memorandumul rus, Guvernul Majestății Sale îşi va da acordul asupra cerințelor Rusiei.[150]

Acordul Marii Britanii era însă unul condiționat. În opinia guvernului britanic, Constantinopolul avea o deosebită importanță pentru comerțul în Europa de Sud-Est şi Asia Mică. Tocmai de aceea, acesta dorea să se asigure că el va rămâne un port liber pentru tranzitul mărfurilor spre şi dinspre alte teritorii decât cele ruse. Pentru facilitarea schimburilor comerciale cu aceste regiuni, Marea Britanie solicita libertatea comerțului pentru navele care traversau prin strâmtorile Dardanele şi Bosfor.[151]

Apreciind că principala beneficiară a rezultatelor operațiunilor din strâmtoarea Dardanele, în cazul unei victorii, este Rusia, diplomația britanică solicita acesteia să nu creeze dificultăți în cazul în care o altă putere şi-ar fi oferit, în termeni rezonabili, concursul. În mod evident, acest punct avea în vedere, în primul rând, oferta Greciei de cooperare cu Aliații pentru cucerirea Constantinopolului, dar şi negocierile cu Italia privind intrarea acesteia în război, ceea ce trezise suspiciunile ruse. Pentru Marea Britanie, flotila Greciei era de „o valoare inestimabilă" în condițiile în care Amiralitatea engleză i-a transmis amiralului Hamilton Carden că nu are niciun crucişător disponibil.[152]

Conştient că acordul Marilor Puteri cu privire la intrarea Constantinopolului în stăpânirea Rusiei va atrage reacțiile negative ale statelor din Balcani, Cabinetul de la Londra îndemna guvernul rus să întreprindă toate eforturile în vederea aplanării aprehensiunilor Bulgariei şi României. Totodată, era necesar ca diplomația rusă să prezinte guvernelor acestor țări perspectiva atractivă a cooperării lor cu Antanta[153].

De asemenea, Sir Edward Grey a subliniat în memorandumul transmis guvernului rus că era necesară analizarea întregii probleme a viitoarelor interese ale Franței şi Marii Britanii în Turcia asiatică. Guvernul britanic dorea ca, după încheierea războiului, locurile sfinte ale musulmanilor şi Arabia să rămână sub jurisdicție musulmană independentă. În ceea ce priveşte Persia, guvernul britanic cerea revizuirea acordului anglo-rus din 1907, în sensul „recunoaşterii prezentei sfere neutre ca sferă britanică[154]".

Până în momentul în care Aliații erau în măsură să ofere statelor din Balcani şi, în special, Bulgariei şi României, unele asigurări satisfăcătoare privind

[149] *CAB 24/9*, Papers nos. 301-400, f. 277, p. 1.

[150] *Documents diplomatiques secrets russes. 1914-1917*, p. 257.

[151] *CAB 24/9*, Papers nos. 301-400, f. 277, p. 2.

[152] *Ibidem*, p. 2.

[153] *Ibidem*.

[154] *Ibidem*.

perspectivele acestora în cazul alăturării la Antanta şi definirea poziţiei generale referitoare la teritoriile din vecinătatea frontierelor acestor ţări, în posesia cărora doreau să intre, Sir Edward Grey sublinia că era de dorit păstrarea secretă a înţelegerii la care au ajuns guvernele celor trei ţări aliate.[155]

Condiţiile Marii Britanii la care ne-am referit mai sus au fost aduse la cunoştinţă împăratului rus, Nicolae al II-lea, de către ambasadorul britanic la Petrograd, Sir George Buchanan. În timpul audienţei sale la împărat, au fost luate în discuţie şi pretenţiile teritoriale ale Italiei în Dalmaţia şi Marea Adriatică[156]. Negocierile dintre Aliaţi şi Italia au fost îngreunate de faptul că pretenţiile italiene intrau în conflict direct cu cele ale Serbiei. Aceasta din urmă era susţinută de Marele Duce Nicolae, care se opunea acceptării cererilor guvernului italian. De altfel, unele cercuri din Rusia nu vedeau cu ochi buni obţinerea de către Italia a unei poziţii puternice în Marea Adriatică, ceea ce ar fi putut reprezenta un pericol pentru Serbia. Importantele concesii făcute de Marea Britanie şi Franţa în problema Constantinopolului şi a Strâmtorilor l-au determinat pe Sazonov să renunţe la obiecţiile sale.

Acordul din martie 1915 cu privire la Constantinopol şi Strâmtori a reprezentat, aşa cum a demonstrat istoricul britanic A.J.P. Taylor, unul dintre cele mai importante tratate secrete încheiate de către Aliaţi în timpul Primului Război Mondial.[157] Renunţarea de către Marea Britanie la opoziţia tradiţională faţă de posesia Strâmtorilor de către Rusia se explică, în opinia istoricului american William Renzi, prin prisma mai multor factori[158]. Astfel, interesele britanice nu cereau continuarea acestei vechi politici. Aşa cum am arătat mai sus, la 10 martie 1915, M.P.A. Hankey, în cadrul *War Council*, a readus în actualitate raportul din 11 februarie 1903, încheiat cu ocazia întrunirii *Committee of Imperial Defence*.

În baza analizei consecinţelor unei eventuale stabiliri a Rusiei la Constantinopol şi intrarea, pe cale de consecinţă, în stăpânirea strâmtorilor Dardanele şi Bosfor, Comitetul căzuse de acord că acest eveniment nu era de natură să afecteze în mod esenţial poziţia strategică a Marii Britanii în Marea Mediterană. Temerile diplomaţiei britanice, ca şi ale celei franceze faţă de posibilitatea încheierii de către Rusia a unei păci separate cu Germania, în cazul refuzării consimţirii pretenţiilor ruseşti asupra Constantinopolului şi a Strâmtorilor, au jucat desigur un rol important. Contribuţia armatei ruse la efortul de război al Aliaţilor era apreciată de Sir Edward Grey indispensabilă sustragerii de la o înfrângere pe frontul de vest pe durata celor doi ani de solidaritate dintre Marea Britanie, Franţa şi Rusia[159].

---

[155] *Ibidem*; Frank Alfred Golder, *Documents of Russian History 1914-1917*, New York, 1927, p. 62.

[156] Sir George Buchanan, *My mission to Russia and Other Diplomatic Memories*, vol. I, London, New York, Toronto and Melbourne, Cassel and Company, Limited, 1923, p. 227-228.

[157] A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe. 1848-1918*, Oxford, At the Clarendon Press, 1954, p. 542.

[158] William A. Renzi, *Great Britain, Russia, and the Straits, 1914-1915*, în "The Journal of Modern History", Vol. 42, No. 1, (Mar., 1970), p. 17-19.

[159] Sir Edward Grey, *op.cit.*, p. 474.

De asemenea, cedarea Strâmtorilor către Rusia era considerată de diplomația Marii Britanii cea mai bună garanție împotriva unei Germanii care, după război, și-ar fi refăcut forțele și ar fi reluat politica *Drang nach Osten* („Marșul spre Răsărit"). Recent, istoricul H.E. Goemans a apreciat că acordul Marii Britanii ca Rusia să ocupe Constantinopolul și Strâmtorile după război reprezintă o diminuare a țelurilor politicii britanice. În opinia sa, slăbirea puterii Imperiului Otoman ar fi făcut dificilă contrabalansarea Rusiei, care avea interese proprii în Persia. O influență mai mare a Rusiei în Persia ar fi putut amenința interesele imperiale britanice în India. Totodată, controlul Rusiei asupra Strâmtorilor ar fi avut consecințe importante asupra balanței puterilor în Marea Mediterană[160].

În ciuda eșecului atacurilor din 19 februarie și 18 martie 1915, expediția din Dardanele a consemnat o modificare a raportului între susținătorii din Cabinetul de la Londra a frontului de vest și a celor care considerau că Germania poate fi cel mai eficient lovită indirect, pe alte teatre de luptă, prin acțiuni de scoatere din război a aliaților săi și, mai ales, a Turciei[161]. Anularea operațiunii de debarcare a trupelor aliate la Salonic, în prima parte a anului 1915, și de a utiliza trupele disponibile în Dardanele a modificat – în opinia istoricului britanic Lynn H. Curtright – cursul diplomației britanice față de statele neutre din Balcani[162]. O victorie navală în strâmtoarea Dardanele, unde erau concentrate forțele Marii Britanii, și nu prezența soldaților britanici la Salonic ar fi trebuit să ralieze statele balcanice la tabăra Antantei[163]. Factorii de decizie de la Londra nu au luat în considerare consecințele unui eventual eșec al operațiunilor navale de cucerire a strâmtorii Dardanele. În cele din urmă, eșecul în fața forțelor reunite ale Turciei și Germaniei și încercarea de a restabili situația din punct de vedere militar aveau să blocheze pentru următoarele șase luni resursele britanice pentru o campanie în sud-estul Europei în peninsula Gallipoli.[164]

I.4. Desfășurarea operațiunii Dardanele și poziția statelor din Balcani; diplomația Marii Britanii între eșecul operațiunii Dardanele și planurile de debarcare la Salonic

Statele balcanice au urmărit cu interes desfășurarea operațiunilor din strâmtoarea Dardanele, în funcție de rezultatul acestora urmând să își definească poziția față de cele două tabere beligerante. Alexandru Emanoil Lahovari, reprezentantul diplomatic al României la Paris, informa guvernul de la București, la 5 martie 1915, cu privire la acțiunea navală anglo-franceză în Dardanele care progresa destul de rapid. Diplomatul român consemna importanța acordată suc-

---

[160] H.E. Goemans, *War and Punishment: The Causes of War Termination and the First World War*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 2000, p. 191.

[161] A.L. MacFie, *The Straits Question in the First World War, 1914-18*, în *loc.cit.*, p. 54-55.

[162] Lynn H. Curtright, *op.cit.*, p. 171.

[163] *Ibidem*.

[164] C.J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în *loc.cit.*, p. 80.

cesului acestor operațiuni care ar fi trebuit să ofere perspective dintre cele mai favorabile politicii Triplei Înțelegeri. Cucerirea Constantinopolului ar fi trebuit să exercite, informa Alexandru Em. Lahovari guvernul de la Bucureşti, o „influență decisivă" asupra politicii Greciei, Italiei, Bulgariei şi României, în favoarea alăturării la Antanta[165]. De asemenea, căderea Turciei ar fi trebuit să contribuie la cooperarea Bulgariei cu Aliații cu scopul de a-şi asigura posesia Traciei[166].

În eventualitatea unui succes scontat al operațiunilor aliate în Dardanele, România urma să dobândească libertatea acțiunilor sale astfel încât o amânare şi o ezitare din partea guvernului lui Ion I.C. Brătianu nu era agreată la Paris şi la Londra. România era amenințată că inacțiunea acesteia va conduce la reglarea chestiunii Constantinopolului şi Strâmtorilor în detrimentul intereselor sale[167]. Fără a fi la curent cu negocierile dintre cele trei puteri aliate cu privire la Constantinopol şi Strâmtori, Alexandru Lahovari îndemna guvernul român să nu piardă timpul şi să intre în acțiune. Avantajele puteau fi, în opinia sa, semnificative: internaționalizarea Constantinopolului şi a Strâmtorilor ar fi însemnat libertatea absolută a navigației pentru navele de comerț şi război ale României, pe picior de egalitate cu Rusia. Mai mult, acesta credea chiar posibil ca Aliații să acorde regatului român o bază navală în Marea Mediterană şi posesia unei insule în Arhipelagul Dodecanez.[168]

Ministrul României la Paris a transmis de asemenea la Bucureşti informații privind intenția Greciei de a acționa şi, în plus, a subliniat importanța pe care ambasadorul Italiei în Franța o punea pe seama acțiunilor navale din Dardanele, care erau de natură să influențeze şi chiar să precipite deciziile Italiei[169]. Totodată, acesta constata că acțiunea Aliaților în Turcia a produs în Bulgaria o modificare a determinării guvernului de apropiere de Puterile Centrale care s-ar fi putut accentua în cazul unui succes al Triplei Înțelegeri[170]. La rândul său, Gheorghe Derussi aducea la cunoştința guvernului de la Bucureşti că prim-ministrul bulgar, Radoslavov, a declarat ministrului Marii Britanii că, inclusiv dacă va fi ocupat Constantinopolul, guvernul bulgar îşi va menține poziția de neutralitate[171]. Ministrul român la Sofia nu acorda mare încredere acestei declarații, informând Bucureştiul că Bulgaria aştepta ca în orice moment să ocupe linia Enos–Midia.

Misiunea militară engleză la Petrograd, condusă de generalul Paget, s-a oprit, la întoarcerea în Anglia, la Sofia. Această întrevedere a fost intermediată de Legația Marii Britanii, în urma solicitării ministrului de externe rus, Sazonov,

[165] *S.A.N.I.C.*, fond Preşedinția Consiliului de Miniştri, dosar nr. 2 (5)/1913, f. 91, telegrama nr. 439 din 20 februarie/5 martie 1915, Paris, Alexandru Em. Lahovari către Emanoil Porumbaru.

[166] *Ibidem.*

[167] *Ibidem.*

[168] *Ibidem.*

[169] *Ibidem.*

[170] *Ibidem.*

[171] *Ibidem*, f. 93, telegrama nr. 474 din 20 februarie/5 martie 1915, Sofia, Derussi către Emanoil Porumbaru.

în speranța influențării regelui Ferdinand al Bulgariei. Ministrul român la Sofia, Gheorghe Derussi, era de părere, însă, că atitudinea regelui bulgar putea fi schimbată doar prin forța evenimentelor[172].

Informațiile transmise de reprezentantul României la Constantinopol, Gheorghe Manu, sunt de natură a pune în adevărata lumină situația militară a Turciei, pe a cărei sucombare rapidă se conta. Astfel, Gheorghe Manu transmitea că veştile alarmante răspândite în străinătate cu privire la situația internă a Constantinopolului erau nejustificate. El era de părere că succesul forțării Dardanelelor nu era cert şi că aceasta implică, în orice caz, operațiuni de lungă durată, care nu vor conduce în mod automat la ocuparea Constantinopolului. Ministrul României, intuind parcă intențiile Antantei, informa guvernul român că principalul scop al operațiunilor navale din Strâmtori era de a exercita o presiune politică asupra României şi Bulgariei cu intenția de a le constrânge să intre în acțiune alături de Tripla Înțelegere[173].

Poziția diferită a statelor balcano-dunărene față de modificarea continuă a raporturilor de forțe dintre cele două tabere beligerante reflectă interesele divergente ale Bulgariei, Greciei şi României. Ele aveau obiective diferite şi, în funcție de acestea, au acționat aşa cum au apreciat că este mai potrivit pentru asigurarea recunoaşterii acestora de către Marile Puteri. Operațiunile navale ale flotei anglo-franceze în strâmtoarea Dardanele, debarcarea trupelor aliate în peninsula Gallipoli şi intrarea Italiei în război de partea Antantei au determinat guvernele din Balcani să urmărească cu atenție evoluția evenimentelor în această zonă a Europei.

Intrarea Italiei în război ca urmare a negocierilor secrete cu Antanta a fost percepută în mod negativ la Bucureşti, Atena şi Niş[174]. Încă cu mult înainte de perfectarea înțelegerii care a condus la alăturarea Italiei la Antanta, ministrul român la Niş, Gheorghe Filality, a trimis guvernului de la Bucureşti un raport în care conchidea că: „De mai mult de doi ani politica italiană nu se bucură de o mare încredere aici şi sârbii nu văd cu ochi buni influența pe care această putere caută să o obțină în Peninsula Balcanică. Balcanii balcanicilor, spun sârbii, care se tem să îi vadă pe italieni luând locul Austriei."[175] La rândul ei, Grecia a privit cu suspiciune alăturarea Italiei la Tripla Înțelegere şi astfel eforturile diplomației britanice la Atena au fost vizibil îngreunate. Comentând evenimentele recente, ziarul grec „Embros", considerat independent, a făcut cunoscute, la 23 mai 1915, temerile Greciei cu privire la respectarea de către Antanta a drepturilor acestei țări

[172] *Ibidem*, f. 94, telegrama nr. 476 din 20 februarie/5 martie 1915, Sofia, Derussi către Emanoil Porumbaru.

[173] *Ibidem*, f. 95, telegrama nr. 204 din 20 februarie/5 martie 1915, Constantinopol, Manu către M.A.S.

[174] C.J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în *loc.cit.*, p. 83.

[175] *S.A.N.I.C.*, fond *Preşedinția Consiliului de Miniştri, Dosar nr. 1/1913*, Telegramă descifrată nr. 1327 din 24 decembrie 1914/6 ianuarie 1915 de la Legația din Niş de la Filality către M.A.S., f. 79.

dacă ar fi intrat în război înaintea Italiei[176]. Ziarul critica atitudinea Aliaților față de Serbia, ale cărei interese erau afectate de prevederile tratatului de la Londra din 26 aprilie 1915, care a consfințit dominația Italiei în Marea Adriatică. În acest context, se aprecia că menținerea Greciei într-o poziție de expectativă era singura politică înțeleaptă. Războiul urma să fie unul de durată şi Grecia trebuia să îşi păstreze forțele pentru momentul decisiv.

Ziarul „Patris", aparținând fostului prim-ministru grec, Venizelos, favorabil Antantei, exprima, însă, o poziție diferită[177]. În opinia acestui ziar, care reflecta punctul de vedere al lui Venizelos, riscurile menținerii Greciei într-o poziție de neutralitate erau mai mari decât dacă acelea care s-ar fi ivit în cazul intrării acesteia în război. Situația Greciei era considerată a fi diferită de cea a Bulgariei şi a României. „Patris" atrăgea atenția că Bulgaria, rămânând neutră, avea asigurată linia Enos–Midia. În cazul în care ar fi intrat în război de partea Triplei Înțelegeri, statul bulgar ar fi primit în plus Dobrogea şi Macedonia sârbă. Pe de altă parte, se aprecia că România, în cazul neutralității, ar fi primit „o bucată" din Transilvania şi, dacă se alătura Antantei, întreaga Bucovină. Spre deosebire de aceste țări, însă, Grecia nu avea nicio alternativă. Ziarul venizelist concluziona că, în aceste condiții, acțiunea comună a Greciei cu Tripla Înțelegere este „o necesitate politică[178]".

La câteva zile după declarația de război înaintată Austro-Ungariei de către Italia, ziarul oficial „Athenae" din 25 mai 1915 a comentat critic acest eveniment. Intrarea Italiei în război în tabăra Aliaților era pusă pe seama supralicitării de către aceştia a ofertelor față de guvernul italian în cursul negocierilor teritoriale[179]. Ziarul, care exprima poziția guvernului Gounaris, considera că Tripla Înțelegere nu ar fi ezitat să sacrifice interesele Greciei în favoarea Italiei. Principalul argument care stătea la baza suspiciunii guvernului grec față de politica Aliaților era reprezentat de faptul că aceştia ar fi sacrificat aspirațiile naționale ale Serbiei pentru a asigura cooperarea Italiei. Nu în ultimul rând, Antanta nu ar fi ținut cont de interesele Greciei atunci când a permis ocuparea Vallonei de către Italia. Acest din urmă gest al Triplei Înțelegeri a fost apreciat ca un semn al lipsei de simpatie pentru interesele greceşti. Faptul că guvernul grec nu a primit asigurări din partea Antantei că Italia nu îşi va impune dominația asupra teritoriilor cu populație greacă şi că cele douăsprezece insule din Marea Egee, Dodecanezul, au fost prezentate ca o recompensă pentru cooperarea Italiei, indiferent dacă Grecia se va alătura sau nu de partea Aliaților, erau considerate motive suficiente pentru ca Grecia să nu abandoneze neutralitatea şi „să rişte totul pentru Aliați[180]".

---

[176] *Balkan Neutrality – As Seen by the Balkans: Inspired Press Opinions from the Capitals of Greece, Bulgaria, and Rumania (With Map)*, în "New York Times Current History", 2:4, (1915:July), p. 754.

[177] *Ibidem.*

[178] *Ibidem.*

[179] *Ibidem.*

[180] *Ibidem*, p. 754-755.

Nemulțumită de rezultatele celui de-al Doilea Război Balcanic, încheiat prin tratatul de la Bucureşti din 10 august 1913, Bulgaria şi-a orienetat politica externă a în direcția recuperării teritoriilor câştigate ca urmare a Primului Război Balcanic. În perioada dintre încheierea tratatului de la Bucureşti şi izbucnirea Primului Război Mondial, Bulgaria a cunoscut o poziție diplomatică dificilă[181]. După declanşarea ostilităților pe continent între cele două tabere beligerante, regele Ferdinand a declarat neutralitatea țării sale. Diplomația Puterilor Centrale a căpătat rapid un ascendent în fața eforturilor disparate ale Aliaților de a câştiga Bulgaria, devenind destul de repede evident spre ce tabără avea să încline guvernul de la Sofia[182].

Ministrul României la Sofia, Gheorghe Derusssi, a informat guvernul român că diplomația Puterilor Centrale făcea toate eforturile pentru a contracara politica Antantei de atragere de partea sa a Bulgariei. În acest scop, ministrul român era de părere că „Germania va încerca să împingă Turcia să consimtă în mod spontan la o rectificare de frontieră în favoarea Bulgariei. [...] Pe de altă parte, ministrul Germaniei la Sofia îi împinge pe bulgari să ocupe Macedonia înainte ca aceasta să le fie oferită de Tripla Înțelegere. El îi îndeamnă chiar să coboare până la Salonic deoarece Germania ar prefera, pentru interesele sale comerciale, să vadă Salonicul la bulgari mai degrabă decât la austrieci[183]". Totodată, Germania a acordat guvernului bulgar – aşa cum am mai arătat – un împrumut financiar important care a asigurat preponderența Triplei Alianțe la Sofia. Guvernul bulgar, asemenea celorlalte guverne ale statelor balcanice, a urmărit cu atenție desfăşurarea evenimentelor pe teatrele de război. Posibilitatea instaurării dominației ruseşti în strâmtorile Bosfor şi Dardanele şi la Constantinopol nu era agreată nici chiar în cercurile bulgare cu simpatii probritanice[184].

Declarația prim-ministrului Vasili Radoslavov, din Sobrania (Parlamentul bulgar), publicată de ziarul bulgar „Narodni Prava", oficialul Partidului Liberal, la 1 aprilie 1915, exprima dorința Bulgariei de a prezerva „o neutralitate strictă şi pacea în țară[185]". Bulgaria ar fi urmat să intre în război atunci când va sosi momentul potrivit pentru a acționa în conformitate cu interesele țării. La rândul său, „Mir", organul fostului prim-ministru I. Gueshoff, exprima, la 26 aprilie 1915, temerile naționaliştilor ca Grecia să nu profite de situația actuală[186]. Aceştia apreciau că Grecia doreşte să obțină câştiguri teritoriale fără sacrificii sau cu

---

[181] Keith Robbins, *British Diplomacy in Bulgaria 1914-1915*, în *loc. cit.*, p. 560.

[182] Eugene de Schelking, *Recollections of a Russian Diplomat. The suicide of monarchies (William II and Nicholas II)*, New York, The Macmillan Company, 1918, p. 213.

[183] *S.A.N.I.C.*, fond *Preşedinția Consiliului de Miniştri*, Dosar nr. 1/1913, telegramă descifrată nr. 2796 din 8/21 Noiembrie 1914 de la Legația română din Sofia de la Derussi către Porumbaru, M.A.S., f. 33.

[184] C. J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în *loc.cit.*, p. 84.

[185] *Balkan Neutrality – As Seen by the Balkans: Inspired Press Opinions from the Capitals of Greece, Bulgaria, and Rumania (With Map)*, în *loc.cit.*, 2:4, (1915:July), p. 756.

[186] *Ibidem.*

cât mai puţine posibil. În opinia ziarului „Mir", căderea ultimului guvern grec s-a datorat refuzului poporului grec de a acorda Aliaţilor asistenţa militară promisă de prim-ministrul Venizelos, refuz justificat prin pericolul bulgar. Naţionaliştii bulgari criticau atitudinea Aliaţilor care încercau să dovedească că Bulgaria, sub îndrumarea Germaniei şi a Austro-Ungariei, periclitează „situaţia balcanică[187]". Totodată, „Mir" atrăgea atenţia cu privire la tentativele Germaniei de a încuraja un conflict armat între Grecia şi Bulgaria. Astfel, Germania ar fi putut garanta Turcia împotriva unui posibil atac din partea Bulgariei, ceea ce ar fi convenit intereselor Berlinului.

Comentariile ziarului naţionalist „Kambana", din 4 mai 1915, indicau direcţia pe care Bulgaria trebuia să o urmeze în viitor. Grecia şi Serbia erau ameninţate, în primul rând, de Bulgaria[188]. Aceste ţări conştientizau că ambele trebuie să se retragă din Macedonia bulgară. Lupta pentru Macedonia urma să se încheie doar atunci când Bulgaria îşi va fi asigurat frontiera în sensul aspiraţiilor sale. De asemenea, Grecia urma să se retragă în graniţele sale peninsulare iar Serbia trebuia să fie ştearsă în întregime de pe harta Balcanilor. Un alt duşman pentru interesele bulgare era reprezentat de Rusia. Ziarul critica diplomaţia rusă care ar fi întreprins toate eforturile pentru a înstrăina simpatiile bulgare şi a deteriora relaţiile Bulgariei cu România şi Turcia. Rusia, Grecia şi Serbia se aflau într-o poziţie destul de dificilă şi încercau să obţină sprijinul Bulgariei. În final, „Kambana" îndemna la păstrarea atitudinii de expectativă a guvernului bulgar, fiind optimist în privinţa viitorului Bulgariei[189].

Pentru România, declanşarea Primului Război Mondial a ridicat dificila problemă a atitudinii faţă de cele două mari grupuri combatante, Tripla Înţelegere şi Tripla Alianţă. Alăturarea la Antanta ar fi însemnat îndeplinirea aspiraţiilor naţionale în sensul alipirii Transilvaniei la România. Pe de altă parte, intrarea în război de partea Puterilor Centrale ar fi garantat recuperarea Basarabiei, de a cărei pierdere erau legate în mod special sentimentele antiruseşti. Ziarul Partidului Conservator, „Moldova", analiza, la 1 aprilie 1915, delicata ecuaţie în care alăturarea la una sau alta dintre cele două tabere beligerante ar fi presupus câştigarea, respectiv pierderea uneia dintre cele două provincii româneşti. „Moldova" considera că opinia publică din România a fost „adormită" cu speranţa alipirii Transilvaniei, fără a se vorbi nimic de Basarabia. Ziarul exprima poziţia conservatorilor care considerau că teritoriul dintre Prut şi Bug cuprinde o populaţie formată în majoritate de români. De asemenea, erau enumerate argumentele economice în favoarea opţiunii pentru Puterile Centrale care ar fi condus la alipirea Basarabiei la România. Teritoriul locuit de românii dintre Prut şi Nistru, cu gurile Dunării, cu pământurile sale fertile şi cu ieşirea la mare care ar fi cuprins şi oraşul Odessa, reprezenta o miză importantă pentru România[190]. Conservatorii români deplân-

[187] *Ibidem.*
[188] *Ibidem.*
[189] *Ibidem.*
[190] *Ibidem.*

geau situaţia dificilă a românilor din provincia românească dintre Prut şi Nistru, supuşi unei puternice politici de deznaţionalizare din partea Imperiului Rus, un pericol pentru România însăşi.

Take Ionescu, susţinător activ al intrării României în război de partea Antantei, s-a pronunţat în paginile publicaţiei „Le Journal des Balkans", din 13 martie 1915, în favoarea unităţii statelor balcanice[191]. Liderul Partidului Conservator-Democrat a apreciat că, indiferent de forma în care aceasta ar fi fost constituită, alianţa statelor balcanice era esenţială pentru existenţa statelor din sud-estul Europei[192]. Take Ionescu propunea întrunirea unui congres balcanic, care ar fi trebuit să dezbată problema organizării unei reţele comune de comunicaţii, atât de cale ferată, cât şi maritimă. Aceasta ar fi contribuit unui scop politic specific şi, în acelaşi timp, ar fi asigurat ţărilor din Peninsula Balcanică monopolul comerţului est-indian[193].

În cazul în care statele neutre din Balcani ar fi hotărât să intre în război, ziarul guvernului român, „L'Indépendance Roumaine", din 18 mai 1915, considera că acestea erau datoare, în primul rând, să ceară dinainte „garanţii explicite şi precise" de la puterile care le solicită asistenţa militară[194]. Fără aceste garanţii, niciun stat balcanic nu ar fi urmat să intre într-un război care ar fi presupus implicarea într-o acţiune plină de riscuri. De altfel, aceasta era însăşi poziţia prim-ministrului român, Ion I.C. Brătianu. El era favorabil intrării în război de partea Antantei. Alăturarea României la Tripla Înţelegere trebuia să se facă însă cu condiţia garantării prin documente ferme, semnate de reprezentanţii Marii Britanii şi Franţei, intereselor naţionale ale ţării sale.

Primul bombardament asupra forturilor care apărau strâmtoarea Dardanele avea să fie consemnat la 3 noiembrie 1914[195]. La 19 februarie 1915, ca urmare a deciziei adoptate de cabinetul londonez de a lansa o operaţiune navală majoră în strâmtoarea Dardanele, flota anglo-franceză, sub comanda amiralului Carden, a iniţiat un bombardament puternic asupra forturile apărate de armata turcă, susţinută de germani. Eşecul de a cuceri forturile i-a determinat pe Aliaţi să admită necesitatea unei debarcări terestre în această zonă. Aşa cum am arătat, forţarea Dardanelor trebuia să permită eliberarea navelor comerciale ruse din Marea Neagră care transportau grâne şi alte produse şi, astfel, de a deschide o rută economică pentru Imperiul Rus spre Marea Mediterană. În acelaşi timp, ar fi condus la încercuirea Germaniei şi a Austro-Ungariei. La începutul lunii martie 1915, un corp expediţionar francez, sub comanda generalului Amade, a debarcat la Alexandria.

---

[191] *Ibidem*, p. 757.

[192] *Ibidem.*

[193] *Ibidem.*

[194] *Ibidem.*

[195] O prezentare succintă a desfăşurării luptelor dintre trupele anglo-franceze şi cele turco-germane din peninsula Gallipoli, a se vedea la Philip J. Haythornthwaite, *Gallipoli 1915. Frontal Assault on Turkey*, London, Osprey Publishing Ltd., 1991; de asemenea, principalele repere ale operaţiunilor, a se vedea şi la Pierre Dauzet, *Gloria. Histoire Illustré de la Guerre. 1914-1918*, Librarie Hachette, Paris, f.a., p. 92-94.

Aici a fost concentrată armata anglo-franceză care trebuia să participe alături de flota aliată la atacul strâmtorilor şi să se îndrepte ulterior spre Constantinopol.

Armata anglo-franceză, condusă de generalul britanic Ian Hamilton, a debarcat la 25 aprilie 1915 în mai multe puncte ale peninsulei Gallipoli. Trupele engleze au debarcat la Seddul-Bahr, contingentele australiene şi neozeelandeze (aşa-numiţii ANZAC) la Kaba-Tépé, iar forţele franceze la Kum-Kalé. Flota anglo-franceză a asigurat protecţia debarcării extrem de periculoase a trupelor aliate, care a continuat şi în zilele următoare. Încă din martie, turcii au organizat, cu ajutorul soldaţilor şi inginerilor germani, poziţii puternice care au împiedicat înaintarea forţelor aliate. De asemenea, flota anglo-britanică a suferit pierderi importante, multe nave fiind avariate de minele turceşti. În noaptea de 18/19 mai 1915, Liman Paşa (Otto von Sanders), comandantul trupelor de la Gallipoli, a fost înfrânt în apropiere de Kaba-Tépé de trupele australiene şi neozeelandeze. La sfârşitul lunii mai 1915, Divizia 1 franceză, susţinută de flota engleză, a consemnat un avans, cu preţul însă al pierderii cuirasatelor britanice „Majestic" şi „Triumph", scufundate de submarinele germane.

În cursul lunii iunie 1915, Comitetul Dardanelelor (*Dardanelles Committee*) a luat în considerare opţiunea debarcării unei forţe militare la Bulair[196]. Factorii de decizie militari au apreciat că, din cauza puternicelor fortificaţii turce, trupele britanice din peninsula Gallipoli nu erau capabile să forţeze strâmtoarea Dardanele fără extinderea operaţiunilor viitoare. În aceste condiţii, se considera necesară întreruperea aprovizionării trupelor turce prin închiderea căii terestre de-a lungul aşezării Bulair[197]. Dincolo de avantajul întreruperii posibilităţii trimiterii de întăriri şi a aprovizionării pe drumul prin Bulair, mai exista acela de a asigura o bază pentru submarinele britanice în Marea Marmara, înlăturând necesitatea trecerii prin Strâmtori. Cu toate acestea, Sir Ian Hamilton considera că avantajele enumerate mai sus nu erau proporţionale cu riscurile implicate[198], astfel încât s-a renunţat la această propunere.

La începutul lunii august 1915, au fost debarcate noi întăriri în golful Suvla. La rândul său, Italia, care se alăturase Antantei, a declarat război Turciei, la 21 august 1915, folosind drept pretext persecuţiile din coloniile italiene din Asia Mică. Eforturile eşuate de a cuceri forturile şi a forţa strâmtoarea Dardanele au determinat Comitetul Imperial de Apărare să întocmească o analiză amănunţită, la 30 august 1915, a viitorului operaţiunilor pe acest front. Din punct de vedere tactic, situaţia în peninsula Gallipoli consemna existenţa a două sectoare distincte de operaţiuni: primul, în sud, în extremitatea inferioară a peninsulei, iar cel de al doilea în nord, unde erau amplasate trupele australiene şi neozeelandeze[199].

---

[196] *CAB 24/1*, Piece Papers nos. 1-46, M.P.A. Hankey, *The Dardanelles*, 16 June 1915, f. 60, p. 2.

[197] *Ibidem*.

[198] *Ibidem*, f. 61, p. 3.

[199] *Ibidem*, Secretary, *The Dardanelles. Memorandum on the Situation*, 30 August 1915, f. 63, p. 1.

În sectorul de sud al operațiunilor din peninsula Gallipoli, impasul în care se găseau trupele anglo-franceze era la fel de mare precum cel de pe întreg frontul din Franța și Flandra. Raportul constata că Aliații beneficiau de avantajul superiorității față de inamic în artilerie și muniții. Cu toate acestea, trupele aliate nu erau în măsură să avanseze în mod vizibil, chiar și în condițiile unei pregătiri de artilerie minuțioasă[200]. De altfel, de-a lungul întregii perioade de la lansarea operațiunilor și până în acel moment, Aliații au eșuat în obținerea vreunui avantaj substanțial în această zonă de război. Situația în zona de sud a peninsulei Gallipoli era extrem de dificilă, existând chiar pericolul pierderii pozițiilor câștigate cu atâta greutate în cazul în care turcii ar fi putut asigura o aprovizionare consistentă în muniții. În condițiile date, raportul remarca faptul că trebuie abandonată orice speranță de a obține o victorie decisivă pe acest teatru de război[201]. Spre deosebire de situația din sud, în sectorul nordic de operațiuni blocajul nu era complet[202].

Din punctul de vedere tactic-operativ, pe frontul de la Gallipoli, singura perspectivă rezonabilă era păstrarea pozițiilor în zona de sud, fără a se putea spera la o înaintare substanțială. Speranțele erau puse doar în zona ocupată de trupele australiene și neozeelandeze care puteau cuceri culmile Dari Bair, ceea ce ar fi dat posibilitatea punerii în dificultate a comunicațiilor inamicului. În schimb, la Suvla nu era așteptat vreun succes important, Aliații putând fi chiar obligați să opună o rezistență energică pentru a-și menține pozițiile[203]. În concluzie, era improbabilă obținerea unui succes apropiat și complet în peninsula Gallipoli[204]. Autorul memorandumului aprecia că, pentru realizarea unor rezultate decisive, era necesară cucerirea anumitor poziții tactice. Acestea puteau însă fi obținute doar cu mari pierderi umane și materiale[205].

Două elemente principale erau considerate esențiale pentru finalizarea cu succes a operațiunilor din strâmtoarea Dardanele[206]. Pe de o parte, se impunea organizarea pregătirilor pentru o „ofensivă susținută și energică” în viitorul apropiat, prin aprovizionarea detașamentelor și asigurarea cu muniții în avans, precum și trimiterea de întăriri în număr cât mai mare. În al doilea rând, Aliații trebuiau să ia în mod serios în considerare confruntarea într-o campanie de iarnă la Dardanele[207]. Din punctul de vedere al raporturilor de forțe între cele două tabere combatante în peninsula Gallipoli, documentul transmis Comitetului Imperial de Apărare aprecia că balanța este sensibil egală. În timp ce Aliații erau mai bine echipați și aprovizionați în artilerie, muniții, avioane, provizii și dispuneau de sus-

[200] *Ibidem.*
[201] *Ibidem.*
[202] *Ibidem*, p. 2.
[203] *Ibidem*, f. 64, p. 3.
[204] *Ibidem*, p. 4.
[205] *Ibidem.*
[206] *Ibidem*, f. 69, p. 13.
[207] *Ibidem*, p. 14.

ţinere navală, soldaţii turci erau consideraţi bine pregătiţi pentru lupta defensivă, mai bine adaptaţi climei şi buni cunoscători ai terenului de luptă[208].

Ultima parte a raportului era consacrată viabilităţii continuării unei campanii care a solicitat eforturi extraordinare în vieţi omeneşti şi resurse materiale. Se aprecia că, deşi au fost trimise cinci divizii, şi nu trei câte au fost solicitate iniţial, iar Franţa a fost privată de muniţii, care au fost îndreptate spre Dardanele, acest lucru nu a asigurat succesul scontat. În aceste condiţii, era necesară analizarea tuturor alternativelor înaintea luării unei decizii de continuare a campaniei în peninsula Gallipoli[209]. În viziunea secretarului Ministerului de Război, trei direcţii puteau fi urmate: 1. reluarea atacurilor navale în strâmtoare; 2. găsirea unui pretext pentru retragerea din campanie; 3. încheierea unui acord cu Turcia, cu consimţământul prealabil al Rusiei[210].

Problema retragerii din peninsula Gallipoli ridica însă dificultăţi atât din punct de vedere militar, cât şi politic[211]. Cu excepţia răniţilor şi a ariergărzii, majoritatea trupelor britanice din peninsula Gallipoli putea fi retrasă cu condiţia unor pregătiri minuţioase. Exista însă riscul ca retragerea trupelor aliate din peninsula Gallipoli să fie exploatată din punct de vedere politic de către Turcia, ceea ce ar fi putut avea consecinţe negative pentru poziţia Marii Britanii în India şi Egipt[212].

Soluţia ieşirii din acest impas putea fi, în opinia autorului memorandumului, motivarea retragerii prin necesitatea salvării Serbiei ameninţate de Germania şi Austro-Ungaria. Transferarea trupelor britanice din Gallipoli în Peninsula Balcanică, pentru a interveni în sprijinul armatei sârbe, era apreciată, însă, ca fiind dificilă şi lipsită de perspective reale de a intra la timp în acţiune pentru a salva Serbia[213]. O altă variantă propusă era o lovitură în Siria care trebuia să conducă la capturarea Damascului, întreruperea căii ferate Hejaz şi, finalmente, la ocuparea întregii ţări. Cucerirea Bagdadului şi Damascului urma să contribuie la refacerea prestigiului Marii Britanii, în ciuda eşecului de a ocupa Constantinopolul[214]. Totodată, prezenţa trupelor ruse pe malul vestic al lacului Van, apropierea trupelor britanice de Bagdad şi ocuparea Siriei de către forţele anglo-franceze puteau marca un progres în procesul de dezmembrare a Turciei[215].

Propunerea de a negocia cu Turcia era condiţionată de obţinerea acordului Rusiei. O astfel de propunere, însă, implica renunţarea de către Imperiul Rus la unul dintre obiective sale cele mai importante din punct de vedere politic, respectiv posesia Constantinopolului şi a strâmtorilor Bosfor şi Dardanele. Aflată într-o situaţie dificilă din punct de vedere militar, în plină retragere pe frontul

[208] *Ibidem*, f. 70, p. 16.
[209] *Ibidem*, f. 71.
[210] *Ibidem*.
[211] *Ibidem*, f. 73.
[212] *Ibidem*.
[213] *Ibidem*, f. 73-74.
[214] *Ibidem*, f. 74.
[215] *Ibidem*.

de est, exista însă riscul ca o astfel de propunere să determine Rusia să încheie o pace separată cu Puterile Centrale[216]. Colapsul definitiv al Turciei părea îndepărtat, astfel încât, din punct de vedere strategic, deschiderea imediată a Strâmtorilor era în interesul Rusiei. Campania în strâmtoarea Dardanele s-a dovedit un plan mult mai complicat decât s-a anticipat inițial, cu costuri grele, atât în oameni, cât și în material, pentru aliații occidentali. Posibilitatea unui „mare dezastru" al Aliaților nu era nici ea exclusă, cu consecințe mult mai dramatice pentru cauza acestora. Cucerirea Constantinopolului, chiar sub auspicii favorabile, putea dura multe luni. În tot acest timp, restabilirea comunicațiilor dintre Rusia și Occident era imposibil de realizat.

În aceste condiții, secretarul Ministerului de Război aprecia că Aliații sunt îndreptățiți să identifice alte metode care să contribuie la realizarea dezideratelor strategice și politice, fără pericolele, amânările și epuizarea resurselor necesare unei campanii de iarnă[217]. Diplomația britanică nu avea intenția să întreprindă niciun demers la Constantinopol care să prejudicieze interesele politice ale Rusiei și, de asemenea, fără a obține acordul Petrogradului[218]. Cel mai mare obstacol în calea realizării obiectivelor strategice și politice primare ale Aliaților era insistența Rusiei cu privire la ocuparea Constantinopolului. Se spera că dacă Turciei îi va fi garantată posesia Constantinopolului sau posibila sa internaționalizare sub suzeranitatea sa, aceasta va denunța alianța cu Germania și va încheia pacea cu Aliații. De asemenea, abandonarea de către Rusia a proiectelor sale de ocupare a Strâmtorilor ar fi avut efecte pozitive asupra statelor balcanice. În consecință, trebuia solicitat Rusiei să amâne aspirațiile sale politice față de Constantinopol, în interesul general al războiului[219].

Concluziile memorandumului din 30 august 1915 erau următoarele: stabilirea unui acord cu Franța; inițierea discuțiilor cu Rusia pe această temă; în cazul obținerii consimțământului necesar din partea Rusiei, deschiderea negocierilor cu Turcia; continuarea pregătirilor pentru o campanie de vară; încheierea unei înțelegeri cu Italia[220]. În afara alternativelor prezentate de autorul documentului mai sus-menționat, trebuiau continuate eforturile diplomației britanice în Balcani. Acesta a subliniat faptul că personalitățile britanice cunoscătoare ale realităților din peninsula Balcanică, inclusiv ambasadorii Marii Britanii la Atena și Roma, Sir Francis Elliot și Sir Rennell Rodd, ziaristul, istoricul și diplomatul britanic Valentine Chirol, toți au insistat cu privire la obiecțiile ridicate de statele balcanice față de ocuparea Constantinopolului de către Rusia. Eventualitatea atragerii Bulgariei de partea Antantei era improbabilă în contextul retragerii armatei ruse pe frontul de est. Singura modalitate de a obține un succes diplomatic la Sofia ar

[216] *Ibidem*, f. 75.
[217] *Ibidem*, f. 76.
[218] *Ibidem*, f. 76-77.
[219] *Ibidem*, f. 77.
[220] *Ibidem*.

fi fost un mare succes al Aliaţilor în peninsula Gallipoli, ceea ce nu s-a realizat. Ofertele diplomaţiei britanice făcute Bulgariei, care vizau concesii teritoriale din partea vecinilor săi, nu au făcut decât să atragă nemulţumirea Greciei şi Serbiei. În plus, aceste oferte au avut darul să contribuie la diminuarea prestigiului Aliaţilor în Balcani. În consecinţă, strategia britanică trebuia concepută independent de cooperarea bulgară[221].

I.5. Acţiunile diplomaţiei britanice în Bulgaria (septembrie–octombrie 1915)

În speranţa atragerii Bulgariei de partea Antantei, diplomaţia britanică a solicitat guvernului sârb acceptarea unor concesii teritoriale în Macedonia. După deliberări în *Skupština* (Parlament), acestea au fost acceptate de Serbia la 1 septembrie 1915, însoţite, însă, de unele rezerve importante[222]. Guvernul sârb a solicitat o frontieră mai uşor de apărat din punct de vedere strategic decât cea trasată în baza tratatului din 1912, conservarea oraşului Prilep, precum şi a graniţei comune existente între Serbia şi Grecia la vest de Monastir[223]. Fără a ţine cont de obiecţiile Serbiei, negocierile dintre Antanta şi guvernul de la Sofia au continuat pe aceeaşi linie. La 14 septembrie 1915, ambasadorii Cvadruplei Alianţe au transmis guvernului bulgar o notă comună. Cele patru puteri se angajau să garanteze Bulgariei „cedarea de către Serbia, după încheierea războiului, a teritoriului Macedoniei cuprins de către tratatul bulgaro-sârb din 1912 în aşa-numita zonă necontestată". Garanţia pe care Marea Britanie, Franţa, Rusia şi Italia urmau să şi-o asume era condiţionată de încheierea de către Bulgaria cu Puterile Aliate a unui acord militar privind intrarea sa în război împotriva Turciei într-un timp cât mai scurt[224].

La rândul său, preşedintele Consiliului de Miniştri al Greciei, E. Venizelos, a transmis, la 3 septembrie 1915, o telegramă ministrului Greciei la Berlin, N. Theotoky. Venizelos era preocupat de perspectiva unui posibil atac împotriva Serbiei de către forţele reunite ale Austro-Ungariei şi Germaniei, în condiţiile apropierii tot mai evidente dintre Puterile Centrale şi Bulgaria. Grecia nu putea rămâne indiferentă în faţa perspectivei zdrobirii aliatului său, Serbia. „Interesul vital" al Greciei era de a împiedica o victorie a Bulgariei care se putea întoarce ulterior împotriva vecinului său de la sud. Totodată, N. Theotoky era sfătuit să informeze neoficial Berlinul că Grecia nu vede cu ochi buni planurile Bulgariei[225].

---

221 *Ibidem*, f. 80.

222 CAB 24/1, Piece Papers nos. 1-46, *Precis of Documents and Proceedings connected with the Political and Military Developments in the Balkan Peninsula, September 1 to 28, inclusive, 1915*, p. 1.

223 Lynn H. Curtright, *op.cit.*, p. 192.

224 CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., September 1 to 28, inclusive, 1915*, p. 2-3.

225 *The Greek White Book. Diplomatic Documents. 1913-1917*, p. 59, telegrama lui Venizelos către Theotoky din 21 august/3 septembrie 1915.

În Bulgaria, liderii opoziției au solicitat regelui Ferdinand formarea unui guvern de coaliție şi convocarea Sobraniei. Deşi favorabile politicii Marii Britanii, cercurile bulgare probritanice considerau concesiile militare propuse Bulgariei ca fiind insuficiente pentru a determina modificarea cursului politicii adoptate de regele Ferdinand, care se îndrepta în mod evident spre Puterile Centrale[226]. De altfel, la 20 septembrie 1915, ministrul Marii Britanii informa la *Foreign Office* despre „vestea nefericită" a mobilizării iminente a armatei bulgare. Semnalele transmise de la Sofia indicau faptul că Bulgaria s-a decis în mod definitiv să se alăture Germaniei şi Austro-Ungariei în campania de lichidare a armatei sârbe[227].

Discursul prim-ministrului bulgar din 21 septembrie 1915 avea să marcheze risipirea iluziilor diplomației britanice cu privire la atragerea Bulgariei. Victoriile Germaniei pe frontul de est l-au convins pe Radoslavov că Bulgaria se alătura taberei câştigătoare. În plus, promisiunile Puterilor Centrale le depăşeau pe cele ale Antantei, obligată să țină cont de nemulțumirile Serbiei şi Greciei. De asemenea, prim-ministrul bulgar era convins că, dacă Bulgaria va intra în război, România îşi va păstra neutralitatea[228]. Ministrul Greciei la Sofia, A. Naoum, într-o telegramă adresată prim-ministrului grec, E. Venizelos, a constatat încrederea căpătată de guvernul de la Sofia ca urmare a încheierii acordului turco-bulgar, sub oblăduirea directă a Germaniei. Guvernul bulgar beneficia în acel moment de o poziție solidă, Bulgaria fiind asigurată atât din partea Antantei, cât şi a Triplei Alianței. Totodată, Radoslavov era convins de păstrarea neutralității, pe mai departe, de către România şi Grecia[229]. Ştirea „senzațională" a mobilizării armatei bulgare a fost primită la Londra cu emoție. Reprezentantul diplomatic al Bulgariei în capitala Marii Britanii a transmis la *Foreign Office* că este vorba de o neutralitate armată. Gestul Bulgariei a fost apreciat la Londra, însă, ca reprezentând un pas important în direcția intrării acestei țări în război[230].

În acest context, Maurice Hankey, secretarul Comitetului Imperial de Apărare, a întocmit la 21 septembrie 1915, un document în care analiza poziția Marii Britanii în Balcani în acea perioadă[231]. Acesta bănuia că Bulgaria urmăreşte ca, prin intermediul temporizărilor şi negocierile cu Antanta, să obțină termeni mai buni de la Turcia şi, de asemenea, avantaje cât mai mari din partea Puterilor Centrale. În aceste condiții, diplomația britanică era îndemnată să ia în considerare eşecul de a câştiga Bulgaria de partea Aliaților care astfel devenea, de aici înainte, un potențial inamic în aşteptarea unei ocazii favorabile pentru a intra în acțiune

[226] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings ..., September 1 to 28, inclusive, 1915*, p. 3.

[227] *Ibidem.*

[228] *Ibidem*, p. 3-4.

[229] *The Greek White Book, Supplementary Diplomatic Documents, 1913-1917, issued by the Ministry of Foreign Affairs of the Greek Government*, 1919, New York, Oxford University Press American Branch, p. 98, telegrama ministrului Greciei la Sofia, A. Naoum, către preşedintele Consiliului de Miniştri al Greciei, E. Venizelos, din 8/21 septembrie 1915.

[230] „Evening Post", *The War*, Volume XC, Issue 72, 23 September 1915, p. 6.

[231] CAB 24/1, *The Position in the Balkans*, 21 September 1915, p. 2-4.

de partea Triplei Alianțe. De asemenea, în viitorul apropiat – atrăgea atenția M. Hankey – exista riscul ca Puterile Centrale să înfrângă Serbia şi, astfel, transportul pe Dunăre a munițiilor spre Bulgaria şi, de acolo, spre Turcia, să fie nestânjenit.

În opinia sa, prima direcție spre care trebuiau să se îndrepte eforturile diplomației britanice era a reasigurării Serbiei şi Greciei cu privire la intențiile Aliaților. Cele două state balcanice erau profund nemulțumite de concesiile teritoriale care le erau solicitate de la Londra în scopul atragerii Bulgariei de partea Antantei. Aceste state trebuiau convinse că demersurile întreprinse în ultima perioadă la Sofia au avut în vedere interesul general al Aliaților. De asemenea, intențiile Puterilor Centrale în Peninsula Balcanică trebuiau dejucate, altfel poziția Aliaților la Dardanele ar fi devenit precară. Din punct de vedere strategic, M. Hankey aprecia necesară reînnoirea eforturilor în peninsula Gallipoli pentru a cuceri Strâmtorile, fără a-şi pune, însă, mari iluzii în această acțiune. Alternativa putea fi ralierea statelor balcanice de partea Antantei sub promisiunea unui sprijin militar în regiune.

Din punct de vedere politic, reprezentantul diplomatic la Atena trebuia să atragă atenția că, în eventualitatea unei alianțe dintre Bulgaria şi Puterile Centrale, poziția Greciei ar fi fost amenințată în mod serios. Totodată, Serbia ar fi fost probabil zdrobită complet de Puterile Centrale şi ar fi dispărut, astfel, ca factor militar în regiune. Grecia ar fi fost amenințată, în această situație, la toate frontierele sale nordice. Bulgaria ar fi ocupat Kavala şi o porțiune considerabilă din Macedonia şi, în plus, Austria sau Bulgaria ar fi ocupat Salonicul. Nu numai că Grecia ar fi revenit la granițele sale dinaintea războaielor balcanice, dar orice oportunitate pentru o expansiune viitoare ar fi fost compromisă pentru o perioadă nedefinită. În privința României, acesteia trebuia să i se declare că a sosit momentul să intre în război dacă vrea să îşi îndeplinească aspirațiile naționale. Guvernul de la Bucureşti trebuia avertizat asupra riscului ca, în lipsa unei acțiuni imediate, România să fie încercuită de armatele Puterilor Centrale. Guvernul român trebuia avertizat că intervenția sa în război, în cooperare cu Serbia şi forțele disponibile aliate, ar fi constrâns, probabil, Puterile Centrale să deplaseze de pe frontul de vest un număr important de trupe, ceea ce ar fi putut-o determina să renunțe la o asemenea acțiune. Doar printr-o acțiune comună a Serbiei, Greciei şi României – arăta Maurice Hankey –, aceste state puteau rezista unui atac al armatelor austro-germane şi ar fi obligat Bulgaria să se mențină în expectativă.

Analizând din punct de vedere militar posibilitatea deschiderii unui nou front de către Aliați în Peninsula Balcanică, secretarul Comitetului Imperial de Apărare considera această idee neviabilă, întrucât ea presupunea detaşarea unor forțe considerabile de pe alte fronturi. Ideea putea fi acceptată doar cu condiția intrării în acțiune a statelor balcanice. Într-o asemenea eventualitate, diplomația aliată trebuia să obțină din partea Greciei şi României garanții ferme de cooperare. Militar de carieră, M. Hankey estima forța militară care putea fi trimisă pe calea ferată de la Salonic la maximum şase sau şapte divizii. Exista posibilitatea creşterii numărului acestora prin aportul României, care putea furniza trupelor aliate proviziile necesare. Totodată, era important ca Franța să renunțe la ofensiva

propusă la Dardanele în favoarea unei acțiuni în Peninsula Balcanică. Acest lucru ar fi implicat, însă, abandonarea definitivă a operațiunilor militare în Strâmtori și a obiectivelor care au determinat o asemenea acțiune. Marea Britanie se putea aștepta la opoziția Franței. Este cunoscut faptul că generalul Joffre era partizanul concentrării resurselor pe frontul de vest și nu ar fi agreat trimiterea a patru divizii în Balcani, acțiune care ar fi atras ulterior necesitatea înaintării altor forțe în sprijinul acestora. În cazul în care cabinetul londonez ar fi luat decizia lansării unor operațiuni în Peninsula Balcanică, M. Hankey îndemna la urgentarea pregătirilor. Problema transportului trebuia remediată prin îmbunătățirea căii ferate de la Salonic. Conștient de obiecțiile și dificultățile care puteau sta în calea politicii schițate de el, Hankey considera că era necesară adoptarea cât mai rapidă a unei decizii politice fie într-o direcție, fie în alta.

La 22 septembrie 1915, Sir George Barclay, reprezentantul diplomatic al Marii Britanii la București, a fost însărcinat să discute în particular cu prim-ministrul român, Ion I.C. Brătianu, posibilitatea unei înțelegeri defensive între România, Serbia și Grecia[232]. În opinia lui Sir Edward Grey, eșecul unui acord dintre cele trei țări putea genera „o confuzie absolută în Balcani", ceea ce ar fi fost în avantajul diplomației Puterilor Centrale. Sir Edward Grey era convins că prin intrarea în acțiune a Greciei și României ar fi fost asigurată cel puțin neutralitatea Bulgariei, dacă nu alăturarea acesteia la Antanta[233]. Ministrul de externe britanic era îngrijorat cu privire la soarta Serbiei. Aceasta era serios amenințată de mișcările din ce în ce mai mari ale trupelor austro-germane în Syrmia (Srem) și Banat. Guvernul sârb solicita insistent Aliaților trimiterea a 150 000 de soldați, ceea ce ar fi putut încuraja Grecia să se alăture Antantei, iar Bulgaria să se mențină în continuare în expectativă[234]. Pericolul intrării Bulgariei în război de partea Puterilor Centrale era iminent, odată cu acordul survenit la 23 august 1915, ca urmare a medierii diplomației germane, între Bulgaria și Turcia, care elimina neînțelegerile anterioare dintre cele două țări[235]. În aceste condiții, Venizelos s-a alăturat și el cererii guvernului sârb, condiționând mobilizarea armatei elene de sprijinul direct oferit de Aliați printr-o debarcare în Balcani sau de intervenția României în ajutorul Serbiei și Greciei[236].

Ministrul de externe al Marii Britanii, Sir Edward Grey, a recunoscut, în ședința Comitetului Dardanele din 23 septembrie 1915, importanța trimiterii unor trupe aliate în Balcani. Prezența acestora ar fi avut efecte imediate, putând determina mobilizarea Greciei și României. În opinia sa, lipsa unei reacții pozitive

---

[232] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., September 1 to 28, inclusive, 1915*, p. 4; Sir Edward Grey, *op.cit.*, p. 509.

[233] Sir Edward Grey, *op.cit.*, p. 509-510.

[234] CAB 24/1, *op.cit.*

[235] Stephen P. Duggan, *Balkan Diplomacy. I*, în „Political Science Quarterly", vol. 32, no. 1 (Mar., 1917), p. 56-57; Lynn H. Curtright, *op.cit.*, p. 192-193.

[236] Keith Robbins, *British Diplomacy in Bulgaria 1914-1915*, în *loc.cit.*, p. 581; C.J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în *loc.cit.*, p. 90.

putea avea consecințe „ireparabile" pentru diplomația britanică în regiune[237]. Sir Edward Grey era într-o poziție dificilă. Franța urma să pornească o nouă ofensivă pe frontul de vest, astfel că singurele trupe disponibile puteau fi obținute doar prin abandonarea golfului Suvla. Acesta din urmă reprezenta, însă, o poziție importantă pentru trupele aliate din peninsula Gallipoli în campania de iarnă care se apropia. În acest context, Lordul Kitchener i-a trimis o telegramă lui Sir Ian Hamilton prin care îi cerea să analizeze posibilitatea abandonării golfului Suvla, fără ca acest lucru să implice, însă, retragerea forțelor militare britanice din peninsula Gallipoli[238].

La 23 septembrie 1915, *Foreign Office*-ul a transmis la Atena o telegramă în care era explicată dificultatea organizării şi debarcării unei armate de 150 000 de oameni la Salonic. Marea Britanie se angaja, însă, să trimită în scurt timp un mic contingent la Salonic pentru a intimida Bulgaria şi cu intenția vădită de a susține Grecia şi Serbia. Aceasta reprezintă prima propunere precisă din partea guvernului de la Londra cu privire la debarcarea unor trupe britanice la Salonic[239]. În cursul aceleiaşi zile, ministrul Marii Britanii la Bucureşti, Sir George Barclay, informa *Foreign Office*-ul că prim-ministrul român, Ion I.C. Brătianu, a respins sugestia diplomației britanice cu privire la încheierea unei alianțe defensive cu Grecia şi Serbia, în cazul respingerii de către guvernul bulgar a propunerilor făcute de Aliați. Ion I.C. Brătianu era neîncrezător față de o eventuală acțiune militară a Greciei împotriva Bulgariei, fiind de altfel hotărât ca în momentul intrării țării sale în război de partea Antantei să o facă printr-un atac asupra Austro-Ungariei[240].

La rândul său, ministrul de externe al Rusiei, Sazonov, a trimis guvernului de la Londra propunerea de a solicita din partea Bulgariei un răspuns clar. În eventualitatea unei atitudini evazive, Sazonov cerea ruperea de către Aliați a relațiilor cu guvernul bulgar. Acesta solicita adoptarea unei atitudini ferme față de Bulgaria, care trebuia avertizată că un atac al armatei bulgare asupra Serbiei va atrage în mod automat ruperea relațiilor diplomatice cu Puterile Aliate. Rusia considera exagerată pretenția Greciei ca Marea Britanie şi Franța să debarce 150 000 de militari în Peninsula Balcanică, susținând însă trimiterea unei forțe mai mici, de 5 000 de oameni[241].

De la Paris, ambasadorul britanic, Sir Francis Bertie, a informat Cabinetul de la Londra că Franța susține necesitatea ca Aliații să nu respingă cererea prim-ministrului grec, Venizelos. Acestuia din urmă trebuiau să i se transmită asigurări că, dacă Grecia îşi va mobiliza armata pentru a interveni în ajutorul Serbiei, Franța şi Marea Britanie vor trimite trupe pentru a sprijini rezistența acestor state în fața unei invazii a Bulgariei. Guvernul francez spera că aceasta va contribui la temperarea intențiilor belicoase ale regelui Ferdinand şi, totodată, îl va obliga pe regele

[237] CAB 24/1, *op.cit.*
[238] *Ibidem*, p. 5.
[239] *Ibidem.*
[240] *Ibidem.*
[241] *Ibidem.*

Constantin să mobilizeze armata greacă[242]. De altfel, regele Greciei a semnat, la 23 septembrie 1915, ordinul de mobilizare a armatei greceşti, „ca măsură de precauție" şi care „nu implica participarea țării sale în războiul general[243]". Totodată, reprezentanții diplomatici ai Marii Britanii la Bucureşti şi Atena transmiteau că atât România, cât şi Grecia nu au promis Bulgariei că vor rămâne neutre în cazul unui atac al acesteia din urmă împotriva Serbiei[244].

În urma consultărilor în cadrul Comitetului Dardanele, Cabinetul de la Londra a hotărât ca guvernul grec să fie informat că Marea Britanie va garanta Greciei, alături de Franța, trimiterea forțelor necesare îndeplinirii obligațiilor asumate față de Serbia prin tratatul de alianță dintre cele două țări. Astfel, la 24 septembrie 1915, *Foreign Office*-ul l-a autorizat pe ministrul Marii Britanii la Atena, Sir Francis Elliot, să declare prim-ministrului Greciei, Venizelos, că Aliații sunt pregătiți, în momentul primirii acordului guvernului grec, să trimită cât mai repede primul mare contingent[245]. Dificultatea care se ridica acum era găsirea unor trupe disponibile care să fie trimise la Salonic. Lordul Kitchener a propus ca acestea să fie formate din două divizii, care urmau să devină disponibile ca urmare a abandonării golfului Suvla, şi din trupe aduse din Franța[246]. Rolul armatei aliate urma să fie, în primul rând, acela de a face posibilă acțiunea militară a Greciei şi, totodată, de a susține armata greacă în acțiunea de protejare a flancului sârb şi a liniei de comunicație cu Salonicul. Pentru ca Serbia să reziste unui atac puternic venit din nord şi, de asemenea, pentru a putea asigura apărarea liniei de comunicație cu Salonicul, armata sârbă trebuia, însă, să fie sprijinită de o armată aliată de 300 000 de oameni, la care trebuia să se adauge cea a Greciei[247].

În această perioadă, diplomația rusă a întreprins propriile demersuri la Belgrad pentru a convinge Serbia să facă unele concesii teritoriale în favoarea Bulgariei. La 24 septembrie 1915, ministrul rus la Belgrad a solicitat Serbiei „să pună la dispoziția Cvadruplei Alianțe zona necontestată a Macedoniei fără condiții". Convins că Bulgaria va intra în război de partea Puterilor Centrale indiferent de concesiile care i s-ar fi făcut în acele momente, Nikola Pašić a declinat propunerea Rusiei. Prim-ministrul sârb a cerut Rusiei ca Aliații să intervină la Sofia pentru a o avertiza că pregătirile militare ale Bulgariei reprezintă un act ostil la adresa acestora. El era de părere că o asemenea declarație ar fi avut un mare efect asupra opiniei publice din Bulgaria şi, de asemenea, asupra Greciei. Nikola Pašić era informat că regele Constantin spera că, dacă Serbia va deschide ostilitățile împotriva Bulgariei, Grecia va fi eliberată de obligațiile sale în calitate de aliat, în lipsa unui *casus foederis*[248].

---

[242] *Ibidem*, p. 6.
[243] *Ibidem*.
[244] *Ibidem*.
[245] *Ibidem*;
[246] *Ibidem*.
[247] *Ibidem*, p. 7.
[248] *Ibidem*.

La rândul său, *Foreign Office*-ul a continuat demersurile la Bucureşti în speranţa convingerii lui Ion I.C. Brătianu să ia parte la acţiunea de susţinere a Serbiei în cazul în care aceasta din urmă ar fi fost atacată în mod simultan de trupele austro-ungare, germane şi bulgare. Prim-ministrul român a propus, în schimb, un atac împotriva Austro-Ungariei, apreciind că ar fi fost la fel de eficient ca un atac împotriva Bulgariei. Ministrul Marii Britanii la Bucureşti, Sir George Barclay, informa *Foreign Office*-ul că România se opune categoric mobilizării, fiind obligată să îşi menţină atitudinea expectativă din cauza situaţiei sale izolate. O nouă telegramă transmisă guvernului de la Bucureşti, care îl îndemna să nu rămână pasiv în momentul crizei, nu a fost în măsură să schimbe punctul de vedere al prim-ministrului român. În replică, Ion I.C. Brătianu l-a sfătuit pe Sir George Barclay ca Aliaţii să iniţieze o demonstraţie militară la Dedeagatch şi Burgas, care ar fi putut avea efecte pozitive asupra opiniei bulgare[249].

Conform aprecierii ministrului britanic la Sofia, Hugh James O'Beirne, cea mai optimistă cale pentru a salva situaţia era ca Serbia să cedeze Bulgariei zona necontestată a Macedoniei. O'Beirne era neîncrezător că debarcarea trupelor aliate la Salonic ar putea influenţa decizia Bulgariei de a intra în război de partea Puterilor Centrale. Acesta a îndemnat ca *Foreign Office*-ul să liniştească aprehensiunile guvernului bulgar. În cazul în care forţele Antantei ar fi intrat în zona necontestată a Macedoniei, Aliaţii trebuiau să asigure guvernul de la Sofia că această zonă va fi predată Bulgariei. Totodată, O'Beirne semnala sosirea primilor ofiţeri germani la Sofia[250].

Situaţia complicată din Balcani, determinată de mobilizarea armatei bulgare şi de pregătirea de către Germania şi Austro-Ungaria a unei ofensive puternice împotriva Serbiei, care să provoace înfrângerea şi ocuparea definitivă a acesteia, a creat îngrijorare în cadrul *War Office*-ului. Anticipând intrarea Bulgariei în război de partea Puterilor Centrale, care ar fi avut consecinţe dramatice pentru poziţia Serbiei, combinată cu ofensiva armatei austro-germane, la *War Office* a fost întocmit, la 24 septembrie 1915, un amplu studiu privind posibilităţile Aliaţilor în faţa unei asemenea situaţii. Principala problemă care a stat la baza analizei liderilor militari britanici a fost trimiterea unei armate aliate în Peninsula Balcanică în sprijinul armatei sârbe – un factor important pe frontul împotriva Austro-Ungariei – pentru a evita eliminarea acesteia de către forţele Puterilor Centrale. Prezenţa armatei aliate ar fi putut încuraja Grecia să intre în război împotriva Bulgariei care, astfel, nu ar mai fi atacat Serbia[251].

Din informaţiile disponibile privind forţa militară a armatei bulgare reieşea că aceasta putea mobiliza ceva mai mult de 300 000 de soldaţi, bine pregătiţi în comparaţie cu cei greci, dar lipsită de o cantitate suficientă de muniţii. La rândul său, Grecia avea un număr insuficient de arme şi muniţii şi depozite de război.

---

[249] *Ibidem.*

[250] *Ibidem.*

[251] CAB 24/1, *Appreciation of the Situation in the Balkans by the General Staff, War Office*, 24 September 1915, p. 1.

În privința calităților armatei române, studiul aprecia că acestea sunt, până la un anumit punct, „un factor necunoscut[252]". Din punctul de vedere al raportului de forțe dintre statele balcanice rezulta că Bulgaria poate mobiliza o armată de 300 000 de oameni, Serbia, 250 000, Grecia, 200 000, iar România, 350 000. Pentru operațiunile împotriva armatei bulgare, România nu ar fi putut disloca mai mult de 100 000 de oameni. Astfel, într-un eventual conflict, forțele ipotetic reunite ale Serbiei, Greciei și României ar fi însumat 550 000 de soldați împotriva a unui număr similar al forțelor armate combinate ale Bulgariei și Puterilor Centrale[253]. Acestea din urmă puteau crește numărul soldaților trimiși pe front împotriva Serbiei, estimându-se că astfel cele trei state balcanice s-ar putea afla în fața unei armate de 750 000 de oameni, ceea ce ar fi mărit avantajul poziției strategice pentru operațiunile împotriva armatei sârbe.

Pentru a fi posibile rezistența Serbiei în fața unui ofensive puternice din nord și, de asemenea, apărarea liniei de comunicație cu Salonicul trebuiau susținute, în opinia *War Office*-ului, de o armată aliată de 300 000 de soldați, în completare cu armata greacă, care urma să lupte doar împotriva Bulgariei. Rolul atribuit armatei grecești era de a neutraliza armata bulgară și a proteja liniile de comunicație. Pentru a îndeplini cu succes această misiune, armata greacă trebuia întărită cu 150 000 de soldați, dintre care 100 000 soldați aliați și, restul, sârbi. În aceste condiții, în fața unei invazii din nord și nord-vest s-ar fi aflat 200 000 de soldați aliați și restul disponibil al armatei sârbe. Principala dificultate care preocupa în mod deosebit *War Office*-ul era capacitatea de a organiza și a expedia cât mai rapid armata aliată în Serbia[254].

War Office-ul a admis și posibilitatea ca rolul armatei aliate în Peninsula Balcanică să se limiteze strict la neutralizarea Bulgariei, fără a întreprinde operațiuni militare pentru a interveni în mod direct în ajutorul Serbiei care, astfel, ar fi trebuit să facă față de una singură – se spera cu succes – unui atac al armatei austro-germane. Într-o asemenea situație, Aliații ar fi putut trimite doar 100 000 de soldați, necesari consolidării armatei grecești în operațiunile defensive împotriva Bulgariei. În acest context, cooperarea României împotriva Bulgariei devenea „o problemă de cea mai mare importanță[255]". *War Office*-ul atribuia un rol deosebit României, apreciind că intervenția sa în sprijinul Serbiei ar fi contribuit la prevenirea joncțiunii dintre Puterile Centrale și Bulgaria[256].

Rolul trupelor aliate care urmau să fie trimise în Balcani și care, la nevoie, puteau fi direcționate spre Salonic era destul de restrâns. În primă instanță, obiectivul acestora era de a participa, alături de armata greacă, la protejarea flancului sârb și a liniilor de comunicație cu portul Salonic[257]. În final, studiul considera că

---

[252] *Ibidem.*
[253] *Ibidem.*
[254] *Ibidem.*
[255] *Ibidem*, p. 2.
[256] *Ibidem.*
[257] *Ibidem.*

întârzierea iernii va contribui la diminuarea forţei invaziei din nord şi, astfel, va permite armatei sârbe să îşi menţină poziţiile strategice, degrevată de teama cu privire la atitudinea Bulgariei[258]. În cazul în care Puterile Centrale ar fi declanşat ofensiva împotriva Serbiei înainte de 1 noiembrie 1915, studiul atrăgea atenţia că forţele acestora ar fi atins linia alocată în nord trupelor Antantei înaintea celor cinci divizii anglo-franceze[259].

La 25 septembrie 1915, Sir Francis Elliot, ministrul britanic la Atena, a primit instrucţiuni din partea *Foreign Office*-ului să clarifice dacă guvernul grec acceptă în mod oficial oferta Marii Britanii şi Franţei de a trimite trupe la Salonic. Din telegrama trimisă de la Atena în aceeaşi zi la *Foreign Office* reieşea că, deşi regele Constantin şi Venizelos sunt în relaţii amiabile, ei au poziţii diferite. Astfel, regele Greciei îşi exprima speranţa că trupele aliate nu vor fi trimise „în momentul de faţă" la Salonic. Venizelos era, în schimb, încrezător că pregătirea pentru trimiterea trupelor va fi organizată rapid. Acesta prefera, însă, ca armata aliată să evite debarcarea direct la Salonic, indicând în schimb Mudros sau Mitilene[260].

La Sofia, prim-ministrul Vasili Radoslavov a declarat reprezentantului diplomatic al Marii Britanii, O'Beirne, că mobilizarea armatei bulgare nu are un scop ofensiv. Mobilizarea nu avea drept obiectiv sprijinirea inamicilor Marii Britanii, ci doar susţinerea cu mai mare tărie a cererilor şi drepturilor Bulgariei. Radoslavov a respins afirmaţia potrivit căreia mobilizarea ar ascunde intenţia Bulgariei de a ataca Serbia. Prim-ministrul bulgar a admis că „poate va ocupa Macedonia, deşi nu imediat". Ca urmare a acestor declaraţii ale prim-ministrului Bulgariei, O'Beirne avertiza *Foreign Office*-ul că situaţia la Sofia este foarte serioasă[261].

La 26 septembrie 1915, ministrul britanic la Niş a fost informat de Nikola Pašić că trupele sârbe vor fi trimise spre zona unde era aşteptat atacul Bulgariei. Sir Charles des Graz a îndemnat Serbia la prudenţă şi l-a sfătuit pe prim-ministrul sârb să nu urmeze o cale greşită prin precipitarea unui atac împotriva Bulgariei. Reprezentantul diplomatic al Marii Britanii a atras atenţia la *Foreign Office* că este necesară o acţiune hotărâtă din partea Cvadruplei Alianţe pentru temperarea şi intimidarea Bulgariei înainte ca aceasta să finalizeze pregătirile militare. Din partea sa, Serbia considera că singura şansă de succes putea fi obţinută prin dejucarea atacului bulgar[262]. Sazonov, ministrul de externe al Rusiei, a insistat din nou, însă, ca Serbia să nu atace Bulgaria. De la Bucureşti, informaţiile transmise de Sir George Barclay erau îngrijorătoare. Şase divizii austro-ungare erau masate la frontiera Serbiei. Sub comanda feldmareşalului August von Mackensen, cu cartierul general la Timişoara, erau între 300 000 şi 500 000 de soldaţi germani şi austro-ungari [263].

---

258 *Ibidem*.

259 *Ibidem*, p. 4.

260 CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., September 1 to 28, inclusive, 1915*, p. 8.

261 *Ibidem*; a se vedea şi S.P. Cosmin, *Dossiers secrets de la Triple Entente. Grèce 1914-1922*, Paris, Nouvelles Éditions Latines, 1969, p. 66.

262 *Ibidem*, p. 9; Lynn H. Curtright, *op.cit.*, p. 194.

263 *Ibidem*.

Ataşatul militar britanic la Atena a transmis, la 27 septembrie 1915, un raport privind finalizarea mobilizării armatei greceşti, formată din 15 divizii a 350 000 de soldaţi. La sfârşitul lunii septembrie urma să înceapă concentrarea acestor forţe în Macedonia[264]. Tot acum, ministrul bulgar la Londra i-a comunicat lui Sir Edward Grey un mesaj explicativ din partea prim-ministrului Vasili Radoslavov privind atitudinea Bulgariei. Ministrul de externe britanic era asigurat că Bulgaria nu are intenţii agresive faţă de vecinii săi. Evenimentele din Bulgaria demonstrau, însă, o situaţie contrară declaraţiilor oficiale din partea Legaţiei bulgare la Londra. Sir Edward Grey a ţinut în faţa membrilor Casei Comunelor un discurs privind problema mobilizării bulgare. Discursul avea un ton moderat, care indica dorinţa de a păstra posibilitatea unei înţelegeri cu guvernul bulgar. Astfel, Sir Edward Grey declara: „Nu doar că nu există nicio ostilitate în Anglia împotriva Bulgariei, ci, dimpotrivă, am făcut mereu dovada unei calde simpatii faţă de poporul bulgar."[265] Ministrul britanic era pregătit să dea asigurări cu privire la faptul că „[...] atâta timp cât Bulgaria nu se va alătura de partea inamicilor Marii Britanii şi a aliaţilor săi nu poate fi vorba de influenţă sau forţe engleze putând fi folosite contrar intereselor Bulgariei, şi atâta timp cât atitudinea Bulgariei va rămâne corectă, relaţiile noastre amicale cu această ţară nu vor fi afectate[266]".

Diplomaţia britanică a continuat demersurile pentru încurajarea Greciei de a se alătura Antantei în sprijinirea Serbiei în cazul unui atac al Bulgariei. *Foreign Office*-ul a trimis o telegramă ministrului britanic la Atena. Sir Francis Elliot era însărcinat să îl informeze pe Venizelos că Serbia, în lipsa garantării unei asistenţe imediate şi efective, intenţionează să atace Bulgaria înainte ca aceasta să fie pregătită. Într-o asemenea situaţie, regele Constantin ar fi avut un pretext pentru a nu onora angajamentul faţă de Serbia de a interveni în ajutorul acesteia în cazul unui atac al Bulgariei. Pentru a preîntâmpina o astfel de situaţie, era necesar ca Serbia să fie asigurată de ajutorul Greciei şi Aliaţilor. Reprezentanţii Antantei nu intenţionau să solicite trecerea trupelor franco-britanice pe teritoriul Greciei pentru a ataca forţele austro-germane, ci pentru a preveni agresiunea Bulgariei şi părăsirea neutralităţii de către aceasta.

Sir Edward Grey îl informa cu titlu confidenţial pe Sir Francis Elliot că ocuparea zonei necontestate de către trupele aliate „este de o importanţă vitală". Prezenţa lor în această zonă ar fi permis Aliaţilor să exercite presiuni asupra Serbiei şi Bulgariei şi ar fi putut preveni un război balcanic[267]. Dintr-o altă telegramă transmisă ministrului britanic la Atena reieşea că poziţia militară a Aliaţilor era apreciată de Sir Edward Grey ca fiind „incomodă" până la încheierea unei înţelegeri clare cu privire la debarcarea trupelor la Salonic. Astfel, o decizie din partea Greciei era aşteptată la Londra fără amânare. Venizelos a obţinut în cele din urmă

[264] *Ibidem.*
[265] *Arhivele Diplomatice,* fond Londra, vol. 30.
[266] *Ibidem.*
[267] CAB 24/1, *op.cit.*, p. 9-10.

consimţământul regelui Constantin pentru debarcarea trupelor anglo-franceze la Salonic. Pentru a păstra aparenţa neutralităţii Greciei, regele Constantin urma să denunţe din punct de vedere formal debarcarea trupelor aliate[268].

La 28 septembrie 1915, mai multe telegrame contradictorii au fost transmise la Londra. *Foreign Office*-ul a informat guvernul grec că Aliaţii sunt pregătiţi să trimită trupe la Salonic, cerând cooperarea flotei navale a Greciei. Ulterior, o telegramă primită de la Atena în aceeaşi zi conţinea declaraţia că nu există motive pentru o intervenţie în contextul declaraţiilor paşnice ale Bulgariei şi Serbiei[269]. De la Petrograd, o telegramă a ministrului de externe, Sazonov, marca inversarea poziţiei ruse. Intenţiile Bulgariei erau evidente, astfel că Serbia nu putea fi oprită în a dejuca un atac bulgar. Rusia cerea Marii Britanii şi Franţei expedierea unui ultimatum la Sofia. Miniştrii aliaţi la Sofia trebuiau să fie însărcinaţi să ceară guvernului bulgar revocarea ordinului de mobilizare a armatei sau să obţină din partea acestuia declaraţia că este gata să coopereze cu Aliaţii împotriva Turciei. În cazul în care Bulgaria nu răspundea ultimatumului Aliaţilor în 24 de ore, ei urmau să rupă relaţiile diplomatice cu această ţară[270]. Ca răspuns la propunerile lui Sazonov, Sir Edward Grey a transmis la Petrograd că guvernul britanic consideră o asemenea declaraţie ca fiind inoportună atât timp cât Grecia este indecisă şi trupele aliate nu pot ajunge la Salonic prea curând[271]. La Sofia, O'Beirne a transmis regelui Ferdinand, prin intermediul secretarului său, că dacă Bulgaria va fi de partea Antantei, prezenţa trupelor aliate în Macedonia ar fi un ajutor, şi nu un obstacol în calea dobândirii acestei zone[272].

I.6. Eşecul diplomaţiei britanice de atragere a Bulgariei de partea Antantei

Tentativele diplomaţiei britanice de a modifica direcţia politicii externe a Bulgariei, câştigată în mod evident de partea Puterilor Centrale, s-au lovit de convingerea dobândită de regele Ferdinand că Antanta nu este în măsură să trimită în sprijinul Serbiei cei 150 000 de soldaţi promişi şi nici să obţină asistenţa dorită din partea Greciei[273]. Deşi din informaţiile transmise de O'Beirne reieşea că promisiunea Marii Britanii şi Franţei făcută Serbiei de a interveni în sprijinul acesteia a produs o „impresie profundă" la Sofia, pentru ca aceasta să aibă efecte concrete în planul deciziilor guvernului bulgar, era necesară trimiterea de îndată a unor trupe britanice sau franceze în Balcani[274].

[268] *Ibidem*, p. 10.
[269] *Ibidem*; Keith Robbins, *British Diplomacy in Bulgaria 1914-1915*, în *loc.cit.*, p. 582.
[270] *Ibidem*, p. 11.
[271] *Ibidem.*
[272] *Ibidem.*
[273] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., September 29 to October 5, 1915*, p. 1.
[274] *Ibidem.*

Pregătirile efective pentru trimiterea unui corp expediționar franco-britanic în Peninsula Balcanică întâmpinau dificultățile reale. Factorii de decizie militari ai Antantei nu erau suficient de convinşi de oportunitatea deschiderii unui nou front în Balcani. Aceştia nu erau încântați de perspectiva renunțării la un număr important de trupe pentru a fi folosite într-o nouă operațiune, considerând că lupta decisivă se concentrează în continuare pe frontul de vest. O telegramă a Amiralității britanice din Mudros dezvăluia, la 28 septembrie 1915, greutatea închegării unei forțe militare care să acționeze în Peninsula Balcanică. Un regiment de cavalerie francez a fost îmbarcat la Alexandria pentru Egipt iar amiralul francez a primit ordin să transporte o divizie de la Capul Helles la Mudros, acțiune considerată însă prematură înaintea asigurării securității debarcării la Salonic. De asemenea, Sir Ian Hamilton pregătea diviziile 10 şi 53 britanice, precum şi o brigadă franceză, considerate ca reprezentând singurele forțe de care Aliații se puteau dispensa. În plus, generalul John Maxwell, comandantul armatei britanice din Egipt, a fost chestionat în legătură cu posibilitatea completării corpului expediționar care urma să fie trimis în Balcani cu trupe aflate sub comanda sa[275].

La 29 septembrie 1915, în cadrul şedinței Comitetului Imperial de Apărare, a fost din nou analizată problema proiectatei expediții militare în Peninsula Balcanică printr-o debarcare la Salonic. Membrii Comitetului s-au declarat împotriva trimiterii unor trupe în Balcani în condițiile neclarificării poziției Greciei, acuzată de a avea o atitudine „echivocă[276]". Dezbaterile relevă indecizia principalilor lideri politici şi militari britanici cu privire la oportunitatea expediției de la Salonic. Deşi Comitetul a admis importanța „morală" a unei astfel de acțiuni, cu condiția existenței unor forțe suficiente şi, mai precis, a cel puțin două divizii, care să ocupe Vardarul, urgența adoptării unei astfel de decizii a fost subordonată rezultatelor ofensivei de pe frontul de vest[277].

Comitetul a adoptat decizia de a trimite o notificare Greciei. Guvernul grec urma să fie informat că Aliații nu pot acționa în Balcani atât timp cât exista o declarație oficială a Atenei că nu agreează trimiterea trupelor aliate, acestea rămânând însă în aşteptare. De asemenea, Amiralitatea şi *War Office* trebuiau să continue pregătirile iar ofițerii britanici şi francezi din Statul Major urmau să plece la Salonic pentru a se pregăti pentru o debarcare. În acelaşi timp, guvernul grec avea să fie sondat cu privire la acordarea asistenței navale pentru protecția golfului de la Salonic împotriva unui atac al submarinelor inamice[278]. În cursul aceleiaşi zile, o telegramă expediată de Sir F. Elliot anunța consolidarea poziția prim-ministrului Venizelos în fața regelui Constantin. Prim-ministrul grec a transmis asigurări guvernului britanic, prin intermediul lui Sir F. Elliot, că politica sa față de Aliați a rămas neschimbată. Grecia urma să îşi demobilizeze armata doar cu condiția

[275] *Ibidem.*
[276] *Ibidem*, p. 2.
[277] *Ibidem.*
[278] *Ibidem.*

unui procedeu similar din partea Bulgariei. Venizelos era hotărât „să apere, până la sfârşit, teritoriul, precum şi interesele vitale ale Greciei[279]".

Ministrul Marii Britanii la Sofia informa *Foreign Office*-ul, la 30 septembrie 1915, că ultimatumul propus de Rusia ar avea drept principală consecinţă ralierea opoziţiei de partea guvernului bulgar. Alexander Malinov, prim-ministru între anii 1908–1911, liberal moderat şi adversar al unei prea mari dependenţe a Bulgariei de Puterile Centrale, şi-a exprimat susţinerea faţă de guvernul condus de Radoslavov în cazul în care Aliaţii ar fi pretins demobilizarea armatei bulgare. Totodată, ataşatul militar al Marii Britanii, locotenent-colonelul H. D. Napier, raporta continuarea mobilizării armatei bulgare. Acesta mai consemna prezenţa ofiţerilor germani şi austrieci care dominau deja cabinetul de război al Bulgariei[280].

Din Niş, Sir Charles des Graz a transmis guvernului britanic noi informaţii referitoare la atitudinea guvernului sârb. Serbia dorea să cunoască demersurile întreprinse de miniştrii Antantei la Sofia şi urmările acestora. Progresul mobilizării armatei bulgare era de natură să îngrijoreze Serbia, ameninţată de spectrul unei ofensive atât din partea Germaniei şi Austro-Ungariei, cât şi din cea a Bulgariei. Armata sârbă era în poziţie de expectativă, guvernul sârb dorind să nu renunţe la avantajul militar în faţa unei Bulgarii care nu încheiase încă operaţiunile de mobilizare. Deşi conta pe acţiunea Aliaţilor, Serbia era hotărâtă să ţină cont în primul rând de consideraţiile de ordin militar[281].

În acest context, guvernul rus şi-a accentuat atitudinea intransigentă faţă de Bulgaria, considerând că opoziţia bulgară este lipsită de putere iar germanii şi-au asigurat dominaţia la Sofia. Rusia cerea aliaţilor săi înmânarea ultimatumului nu mai târziu de 2 octombrie 1915, înaintea încheierii mobilizării armatei bulgare. Ministrul de externe al Rusiei, Sazonov, era convins că Bulgaria a fost câştigată definitiv de Germania. La poziţia Rusiei s-a raliat şi Franţa, care a susţinut punctul de vedere al ministrului rus de externe. Spre deosebire de Rusia, guvernul britanic, în baza informaţiilor transmise de O'Beirne, a propus temporizarea unei astfel de acţiuni diplomatice la Sofia până la obţinerea unor succese pe frontul din Franţa în cursul noii ofensive. În cele din urmă, Sazonov a acceptat amânarea ultimatumului, urmând ca miniştrii aliaţi la Sofia să primească puteri depline. Aceştia trebuiau să transmită guvernului bulgar o notă cuprinzând două puncte esenţiale: demobilizarea armatei sau cooperarea cu Aliaţii[282].

Ataşatul militar al Marii Britanii la Atena a transmis cabinetului de la Londra informaţii privind amânarea de către Germania, din raţiuni militare, a atacului asupra Serbiei, până la 12 sau 13 octombrie 1915. În consecinţă, acesta aprecia ca fiind propice o acţiune militară imediată a Serbiei împotriva Bulgariei. Ataşatul militar britanic avea informaţii din care reieşea că armata greacă era favorabilă

---

[279] *Ibidem*.

[280] *Ibidem*.

[281] *Ibidem*.

[282] *Ibidem*, p. 2-3.

stabilirii unui plan comun de operațiuni între Grecia și Serbia. Potrivit acelorași informații, regele Constantin nu s-ar fi opus unei cooperări între cele două state balcanice, chiar și înaintea debarcării trupelor aliate în Peninsula Balcanică. Cu toate acestea, prezența imediată a primelor trupelor aliate era apreciată ca fiind imperativă[283].

Ultimatumul propus de Rusia a fi remis guvernului bulgar, cu solicitarea demobilizării armatei în 48 de ore, relațiile cu Grecia în problema debarcării unei armate aliate la Salonic și constituirea propriu-zisă a acesteia au fost supuse analizei unei noi ședințe a Comitetului Imperial de Apărare la 30 septembrie 1915[284]. Comitetul nutrea speranța că un mare succes al Aliaților pe frontul de vest va obliga Bulgaria să fie mai reținută în exprimarea unei poziții favorabilă fățiș Puterilor Centrale. De asemenea, Comitetul Imperial de Apărare a concluzionat că toate informațiile indicau că poziția Bulgariei de neutralitate armată, în contextul prezenței ofițerilor austrieci și germani, poate fi comparată cu aceea a Turciei în momentul declanșării războiului. Totodată, se aprecia ca fiind incorectă atitudinea Marii Britanii de a exercita presiuni față de Serbia, care avea intenția să atace Bulgaria înaintea finalizării mobilizării acesteia.

Toate aceste considerente indicau, în opinia membrilor Comitetului, necesitatea unui ultimatum energic la Sofia. Un răspuns negativ al guvernului bulgar ar fi oferit cabinetului londonez posibilitatea de a-și da acordul față de un atac al Serbiei asupra Bulgariei. O astfel de acțiune ar fi avut însă consecințe negative în planul relațiilor cu Grecia. Aceasta s-ar fi putut prevala de inexistența unui *casus foederis* care să o oblige să își respecte angajamentele asumate față de Serbia prin tratatul defensiv de alianță. În această situație, ultimatumul propus de Sazonov trebuia să fie amânat până la clarificarea atitudinii Greciei. Totuși, guvernul de la Sofia urma să fie avertizat cu privire la pericolele la care se expunea prin atitudinea adoptată până în acel moment. La finalul discuțiilor, Comitetul Imperial de Apărare a adoptat proiectul unei note comune, sugerate de Arthur Balfour, care să fie transmisă la Sofia, după consultarea cu guvernele de la Paris, Petrograd și Roma. Textul notei prezenta mobilizarea armatei bulgare ca fiind un semn clar de amenințare la adresa Serbiei, în înțelegere cu Austro-Ungaria și Germania. În cazul izbucnirii ostilităților în Balcani, ca urmare a mobilizării „provocatoare” a Bulgariei, Aliații urmau să rupă relațiile diplomatice cu aceasta și să acorde sprijinul necesar Serbiei. Efectul unei astfel de declarații comune a reprezentanților Antantei depindea, însă, de debarcarea, în mod simultan, a trupelor aliate la Salonic.

Problema clarificării atitudinii Greciei în momentul debarcării trupelor anglo-franceze la Salonic a continuat să constituie o preocupare majoră pentru guvernul britanic. În cursul dezbaterilor Comitetului Imperial de Apărare au fost scoase în evidență dificultatea unei debarcări și necesitatea preîntâmpinării unui

[283] *Ibidem*, p. 3.
[284] *Ibidem*, p. 3-4.

protest din partea Greciei[285]. Ideea unui ultimatum a fost abandonată imediat, aceasta putând avea consecinţe negative asupra eforturilor diplomaţiei britanice în Grecia.

În aceeaşi zi, ministrul britanic la Atena a primit din partea prim-ministrului E. Venizelos asigurarea că trupele aliate sunt bine-venite. Nu se putea spera, însă, că regele Constantin poate fi convins să renunţe la exprimarea unui protest formal în momentul debarcării armatei franco-britanice la Salonic. Cu toate acestea, regele Greciei şi-a dat acordul pentru cooperarea cu Aliaţii în vederea asigurării securităţii navale a debarcării[286]. În acest context, discursul lui Sir Edward Grey din Camera Comunelor a provocat reacţii negative atât în Serbia, cât şi în Grecia, cu atât mai mult cu cât ministrul de externe al Marii Britanii părea să acorde Bulgariei o ultimă şansă[287]. În Grecia, opoziţia s-a folosit de acest moment pentru a susţine că ofertele adresate Bulgariei de către Aliaţi pe seama regatului grec au rămas în continuare deschise[288]. Incapacitatea guvernului de la Londra de a urma o atitudine clară şi hotărâtă în faţa evenimentelor din Balcani, reliefată în studiul istoricului anglo-saxon Keith Robbins privind relaţiile dintre Marea Britanie şi Bulgaria între anii 1914–1915, este ilustrată de schimbul de scrisori dintre prim-ministrul britanic, Sir Herbet Asquith, şi ministrul de externe, Sir Edward Grey. Iniţial, Asquith a apreciat ca imprudent un atac al Serbiei asupra Bulgariei. În opinia sa, o astfel de acţiune ar fi transformat Serbia în ochii opiniei publice într-un agresor, ceea ce ar fi favorizat ralierea poporului bulgar în jurul regelui Ferdinand. La scurt timp, acesta a revenit, apreciind că guvernul britanic nu trebuie să transmită niciun semnal care să încurajeze sau să descurajeze în vreun fel hotărârea Serbiei în acest sens[289].

Primii paşi spre debarcarea efectivă a trupelor aliate în Peninsula Balcanică au fost realizaţi la 29 septembrie 1915. Generalul de brigadă Ian Hamilton, însoţit de câţiva ofiţeri şi militari britanici şi francezi, s-a îndreptat cu un distrugător spre Salonic. O zi mai târziu, amiralul John de Robeck, comandantul forţelor navale aliate în Dardanale, raporta că flota aliată este pregătită să asigure securitatea transportării şi debarcării trupelor la Salonic[290]. Pregătirile debarcării au continuat şi în zilele următoare. La 1 octombrie 1915, crucişătorul francez „Latouche Tréville" a transmis informaţia deosebit de încurajatoare a stabilirii unei înţelegeri depline cu autorităţile greceşti de la Salonic. În aceste condiţii, Divizia a 10-a britanică (irlandeză), sub conducerea generalului Bryan Mahon, retrasă din golful Suvla la Mudros, a primit ordinul de îmbarcare. De asemenea, o divizie franceză, sub comandă directă de la Paris, a fost retrasă din zona Capului Helles fără acordul lui Sir Ian Hamilton şi trimisă spre Salonic. Decizia Parisului de a ordona

[285] *Ibidem*, p. 4.
[286] *Ibidem*.
[287] *Ibidem*, p. 5.
[288] *Ibidem*.
[289] Keith Robbins, *British Diplomacy in Bulgaria 1914-1915*, în *loc.cit.*, p. 583.
[290] CAB 24/1, *Precis of DocumentS and Proceedings..., September 29 to October 5, 1915*, p. 5.

diviziei franceze de a se îndrepta spre Salonic l-a obligat pe generalul britanic să o înlocuiască cu Divizia a 53-a britanică (scoţiană), ceea ce o făcea însă indisponibilă pe aceasta din urmă pentru expediţia de la Salonic care începea să prindă contur. În acelaşi timp, în Egipt, generalul John Maxwell pregătea o brigadă de cavalerie[291].

La scurt timp însă, Aliaţii au fost obligaţi să temporizeze debarcarea la Salonic. Ca urmare a discursului ministrului de externe britanic, Sir Edward Grey, prim-ministrul grec E. Venizelos a dezavuat debarcarea trupelor franceze la Salonic. Astfel, în noaptea de 1/2 octombrie 1915, trupele franceze s-au întors la Mudros, în timp ce amiralul John de Robeck a ordonat anularea plecării Diviziei a 10-a britanice. În încercarea de a elimina susceptibilităţile Greciei, accentuate de efectele negative ale discursului lui Sir Edward Grey din Camera Comunelor, guvernul britanic a dat publicităţii un comunicat de presă din care reieşea că Aliaţii consideră prezenţa ofiţerilor germani şi austrieci la Sofia ca deosebit de gravă. Totodată, Antanta se obliga să susţină acele state care se simt ameninţate de o asemenea situaţie, mesajul fiind adresat, în mod indirect, Greciei şi Serbiei.

La rândul lor, miniştrii Marii Britanii şi Franţei la Atena au primit instrucţiuni să clarifice neînţelegerile care stăteau în calea debarcării trupelor anglo-franceze la Salonic. Discuţiile dintre cei doi miniştri aliaţi şi Venizelos au scos la iveală temerile prim-ministrului grec cu privire la Macedonia. Acordul Greciei de a permite debarcarea la Salonic a trupelor aliate era condiţionat de asigurarea formală din partea Antantei cu privire la acest teritoriu. Venizelos solicita Marii Britanii şi Franţei ca prezenţa trupelor aliate la Salonic să nu fie utilizată în scopul obţinerii de concesii teritoriale din partea Greciei şi Serbiei în favoarea Bulgariei. Temerile Greciei erau accentuate de informaţia potrivit căreia Sir Ian Hamilton declarase că intenţionează să ocupe Salonicul, motiv de indignare pentru prim-ministrul grec[292].

Ultimatumul care trebuia adresat Bulgariei a primit, la 1 octombrie 1915, acordul Franţei. Sir Francis Bertie a transmis Londrei că guvernul francez a hotărât să se ralieze poziţiei Marii Britanii şi că va accepta, probabil, formula conţinută în textul propus de Sir Arthur Balfour la întâlnirea Comitetului Imperial de Apărare din 30 septembrie 1915. De asemenea, guvernul de la Roma a recunoscut necesitatea unor presiuni la Sofia prin intermediul unui ultimatum comun al Aliaţilor, solicitând, însă, eliminarea menţiunii „nu putem în aceste circumstanţe împiedica Serbia să acţioneze pentru a-şi apăra existenţa[293]". Guvernul italian era de părere că această afirmaţie din partea Aliaţilor ar fi încurajat Serbia să atace Bulgaria imediat, iar Grecia ar fi interpretat-o şi ea ca o autorizaţie pentru a acţiona în acelaşi sens. Diplomaţia italiană a transmis la Paris şi Londra opinia că provocarea trebuia să vină din partea Bulgariei, nu numai prin interpretarea unei situaţii, ci şi *de facto*[294]. Totodată, Rusia era în continuare favorabilă transmiterii

[291] *Ibidem.*

[292] *Ibidem*, p. 5-6.

[293] *Ibidem*, p. 6.

[294] *Ibidem.*

unui ultimatum la Sofia. Fostul prim-ministru bulgar, Malinov, a cerut însă reprezentanților diplomatici ai Marii Britanii şi Rusiei să nu transmită un ultimatum în acest moment. Malinov spera că Aliații vor oferi Bulgariei ocuparea zonei necontestate a Macedoniei, idee susținută de ministrul britanic la Sofia, O'Beirne[295].

Spre deosebire de colegul său de la Sofia, Sir Charles de Graz, ministrul Marii Britanii la Niş, a raportat plin de realism că o negociere cu guvernul de la Sofia pe baza unor astfel de concesii nu mai este de actualitate, Aliații trebuind să îşi reconsidere politica față de Bulgaria. El îndemna la renunțarea la negocieri inutile cu guvernul bulgar, apreciind mobilizarea armatei bulgare ca fiind îndreptată exclusiv împotriva Serbiei. Aliaților li se cerea o acțiune fermă şi imediată la Sofia, singura în măsură să determine o schimbare a atitudinii Bulgariei. Sir Charles des Graz avertiza guvernul britanic că presiunile Antantei de a obține concesii din partea Serbiei în favoarea Bulgariei vor avea drept consecințe precipitarea unui conflict, care părea deja ca fiind iminent, între cele două state. Reprezentantul diplomatic al Marii Britanii informa cabinetul de război de la Londra că o mare parte a armatei sârbe ocupase deja poziții la frontieră şi era reținută cu dificultate să nu atace. Chiar şi în eventualitatea alăturării Bulgariei la Antanta, Serbia era hotărâtă să nu accepte ca armata bulgară să ocupe sau să se apropie de singura linie de comunicație a armatei sârbe cu Salonicul[296]. În acest context, deşi a admis necesitatea unei demonstrații militare la Sofia, guvernul de la Petrograd a evitat să ofere Londrei şi Parisului garanții cu privire la cooperarea sa prin trimiterea de trupe ruse la Varna, Burgas sau la Dunăre, în scopul intimidării Bulgariei[297].

Diplomația britanică a continuat eforturile pe lângă guvernul de la Atena în vederea obținerii acceptării tacite a debarcării trupelor aliate la Salonic. Sir Francis Elliot a primit instrucțiuni de la *Foreign Office* să îl asigure pe Venizelos că Marea Britanie nu intenționa să profite de prezența trupelor sale pe teritoriul statului grec pentru a pretinde guvernului său concesii teritoriale. Mesajul diplomației britanice lăsa să se înțeleagă necesitatea menținerii aparenței unei atitudini binevoitoare față de Bulgaria, cu scopul de a nu induce raliarea tuturor forțelor politice şi a opiniei publice bulgare în jurul regelui Ferdinand, câştigat definitiv intrării în război de partea Puterilor Centrale[298]. În vederea încurajării guvernului grec, cabinetul britanic a căzut de acord să deschidă la Banca Angliei un credit de cinci milioane de franci în favoarea Băncii Naționale a Greciei[299].

O decizie similară a guvernului britanic a fost luată şi în favoarea României, nu înainte de a primi din partea ministrului român la Londra asigurarea transmisă de la Bucureşti că împrumutul acordat guvernului român nu va fi folosit împotriva Marii Britanii sau Aliaților săi. Nicolae Mişu a informat *Foreign Office*-ul că, în cazul în care se va decide mobilizarea armatei române, aceasta va fi însoțită de

[295] *Ibidem.*
[296] *Ibidem.*
[297] *Ibidem*, p. 7.
[298] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, no. 826.
[299] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, no. 828.

o notificare conform căreia măsura are un caracter strict preventiv, ca urmare a mobilizării celorlalte state balcanice. Guvernul român se temea că Puterile Centrale ar fi putut profita, dacă armata română nu ar fi efectuat mobilizarea, de lipsa de pregătire a acesteia şi s-ar fi putut alătura Bulgariei în prezentarea unui ultimatum[300]. Acordarea împrumutului solicitat în repetate rânduri de către guvernul de la Bucureşti reprezintă – credem – un semn clar de includere a României de către Marea Britanie în categoria viitorilor aliaţi, al cărei sprijin indispensabil, prin poziţia sa geopolitică şi geostrategică în sud-estul Europei, diplomaţia britanică era hotărâtă să îl obţină.

În acelaşi timp, au continuat presiunile diplomaţiei aliate la Sofia. Spre deosebire de ceilalţi miniştri aliaţi, reprezentantul diplomatic al Rusiei a primit instrucţiuni ferme de la Petrograd ca, indiferent de forma notei diplomatice comune care urma să fie transmisă guvernului bulgar, aceasta trebuia să cuprindă solicitarea cooperării cu Antanta sau demobilizarea armatei. O'Beirne a avertizat însă Cabinetul de la Londra că pregătirile militare ale Bulgariei erau atât de avansate încât nici chiar Serbia nu ar mai fi dorit, probabil, să o atace[301]. *Foreign Office*-ul a fost nevoit să recunoască faptul că era prea târziu în acel moment să exercite presiuni faţă de guvernul sârb pentru a permite Bulgariei ocuparea cel puţin a unei părţi a zonei necontestate în condiţiile mobilizării armatei bulgare. Diplomaţia britanică oferise garanţii Bulgariei cu condiţia atacării imediate a Turciei. Acest lucru devenise o imposibilitate practică în contextul încheierii unei înţelegeri între cele două state, al mobilizării armatei bulgare şi al concentrării acesteia împotriva Serbiei[302].

În paralel, discuţiile cu guvernul de la Atena privind debarcarea Aliaţilor în Peninsula Balcanică au întâmpinat în continuare dificultăţi. Ataşatul militar al Marii Britanii la Atena a informat *Foreign Office*-ul că Marele Cartier General grec se opunea unei debarcări la Salonic înaintea finalizării pregătirilor armatei. Liderii militari greci îşi exprimaseră temerile referitoare la ruperea prematură a relaţiilor cu Bulgaria şi posibilitatea acţiunii submarinelor germane. Mai mult, aceştia considerau că era preferabil ca Aliaţii să aştepte şi ca trupele anglo-franceze, care urmau să debarce în Balcani, să se poziţioneze pe flancul drept al armatei greceşti. Aceasta ar fi însemnat înaintarea spre Kavalla, cu care Venizelos nu era de acord întrucât, în opinia sa, ar fi putut atrage suspiciunea că scopul era de acţiona împotriva Bulgariei. Situaţia tensionată de la Atena cu privire la subiectul debarcării trupelor aliate la Salonic l-a determinat pe Sir Francis Elliot, la anunţul – transmis de consulul general britanic – sosirii în oraş a generalului Hamilton şi a altor ofiţeri, să telegrafieze de urgenţă *Foreign Office*-ului. Pentru a preîntâmpina eventuala reacţie a guvernului grec, ministrul britanic la Atena a înştiinţat guvernul britanic că i-a transmis generalului Hamilton un mesaj prin intermediul căruia îl sfătuia să părăsească cât mai repede posibil Salonicul[303].

---

300 *Ibidem*, Foreign Office to Bucharest, no. 566.

301 *Ibidem*, Sofia, No. 43, Oct. 1. Received Oct. 2.

302 *Ibidem*, Foreign Office to Sofia, No. 491, Oct. 2.

303 *Ibidem*, Athens, No. 939, Oct. 1, p. 7-8.

De asemenea, Sir Francis Elliot a continuat convorbirile cu Venizelos, insistând asupra accepţiunii că, în opinia sa, atunci când situaţia va fi clarificată de o declaraţie privind intenţiile guvernelor aliate, guvernul grec va renunţa la formularea unui protest împotriva debarcării trupelor aliate. Prim-ministrul grec nu a putut fi determinat să îşi modifice poziţia, apreciind că Grecia este obligată să protesteze împotriva unei asemenea acţiuni. Venizelos aprecia că un acest tip de protest era esenţial pentru menţinerea neutralităţii ţării sale şi, astfel, a nu expune armata care urma să fie trimisă la Salonic pe mare pericolului submarinelor germane. Punctul de vedere al prim-ministrului grec era pus însă la îndoială la *Foreign Office*, care aprecia pe drept cuvânt că era îndoielnic faptul că submarinele germane vor evita să atace transporturile aliate în apele teritoriale ale Greciei. Sir Francis Elliot l-a asigurat pe Venizelos că problema debarcării trupelor aliate nu se punea în acel moment. Ca urmare a discuţiilor dintre ministrul britanic la Atena şi prim-ministrul grec, diplomaţia britanică a apreciat că atunci când va sosi momentul potrivit, modul în care se va proceda la informarea guvernului grec cu privire la debarcare necesita o analiză atentă[304].

La rândul lor, factorii militari de decizie de la Atena au solicitat Aliaţilor întocmirea unui plan comun de operaţiuni înaintea oricăror alte decizii. Ataşatul militar britanic la Atena raporta *Foreign Office*-ului că „Marele Cartier (grec – *n.n.*) a accentuat astăzi asupra pericolului implicat în absenţa oricărui plan comun de acţiune: fără a avea cunoştinţă cu privire la ceea ce intenţionăm să facem, va fi greu de fixat propriile lor planuri cu cele ale sârbilor. Un ofiţer a afirmat că Regele este pe deplin pregătit pentru război, dar ar putea ezita dacă i s-ar cere în ultimul moment să îşi expună armata unei situaţii compromisă de o acţiune necoordonată[305]". În acest context, pentru Sir Edward Grey, aşa cum reiese din telegrama transmisă lui Sir Francis Elliot, era important să fie stabiliţi, pe cât posibil, termenii tratatului sârbo-grec, expunând limita până la care Grecia se obliga să susţină Serbia în cazul în care aceasta din urmă ar fi luat iniţiativa să declare război Bulgariei[306].

La 2 octombrie 1915, ministrul de externe al Rusiei a informat ambasadorii britanic şi francez că a transmis ministrului rus la Sofia instrucţiuni să acţioneze în concordanţă cu colegii săi aliaţi. Declaraţia lui Sazonov marca o modificare a poziţiei Rusiei în politica sa faţă de Bulgaria, ministrul de externe rus fiind de acord ca nota diplomatică a Aliaţilor către guvernul bulgar să fie în concordanţă cu propunerile anterioare ale diplomaţiei britanice. Îngrijorată, însă, de informaţiile alarmante cu privire la situaţia din Bulgaria şi apropiata finalizare a concentrării armatei bulgare la frontiera Serbiei, Rusia solicita ministrului Bulgariei la Petrograd să anunţe la Sofia că, în cazul în care, în douăzeci şi patru de ore de la primirea acesteia, ofiţerii germani nu vor fi trimişi înapoi în Germania, guvernul rus va rupe negocierile şi îşi va rechema diplomaţii. Precipitarea acţiunii Rusiei în

[304] *Ibidem*, Athens, No. 935, Oct. 1, p. 8.
[305] *Ibidem*, Athens, No. 936, Oct. 1.
[306] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 831, Oct. 2.

Balcani se datora, potrivit afirmațiilor ministrului rus de externe, reproşurilor tot mai accentuate la Petrograd, acuzând guvernul că a abdicat, prin lipsa sa de acțiune, de la rolul de „Mare Putere slavă în Europa[307]". Problemele pe plan intern obligau guvernul rus să acționeze mai ferm în politica externă, fiind în joc şi prestigiul diplomatic al Rusiei, care nu putea accepta cu uşurință pierderea preponderenței în Bulgaria în favoarea Germaniei.

Din conținutul telegramei ruse, care avea să fie transmis la Sofia la 5 octombrie 1915 – un adevărat ultimatum –, reieşea faptul că Rusia nu își mai făcea iluzii cu privire la intențiile guvernului de la Sofia, considerând că „Evenimentele care au loc în acest moment în Bulgaria stau mărturie cu privire la hotărârea definitivă a Guvernului Regelui Bulgarilor de a pune soarta țării în mâinile Germaniei". În continuare, se aprecia că „Prezența ofițerilor germani şi austrieci în Ministerul de Război şi în conducerile armatelor concentrate în zona frontierei sârbe şi ajutorul financiar considerabil acceptat de Cabinetul de la Sofia de la inamicii noştri nu mai lasă loc de îndoială asupra scopului actualelor pregătiri militare ale guvernului bulgar. Puterile Antantei, care au agreat realizarea aspirațiilor poporului bulgar, au avertizat în mod repetat prim-ministrul bulgar că orice act ostil la adresa Serbiei va fi considerat ca îndreptat împotriva noastră".

Rusia acuza Bulgaria că „asigurările generoase ale şefului Cabinetului bulgar ca răspuns la aceste avertismente sunt contrazise de fapte". Pentru a mai atenua din caracterul dur al telegramei, ministrul rus de externe reamintea importanța trecutului istoric comun dintre Rusia şi Bulgaria, subliniind faptul că relațiile dintre cele două țări au la bază „memoria imperisabilă a eliberării acesteia din urmă de sub jugul Turciei". Cu toate acestea, Bulgaria era avertizată cu duritate că „reprezentantul Rusiei nu poate sancționa prin prezența sa pregătirile pentru o agresiune fratricidă împotriva unui popor slav aliat". În finalul telegramei, se aducea la cunoştința guvernului bulgar faptul că „ministrul Rusiei a primit instrucțiuni să părăsească Bulgaria cu întreg personalul legației și al consulatelor dacă, în termen de douăzeci şi patru de ore, guvernul bulgar nu rupe în mod deschis relațiile cu duşmanii cauzei slave şi ai Rusiei, şi nu purcede la îndepărtarea imediată a ofițerilor aparținând statelor aflate în război cu Puterile Antantei[308]".

În acest context, diplomația britanică a renunțat la propriul demers la Sofia, transmițând reprezentantului său diplomatic de aici, O'Beirne, instrucțiuni să se asocieze poziției celorlalți miniştri aliați. Totodată, pentru cabinetul londonez devenise tot mai stringentă problema trimiterii de trupe la Salonic, ceea ce ar fi venit în întâmpinarea propunerilor Cartierului General grec. În acest scop, urma să se întrunească la Londra o conferință a cartierelor generale francez şi britanic, care trebuia să analizeze problema concentrării trupelor aliate la Salonic[309].

---

[307] *Ibidem*, Petrograd, No. 1448, Oct. 2, p. 9.

[308] *Ibidem*, Petrograd, No. 1451, Oct. 2, Received Oct. 3.

[309] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings, September 29 to October 5, 1915*, Foreign Office to Athens, No. 830, Oct. 2., p. 10.

Pentru a îndepărta suspiciunile provocate la Atena cu privire la eventualele concesii teritoriale din partea Greciei şi Serbiei în favoarea Bulgariei, Sir Edward Grey a luat în calcul să transmită, prin intermediul lui Sir Francis Elliot, asigurarea fermă că, „în cazul izbucnirii unui război între Serbia şi Bulgaria, Puterile Aliate, în afara ajutorului militar deja promis Greciei şi Serbiei, vor garanta Greciei teritoriile actuale şi, dacă va sta în puterea lor la încheierea războiului, îi vor oferi Smyrna şi hinterlandul acesteia", toate acestea fiind condiţionate de acordarea ajutorului solicitat împotriva Bulgariei[310]. Fără a ridica momentan problema unor garanţii teritoriale din partea Marii Britanii, Venizelos a fost atenţionat cu privire la riscurile reprezentate de ezitările Greciei de a intra în acţiune, cu atât mai mult cu cât – susţinea ministrul britanic – trimiterea trupelor la Salonic avea prioritate în faţa oricăror altor aranjamente de ordin militar ale Aliaţilor. Acesta a primit din partea lui Sir Francis Elliot garanţii ferme că Aliaţii priveau oferta adresată Bulgariei ca a-şi fi pierdut valabilitatea[311].

Asigurările transmise de *Foreign Office* la Atena au produs efectul scontat. Prim-ministrul grec a consimţit la debarcarea trupelor aliate, cu condiţia ca acestea să se limiteze la traversarea oraşului Salonic şi a teritoriului Greciei. Condiţia respectivă era însoţită de solicitarea unei declaraţii din partea Marii Britanii şi Franţei că aceste două puteri aliate „nu au nicio intenţie de a viola drepturile suverane ale Greciei sau de a interveni în afacerile interne ale ţării[312]". Totodată, pentru a salva aparenţele neutralităţii statului grec, guvernul de la Atena urma să transmită guvernelor francez şi britanic o notă de protest, formală însă, în condiţiile în care Venizelos a transmis ordine la Salonic pentru ca armata greacă nu numai să nu se opună debarcării Aliaţilor, ci şi să ofere acestora tot sprijinul necesar[313].

Din informaţiile transmise *Foreign Office*-ului de către ministrul Marii Britanii la Sofia, O'Beirne, Bulgaria urma să intre în acţiune nu mai devreme de două săptămâni, atunci când forţele austro-germane ar fi invadat Serbia[314]. De asemenea, în momentul invadării Serbiei de către armata austro-germană, trupele bulgare ar fi intrat în Macedonia. În aceste condiţii, speranţele Londrei erau puse în transpunerea în viaţă a acţiunii militare a Aliaţilor la Salonic, în vederea sprijinirii Serbiei înaintea declanşării campaniei militare a Puterilor Centrale împotriva acesteia[315].

Condiţia impusă de prim-ministrul grec, Venizelos, ca trupele aliate să nu staţioneze la Salonic şi să se deplaseze direct spre Serbia nu a fost agreată la *Foreign Office*. Sir Edward Grey a apreciat necesar ca, în ciuda eventualelor proteste, guvernul grec să admită cerinţa de a concentra trupe în Salonic sau în apropierea acestuia, impunându-se organizarea unei baze pentru armata aliată care urma să debarce în Balcani[316].

---

[310] *Ibidem*, Foreign Office to Paris, No. 2213; Rome, No. 1751; Petrograd, No. 2286, Oct. 2.

[311] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 832, Oct. 2.

[312] *Ibidem*, Athens, No. 946, Foreign Office to Athens, No. 834, Oct. 2, p. 11.

[313] *Ibidem*, Athens, No. 951, Oct. 2, p. 11-12.

[314] *Ibidem*, Sofia, No. 644, Oct. 2., p. 12.

[315] *Ibidem*.

[316] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 835, Oct. 3.

Oferta diplomaţiei britanice transmisă Greciei cu privire la Smyrna a nemulţumit guvernul italian care avea propriile planuri în Peninsula Balcanică şi Mediterana de Est. Ministrul britanic la Roma, Sir Rennel Rodd, a transmis *Foreign Office*-ului, la 3 octombrie 1915, că ministrul italian de externe considera propunerea lui Sir Edward Grey privind cesiunile teritoriale în favoarea Greciei după război ca depăşind pretenţiile exprimate de prim-ministrul grec, Venizelos. Italia îndemna ca Aliaţii „să nu îşi lege din nou mâinile cu promisiuni afectând viitorul", dând drept exemplu România[317].

La rândul său, Rusia, care nu era încântată de intenţiile guvernului italian, a primit favorabil propunerea britanică. Ministrul rus de externe, Sazonov, s-a alăturat poziţiei lui Sir Edward Grey. Sazonov a transmis la Londra că acesta împărtăşea necesitatea reasigurării guvernul grec cu privire la obiectivele trimiterii trupelor aliate în Macedonia, astfel încât a transmis ministrului rus la Atena instrucţiuni pentru a se asocia declaraţiilor lui Sir Francis Elliot[318].

În acelaşi timp, Sir Edward Grey a transmis la Niş o telegramă conţinând asigurările pe care ministrul britanic, Sir Charles des Graz, trebuia să le ofere guvernului sârb cu privire la prezenţa trupelor aliate în Balcani[319]. Din textul telegramei reieşea că rolul armatei aliate era de a veni în sprijinul Serbiei, nefiind în intenţia Marii Britanii de a utiliza prezenţa acestora pentru a exercita presiuni în vederea obţinerii de concesii teritoriale în favoarea Bulgariei din partea vecinilor săi. Totodată, în urma insistenţelor ministrului britanic la Atena, Sir Edward Grey l-a împuternicit pe Sir Francis Elliot să declare guvernului grec că „Guvernul bulgar, mobilizând armata sub supravegherea ofiţerilor germani, trebuie considerat a fi respins propunerile făcute acestuia de către Aliaţi, la care niciun răspuns nu a fost primit şi, în consecinţă, aceste propuneri şi-au pierdut valabilitatea[320]". Deşi formula utilizată de ministrul britanic de externe în mesajul transmis prim-ministrului grec nu preciza care au fost acele propuneri adresate Bulgariei, aceasta reprezenta o recunoaştere oficială a negocierilor purtate de către diplomaţia britanică cu guvernul de la Sofia şi care, nu în mod neîntemeiat, au stârnit îngrijorare atât la Niş, Atena, dar şi Bucureşti prin prisma unor eventuale concesii teritoriale impuse lor ca preţ al neutralităţii Bulgariei sau, eventual, intrării acesteia în război de partea Antantei.

La 4 octombrie 1915, în cadrul unei reuniuni a Comitetului de război britanic, Lordul Kitchener a susţinut necesitatea întrunirii unei conferinţe anglo-franceze, atât la nivelul ministerial, cât şi al marilor cartiere generale, care să analizeze rolul şi mărimea trupelor care urmau să acţioneze în Balcani[321]. Ministrul de război britanic era neîncrezător că guvernul francez l-ar fi pus la curent pe generalul Joffre cu decizia de a participa cu un număr de 150 000 de soldaţi, alături de

---

[317] *Ibidem*, Rome, No. 959, Oct. 3, p. 13.

[318] *Ibidem*, Petrograd, No. 1456, Oct. 3.

[319] *Ibidem*, Foreign Office to Nish, No. 479, Oct. 3.

[320] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 837, Oct. 3.

[321] *Ibidem*, p. 14.

Marea Britanie în vederea constituirii unei armate aliate în Balcani. În opinia sa, exista riscul ca generalul francez să se opună unei asemenea decizii care ar fi contravenit planurilor sale ofensive pe frontul de vest. Decizia guvernului britanic era condiționată astfel de poziția Franței în această problemă. Pericolul ca Germania să își ducă la îndeplinire planurile de a stabili comunicații directe cu Turcia era apreciat de Lordul Kitchener ca fiind iminent. În opinia sa, o ofensivă serioasă în Balcani ar fi presupus constituirea unei armate cuprinse între 200 000 şi 400 000 de soldați[322].

Ministrul britanic de externe, Sir Edward Grey, a susținut în fața Comitetului dificultatea de a trimite mai multe trupe la Salonic până la clarificarea atitudinii Greciei. Opinia generală a membrilor Comitetului era că Marea Britanie a trimis suficiente trupe din rațiuni politice. Liderii britanici apreciau că Germania poate acționa în regiunea Balcanilor înainte ca Aliații să dispună de trupe suficiente pentru a se opune acesteia, astfel încât nu se justifica, în opinia acestora, slăbirea forței britanice la Dardanele. Cu acest prilej, s-a luat şi hotărârea de a se renunța la trimiterea la Atena a telegramei sugerate de Sir Edward Grey privind acordarea Smyrnei statului grec[323]. Din textul telegramei transmise la Petrograd pentru a explica modificarea atitudinii lui Sir Edward Grey reieşea că, doar în cazul în care Grecia ar fi intervenit de partea Serbiei împotriva Bulgariei, Aliații ar fi garantat teritoriul Greciei în Europa, problema Smyrnei putând fi luată în calcul cu condiția cooperării depline alături de Antanta[324].

În cursul aceleiaşi zile, ministrul britanic la Sofia, O'Beirne, a înmânat o nouă notă guvernului bulgar. Nota diplomatică britanică avertiza Bulgaria că „În lipsa oricărui răspuns la ultima notă a Puterilor aliate, mobilizarea bulgară nu poate fi considerată decât o amenințare la adresa Serbiei, amenințare concertată cu Austro-Ungaria şi Germania. În aceste condiții, Puterile [Aliate – *n.n.*] nu pot împiedica Serbia să intre în acțiune pentru a-şi apăra existența. Dacă vor izbucni ostilitățile în Peninsula Balcanică din cauza mobilizării bulgare care nu poate fi privită, în condițiile actuale, decât ca o provocare, Guvernul Majestății Sale britanice va fi obligat să rupă relațiile cu Bulgaria şi să susțină țările prietene Marii Britanii[325]".

Tot acum, reprezentantul diplomatic al Rusiei la Sofia a înaintat guvernului bulgar ultimatumul formulat de Sazonov. Informația privind ultimatumul Rusiei adresat guvernului bulgar a fost caracterizat în paginile ziarului „L'Éclair des Balkans" ca o solicitare clară de a declara război Puterilor Centrale[326]. Reprezentând poziția liderilor conservatori din România, favorabilă intrării României în război de partea Germaniei, autorul articolului aprecia că maniera Rusiei de a interveni în „afacerile balcanice" constituie „o violare a dreptului popoarelor", indicând

[322] *Ibidem*, p. 14-15.

[323] *Ibidem*.

[324] *Ibidem*, Foreign Office to Petrograd, No. 2298, Oct. 4.

[325] *Ibidem*, Sofia, No. 651, Oct. 4, p. 16; „L'Éclair des Balkans", Jeudi, 24 Septembre/7 Octobre 1915, p. 3.

[326] „L'Éclair des Balkans", Jeudi, 24 Septembre/7 Octobre 1915, p. 1.

intenția Imperiului Rus de „a umili popoarele balcanice" și, în același timp, de a intra în posesia Peninsulei Balcanice[327]. Acțiunea diplomatică rusă la Sofia era privită ca o imixtiune în politica internă a Bulgariei și o adevărată lovitură formulei „Balcanii Balcanicilor". Articolul îndemna statele balcanice să ia atitudine împotriva politicii Rusiei, existând altfel riscul ca aceasta să își impună dominația până la Constantinopol[328].

Ultimatumul rus, la care s-au asociat și reprezentanții celorlalte puteri aliate, a surprins guvernul bulgar. Acest ultimatum a fost receptat în mediile politice de la Sofia ca „o atingere adusă neutralității bulgare[329]". Corespondentul „L'Éclair des Balkans", I. Boboïceff, relata că, „reunit sub președinția regelui Ferdinand, Consiliul de Miniștri era hotărât să dea un răspuns categoric [...]. În cazul în care inamicii ar ataca-o, ea [Bulgaria – *n.n.*] este îndeajuns de pregătită pentru a răspunde, căci armata bulgară este astăzi mai numeroasă ca niciodată și mai pregătită pentru luptă decât în 1912[330]".

Din informațiile ministrului britanic la Sofia, O'Beirne, reieșea că prim-ministrul Radoslavov sperase că va putea pune în aplicare planul de a ocupa Macedonia după intrarea armatei germane în Serbia într-un mod pașnic, fără a provoca ruperea relațiilor diplomatice cu puterile Antantei[331]. Prim-ministrul bulgar a negat prezența ofițerilor germani la Sofia, cu excepția atașatului militar. Acesta a admis, totuși, posibilitatea ca ofițeri germani să activeze ca instructori ai armatei bulgare, fără a fi însă informat asupra acestui lucru[332]. Ministrul britanic la Sofia a solicitat prim-ministrului Radoslavov asigurări că Bulgaria nu a încheiat un acord cu Puterile Centrale în vederea atacării Serbiei. Fără a oferi asigurările solicitate, Radoslavov a recunoscut că, în cazul în care armata germană va pătrunde pe teritoriul Serbiei, va ordona armatei bulgare să intre în Macedonia, negând însă existența unui acord în acest sens cu Germania. Radoslavov a insistat cu privire la dorința Bulgariei de a nu intra în conflict cu Marile Puteri și, în mod particular, cu Marea Britanie. Pentru a-și demonstra buna sa credință, reprezentantul diplomatic al Marii Britanii la Sofia a solicitat retragerea trupelor bulgare de la frontiera cu Serbia, fără a obține răspunsul solicitat[333]. Este de remarcat faptul că diplomația britanică, în ciuda evidențelor care indicau cursul Bulgariei în direcția intrării în război de partea Puterilor Centrale, a nutrit în continuare speranțe, la începutul lunii octombrie 1915, că mai poate obține cel puțin menținerea neutralității acestui stat balcanic și, implicit, evitarea intrării acesteia în acțiune împotriva Serbiei.

---

327 *Ibidem.*

328 *Ibidem.*

329 *Ibidem*, p. 3.

330 *Ibidem.*

331 CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings, September 29 to October 5, 1915*, Sofia, No. 652, Oct. 5.

332 *Ibidem.*

333 *Ibidem.*

Lipsa de sinceritate a intențiilor Bulgariei reiese şi din informația preluată din cotidianul german „Frankfurter Zeitung" de „L'Éclair des Balkans", potrivit căreia prim-ministrul bulgar, Radoslavov, urma să fie primit la Berlin[334]. La rândul său, „Il Messagero" publicase ştirea că generalul bulgar Mihail Savoff se afla la Berlin „cu scopul de a concretiza planul de acțiune al armatei bulgare şi de a declara că Bulgaria are nevoie de arme şi muniții". Potrivit aceleiaşi surse citate de „L'Éclair des Balkans", guvernul italian a condiționat cererea de a aproviziona statul bulgar cu material de război de oferirea din partea guvernului de la Sofia a garanției că „Bulgaria nu va ataca niciodată România"[335].

În acest context, presiunile diplomației britanice de a clarifica definitiv problema debarcării armatei aliate la Salonic păreau a fi ajuns la rezultatul sperat. Dacă inițial comandantul corpului armat grec de la Salonic a atras atenția că ordinele primite de la Atena indicau să reziste unei debarcări a trupelor aliate, acesta a revenit cu informația că debarcarea va fi totuşi permisă[336]. Pentru *Foreign Office*, ultima problemă care rămânea de soluționat era promisiunea cooperării navale a Greciei. De altfel, Sir Edward Grey a subliniat faptul că Amiralitatea britanică considera ca esențială stabilirea celei mai strânse cooperări între marina de război a Greciei şi a Marii Britanii[337]. Cooperarea navală a Greciei era deosebit de importantă pentru Aliați întrucât stabilirea unui nou front de luptă la Salonic presupunea extinderea liniilor de comunicație în Mediterana Orientală şi asigurarea siguranței transporturilor în Peninsula Balcanică.

La 5 octombrie 1915, ministrul britanic la Sofia, O'Beirne, a transmis la *Foreign Office* informații din care rezulta că situația militară în Balcani era tot mai dificilă. La frontiera Serbiei erau masate opt divizii austro-germane. De asemenea, instruirea armatei bulgare urma să fie completată de instructori germani în aviație[338]. Informația potrivit căreia 150 de vagoane cu puşti au sosit din România pentru armata bulgară a fost dezmințită de O'Beirne, care a apreciat în mod pozitiv atitudinea guvernului român față de Antanta în această problemă[339].

Pe de altă parte, la Atena, în ciuda susținerii de care se bucura Venizelos în Parlament, reconfirmată cu prilejul votului de încredere acordat guvernului, diplomația britanică nu a reuşit să obțină vreun rezultat în problema cooperării Greciei. În ciuda presiunilor lui Venizelos, regele Constantin era în continuare rezervat, fiind consecvent ideii de a păstra neutralitatea Greciei[340]. În privința intervenției în ajutorul Serbiei în cazul unui atac al Bulgariei, regele Greciei era, de

334 „L'Éclair des Balkans", Jeudi, 24 Septembre/7 Octobre 1915, p. 3.

335 *Ibidem.*

336 CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings, September 29 to October 5, 1915*, Athens, No. 961, Oct. 4., p. 17.

337 *Ibidem.*

338 *Ibidem*, Sofia, No. 653, Oct. 5.

339 *Ibidem*, Sofia, No. 654, Oct. 5.

340 Keith Robbins, *British Diplomacy in Bulgaria 1914-1915*, în *loc.cit.*, p. 583.

asemenea, indecis[341]. Neînțelegerile cu regele Constantin au condus, în seara zilei de 5 octombrie 1915, la încă o demisie a lui Venizelos, conducerea noului guvern fiind preluată de Alexandros Zaimis[342]. În ciuda demisiei sale, Venizelos a îndemnat Aliații să purceadă cât mai rapid posibil la debarcarea trupelor în Salonic[343].

În urma conferinței anglo-franceze de la Calais, la care au participat, din partea Marii Britanii, Arthur Balfour și Lordul Kitchener, s-a stabilit ca, independent de situația pe frontul de vest, cei doi aliați să trimită în Peninsula Balcanică 150 000 de soldați, cu scopul de a veni în ajutorul armatei sârbe, aflată sub pericolul iminent al atacului Puterilor Centrale, cărora urma să li se alăture, foarte probabil, Bulgaria[344]. Discuțiile purtate pentru stabilirea detaliilor tehnice ale debarcării forțelor anglo-franceze la Salonic demonstrează că intervenția Aliaților în sprijinul Serbiei avea să fie tardivă și ineficientă, nefiind în măsură să își demonstreze eficacitatea pentru care era de fapt concepută.

Deși forțe importante ale Puterilor Centrale se aflau deja masate la granița Serbiei iar trupele bulgare erau pregătite să intre în acțiune, transportul contingentelor franceze, care trebuia să revină în sarcina marinei britanice, nu putea fi dus la îndeplinire în mai puțin de o lună[345]. În egală măsură, cele două forțe, britanică și franceză, nu erau plasate sub o comandă unică, ele acționând independent. Nici în privința planului de operațiuni, cei doi aliați occidentali nu au reușit să convină asupra unui punct de vedere comun. În timp ce liderii francezi erau pentru o acțiune directă spre Niș, iar generalul Maurice Bailloud a primit ordine în acest sens, chiar în lipsa cooperării Greciei, britanicii considerau acest punct un element esențial, fără de care, în opinia acestora, securitatea comunicațiilor trupelor aliate ar fi fost extrem de nesigură. Totodată, aceștia nu doreau ca forțele anglo-franceze să acționeze dincolo de Salonic mai devreme de intrarea armatei grecești în acțiune[346]. În cele din urmă, cele două părți au convenit ca doi ofițeri aparținând celor două cartiere generale, britanic și francez, să analizeze cu reprezentanții similari ai armatei sârbe și grecești planul de operațiuni, acesta urmând să fie supus atenției guvernelor Marii Britanii și Franței[347].

În acest context dificil – amenințarea la adresa Serbiei și demisia guvernului Venizelos în Grecia –, ministrul britanic de externe, Sir Edward Grey, a transmis lui Sir Francis Elliot o telegramă prin care îl împuternicea să explice regelui

---

[341] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings, September 29 to October 5, 1915*, Athens, No. 972, Oct. 5, p. 18.

[342] Vincent J. Seligman, *The victory of Venizelos. A study of Greek Politics, 1910-1918*, London, George Allen & Unwin Ltd., 1920, p. 64; Crawfurd Price, *Venizelos and the War. A Sketch of Personalities and Politics*, London, Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. Ltd, 1917, p. 110.

[343] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings connected with the Political and Military Developments in the Balkan Peninsula, October 5 to 14, 1915*, p. 1.

[344] *Ibidem*, p. 2.

[345] *Ibidem.*

[346] *Ibidem.*

[347] *Ibidem.*

Constantin, în cadrul unei audienţe, raţiunile politice şi militare care au stat la baza trimiterii trupelor britanice la Salonic. Argumentele ministrului britanic de externe aveau la bază înţelegerea privind sprijinul pe care Grecia intenţiona să îl ofere Serbiei împotriva Bulgariei, în concordanţă cu obligaţiile asumate prin tratate, precum şi pe prezumţia că o cooperare a trupelor britanice şi franceze ar fi fost agreată şi dorită de Grecia[348]. Din textul telegramei expediată ministrului britanic la Paris, Lordul Bertie, reieşea că Guvernul Majestăţii Sale nu intenţiona să aprobe trimiterea altor trupe la Salonic până la clarificarea poziţiei guvernului grec, apreciind ca fiind „periculoasă trimiterea acestora în Balcani prin teritoriul grec fără a se fi asigurat cooperarea Greciei[349]". Diplomaţia britanică aprecia esenţială obţinerea unei înţelegeri precise cu Grecia înainte ca Marea Britanie să îşi asume noi responsabilităţi şi riscuri în Balcani[350].

La Sofia, perspectiva unui conflict deschis cu Marea Britanie a determinat guvernul bulgar să încerce o ultimă tentativă pentru a da aparenţa că a întreprins toate eforturile pentru a ajunge la o înţelegere cu guvernul de la Londra, prezentat a fi „protectorul natural" al bulgarilor[351]. Ministrului britanic la Sofia, O'Beirne, i-au fost oferite asigurări de către guvernul bulgar că acţiunea urmată de acesta se înscrie în „politica de salvgardare a existenţei naţionale" a Bulgariei[352]. În ceea ce priveşte nota diplomatică rusă, guvernul de la Sofia a transmis guvernelor Antantei respingerea cererilor cuprinse în textul ultimatumului rus, infirmând informaţiile de a fi numit ofiţeri germani şi austrieci în conducerea armatei bulgare. Totodată, Bulgaria refuza categoric încheierea relaţiilor diplomatice cu Puterile Centrale[353]. Atitudinea adoptată de guvernul bulgar a determinat Marea Britanie să rupă relaţiile diplomatice cu Bulgaria. În nota prezentată de O'Beirne la Sofia se aprecia că, în condiţiile în care „guvernul bulgar şi-a legat soarta de cea a Germaniei [...] şi a respins cererile Rusiei, ministrul britanic nu poate proceda altfel decât să solicite remiterea paşapoartelor diplomatice"[354].

În cursul zilei de 5 octombrie 1915, armata Puterilor Centrale aflată sub comanda generalului Falkenhayn a atacat Serbia. Forţele anglo-franceze debarcate la Salonic în urmă cu două zile erau nesemnificative, astfel încât acestea nu puteau interveni în mod decisiv pentru a salva Serbia din faţa deosebitei puteri ofensive germane, dornică să scoată definitiv din acţiune armata sârbă. La 14 octombrie 1915, Bulgaria a declarat la rândul său război Serbiei, care era astfel încercuită. Cucerirea Serbiei – deşi armata sârbă a supravieţuit, retrăgându-se spre sud, prin Albania, şi, ulterior, pe insula Corfu – a avut consecinţe strategice importante pentru Puterile Centrale. Pentru Austro-Ungaria, eliminarea statu-

[348] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 852, Oct. 6, p. 4.
[349] *Ibidem*, Foreign Office to Paris, No. 2257, Oct. 6.
[350] *Ibidem*.
[351] *Ibidem*, Sofia, No. 657, Oct. 5.
[352] *Ibidem*.
[353] *Ibidem*.
[354] *Ibidem*.

lui sârb însemna înlăturarea pericolului la frontiera sa sudică iar Germania și-a asigurat controlul și libera comunicație de la Marea Nordului până pe malurile Tigrului, în Mesopotamia[355].

Pentru Antanta, eșecul de a interveni în sprijinul Serbiei – pregătiri militare lente pentru organizarea forței aliate la Salonic, nereușita negocierilor cu Bulgaria, imposibilitatea de a convinge Grecia de a-și respecta tratatul de alianță cu Serbia – a avut consecințe atât în plan diplomatic, cât și strategic. Din punct de vedere diplomatic, imaginea Aliaților a avut de suferit, atât Grecia, cât și România menținându-și atitudinea rezervată, sporită de victoria Puterilor Centrale împotriva Serbiei. Din punct de vedere strategic, pierderea Serbiei ca putere combatantă în Balcani a avut efecte importante pentru acțiunea Aliaților în războiul împotriva Puterilor Centrale[356].

Presa franco-engleză a criticat diplomația Antantei, apreciind că aceasta „a pierdut un timp prețios prin negocierile sale zadarnice cu Bulgaria". „Daily Mail" acuza Aliații care „s-au abandonat prea mult hazardului[357]". La rândul său, „Le Sémaphore de Marseille", al cărui articol a fost reprodus în paginile „L'Éclair des Balkans", aprecia că „Diplomația Cvadruplei Înțelegeri a comis în Balcani o greșeală gravă". În opinia autorului articolului din ziarul francez, era vorba de incapacitatea diplomației aliate de a trage învățături din cele Două Războaie Balcanice și de iluziile întreținute mult timp de aceasta că era posibilă realizarea unei noi uniuni balcanice. Rezultatele politicii aliate s-au soldat însă, potrivit acestuia, cu un eșec: „1. Ofertele făcute Bulgariei nu au satisfăcut-o deloc; 2. Sacrificiile cerute Serbiei au uimit-o; 3. Sacrificiile cerute Greciei au nemulțumit-o." Soluția convingerii celorlalte două state balcanice, Grecia și România, rămase în afara conflictului, de a se alătura Antantei, era furnizarea unei forțe aliate de 500 000 de soldați întrucât „doar cu acest preț poate fi asigurată victoria". Sarcina diplomației aliate nu era una simplă, deoarece, se aprecia în paginile ziarului mai sus-amintit, „Or, ce văd grecii și românii: de o parte hotărârea germană, de cealaltă indecizia aliată, de o parte faptele și de cealaltă vorbele[358]".

Eșecul diplomației britanice în Bulgaria, așa cum a fost el apreciat în mediile politice londoneze, a fost pus pe seama lipsei de consistență a acțiunilor ministrului de externe, a indeciziei și, uneori, a temporizării asumării unei decizii din partea lui Sir Eward Grey[359]. Istoricul britanic Kenneth Robbins a apreciat, în concluziile sale la studiul privind diplomația britanică în Bulgaria între anii

[355] B.H. Liddell Hart, *op.cit.*, p. 153.

[356] *Ibidem.*

[357] „L'Éclair des Balkans", Vendredi, 2/15 octobre 1915, p. 2.

[358] *Ibidem*, Mercredi, 28 octobre/10 novembre 1915, *La victoire dans les Balkans*, p. 2.

[359] „Morning Post" a acuzat eșecul diplomației aliate și, în special, al celei britanice în Balcani, cerând înlocuirea ministrului britanic de externe cu o persoană „mai clarvăzătoare și energică", iar „Times" și „Daily Mail" l-au făcut responsabil pe Sir Edward Grey de pierderea „situației excepționale pe care o avea Anglia în Bulgaria", vezi „L'Éclair des Balkans", Mardi, 6 octobre/19 novembre 1915, p. 3.

1914–1915, că aceasta ar fi putut modifica cursul politicii guvernului de la Sofia în urma unor oferte clare în cazul în care Cabinetul de la Londra le-ar fi produs la momentul decisiv[360]. Cu toate acestea, K. Robbins admite că obstacolele erau „formidabile". Spre deosebire de Puterile Centrale, a căror politică era condusă în mod necondiționat de la Berlin, diplomația Antantei a dat dovadă de lipsă de unitate, Marea Britanie fiind obligată să țină cont de părerile partenerilor săi de coaliție care aveau interese şi ambiții diferite, cu precădere Rusia, în Peninsula Balcanică. De asemenea, presiunile diplomației britanice nu au fost susținute de situația în plan militar a Antantei. Aliații nu au obținut victoriile aşteptate, operațiunile din strâmtoarea Dardanele şi peninsula Gallipoli fiind un eşec şi o lovitură la adresa prestigiului militar şi naval al Marii Britanii. Totodată, spre deosebire de Puterile Centrale, posibilitățile de a oferi promisiuni teritoriale erau considerabil restrânse pentru Marea Britanie.

---

[360] Interesante aprecieri cu privire la cauzele eşecului diplomației britanice de a atrage Bulgaria de partea Antantei a se vedea la K. Robbins, *British Diplomacy in Bulgaria 1914-1915*, în *loc.cit.*, p. 583-585.

CAPITOLUL II

PROBLEMA COOPERĂRII GRECIEI CU ANTANTA. ATITUDINEA MARII BRITANII (1914–1917)

II.1. Considerații generale

La începutul Primului Război Mondial, diplomația britanică a acționat timid în Peninsula Balcanică, în speranța că era posibilă evitarea intrării Turciei în război de partea Puterilor Centrale[361]. În acest context, în primele luni ale războiului, Marea Britanie a susținut ideea constituirii unei *confederații balcanice*, care ar fi putut reprezenta o garanție a prezervării neutralității statelor din Balcani. Cabinetul de la Londra a respins propunerea prim-ministrului Greciei, E. Venizelos, de a intra în război de partea Triplei Înțelegeri. Favorabil Antantei, prim-ministrul grec a susținut respectarea prevederilor tratatului de alianță cu Serbia și, în consecință, a atras Germaniei atenția că Grecia „nu va sta cu brațele încrucișate în cazul unui atac bulgar asupra Serbiei[362]".

Declarația de război a Imperiului Otoman din 30 octombrie 1914 adresată Rusiei și alăturarea acestuia la coaliția Triplei Alianțe au spulberat iluziile diplomației britanice. Din acest moment, eforturile cabinetului londonez s-au îndreptat în direcția atragerii țărilor din Balcani de partea Antantei. În schimbul opțiunii Greciei pentru Antanta, diplomația britanică a promis guvernului de la Atena – așa cum am arătat – avantaje teritoriale în Asia Mică[363]. În același timp, Marea Britanie a solicitat din partea Greciei unele sacrificii teritoriale în favoarea Bulgariei, ceea ce avea să contribuie la accentuarea suspiciunilor Atenei cu privire la intențiile Aliaților. Într-o lucrare publicată în anul 1915 privind statele din Balcani, Noel și Charles Buxton, simpatizanți ai Bulgariei, au susținut necesitatea ca, în schimbul garantării de către Aliați a „satisfacerii definitive și complete a aspirațiilor naționale ale rasei elene prin includerea unei porțiuni a Asiei Mici în Regatul Greciei", acesta din urmă trebuia „să îndeplinească acele cereri bulgare în Peninsula Balcanică, esențiale vieții sale naționale, [...] înaintea asigurării adeziu-

[361] A se vedea studiul lui C.J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în *loc.cit.*, p. 76-77.

[362] *The Greek White Book. Diplomatic Documents. 1913-1917*, telegrama președintelui Consiliului de Miniștri, E. Venizelos, către G. Streit, ministrul afacerilor străine, din 12/25 iulie 1914, p. 45.

[363] O prezentare interesantă a relațiilor dintre statele balcanice și cele două coaliții militare, Antanta și Puterile Centrale, a se vedea la Stephen P. Dugann, *Balkan Diplomacy II*, în „Political Science Quarterly", vol. 32, no. 2 (Jun., 1917), p. 233-246.

nii Bulgariei la Antanta şi ca pacea permanentă să poată fi stabilită în Balcani”[364]. În iarna anului 1915, Venizelos a întrevăzut posibilitatea de a retroceda Bulgariei Kavala, dacă acest lucru ar fi contribuit la realizarea confederaţiei balcanice. Totodată, prim-ministrul grec a fost asigurat de ministrul de externe al Marii Britanii, Sir Edward Grey, de atitudinea binevoitoare a Londrei în privinţa ocupării Smyrnei, în Asia Mică.

Operaţiunile anglo-franceze în strâmtoarea Dardanele au ridicat guvernului de la Atena problema participării alături de Antanta. Favorabil intrării în acţiune, Venizelos a fost nevoit să demisioneze în martie 1915, ca urmare a obiecţiilor conducerii armatei, dar, mai ales, ale regelui Constantin. Eşecul campaniei Aliaţilor în Strâmtoarea Dardanele şi peninsula Gallipoli a întărit poziţia regelui Greciei, decis să menţină în continuare neutralitatea. Revenit la putere la sfârşitul verii anului 1915, Venizelos a decretat, la 25 septembrie, mobilizarea armatei. Neînţelegerile cu regele Constantin cu privire la politica pe care trebuia să o urmeze Grecia în contextul debarcării Aliaţilor la Salonic au provocat o nouă demisie a lui Venizelos.

În această perioadă, Grecia a cunoscut o divizare tot mai puternică la nivel politic, reflectată şi la nivelul opiniei publice. Ziarul „L'Éclair des Balkans”, care urmărea cu atenţie situaţia din Peninsula Balcanică şi relata informaţii din capitalele balcanice, a publicat un articol preluat din „L'Echo de Salonique” care scoate în evidenţă eşecul societăţii greceşti de a se prezenta ca un front unit în faţa pericolelor de la graniţa Greciei: „Aşteptând ca depăşirea crizei pe care o traversăm acum să aibă deznodământul care este încă imposibil de prevăzut, este interesant de analizat opinia publică greacă în situaţia actuală. Ce este astăzi poporul elen: pacifist sau belicos, neutru sau intervenţionist, prieten al Duplicei sau partizan al Antantei? Este imposibil de dat la aceste întrebări un răspuns clar şi categoric. Ca în toate ţările, există şi în Grecia opinii divergente cu privire la marile probleme naţionale. Nu se poate spune: poporul grec vrea să meargă în bloc cu Antanta sau să declare că vrea să se alăture în unanimitate de partea Austro-Germaniei. Există o Grecie antantistă şi există o Grecie favorabilă Puterilor Centrale, aşa cum există o Grecie venizelistă şi o Grecie gunaristă.”[365]

II.2. Debarcarea trupelor aliate la Salonic şi neutralitatea Greciei. Poziţia Marii Britanii

Precipitarea evenimentelor în Peninsula Balcanică în toamna anului 1915, provocată de acţiunea trupelor austro-germane împotriva Serbiei, iminenţa şi, ulterior, transpunerea în realitate a alianţei Bulgariei cu Puterile Centrale şi intrarea

[364] Noel Baxton, Charles Roden Baxton, *The War and the Balkans*, George Allen & Unwin Ltd. Ruskin House, London, 1915, p. 67-68.

[365] „L'Éclair des Balkans”, Jeudi, 1/14 octobre 1915, *La presse balkanique, L'Echo de Salonique*, p. 2.

acesteia în război au determinat diplomația britanică să continue tentativele de a atrage Grecia, prin orice mijloace, inclusiv financiare, de partea Antantei. *Foreign Office*-ul l-a mandatat pe Sir Francis Elliot, la 6 octombrie 1915, să declare din partea guvernului britanic că acesta este pregătit „să susțină din punct de vedere financiar orice guvern aflat la putere la Atena[366]". De asemenea, *Foreign Office*-ul a solicitat lui Sir Charles des Graz să obțină informații cu privire la termenii tratatului care lega Grecia de Serbia și dacă acesta stipula obligația de a intra în război în cazul unui atac din partea Bulgariei[367].

Ca urmare a discuțiilor purtate cu regele Greciei, Sir Francis Elliot a transmis la *Foreign Office* informații care nu erau de natură să mulțumească diplomația britanică. Regele Constantin era decis „să mențină neutralitatea Greciei cât mai mult posibil", dar mobilizarea armatei urma să continue în timp ce Aliaților li se permitea să continue operațiunile de debarcare la Salonic. Totodată, monarhul Greciei a evitat să facă declarații diplomatului britanic cu privire la problema intervenției țării sale în cazul unui atac bulgar asupra Serbiei[368].

Regele Constantin nutrea convingerea că războiul se va încheia printr-un compromis între Puterile Centrale și Antanta[369], astfel încât argumentele lui Sir Francis Elliot cu privire la consecințele dominației germane în Balcani nu au fost în măsură să modifice poziția acestuia. În opinia sa, decizia Aliaților de a folosi pentru expediția de la Salonic trupe aduse de la Dardanele presupunea începutul abandonării operațiunilor din Strâmtori. Acest lucru ar fi condus la eliberarea forțelor otomane care ar fi putut fi folosite în sprijinul Bulgariei[370]. Toate aceste elemente nu erau astfel de natură să convingă Grecia să acționeze. Regele Constantin era în favoarea unei acțiuni care să pornească din punctul Dedeağac spre Adrianopol, considerând că aceasta ar fi oferit Aliaților posibilități mai mari din punct de vedere strategic[371]. Din informațiile transmise de cercurile militare de la Atena, singura modalitate de a schimba cursul politicii de neutralitate adoptat de regele Constantin în direcția alăturării la Antanta era aceea de a dispune de „o largă forță disponibilă imediat" în Balcani, eliminând astfel temerile provocate de riscul de a lăsa Grecia singură în fața întregii armate bulgare[372].

Poziția regelui Constantin a fost susținută și de noul cabinet, constituit sub conducerea lui Alexandros Zaimis. La 8 octombrie 1915, acesta a transmis o circulară tuturor reprezentanților diplomatici la Atena, în care anunța că „Noul Cabinet, studiind diferitele aspecte ale extrem de complicatei situații internaționale în care se află în prezent, este în măsură să afirme că politica sa va rămâne pe

[366] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., October 5 to 14, 1915*, p. 4.

[367] *Ibidem.*

[368] *Ibidem*, Athens, No. 980, Oct. 6, Received 7th, p. 5.

[369] Areti Tounda-Fergadi, *Violations de la neutralité greque par les Puissances de l'Entente durant la première guerre mondiale*, în „Balkan Studies", 26:1, 1985, p. 113.

[370] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., October 5 to 14, 1915*, p. 6.

[371] *Ibidem.*

[372] *Ibidem*, Athens, No. 988, Oct. 7.

aceleaşi baze esenţiale urmate de Grecia de la începutul războiului european[373]". Fără a se lăsa să se întrevadă direcţia pe care o va urma diplomaţia greacă, prim-ministrul preciza că „Grecia, în scopul de a-şi asigura cât mai bine interesele sale vitale, va rămâne într-o poziţie de neutralitate armată şi se va adapta evenimentelor[374]".

Primit alături de ceilalţi miniştri aliaţi la Atena de Alexandros Zaimis, Sir Francis Elliot a informat *Foreign Office*-ul că prim-ministrul i-a asigurat pe reprezentanţii Antantei că aceasta se bucură din partea Greciei de o neutralitate binevoitoare. Trupelor de la Salonic urma să li se acorde toate facilităţile[375]. De la Bucureşti, ataşatul comercial al Marii Britanii informa *Foreign Office*-ul că liderul Partidului Conservator Democrat, Take Ionescu, deţinea informaţii potrivit cărora „între regii Greciei şi Bulgariei a fost încheiată o înţelegere secretă, pe cât se putea presupune cu rezultatul ca, în cazul în care Serbia putea fi zdrobită înainte ca Grecia să o poată asista, ultima din urmă ar fi fost despovărată de obligaţiile asumate prin tratatul cu Serbia şi, sub garanţia Germaniei, ca răsplată pentru politica sa înceată, s-ar fi bucurat la sfârşit de o bucată importantă din ţara cucerită[376]".

La 7 octombrie 1915, Comitetul Imperial britanic al Apărării s-a întrunit pentru a analiza problema continuării mişcărilor de trupe la Salonic, cu scopul susţinerii Serbiei şi prevenirea sau încetinirea tentativei Germaniei de a-şi deschide drum spre Constantinopol[377]. Liderii britanici au luat acum în calcul probabilitatea abandonării peninsulei Gallipoli. De asemenea, chestiunea trimiterii unui număr suficient de trupe în ajutorul Serbiei ridica dificultăţi din punct de vedere tehnic. Informaţiile Cartierului General al armatei engleze indicau faptul că forţele sârbe, asistate de o divizie franceză, nu erau în măsură să respingă atacul armatei germane, care ar fi avut astfel posibilitatea de a pătrunde adânc în interiorul Peninsulei Balcanice şi a-şi asigura comunicaţii directe cu Turcia.

În opinia membrilor Comitetului, opţiunile Marii Britanii erau următoarele: forţarea imediată a peninsulei Gallipoli, cu toate forţele disponibile; abandonarea peninsulei Gallipoli şi organizarea unui atac la Alexandretta sau altundeva pe coasta asiatică; concentrarea pe ajutorarea Serbiei; continuarea operaţiunilor la Salonic de către francezi, în timp ce armata britanică ar fi acţionat în zona Dedeagatch, Saros sau coasta asiatică. Deliberările Comitetului nu au condus la luarea vreunei decizii, miniştrii britanici aşteptând precizarea intenţiilor Franţei

[373] *The Greek White Book. Diplomatic Documents. 1913-1917*, p. 60, circulara preşedintelui Consiliului de Miniştri, ministru de externe, către toate legaţiile regale, din 25 septembrie/8 octombrie 1915.

[374] *Ibidem.*

[375] CAB 24/1, *op.cit.*, Athens, No. 995, Oct. 7, p. 8.

[376] *Ibidem.*

[377] *Ibidem*, p. 6-7.

în aceste probleme[378]. Toate aceste propuneri variate de acțiune relevă incapacitatea cabinetului de la Londra de a depăşi ezitările, precum şi lipsa unei poziții determinate, clare şi eficiente cu privire la situația din Peninsula Balcanică[379]. Spre deosebire de Antanta, în cursul anului 1915, strategia Germaniei a urmărit eliminarea pericolului potențial reprezentat de statele din Balcani, rămase încă neutre, şi şi-a concentrat atenția asupra ofensivei pe frontul de est, împotriva Rusiei şi, ulterior, a Serbiei[380].

De la Petrograd, Sir George Buchanan raporta faptul că Rusia condiționa trimiterea unui detaşament în Serbia de progresul operațiunilor militare pe frontul rus şi de cunoaşterea numărului precis al trupelor pe care Franța şi Anglia îşi propuneau să le trimită[381]. La rândul său, Lordul Bertie a informat *Foreign Office*-ul că guvernul de la Paris dezaproba intenția Londrei de a nu continua campania de la Salonic până la clarificarea atitudinii noului guvern grec, acesta fiind pentru o acțiune imediată[382].

Informațiile transmise de Sir Francis Elliot de la Atena nu erau încurajatoare. Noul prim-ministru grec l-a informat pe ministrul sârb la Atena că tratatul greco-sârb era un „aranjament pur balcanic şi nu face nicio trimitere la Austria[383]" astfel încât se putea desprinde concluzia că Grecia nu va interveni în ajutorul Serbiei. Aceste informații au determinat *Foreign Office*-ul să solicite ataşatului militar britanic la Atena să înmâneze regelui Constantin o declarație privind atitudinea Aliaților. Documentul avertiza guvernul de la Atena cu privire la riscurile la care se expune prin menținerea neutralității. În cazul eliminării Serbiei, poziția Greciei în Balcani ar fi fost amenințată de preponderența Bulgariei[384].

Analiza documentului înaintat regelui Constantin relevă dificultatea Antantei de a-şi desfăşura operațiunile militare inițiate la Salonic care, în fapt, reprezentau o atingere tocmai la adresa neutralității Greciei. Ca răspuns la nota transmisă de Sir Edward Grey, monarhul Greciei a subliniat faptul că nu se consideră legat de tratatul cu Serbia care a declarat război „în mod inutil" Germaniei, fără o consultare prealabilă cu guvernul de la Atena. Totodată, regele Constantin a precizat că Grecia va interveni în cazul în care Bulgaria ar încerca să atace baza Aliaților de la Salonic. Interesele vitale ale Greciei ar fi fost angrenate doar în cazul în care forțele austro-germano-bulgare ar fi cerut guvernului grec dreptul de liberă trecere pe teritoriul Greciei[385]. La rândul său, chestionat cu privire la

---

[378] *Ibidem*, p. 7.

[379] A se vedea C.J. Lowe, *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în *loc.cit.*, p. 75-76.

[380] *Ibidem.*

[381] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., October 5 to 14, 1915*, Petrograd, No. 1471, Oct. 6, p. 7-8.

[382] *Ibidem*, Paris, No. 730, Oct. 7, p. 8.

[383] *Ibidem.*

[384] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 861, Oct. 8, p. 9.

[385] *Ibidem*, p. 11.

problema tratatului de alianţă încheiat între Serbia şi Turcia în 1913[386], prim-ministrul A. Zaimis a susţinut că acesta nu se poate aplica în condiţiile intervenţiei Germaniei[387].

Ca urmare a consultărilor cu generalul Joffre, Lordul Kitchener a informat Comitetul Imperial al Apărării că acesta considera că operaţiunile Aliaţilor în Peninsula Balcanică trebuiau să se limiteze la apărarea bazei de la Salonic şi a căii ferate care ducea de la Salonic la Uskub (Skopje), precum şi să nu permită forţelor Puterilor Centrale să depăşească linia Serbiei Centrale[388]. Având în vedere dimensiunea redusă a operaţiunilor în care urmau să fie implicate trupele aliate, generalul francez aprecia că 150 000 de soldaţi erau suficienţi. Franţa lăsa în răspunderea guvernului britanic sarcina unor alte acţiuni şi recomanda, totodată, ca aceşti doi aliaţi să solicite Italiei să trimită trupe la Salonic, via Durazzo (Durrës)[389].

În această perioadă, au fost consemnate primele atacuri iniţiate de armata bulgară împotriva Serbiei. Deşi acestea au fost respinse de armata sârbă, prim-ministrul Nicola Pašić a atras atenţia ministrului britanic Sir Charles des Graz că „dacă Serbia va primi rapid ajutorul forţelor aliate, ar fi posibilă asigurarea securităţii liniei de comunicaţii cu Salonicul, fie de trupele sârbe, fie de cele aliate[390]". Nicola Pašić era nemulţumit de sugestiile făcute de Aliaţi cu privire la concesiunile teritoriale în favoarea Greciei, cum ar fi Monastirul, ceea ce ar fi putut avea „efecte dezastruoase asupra moralului armatei[391]".

În tentativa de a obţine intervenţia României şi Greciei, considerată „singura modalitate efectivă prin care poate fi dat ajutor Serbiei", *Foreign Office*-ul a transmis miniştrilor britanici la Bucureşti şi Atena o nouă propunere adresată guvernelor celor două ţări[392]. În cazul declarării imediate a războiului împotriva Bulgariei, guvernul britanic se angaja „să semneze imediat o convenţie militară cu România, în timp ce Marea Britanie va garanta că va aduce pe teatrul de luptă din Balcani, fără a include forţele deja existente la Gallipoli, o armată de cel puţin 200 000 de oameni[393]". Convenţia militară, care urma să precizeze data exactă la care trupele britanice urmau să ajungă în Balcani, era deschisă şi Greciei[394]. De asemenea, Sir Francis Elliot a informat guvernul de la Atena că Marea Britanie va

[386] Tratatul de alianţă încheiat între Regatul Greciei şi Regatul Serbiei la Salonic, la 19 mai/1 iunie 1913, convenţiile militare dintre cele două state din 1/14 mai şi 19 mai/1 iunie 1913, precum şi modificările ulterioare au fost publicate în anii Primului Război Mondial în *The Greek White Book. Diplomatic Documents. 1913-1917*, p. 23-42.

[387] CAB 24/1, *op.cit., October 5 to 14, 1915*, Athens, No. 1022, Oct. 10, p. 12.

[388] *Ibidem*, p. 13.

[389] *Ibidem*. Asupra intervenţiei Italiei pe frontul de la Salonic, a se vedea Angeliki Sfika-Theodosiu, *The Italian Presence on the Balkan Front (1915-1918)*, în „Balkan Studies", 36:1, 1995, p. 69-82.

[390] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., October 5 to 14, 1915*, p. 15.

[391] *Ibidem*, Nish, No. 445, Oct. 12.

[392] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 884, Oct. 12, p. 16.

[393] *Ibidem*.

[394] *Ibidem*.

garanta teritoriul Greciei şi compensaţii teritoriale adecvate la sfârşitul războiului dacă aceasta intra în acel moment în acţiune[395]. Din discuţiile purtate de ministrul britanic la Atena cu Venizelos a reieşit faptul că pentru a încuraja Grecia să îşi respecte angajamentele faţă de Serbia ar fi fost necesară o ofertă clară cu privire la avantajele teritoriale, unele dintre ele chiar pe seama acesteia din urmă[396].

În momentul declaraţiei de război bulgare adresate Serbiei, la data de 14 octombrie 1915, în Salonic erau prezente următoarele forţe aliate: divizia generalului Sarrail, o brigadă de rezervă şi câteva trupe de cavalerie aparţinând armatei franceze; Brigada a treia a Diviziei 10 britanice (aceasta din urmă plecase din Mudros spre Salonic în cursul zilei, dar, aşa cum arătau rapoartele britanice, nu dispunea de mijloace de transport); o divizie greacă şi alta în curs de sosire.[397] Deşi guvernul sârb a solicitat generalului Sarrail, numit la comanda armatei franceze de la Salonic, să acţioneze rapid în sprijinul Serbiei, acesta a declarat că nu poate iniţia în acel moment operaţiuni în lipsa unor instrucţiuni[398].

Generalul francez era neîncrezător, aşa cum reiese din nota redactată de acesta la 3 octombrie 1915, cu privire la posibilităţile de acţiune ale armatei aliate la Salonic, în condiţiile în care dispunea de efective extrem de reduse. Referindu-se la rolul forţelor franceze expediate la Salonic, acesta era de părere că acestea „nu au forţă suficientă pentru a conduce o acţiune proprie, chiar şi în cooperare cu trupele sârbe[399]". În opinia sa, trupele franceze puse la dispoziţia sa nu puteau juca decât un rol minor, pe lângă armata sârbă sau, în cel mai bun caz, ele puteau asigura apărarea zonei care cuprindea calea ferată Salonic–Niş. Acest lucru nu reprezenta însă decât o contribuţie defensivă modestă pentru sprijinirea armatei sârbe, atacată de un număr impresionant de forţe austro-germane şi bulgare[400].

[395] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 886, Oct. 13, p. 17.

[396] *Ibidem*, Athens, No. 1040, Oct. 13, p. 19.

[397] CAB 24/1, *op.cit.*, p. 1.

[398] *Ibidem.*

[399] Général Sarrail, *Mon commandament en Orient (1916-1918)*, Paris, Ernest Flammarion, Éditeur, 1920, p. 303.

[400] *Ibidem.* Consulatul General al României de la Salonic a transmis în această perioadă guvernului român informaţii cu privire la evoluţia operaţiunilor de debarcare a forţelor aliate: „Debarcarea trupelor anglo-franceze la Salonic [...] continuă a se face în fiecare zi, însă în număr prea mic". El observa că starea de spirit în Grecia nu era dintre cele mai bune: „Stabilirea trupelor aici a început să nemulţumească autorităţile locale civile şi militare. [...] Ofiţerii greci, care în prima zi de debarcare se arătau mulţumiţi de această acţiune, acum, după demisia guvernului Venizelos, se poartă cu răceală faţă de ofiţerii francezi şi englezi, cu care aproape nici nu schimbă salutul obişnuit între militari" (*Arhivele Diplomatice*, fondul 71/1914, E1, Salonic, anul 1915-1921, vol. 57, Consulatul General al României, no. 1954, Salonic, 27 septembrie/10 octombrie 1915, f. 2 verso). Modul anemic în care se desfăşura debarcarea trupelor aliate la Salonic nu era de natură să încurajeze intrarea Greciei în război de partea Antantei, care nu părea capabilă să asigure securitatea acestei ţări în cazul unei acţiuni militare a Puterilor Centrale. Raportul transmis ministrului român de externe, Emanoil Porumbaru, scotea în evidenţă impactul redus al debarcării aliate asupra Greciei: „Ei vorbesc deschis că debarcarea «aliaţilor» nu este lucru serios, deoarece, după cum se vede de atâtea zile, n-au fost în stare să transporte decât un număr prea mic de soldaţi, că această acţiune va merge

Debarcarea trupelor aliate la Salonic a pus în discuţie problema caracterului neutralităţii Greciei. Din punctul de vedere al dreptului internaţional, neutralitatea impunea respectarea anumitor obligaţii. În momentul declarării neutralităţii, Grecia s-a văzut obligată să interzică utilizarea teritoriului său de către statele beligerante[401]. Debarcarea forţelor anglo-franceze la Salonic a fost posibilă datorită susţinerii de care s-a bucurat Antanta din partea lui E. Venizelos, unul dintre cei mai importanţi oameni politici greci şi prim-ministru de mai multe ori în anii Primului Război Mondial. El a adresat un protest formal Aliaţilor, dar a permis, tacit, continuarea operaţiunilor de debarcare.

Această acţiune a fost criticată de opozanţii lui Venizelos, care au susţinut că debarcarea Aliaţilor reprezenta o încălcare a statutului de neutralitate a Greciei: „Anglia care tuna când Germania forţa neutralitatea Belgiei; ea care luptă pentru respectarea legilor şi principiilor internaţionale; ea care nu a violat până acum neutralitatea niciunui mic stat, cum această Anglie, spunem noi, putea ea atinge neutralitatea noastră, dacă nu ar fi ştiut de la începutul războiului că Grecia nu este dispusă să păstreze o neutralitate riguroasă? Cine este deci autorul violării neutralităţii Greciei? Şi cine este deci cel care azi are curajul de a spune că va protesta împotriva unei violări pe care a pregătit-o demult printr-o politică în mod deliberat antantistă? Nu. Anglia nu ar fi încălcat niciodată neutralitatea greacă, dacă Grecia voia să rămână neutră. Dar admiţând chiar că ea urma să o încalce, anulând astfel în faţa lumii civilizate toate afirmaţiile de altădată, mica Grecie a dezonorat-o (neutralitatea – *n.n.*) prin acest protest scurt."[402]

II.3. Ofertele teritoriale britanice pentru atragerea Greciei de partea Antantei

În acest context dificil, diplomaţia britanică a propus Greciei ocuparea Ciprului, în schimbul participării sale la război de partea Antantei[403]. Anexată Imperiului Britanic după intrarea în război a Turciei, în octombrie 1914, insula Cipru ar fi urmat să intre în posesia Greciei dacă aceasta „era pregătită să spri-

prea încet şi că în planul lor era de a împinge imediat Grecia în război cu Bulgaria, încurajând-o cu debarcarea începută". Informaţiile cuprinse în documentul Consulatului General al României de la Salonic surprind intenţia guvernului grec de a păstra neutralitatea şi a nu se lăsa influenţat de presiunile Aliaţilor: „Grecia, spun ei, n-are nevoie să intre în război, decât numai în cazul când va fi atacată de Bulgaria, iar în ceea ce priveşte alianţa cu Serbia şi angajamentul luat de a o ajuta în cazul când Bulgaria va voi să intre în Macedonia, este o chestiune care depinde de împrejurările politice şi de situaţiunea ce va urma". (*Ibidem*, f. 3.)

401 Areti Tounda-Fergadi, *Violations de la neutralité greque par les Puissances de l'Entente durant la première guerre mondiale*, în *loc.cit.*, p. 113.

402 „L'Éclair des Balkans", Dimanche, 4/17 octobre 1915, „Le débarquement des Alliés", p. 2.

403 O analiză a negocierilor purtate la mijlocul lunii octombrie 1915 între Marea Britanie şi Grecia pe marginea propunerii diplomaţiei britanice privind Ciprul a se vedea la C.M. Woodhouse, *The Offer of Cyprus: October 1915*, în *Greece and Great Britain during World War I*, p. 77-89.

jine, în calitate de aliat, Serbia, acum când a fost atacată de Bulgaria"[404]. Această ofertă a diplomației britanice era independentă de avantajele de care Grecia s-ar fi bucurat la sfârşitul războiului dacă s-ar fi alăturat Antantei[405]. La originea acestei propuneri s-a aflat Lordul Robert Cecil care, într-o discuție cu Sir Edward Grey, consemnată într-o „minută", a susținut sporirea ofertei către România prin cumpărarea de grâne în valoare de zece milioane de lire, apreciind că, în privința Greciei, „ar trebui, de asemenea, să oferim a asigura pentru Grecia sudul Traciei cu Smyrna şi hinterlandul acesteia şi, ca o garanție a sincerității noastre în aceste probleme, să îi transferăm, în orice caz până la sfârşitul războiului, posesia Ciprului. Mi se pare că, dacă am putea prezenta poporului grec posibilitatea imediată a ocupării Ciprului, acest lucru ar fi mult mai atractiv decât orice număr de promisiuni de avantaje la sfârşitul războiului"[406].

Ministrul britanic la Atena nutrea convingeri asemănătoare. Într-o telegramă adresată *Foreign Office*-ului, acesta a sugerat că, pentru a îndepărta suspiciunile Greciei cu privire la „sensibilitatea britanică pentru Bulgaria", este necesar ca guvernul de la Londra să promită acesteia Tracia, gest care ar fi putut reprezenta „o dovadă convingătoare că atitudinea Guvernului Majestății Sale față de Bulgaria s-a schimbat în mod definitiv"[407].

În viziunea *Foreign Office*-ului, problema Traciei ridica dificultăți de ordin politic; se considera că problema Traciei putea fi folosită ca element de negociere în discuțiile cu oamenii politici antigermani de la Sofia, care altfel ar fi fost descurajați de poziția Marii Britanii. Potrivit acestei concepții, Sir Francis Elliot a fost informat că propunerea pe care a făcut-o de cedare a Traciei în favoarea Greciei ar fi avut ca efect „unitatea absolută a Bulgariei şi determinarea națiunii să lupte până la capăt cu orice preț"[408]. O asemenea propunere trebuia adresată guvernului de la Atena doar cu condiția ca „noi să fim siguri că aceasta va asigura în mod categoric cooperarea greacă"[409].

La 19 octombrie 1915, Sir Francis Elliot a anunțat *Foreign Office*-ul că oferta lui Sir Edward Grey cu privire la Cipru urma să fie discutată în cadrul Consiliului de Miniştri. Ministrul britanic a informat Londra, într-o manieră sarcastică, că analiza propunerii britanice era „un calcul [...] în mare măsură aritmetic": „Câte trupe aliate sunt necesare pentru a face ca sârbii plus grecii plus Aliații să fie egal cu germanii plus austriecii plus bulgarii plus turcii?". Totodată, Sir Francis Elliot remarca faptul că în acest calcul nu intra şi armata română[410]. Ataşatul militar bri-

[404] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., October 14-21, 1915*, Foreign Office to Athens, No. 902, Oct. 16, p. 3.

[405] *Ibidem.*

[406] Apud C.M. Woodhouse, *The Offer of Cyprus: October 1915*, în *Greece and Great Britain during World War I*, p. 80-81.

[407] CAB 24/1, *op.cit.*, Athens, No. 1053, p. 5.

[408] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 922, Oct. 19, p. 7.

[409] *Ibidem.*

[410] *Ibidem*, Athens, No. 1067, Oct. 19, p. 7; C.M. Woodhouse, *The Offer of Cyprus: October 1915*, în *Greece and Great Britain during World War I*, p. 84.

tanic la Atena, H.D. Napier, raporta la rândul său la Londra că ministrul de război grec îşi exprimase îndoielile „dacă a sosit deja momentul oportun pentru Grecia de a intra în război, deşi simpatiile sale sunt pentru Antanta"[411].

Revenind la propunerea din zilele precedente cu privire la cedarea Ciprului, Sir Edward Grey l-a informat, la 20 octombrie 1915, pe Sir Francis Elliot, că nu se opunea obţinerii coastei Traciei, dar era de părere că ofertele succesive în vederea cooperării Greciei la Antanta dădeau impresia unei „slăbiciuni" din partea Marii Britanii. Cabinetul de la Londra era pregătit să se alăture celorlalţi Aliaţi în garantarea coastei Traciei la Grecia doar în schimbul unei promisiuni categorice de cooperare[412]. În cursul aceleiaşi zile, speranţele diplomaţiei britanice de a câştiga sprijinul Greciei au fost spulberate, devenind evident că alte oferte nu ar fi convins guvernul de la Atena să părăsească neutralitatea. Astfel, preşedintele Consiliului de Miniştri, Alexandros Zaimis, l-a informat pe Sir Francis Elliot că, „având în vedere opinia militarilor că ar însemna a merge în întâmpinarea dezastrului dacă am sări în ajutorul Serbiei, s-a hotărât să nu se dea curs niciunei acţiuni, ci să menţinem neutralitatea binevoitoare faţă de Aliaţi. Oricare alte oferte nu vor modifica atitudinea Guvernului". În baza informaţiilor Cartierului General, prim-ministrul grec i-a atras atenţia că, indiferent de câte trupe aliate ar fi fost trimise în Macedonia, acestea ar fi ajuns mult prea târziu, sugerând că ar fi fost mai indicat ca ele să fie utilizate în Franţa sau Asia Mică[413]. A. Zaimis era la curent cu sugestia privind oferta Traciei, dar acest lucru nu a fost de natură să modifice atitudinea adoptată de a menţine neutralitatea Greciei[414].

În schimb, ministrul Rusiei la Atena avea cunoştinţă de posibila existenţă a unei promisiuni din partea Puterilor Centrale. Acesta deţinea informaţii potrivit cărora Puterile Centrale ar fi promis Greciei, ca preţ al neutralităţii sale, Kavalla şi insulele înconjurătoare, precum şi dobândirea Dodecanezului şi a liniei Doiran–Valona, Bulgaria urmând să primească restul Albaniei. Zaimis a respins aceste informaţii, insistând asupra neutralităţii binevoitoare a Greciei faţă de Aliaţi[415].

La 21 octombrie 1915, Sir George Buchanan raporta că Sazonov a acceptat să se ralieze propunerii britanice de a promite Greciei litoralul bulgar al Mării Egee, dar avertiza că este „o greşeală a ridica în mod progresiv miza". De asemenea, ministrul rus de externe, solicitând informaţii despre ofertele teritoriale britanice privind Cipru şi Smyrna, era de părere că acestea sunt „enorme" şi ele „vor micşora prestigiul nostru şi vor crea impresia că suntem într-o situaţie atât de disperată încât suntem gata să plătim orice preţ pentru cooperarea greacă"[416].

În acest context, ataşatul militar al Marii Britanii la Atena, H.D. Napier, a propus o debarcare a Aliaţilor la Kavalla care, în opinia sa, prezenta mai multe avantaje şi care demonstrează că diplomaţia britanică lua în calcul orice mijloace

[411] *Ibidem*, Athens, No. 1072, Oct. 19.
[412] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 926, Oct. 20, p. 8.
[413] *Ibidem*, Athens, No. 1073, Oct. 20, p. 9.
[414] *Ibidem*, Athens, No. 1074, Oct. 20.
[415] *Ibidem*, Athens, No. 1075, Oct. 20.
[416] *Ibidem*, Petrograd, No. 1536, Oct. 20, p. 10.

pentru a obține cooperarea Greciei. Kavalla ar fi putut deveni o bază convenabilă de unde putea fi atacată Bulgaria, prezentând, totodată, avantajul de a împiedica importul de grâne spre Grecia prin tăierea accesului la calea ferată. De asemenea, ar fi obligat trupele bulgare să își modifice direcția dinspre Macedonia. În cazul în care Grecia ar fi intenționat să înconjoare trupele aliate de la Salonic și să le forțeze să se retragă, Aliații ar avea posibilitatea să respingă un asemenea plan. Pe de altă parte, prezența forțelor aliate la Kavalla ar fi dat naștere unor suspiciuni la Sofia cu privire la intențiile Greciei și i-ar fi putut compromite neutralitatea. Nu în ultimul rând, prin obținerea portului Lagos, Aliații ar fi dispus de un acces simplu spre calea ferată, ceea ce ar fi contribuit la eficientizarea aprovizionării trupelor anglo-franceze[417].

La 22 octombrie 1915, Sir Francis Elliot a adresat o nouă telegramă la *Foreign Office*, sugerând că ar trebui profitat de impresia pozitivă creată în opinia publică din Grecia a ceea ce păreau a fi succesele armatei sârbe în fața ofensivei pe frontul de Nord. Astfel, el considera că, fără a face nicio propunere directă cu privire la coasta Traciei, Antanta ar trebui să declare că nu va ridica nicio obiecție la anexarea acesteia, dar că toate ofertele anterioare vor expira dacă nu sunt acceptate și Grecia nu va acționa imediat[418]. În același timp, atașatul militar de la Salonic accentua urgența cu care Aliații trebuiau să acționeze în Peninsula Balcanică. Acesta era alarmat că armata sârbă ar putea să intre oricând în colaps. În această situație, trupele germane ar fi avut calea liberă spre Macedonia și ar fi amenințat pozițiile firave ale forțelor aliate. În aceste condiții, Grecia ar fi putut aprecia periculoasă prezența acestora și, totodată, lipsită de utilitate pentru Serbia[419].

Răspunsul oficial al guvernului grec cu privire la propunerea britanică din zilele precedente cu privire la Cipru a venit în data de 24 octombrie 1915. Ministrul Greciei la Londra a înmânat ministrului britanic de externe o notă în care această ofertă era respinsă. Sir Edward Grey a atras atenția că „Guvernul grec va înțelege că oferta a expirat și că problema reînnoirii acesteia la un moment dat va depinde de împrejurări care nu pot fi anticipate"[420].

În aceste condiții descurajatoare pentru diplomația Antantei, guvernele Marii Britanii și Rusiei erau de părere că împrumutul financiar promis Greciei ar fi trebuit anulat din cauza „atitudinii sale echivoce". De la Paris, însă, Lordul Bertie a raportat că Franța se opune unei astfel de decizii, considerând că Aliații nu pot retrage o promisiune oferită fără condiții[421]. De altfel, temerile că guvernul

---

[417] CAB 24/1, *op.cit.*, Athens, No. 1082, Oct. 21, p. 2-3.

[418] *Ibidem*, Athens, No. 1092, Oct. 22, p. 4.

[419] *Ibidem*.

[420] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 946; C.M. Woodhouse, *The Offer of Cyprus: October 1915*, în *Greece and Great Britain during World War I*, p. 87.

[421] *Ibidem*, Paris, No. 793, Oct. 23, p. 6; un studiu excelent al obiectivelor politice și economice ale Franței în Grecia și, în general, în Balcani, se regăsește la David Dutton, *The Balkan Campaign and French War Aims in the Great War*, în „The English Historical Review", Vol. 94, No. 370 (Jan, 1979), p. 97-113; de asemenea, idem, *France and the Commercial Exploitation of Greece during the Great War*, în „Canadian Journal of History"/„Annales canadiennes d'histoire", 14:1, 1979, Apr., p. 65-83.

de la Atena ar fi putut obţine împrumutul direct de la Germania sau Statele Unite l-au determinat pe Sir Francis Elliot să nu încurajeze o asemenea decizie a cabinetului de la Londra, „cel puţin până nu vom pierde definitiv speranţa asistenţei Greciei"[422].

Din punct de vedere militar, rapoartele din Serbia indicau dificultatea în care se afla armata sârbă şi necesitatea unei acţiuni decisive a Aliaţilor înaintea joncţiunii dintre trupele germane şi cele bulgare. Ministrul sârb de externe a transmis la *Foreign Office* un comunicat privind gravitatea situaţiei din Serbia. Documentul era un adevărat apel adresat Aliaţilor de a veni rapid în ajutorul armatei sârbe şi a concretiza promisiunea trimiterii trupelor aliate într-un moment în care era posibilă „prevenirea înaintării bulgarilor şi aşteptarea unui ajutor şi mai mare şi anticiparea unei acţiuni victorioase". El exprima însă şi temerile tot mai fondate că „acesta [ajutorul – *n.n.*] nu va sosi la timp"[423]. Nici rapoartele lui Sir Charles des Graz nu erau mai încurajatoare. Acesta era convins că Serbia nu mai poate rezista mult timp fără ajutor din partea Aliaţilor. Prin tăierea comunicaţiilor cu Salonicul, armata sârbă nu mai putea fi aprovizionată şi, astfel, situaţia putea deveni şi mai gravă[424].

În curând, a devenit evident că forţele aliate de la Salonic, puţin numeroase, nu mai puteau interveni în mod util în sprijinul Serbiei, astfel încât Cartierul General britanic a fost de părere că se impunea evacuarea acestora. Acest lucru ar fi reprezentat însă o diminuare şi mai mare a prestigiului Aliaţilor. Din raţiuni politice, aşa cum a evidenţiat istoricul militar britanic Sir Basil Liddell Hart, a fost hotărâtă menţinerea prezenţei Aliaţilor la Salonic, care ar fi putut contribui la împiedicarea influenţei Germaniei în Grecia şi, de asemenea, ar fi putut constitui o bază de operaţiuni de unde s-ar fi încurajat România să intre în război de partea Antantei[425]. Dintre cele două ţări implicate în campania de la Salonic, Franţa a susţinut activ continuarea operaţiunilor şi mărirea capacităţii de forţă a trupelor aliate. În viziunea Marii Britanii, persistenţa franceză în această problemă se datora unor motivaţii teritoriale, strategice şi economice. De asemenea, oamenii politici londonezi suspectau guvernul de la Paris că se foloseşte de război „pentru a asigura Franţei o poziţie politică şi financiară specială în Grecia"[426].

II.4. Accentuarea presiunilor Antantei asupra Greciei. Contradicţii anglo-franceze

Situaţia armatei anglo-franceze de la Salonic era dificilă, atât din punct de vedere politic, cât şi militar. Baza acesteia se afla pe teritoriul unui stat neutru

[422] *Ibidem*, Athens, No. 1101, Oct. 23.
[423] *Ibidem*, Nish, No. 459, Oct. 22, p. 7.
[424] *Ibidem*, Kralievo, No. 471, Oct. 23, p. 8.
[425] B.H. Liddell Hart, *op.cit.*, p. 153.
[426] Apud David Dutton, *The Balkan Campaign and French War Aims in the Great War*, în *loc.cit.*, p. 97-98.

care se presupunea că va intra în război alături de Antanta. Până în acel moment, diplomația Aliaților nu a obținut, însă, rezultatele așteptate, iar demisia lui Venizelos din octombrie 1915 a îngreunat și mai mult poziția trupelor anglo-franceze în Peninsula Balcanică[427]. Grecia a interzis forțelor britanice să își stabilească tabăra pe teritoriul acesteia. Guvernul grec a transmis că facilitățile promise pentru traversarea trupelor nu implicau dreptul stabilirii pe teritoriul național grec[428].

În acest context, atitudinea Marii Britanii față de Grecia, în perioada care a succedat victoriei armatei Puterilor Centrale în fața Serbiei în toamna anului 1915, a fost determinată de considerații de ordin strategic și politic: pe de o parte, dorința liderilor militari de a evacua trupele britanice din Balcani pe frontul din Orient și, pe de altă parte, temerile oamenilor politici de la Londra privind posibilitatea unei crize politice la Atena care ar fi condus la detronarea regelui Constantin, situație nefavorabilă intereselor britanice[429].

Apreciind că redresarea pozițiilor în Balcani depindea în continuare în mare măsură de atitudinea Greciei, *Foreign Office*-ul a susținut poziția guvernului francez care solicita continuarea procedurilor privind acordarea unui împrumut acestei țări[430]. Știrea retragerii banilor depozitați în băncile londoneze de către Grecia a provocat neliniște la *Foreign Office*. O astfel de decizie ar fi putut provoca modificarea politicii Greciei și punerea în dificultate a trupelor aliate. Sir Francis Elliot a primit instrucțiuni să obțină informații dacă era posibil ca guvernul grec să rupă relațiile cu Aliații sub presiunea Germaniei[431]. Raportul ministrului britanic la Atena, întocmit în urma întâlnirii cu Venizelos, indica faptul că „Marele Cartier pare acum convins că Grecia ar trebui să intre în război împotriva Bulgariei și va face acest lucru în curând"[432]. Fostul prim-ministru spera însă că „Aliații se vor grăbi să sară în ajutorul Serbiei"[433].

La 30 octombrie 1915, Sir Francis Elliot a informat Londra că atitudinea guvernului grec s-a îmbunătățit. Ministrul Comunicațiilor a promis Aliaților sprijinul necesar pentru aprovizionarea trupelor în Serbia[434]. Totodată, potrivit informațiilor colonelului Sir Thomas Cunninghame, speranța cooperării Greciei nu trebuia abandonată[435]. Toate aceste informații păreau să fie contrazise însă de

---

[427] Idem, *The Deposition of King Constantine of Greece, June 1917: An Episode in Anglo-French Diplomacy*, în „Canadian Journal of History"/„Annales canadiennes d'histoire", 12:3, (1978:Feb), p. 326.

[428] CAB 24/1, *op.cit.*, Athens, No. 1117, Oct. 26, p. 4.

[429] Yannis G. Mourelos, *British Policy towards King Constantine's Dethronement and Greece's Entry into the War*, în *Greece and Great Britain during World War I*, p. 132.

[430] CAB 24/1, *op.cit.*, Foreign Office to Petrograd, No. 2506; Paris, No. 2436; Athens, No. 955, Oct. 27, p. 5.

[431] *Ibidem*, Foreign Office to Athens, No. 956, Oct. 26, p. 6.

[432] *Ibidem*, Athens, No. 1121, Oct. 27.

[433] *Ibidem*, Athens, No. 1122, Oct. 27.

[434] *Ibidem*, Athens, No. 1142, Oct. 30, p. 12.

[435] *Ibidem*, Athens, No. 1144.

afirmațiile regelui Constantin. În cadrul unei audiențe acordate ministrului francez la Atena, regele Greciei şi-a reafirmat „intenția fermă de a păstra neutralitatea până la sfârşit"[436].

La 7 noiembrie 1915, a avut loc o nouă schimbare de guvern la Atena. Regele Constantin l-a numit pe Stephanos Skouloudis prim-ministru, cel de-al cincilea în decurs de un an. Acesta a promis, într-o circulară emisă a doua zi de la preluarea puterii, să mențină aceeaşi politică urmată de antecesorul său[437]. Skouloudis a asigurat guvernele țărilor Antantei că țara sa va da dovadă în continuare de o neutralitate binevoitoare față de acestea. Prim-ministrul le garanta trupelor aliate de la Salonic aceeaşi atitudine amicală de până atunci[438]. El a transmis, totodată, guvernului sârb „cele mai categorice asigurări ale sentimentelor de sinceră prietenie de care suntem animați față de Serbia"[439]. Acest lucru nu însemna însă că este dispus să intre în război împotriva Puterilor Centrale. Skouloudis a respins cererile de cooperare ale Antantei, pe care le-a considerat o încălcare a neutralității Greciei.

Presa Antantei a atacat în mod sistematic guvernul de la Atena, susținând afirmația lui E. Venizelos că guvernul era neconstituțional. În articolele apărute în presa de la Londra şi Paris era invocată necesitatea ca Marea Britanie, Franța şi Rusia să intervină, în baza tratatului din 1864, pentru reinstaurarea constituționalității în Grecia[440]. Ca răspuns la campania din presa Aliaților, S. Skouloudis a transmis, la 17 noiembrie 1915, la Paris, Londra, Roma şi Petrograd, o telegramă în care prezenta, pe larg, principiile atitudinii Greciei față de Antanta. Aceasta arăta că guvernul grec „nu se gândeşte în niciun caz să exercite cea mai mică presiune asupra trupelor aliate". În cazul în care acestea, însă, s-ar fi retras pe teritoriul Greciei, „Guvernul Regal nu ar putea adopta altă atitudine decât aceea pe care a urmat-o, spre satisfacția beligeranților, pe vremea primei debarcări a trupelor la Salonic, mai exact că se va limita la o simplă menționare a principiilor fără a căuta să impună respectarea acestora. [...] Şi, întrucât Aliații nu fac nicio distincție între propriile lor trupe şi cele ale Serbiei, Guvernul Regal, de asemenea, nu va face nicio distincție între acestea"[441]. Prim-ministrul sublinia, totodată, poziția delicată

[436] *Ibidem*, Athens, No. 1146, Oct. 13.

[437] *The Greek White Book. Diplomatic Documents. 1913-1917*, circulara preşedintelui Consiliului de Miniştri, ministru al afacerilor străine, Skouloudis, către toate Legațiile Regale, Atena, 26 octombrie/8 noiembrie 1915, p. 63.

[438] *Ibidem*, telegrama preşedintelui Consiliului de Miniştri, ministru al afacerilor străine, Skouloudis, către Legațiile Regale din Paris, Londra, Roma şi Petrograd, Atena, 26 octombrie/8 noiembrie 1915, p. 63-64.

[439] *Ibidem*, telegrama preşedintelui Consiliului de Miniştri, ministru al afacerilor străine, Skouloudis, către J. Panourias, Însărcinatul cu Afaceri al Greciei la Mitrovița, Atena, 26 octombrie/8 noiembrie 1915, p. 63.

[440] Stephen P. Dugann, *Balkan Diplomacy II*, în *loc.cit.*, p. 242.

[441] *The Greek White Book, Supplementary Diplomatic Documents, 1913-1917*, telegrama preşedintelui Consiliului de Miniştri, ministru al afacerilor străine, Skouloudis, către Legațiile Regale din Paris, Londra, Roma şi Petrograd, Atena, 4/17 noiembrie 1915, p. 17-18.

în care se afla Grecia, între cele două tabere beligerante, guvernul de la Atena fiind obligat să se mențină în limitele neutralității, chiar dacă, în mod neoficial, acesta simpatiza cu Antanta.

La 26 noiembrie 1915, reprezentanții diplomatici ai Antantei au înmânat prim-ministrului grec, ca urmare a inițiativei guvernului francez, un memorandum prin care se solicita: „1. Retragerea trupelor greceşti din oraşul Salonic şi împrejurimi. 2. Libertatea şi totala amplasare la dispoziția noastră a căilor ferate şi a tuturor drumurilor de la frontieră [...] spre a putea lua măsurile indispensabile apărării noastre în oraş, ca şi în vecinătatea sa, până la organizarea unui sistem defensiv în jurul Salonicului şi, prin urmare, Peninsula Chalcidică este de necesitate vitală în vederea asigurării securității forțelor expediționare. 3. Libertatea mărilor, inclusiv dreptul de a vizita navele şi ambarcațiunile în apele teritoriale; aceea de a urmări şi distruge submarinele inamice şi bazele lor de aprovizionare pe țărmuri şi în apele teritoriale."[442]

Nota înaintată de miniştrii Aliați la Atena reprezenta un adevărat ultimatum şi o încălcare a neutralității Greciei. De altfel, ministrul grec la Paris, A. Romanos, a transmis guvernului de la Atena faptul că Aristide Briand cerea ca răspunsul să fie dat de îndată[443]. Guvernul grec s-a declarat dispus să acorde sprijinul necesar trupelor aliate atâta timp cât nu contravenea respectării neutralității asumate la începutul războiului. Atena a respins însă cererile Antantei de a evacua trupele aflate în garnizoana de la Salonic şi de a accepta imixtiunea acesteia în problema transporturilor pe teritoriul Greciei. Deşi nu se opunea, în caz de necesitate, lucrărilor cu caracter defensiv sau ocuparea punctelor fortificate, guvernul grec era hotărât să nu se limiteze la proteste formale. În cazul în care deplasările trupelor aliate ar fi condus la lupte pe teritoriul său național, Grecia nu ar fi luat parte la conflict[444]. Guvernul de la Atena a decis totuşi să ordone Armatei a 5-a să se deplaseze mai la est, pentru a lăsa spațiu de manevră trupelor aliate între Salonic şi frontieră. Această decizie a fost primită favorabil de miniştrii Marii Britanii şi Franței, considerată „o mare concesie din partea noastră"[445].

Informațiile din presa bulgară potrivit cărora „guvernul grec nu va face nicio obiecție la trecerea trupelor bulgare prin Grecia" au fost apreciate ca o tentativă a Bulgariei „de a crea probleme între Aliați şi Grecia"[446]. Întrebat în parlament de Sir Edwin Cornwall, la 6 ianuarie 1916, „dacă situația diplomatică a Aliaților

[442] *Ibidem*, telegrama preşedintelui Consiliului de Miniştri, ministru al afacerilor străine, Skouloudis, către A. Romanos, ministrul Greciei la Paris, Atena, 13/26 noiembrie 1915, p. 18-19.

[443] *Ibidem*, A. Romanos, ministrul Greciei la Paris, către Skouloudis, preşedintele Consiliului de Miniştri, ministru al afacerilor străine, Paris, 14/27 noiembrie 1915, p. 20.

[444] *Ibidem*, telegrama preşedintelui Consiliului de Miniştri, ministru al afacerilor străine, Skouloudis, către Legațiile Regale din Paris, Londra, Roma, Petrograd, Berlin şi Viena, 27 noiembrie/10 decembrie 1915, p. 21.

[445] *Ibidem*.

[446] *S.A.N.I.C.*, colecția *Microfilme Anglia*, Rola 381, c. 7, telegrama nr. 2002, transmisă *Foreign Office*-ului de Sir G. Buchanan, Rùsia, Petrograd, 31 decembrie 1915, primită la 1 ianuarie 1916.

în Grecia s-a deteriorat în vreun fel de la ultimele alegeri din Grecia şi dacă ea este considerată acum satisfăcătoare în ceea ce priveşte înțelegerea cu guvernul grec", Sir Edward Grey a apreciat: „Nu cred că Aliații au vreun motiv să privească situația altfel decât satisfăcătoare."[447] În acest context este interesantă telegrama ministrului britanic la Paris, Lordul Bertie, care conținea următorul comentariu: „Regele Greciei îi critică pe francezi englezilor şi pe englezi francezilor în maniera orientală."[448]

La 11 ianuarie 1916, trupele franceze au ocupat insula Corfu în scopul retragerii trupelor sârbe, salvate din Peninsula Balcanică, în scopul reorganizării acestora şi trimiterii, ulterior, pe frontul de la Salonic. Guvernul grec a protestat față de ceea ce a considerat a fi o violare a neutralității sale şi a cerut ca Antanta să folosească una dintre insulele aflate sub jurisdicția Italiei ca bază pentru trupele sârbe[449].

Presiunile diplomației Antantei au continuat în cursul anului 1916 în speranța convingerii guvernului grec să intre în acțiune. Deşi Grecia era sfătuită să atace Bulgaria „cu prima ocazie favorabilă", ataşatul militar britanic a apreciat „momentul nu prea apropiat". Regele Constantin îşi menținea poziția, declarând că „nu îi va ataca pe bulgari până când trupele germane nu atacă cu bulgarii Salonicul"[450]. La 21 februarie 1916, Sir Edward Grey a informat Comitetul de Război că, în cadrul unei audiențe a ministrului francez la suveranul Greciei, acesta a făcut următoarele declarații: „1. regele a spus că Germania a promis că nu va permite Bulgariei să ia nicio bucată din teritoriul grec atât timp cât Grecia va rămâne neutră. 2. Împăratul german l-a informat că orice atac al Greciei asupra Bulgariei va fi considerat un atac asupra Germaniei. 3. Regele Constantin a declarat ministrului francez că, dacă trupe germane vor fi mutate pe alte teatre de război şi dacă, în consecință, Bulgaria va fi lăsată singură, va putea atunci considera că punctele 1 şi 2 nu mai sunt operative şi că va fi liber să acționeze aşa cum va considera dezirabil. 4. Că altfel Grecia va aştepta până la sfârşitul războiului, când toate taberele vor fi epuizate şi atunci va avea libertatea să regleze conturile cu Bulgaria."[451] Aceste informații demonstrează că regele Constantin intenționa să păstreze pe mai departe neutralitatea țării. Admirator al armatei germane, acesta se temea totodată de forța maritimă a Marii Britanii, astfel că nu avea determinarea necesară pentru a lua decizia de a se alătura vreuneia dintre cele două tabere beligerante.

În aceeaşi perioadă, corespondentul ziarului „The Times" la Sofia, James David Bourchier, surprindea eforturile diplomației bulgare de a linişti guvernul de la Atena cu privire la obiectivele Bulgariei în Peninsula Balcanică. Astfel, ministrul bulgar la Atena, Passaroff, a transmis regelui Constantin „intențiile prieteneşti ale

[447] *Ibidem*, c. 8.

[448] *Ibidem*, c. 10, telegrama nr. 48, Lord Bertie, Paris, 12 ianuarie 1916.

[449] Stephen P. Dugann, *Balkan Diplomacy II*, în *loc.cit.*, p. 243.

[450] *S.A.N.I.C.*, Colecția *Microfilme Anglia*, Rola 381, c. 12, Sir Francis Elliot, telegrama nr. 322, Greece and Bulgaria, telegram no. 34803, 23 february 1916.

[451] *Ibidem*, c. 17.

regelui Ferdinand şi asigurarea de a nu viola neutralitatea greacă". De asemenea, diplomatul bulgar a promis că „Dacă trupele bulgare vor trece frontiera greacă cu aliații săi, (acestea – *n.n.*) se vor mărgini la expulzarea inamicului fără a emite niciun drept de ocupație". La rândul său, regele a răspuns că „Grecia nu va acționa împotriva Bulgariei"[452].

În aceste condiții, singura modalitate de a obține intrarea Greciei în război era susținerea revenirii în fruntea guvernului de la Atena a fostului prim-ministru E. Venizelos. O minută din 10 mai 1916, întocmită de Sir Robert Cecil, în baza informațiilor furnizate de diplomatul britanic Gerald Talbot, scotea în evidență antagonismul forțelor politice din Grecia. Viața politică de la Atena era dominată de două mari partide politice. Partidul Liberal, sub conducerea lui Venizelos, convins că războiul va fi câştigat de aliații anglo-francezi, era pe poziții probritanice şi pro antantiste. Partidul guvernamental, sau antivenizelist, proclama în mod oficial o politică de neutralitate binevoitoare față de Antanta. Guvernul de la Atena era suspectat de Gerald Talbot că, în relațiile cu Aliații, urmăreşte „o politică de rezistență pasivă"[453].

Evenimentele care au condus la deteriorarea relațiilor dintre Antanta şi Grecia au fost provocate de ocuparea, în mai 1916, a fortului Rupel, de către trupele germane. Din nota transmisă guvernului grec de contele Von Mirbach-Harff, ministrul Germaniei la Atena, la 22 mai 1916, intrarea trupelor Puterilor Centrale pe teritoriului grec era justificată de „măsurile agresive [...] ale trupelor Antantei". Germania urma să garanteze suveranitatea şi integritatea teritorială a Greciei[454]. Dacă inițial prim-ministrul grec, Skouloudis, a luat act de asigurările cuprinse în comunicatul ministrului german la Atena[455], acesta a revenit asupra poziției sale anterioare, transmițând guvernelor Puterilor Centrale o notă de protest față de pătrunderea detaşamentelor germane şi bulgare pe teritoriul Greciei[456]. De asemenea, Skouloudis a informat Antanta cu privire la acțiunea trupelor germano-bulgare pe teritoriul Greciei[457]. În acelaşi timp, generalul de brigadă Gennadis, comandantul Corpului 4 Armată, raporta că trupele germano-bulgare s-au retras în fața ripostei Diviziei a 6-a greacă, apărătoarea fortului Rupel. Generalul Gennadis a dat ordine prin care interzicea „orice rezistență în viitor" şi a cerut să se amâne prezentarea unui protest „înainte să fie raportată o nouă înaintare a germano-

[452] *Ibidem*, c. 139, Bucharest, Sir George Barclay, No. 6832, 2 january 1916.

[453] *CAB 24/2*, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 47-100, Robert Cecil, *The Political Situation in Greece*, 10 May 1916, p. 4.

[454] *The Greek White Book. Diplomatic Documents. 1913-1917*, scrisoarea contelui Von Mirbach-Harff, ministrul Germaniei la Atena, către S. Skouloudis, preşedintele Consiliului de Miniştri, Atena, 9/22 mai 1916, p. 76.

[455] *Ibidem*, scrisoarea preşedintelui Consiliului de Miniştri, S. Skouloudis, către contele Von Mirbach-Harff, ministrul Germaniei la Atena, 10/23 mai 1916, p. 78.

[456] *Ibidem*, telegrama preşedintelui Consiliului de Miniştri, S. Skouloudis, către legațiile Greciei la Berlin, Viena şi Sofia, 14/27 mai 1916, p. 79.

[457] *Ibidem*, Atena, 16/29 mai 1916, p. 81.

bulgarilor".[458] La 22 mai 1916, în urma unui protocol încheiat între comandantul fortului, Ioannis Mavroudis, şi căpitanul german Georg Thiel, fortul Rupel s-a predat în faţa forţelor germano-bulgare[459].

Antanta a considerat predarea fortului Rupel şi a forturilor înconjurătoare o dovadă a existenţei unui acord deliberat între guvernul grec şi Puterile Centrale pentru a provoca evacuarea trupelor aliate de la Salonic. Drept consecinţă, Aliaţii au hotărât instituirea unei blocade comerciale asupra Greciei. Totodată, miniştrii Antantei au prezentat guvernului de la Atena o notă, în calitate de reprezentanţi ai „Puterilor Protectoare ai Greciei", în care acuzau guvernul grec de „înţelegere secretă cu inamicii Aliaţilor". Această notă comună a miniştrilor aliaţi solicita completa demobilizare a armatei greceşti, un nou guvern care să demonstreze cu adevărat promisa neutralitate binevoitoare faţă de Aliaţi, dizolvarea imediată a parlamentului şi organizarea de noi alegeri în termenul legal prevăzut de Constituţie, demiterea funcţionarilor de poliţie care au insultat membrii legaţiilor aliate şi au persecutat cetăţenii paşnici[460]. Deşi a protestat, într-o notă adresată Departamentului de Stat al Statelor Unite ale Americii, faţă de interferenţa Antantei în comerţul Greciei, blocada asupra litoralului Mării Egee şi arestarea navelor greceşti, guvernul de la Atena a acceptat, la 28 iunie 1916, cele patru cereri ale Aliaţilor[461].

Acceptarea notei aliate a avut loc în contextul schimbării conducerii guvernului, în fruntea acestuia revenind, la 22 iunie 1916, Alexandros Zaimis. Anterior, prim-ministrul francez, Aristide Briand, pledase faţă de guvernul britanic necesitatea de a înlocui guvernul în funcţie condus de Skouloudis, considerat a fi progerman, sub presiunea, dacă era necesar, a unei demonstraţii navale aliate[462]. La 24 august 1916, în cadrul conferinţei anglo-franceze de la Calais, prim-ministrul francez a admis că informaţiile obţinute de britanici, potrivit cărora existau zvonurile privind o invazie germană în Grecia, erau nefondate, fiind de părere că nu se impun contramăsuri de ordin militar sau naval[463].

Cu toate acestea, în perioada următoare, atitudinea Antantei şi, cu precădere a Franţei, a fost caracterizată de o interferenţă tot mai accentuată în politica internă a Greciei. La 4 septembrie 1916, guvernul grec a întreprins o tentativă, probabil pentru a câştiga timp, de a oferi o alianţă între Grecia şi Antanta. Considerând că acest lucru poate reprezenta un moment favorabil, Cabinetul de la Londra a transmis guvernului francez propunerea prim-ministrului Zaimis, urmând ca aceste două guverne să trimită o notă comună regelui Constantin prin care să i se solicite să declare război Bulgariei la o dată precisă. Guvernul francez

[458] *The Greek White Book, Supplementary Diplomatic Documents, 1913-1917*, Cavalla, 13/26 mai 1916, p. 33.

[459] *Ibidem*, p. 34.

[460] Stephen P. Dugann, *Balkan Diplomacy II*, în *loc.cit.*, p. 244.

[461] *Ibidem*, p. 245.

[462] David Dutton, *The Deposition of King Constantine of Greece, June 1917: An Episode in Anglo-French Diplomacy*, în *loc. cit.*, p. 327.

[463] *Ibidem*, p. 328.

a informat însă guvernul britanic că, în condițiile formării guvernului provizoriu de la Salonic, trimiterea unei astfel de note nu se mai impunea.

Aliații erau hotărâți să prevină ocuparea litoralului Greciei de către Puterile Centrale. Ocuparea, la 12 septembrie 1916, de către trupele bulgare, a orașului Kavala, și predarea garnizoanei constituite din 10 000 de soldați greci au avut consecințe negative pentru viața politică din Grecia. Statul grec s-a divizat între forțele care susțineau guvernul regalist, care deținea autoritatea în cea mai mare parte a vechii Grecii, și naționaliști, care controlau teritoriul cucerit în urma celor două războaie balcanice dintre anii 1912–1913, aflat sub influența lui E. Venizelos. La 20 septembrie 1916, acesta a dat o declarație în care afirma că va „aștepta o scurtă perioadă de timp să observe intențiile guvernului înainte de a decide care va fi drumul cel mai bun de urmat în eventualitatea că Grecia nu intră în război"[464]. În cele din urmă, la 25 septembrie 1916, Venizelos a decis să părăsească Atena, fiind însoțit de amiralul Pavlos Koundouriotis, comandantul marinei grecești și un număr considerabil de ofițeri ai armatei și marinei. Acum lua ființă guvernul provizoriu de la Salonic, sub conducerea lui E. Venizelos. Recunoașterea formală din partea Antantei a ceea ce avea să fie cunoscut drept „Guvernul Provizoriu al Macedoniei" s-a produs o lună mai târziu, dar acreditarea unor reprezentanți diplomatici avea să vină de-abia în 1917[465].

În această perioadă, inițiativa diplomatică și militară în Grecia a fost preluată de Franța. Acuzând intenția guvernului regalist de a coopera cu armata germană în vederea atacării, împreună cu armata greacă, a forțelor aliate de la Salonic, amiralul francez du Fournet, comandantul forțelor navale aliate din Grecia, a solicitat, la 11 octombrie 1916, predarea navelor marinei grecești. Amiralul francez a ocupat, în ciuda protestelor guvernului grec, portul Pireu. În același timp, relațiile dintre cele două tabere politice din Grecia s-au deteriorat în continuu, culminând cu declanșarea unui război civil între trupele regaliste și cele naționaliste. Această situație a impus crearea unei zone neutre de demarcație între cele două forțe.

Ulterior, la 20 noiembrie 1916, du Fournet a solicitat din partea guvernului de la Atena expulzarea reprezentanților diplomatici ai Puterilor Centrale. În același timp, amiralul francez a pretins ca toate armele, munițiile, artileria și echipamentul armatei grecești să fie predate Aliaților. Ca urmare a refuzului guvernului grec, du Fournet a trimis la 24 noiembrie 1916 un ultimatum prin care avertiza guvernul grec că, în cazul în care nu va răspunde favorabil solicitărilor Aliaților până la 1 decembrie 1916, trupele aliate vor acționa pentru punerea acestora în aplicare. Consiliul de Coroană, convocat de regele Constantin, a susținut poziția guvernului care a luat măsuri în vederea expulzării ofițerilor francezi și, totodată, a întărit apărarea Atenei. În acest context, du Fournet a ordonat debarcarea unui detașament de marinari francezi, urmați de cei britanici, care au înaintat spre Atena. Intervenția flotei aliate care a bombardat Atena a provocat încheierea unui

[464] Stephen P. Dugann, *Balkan Diplomacy II*, în *loc.cit.*, p. 246.
[465] *Ibidem.*

armistițiu, dar rezultatele nu au fost pe măsura aşteptărilor. Drept urmare, la 8 decembrie 1916, litoralul aflat sub controlul guvernului regalist a fost supus unei ample blocade.

Analizând, o zi mai târziu, situația militară provocată de evenimentele recente din Grecia, Cabinetul de Război de la Londra a apreciat că „nu este de dorit să intrăm în război cu Grecia, dar poziția prezentă este intolerabilă întrucât concentrarea trupelor greceşti la Larissa amenință flancul şi ariergarda forțelor aliate de la Salonic". Eventualitatea ca forțele aliate din regiunea Monastir să fie expuse unor riscuri suplimentare, ca urmare a eliberării forțelor inamice de pe frontul român care, astfel, ar fi avut posibilitatea de a ataca în Macedonia, impunea, în viziunea Cabinetului de Război, necesitatea unei „acțiuni imediate pentru a îndepărta pericolul din partea forțelor greceşti". Una dintre măsurile prefigurate era „continuarea întăririi blocadei până când grecii îşi vor retrage toate forțele din Tesalia în Moreea"[466]. De asemenea, flota britanică din Mediterana de Est a primit instrucțiuni să coopereze cu flota franceză pentru obstrucționarea mobilizării şi concentrării armatei greceşti spre Larissa.

Membrii Cabinetului de Război au hotărât ca *Foreign Office*-ul să transmită guvernului de la Atena o telegramă, compusă din următoarele puncte: „(a) Trupele greceşti din Tesalia ar trebui retrase imediat în Moreea. În absența demarării mişcărilor necesare în douăzeci şi patru de ore va fi considerat ca act de război; (b) Orice mişcare a trupelor din Moreea spre nord va fi privită ca act de război. (c) Blocada va fi continuată până vor fi obținute reparațiile pentru actele deja comise şi garanții pentru viitor"[467]. Totodată, Amiralitatea britanică trebuia să trimită instrucțiuni comandantului flotei britanice din Mediterana de Est să nu întreprindă acțiuni, cum ar fi distrugerea podurilor şi căilor ferate, sau să comită orice fel de act de război în afara blocadei[468].

Cabinetul de Război a luat în discuție şi propunerea guvernului francez de a trimite câte două noi divizii britanice şi franceze la Salonic, cu scopul de a preveni amenințarea Greciei, dar şi un probabil atac al armatei germane în Balcani. Sir H.F. Oliver, viceamiral, a apreciat însă că aceste întăriri nu ar ajunge la Salonic mai devreme de două luni, astfel încât această inițiativă nu ar fi avut vreun efect asupra situației din Grecia. De asemenea, aceste divizii nu ar fi reprezentat un aport suficient la forțele aliate deja existente în vederea apărării liniilor frontului din Balcani. Viceamiralul britanic era de părere că, în lumina înfrângerii României de către Puterile Centrale şi a atitudinii Greciei, planul de a ataca Bulgaria prin operațiuni simultane de la Dunăre până la Salonic nu mai putea fi adus la îndeplinire[469].

În opinia generalului Sir William Robertson, obiectivele care au stat la baza participării, în cooperare cu Franța, la expediția militară din Peninsula Balcanică

[466] *CAB 23/1*, War Cabinet and Cabinet: Minutes, Nos. 1-82, WC 1, 9 December 1916, p. 2.
[467] *Ibidem*, p. 2-3.
[468] *Ibidem*, p. 3.
[469] *Ibidem*, p. 5.

nu puteau fi atinse. Generalul britanic aprecia că erau imposibile menținerea şi utilizarea unei forțe suficiente care ar fi fost în măsură să exercite un efect decisiv în favoarea Aliaților. Sir William Robertson susținea retragerea forțelor britanice din Balcani, deşi tot el recunoştea că „această propunere nu este probabil realizabilă pentru moment, din rațiuni politice". Până la eventuala retragere a acestora, şeful Cartierului General Imperial propunea menținerea armatei britanice pe poziții defensive la Salonic. Neîncrezător în capacitatea forțelor aliate de a rezista unui atac al Puterilor Centrale şi amenințării armatei greceşti, Sir William Robertson susținea că, deşi retragerea acestora de la Salonic ar fi reprezentat un dezavantaj pentru Antanta, în situația actuală, aceasta era preferabilă unui dezastru militar. În viziunea sa, problema armatei aliate de la Salonic era „dificilă şi complicată" întrucât „un general străin, asupra căruia nu avem niciun control, se află la comandă". Sir William Robertson şi-a exprimat deschis neîncrederea în calitățile de comandant ale generalului francez, precum şi considerabilele îndoieli din cauza necunoaşterii realei atitudini a generalului Sarrail, dar şi a guvernului francez[470].

La 11 decembrie 1916, Sir Robert Cecil, ministrul blocadei, a redactat un memorandum secret privind coordonatele politicii Marii Britanii în Grecia în perioada următoare[471]. Întocmirea acestui document era dictată de urgența unor măsuri militare în vederea asigurării securității ariergărzii şi a flancului forței aliate de la Salonic. Diplomația britanică trebuia să stabilească atitudinea de urmat față de regele Constantin. În opinia lui Sir Robert Cecil, acesta era în mod clar progerman iar „scopul său actual este de a câştiga timp până la dezvoltarea atacului germano-bulgar şi să fie în măsură, astfel, să îl susțină". Fără a mai spera în posibilitatea unei cooperări cu suveranul Greciei, el constata, însă, dificultățile „considerabile" ale unor operațiuni militare împotriva armatei regale. În aceste condiții, se aprecia în document că, în cazul în care regele ar consimți să retragă trupele din Tesalia, guvernul britanic ar trebui să solicite ca, cu excepția unui foarte mic corp de armată, trupele greceşti să fie retrase din întreaga Grecie de Nord şi să fie concentrate în Moreea. În privința unei alte intervenții a Antantei, se aprecia în document că aceasta este „o problemă dificilă". Una dintre dificultăți consta în riscul ralierii opiniei publice din Grecia împotriva comportamentului Aliaților. De aceea era necesar ca Marea Britanie să acționeze, pe cât posibil, în cooperare strânsă cu Venizelos, considerat personalitatea cea mai importantă din Grecia, alături de regele Constantin. Sir Robert Cecil sugera intrarea „imediată în relații diplomatice cu Guvernul Provizoriu" şi recunoaşterea oficială a acestuia de către guvernul britanic. În privința politicii care trebuia urmată față de situația politică din Grecia, *Foreign Office*-ul întrevedea două direcții posibile: „am putea să țintim spre (a) *detronarea regelui Constantin* [*subl.n.*], sau (b) îndepărtarea acestuia pe perioada războiului şi numirea unei Regențe, sau (c) ar

[470] *Ibidem.*
[471] *CAB 23/1*, Minutes Piece Nos. 1-82, WC 4, 13 December 1916, p. 5-7.

putea fi chiar posibil ca Venizelos să devină prim-ministrul regelui, cu puteri de prim-ministru într-o ţară constituţională”[472].

În final, documentul sublinia faptul că una dintre cele mai mari dificultăţi ale situaţiei consta în „temperamentul aprins şi dorinţa de judecată a comandanţilor militari şi navali francezi”. Ministrul britanic nu vedea cu ochi buni faptul că generalul Sarrail „şi-a arogat nu numai comanda trupelor, ci şi, într-o mare măsură, direcţia afacerilor politice în numele Aliaţilor”, considerând acest lucru „un aranjament prost”[473]. Sir Robert Cecil dorea ca aliaţii occidentali, Marea Britanie şi Franţa, să îşi coordoneze acţiunea politică şi diplomatică. De asemenea, ministrul blocadei aprecia indicat ca guvernul britanic să transmită guvernului de la Paris că ar fi un avantaj militar „a-l elibera pe generalul Sarrail de orice preocupări de natură politică”[474]. El sugera a se propune numirea unui ofiţer britanic, cu împuterniciri politice, în directă legătură cu generalul Sarrail, fără al cărui consimţământ să nu poată fi hotărâtă nicio acţiune politică de către forţele militare sau navale. Persoana propusă era căpitanul Lord Percy. Acesta ar fi trebuit să reprezinte Antanta şi ar fi urmat să colaboreze cu miniştrii aliaţi de la Atena.

La 14 decembrie 1916, miniştrii Antantei la Atena au transmis guvernului grec o notă ultimativă, solicitând demobilizarea armatei greceşti. Aliaţii apreciau că „evenimentele recente din Atena au dovedit într-un mod convingător că nici regele, şi nici guvernul grec nu au autoritate suficientă asupra armatei greceşti pentru a o putea împiedica să devină o ameninţare la adresa păcii şi securităţii armatelor aliate în Macedonia”. În cazul în care guvernul grec nu ar fi dat curs ultimatumului, această atitudine ar fi fost considerată un gest de ostilitate împotriva Antantei[475].

În acest context, la 15 decembrie 1916, Cabinetul de Război a decis ca Sir Francis Elliot să propună celorlalţi miniştri aliaţi la Atena prezentarea unui comunicat guvernului grec, în cazul în care acesta ar fi răspuns în mod satisfăcător la ultimatumul Antantei. Cabinetul de la Londra dorea ca Aliaţii să solicite guvernului grec „1. Interzicerea întrunirilor rezerviştilor din nordul Greciei şi istmul Corint, fie în forma unor ligi sau cluburi politice sau sociale, şi deţinerea de arme de către civili în public. 2. Restabilirea diferitelor controale aliate, a căror formă va fi discutată cu guvernul grec, cu scopul de a fi cât mai puţin ofensatoare posibil”[476]. De asemenea, Marea Britanie solicita eliberarea venizeliştilor, instituirea unei curţi speciale de anchetă, pedepsirea celor găsiţi vinovaţi de distrugerile provocate în cursul luptelor de la Atena din 1 şi 2 decembrie 1916, precum şi compensaţii pentru pagubele provocate bunurilor supuşilor Antantei. Guvernului grec i se so-

[472] *Ibidem*, p. 6.

[473] *Ibidem*.

[474] *Ibidem*.

[475] *CAB 24/10*, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 401-500, GT 420, Appendix II, Note of December 14, 1916, p. 5.

[476] *CAB 23/1*, Minutes Piece Nos. 1 – 82, WC 8, 15 December 1916, Appendix III, Telegram to Sir F. Elliot (Athens), p. 6.

licita prezentarea unor scuze oficiale miniştrilor britanic, francez, italian şi rus la Atena. Cabinetul de Război britanic considera important ca forțele militare din Atena şi împrejurimile sale, precum şi cele din nordul Greciei, în afara Tesaliei şi Epirului, să fie reduse la numărul absolut necesar pentru scopuri de poliție, drept garanție împotriva „reînnoirii tulburărilor similare celor petrecute în zilele de 1 şi 2 decembrie"[477].

În această perioadă, Franța a decis sporirea prezenței sale militare în Balcani, prin trimiterea a două noi divizii. Spre deosebire de britanici, care susțineau menținerea pe poziții defensive la Salonic, generalul Joffre a ordonat generalului Sarrail ca „armata să fie stabilită pe o puternică poziție, care să îi permită să reziste oricărui atac al inamicului şi care poate servi drept bază pentru reluarea unei ofensive decisive"; „să nu abandoneze, cu excepția unor necesități militare, teritoriile pe care le ocupă"; „să se mențină într-o poziție din care, în caz de necesitate, să acționeze rapid împotriva Greciei"[478].

La 27 decembrie 1916, Cabinetul de Război a luat în discuție situația creată de decizia guvernului francez de a conferi generalului Sarrail autoritatea de a lua măsurile militare pe care le aprecia ca fiind necesare împotriva armatei greceşti din Larissa. Membrii Cabinetului de Război trebuiau să decidă dacă aprobă instrucțiunile deja transmise de la Paris generalului Sarrail, sau dacă ar trebui să impună anumite condiții. Francezii considerau retragerea trupelor greceşti ca fiind una fictivă, în timp ce autoritățile militare britanice înclinau să aprecieze că aceasta are loc conform ritmului stabilit. Cabinetul de Război a solicitat ca generalul Sarrail să informeze mai întâi „guvernele britanic şi francez cu privire la natura operațiunilor militare pe care îşi propune să le organizeze"[479].

În urma cererilor insistente ale guvernului francez de a mări numărul forțelor britanice la Salonic, Cabinetul de Război a analizat din nou această chestiune. Fără a subestima consecințele negative ale unui potențial dezastru al armatei aliate din Balcani, liderii militari britanici nu erau favorabili sporirii prezenței militare britanice la Salonic. Sir William Robertson a prezentat dificultățile menținerii forțelor deja existente pe acest teatru de război la întreaga capacitate de luptă din cauza lipsei posibilităților de transport pe mare şi a condițiilor precare ale comunicațiilor maritime[480]. În această situație, guvernul britanic a condiționat trimiterea a două divizii la Salonic de rezolvarea problemei transportului trupelor prin Mediterana, subliniind, totodată, dificultatea de a renunța la trupe de pe alte teatre de operațiuni. Nu în ultimul rând, cabinetul londonez ridica problema asistenței militare pe care o putea acorda Italia în Balcani[481].

La 30 decembrie 1916, A. de Fleuriau, ambasadorul Franței la Londra, a transmis ministrului britanic de externe, Arthur Balfour, o scrisoare a prim-mi-

---

[477] *Ibidem.*

[478] *Ibidem*, p. 3.

[479] CAB 23/1, Minutes Piece Nos. 1 – 82, WC 20, 27 December 1916, p. 2.

[480] *Ibidem.*

[481] *Ibidem*; CAB 23/1, War Cabinet and Cabinet: Minutes, Nos. 1 – 82, WC 19, *The Balkans: The Military Policy*, 27 December 1916, p. 2.

nistrului francez, Aristide Briand. Acesta din urmă insista asupra situației din Grecia care „se înrăutățește rapid", asupra faptului că „o parte a populației ia o atitudine din ce în ce mai ostilă la adresa Aliaților" și că „statul-major grec este hotărât să ne reziste". Acuzând reaua-voință a regelui Constantin, care, deşi acceptase ultimatumul Antantei de a evacua trupele din Tesalia şi Epir în Peloponez, eluda aplicarea acestuia prin temporizarea sau efectuarea parțială a evacuării promise, Aristide Briand considera că se impunea „luarea măsurilor indispensabile de precauție fără să ne angajăm într-o acțiune generală de război împotriva Greciei". Prim-ministrul francez propunea controlarea de către Aliați a punctelor de plecare şi de sosire a armatei greceşti în Tesalia, Epir şi Corint. În cazul unui refuz din partea regelui Constantin, Marea Britanie şi Franța ar fi urmat să îl informeze pe suveranul Greciei că „generalului Sarrail i-a fost acordată libertatea de a lua măsurile necesare de securitate pe care le consideră necesare"[482]. O zi mai târziu, miniştrii Franței, Marii Britanii şi Rusiei, în calitate de reprezentanți ai puterilor garante, au transmis o nouă notă guvernului grec, conținând o serie de cereri de garanții şi reparații ca urmare a distrugerilor provocate în timpul evenimentelor din 1 şi 2 decembrie 1916. Ele se refereau la reducerea efectivelor armatei, limitarea armamentului şi munițiilor, precum şi alte dispoziții vizând eliberarea din închisori a susținătorilor lui E. Venizelos.

Scrisoarea prim-ministrului francez a fost urmată, la 31 decembrie 1916, de o telegramă din partea ministrului francez de război, generalul Louis Hubert Lyautey. Acesta aprecia că „atitudinea Greciei devine din ce în ce mai amenințătoare" şi că guvernul de la Atena „se pregăteşte să ia măsuri imediate şi extreme". Ministrul de Război al Franței avertiza guvernul britanic că, în cazul materializării pericolului din partea Greciei, coroborat cu operațiunile armatei germano-bulgare împotriva Monastirului, situația armatei aliate de la Salonic ar fi devenit „foarte critică". În final, generalul Lyautey a accentuat necesitatea de a nu permite Puterilor Centrale să ia inițiativa în Balcani, caz în care „armata de la Salonic s-ar putea afla într-o poziție critică ce ar putea compromite serios situația militară generală a Aliaților".

În acest context, Lyautey solicita guvernului britanic să fie de acord cu împuternicirea generalului Sarrail, comandantul forțelor aliate de la Salonic, cu puteri depline de acțiune în Balcani[483]. În cadrul întrunirii membrilor Cabinetului de Război din 1 ianuarie 1917, amiralul Sir J.R. Jellicoe, *First Sea Lord*, a apreciat că aprehensiunile guvernului francez privind situația din Grecia „nu au la bază dovezi precise şi se limitează la o exprimare generală de îndoială". În baza informațiilor furnizate de *Foreign Office*, Amiralitate şi Marele Cartier General britanic, Cabinetul de Război a ajuns la concluzia că „tonul alarmist" al guvernului francez nu se justifica[484].

---

[482] *CAB 23/1*, Series War Cabinet and Cabinet: Minutes, Nos. 1 – 82, WC 24, 1 January 1917, Appendix I, Ambassade de France, Londres, le 30 décémbres, 1916, p. 5.

[483] *Ibidem*, Appendix II, Telegram from the French War Minister, December 31, 1916, p. 6.

[484] *Ibidem*, p. 2.

II.5. Intrarea Greciei în război (iunie 1917). Consecințe politico-diplomatice

Presiunile Antantei asupra guvernului de la Atena au continuat și în prima parte a anului 1917. La 8 ianuarie 1917, Antanta a transmis un nou ultimatum guvernului elen. Obiectivul esențial al Aliaților era de a pune capăt „situației echivoce actuale" și de a pune armata de la Salonic la adăpostul oricăror riscuri la adresa securității sale. Antanta cerea deplasarea trupelor și materialului de război în Peloponez, într-un timp cât mai scurt și sub directa supraveghere a Aliaților a modului și corectitudinii îndeplinirii măsurilor solicitate. În lipsa unui răspuns pozitiv, „Puterile aliate își vor relua întreaga libertate pentru a asigura prin propriile lor mijloace terestre și maritime securitatea armatei lor". În schimb, Antanta se angaja să respecte decizia guvernului regalist de a rămâne în afara conflictului european, garantând totodată controlul asupra teritoriilor aflate în posesia acestuia[485].

La 27 ianuarie 1917, *Foreign Office*-ul a întocmit un amplu document privind politica Marii Britanii și Franței în Grecia. Memorandumul dezvăluie contradicțiile fundamentale și interesele divergente dintre guvernele celor două țări în această problemă. Documentul reprezintă o analiză a gradului și modului de interferență a politicii Marii Britanii și Franței în Grecia. Guvernul de la Paris era acuzat de a fi încercat să ascundă, prin declarații oficiale, adevărata natură a intereselor Franței în Grecia. Ministerul de externe britanic aprecia că guvernul francez a încurajat în mod deliberat disensiunile interne din Grecia, în ciuda eforturilor cabinetului britanic de a le atenua. Mai mult, Franța ar fi încercat în mod insistent să provoace o ruptură între Aliați și Grecia. *Foreign Office*-ul considera că eforturile diplomației britanice de a obține o reconciliere între Palat și Venizelos au eșuat din cauza aversiunii guvernului francez față de regele Constantin. Totodată, guvernul britanic era neîncrezător în sinceritatea autorităților locale franceze de a pune în aplicare politica stabilită de comun acord între Marea Britanie și Franța[486].

Analizând principalele faze ale acțiunii diplomatice și militare anglo-franceze în perioada 21 iunie–1 decembrie 1916, memorandumul concluziona că tratarea problemei Greciei se caracteriza prin inconsecvență și ineficiență datorate politicii contradictorii a Franței. Politica celor doi aliați era apreciată ca „mutual contradictorie și, încredințată generalului Sarrail, s-a dovedit a fi mutual distructivă". Franța ar fi urmărit, după 30 august 1916, îndeplinirea a trei obiective precise în Grecia și punerea în fața faptului împlinit a guvernului britanic: „o debarcare la Pireu, o revoluție la Atena și un *pronunciamento* la Salonic".

Refuzul guvernului francez de a accepta oferta de alianță a Greciei din 4 septembrie 1916 era pus pe seama dorinței acestuia de a prelungi problemele interne din Grecia[487]. Cea mai „flagrantă" dovadă a tentativei guvernului francez de

[485] *CAB 24/10*, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 401-500, GT 420, Appendix IV, *Ultimatum of January 8, 1917*, p.7.

[486] *Ibidem*, GT 419, Foreign Office, *Future Policy in regard to Greece*, 27 January 1917, p. 1.

[487] *Ibidem*, p. 7.

a forța mâna Londrei în problema Greciei şi de „a accepta o politică pe care nu o aprobă", chiar prin „eludarea şi falsificarea deciziilor comune", era considerată aceea de a acorda puteri depline generalului Sarrail pentru a ataca Grecia[488]. *Foreign Office*-ul era nemulțumit şi de ocuparea de către armata generalului Sarrail a muntelui Athos, o acțiune în contradicție cu promisiunea Franței din 3 februarie 1916, că acesta își va păstra vechiul său statut. Încercarea generalului francez de a extinde limita sudică a zonei neutre era privită ca o violare a spiritului deciziilor asumate de Aliați la conferința de la Roma din 5, 6 şi 7 ianuarie 1917[489].

În Grecia, efectul blocadei aliate a început să se resimtă tot mai puternic. Lordul George Granville a transmis, la 3 februarie 1917, că pericolul foametei va deveni o realitate la începutul lunii martie în cazul în care nu erau trimise provizii de grâu până la sfârşitul lunii februarie, sugerând ca acestea să fie procurate din India. În aceste condiții, guvernul britanic a dat permisiunea eliberării unor vase greceşti cu grâne, arestate în porturile aliate şi altele din Statele Unite. Cabinetul britanic a propus ca în viitor raționalizarea aprovizionării pentru întreaga Grecie să fie subordonată unui Comitet Aliat cu sediul la Atena, care urma să se consulte cu Salonicul în privința cererilor din Grecia venizelistă.

La 30 ianuarie 1917, guvernul de la Atena a solicitat Antantei ridicarea blocadei pe temeiul că cererile acesteia au fost îndeplinite. Sir Francis Elliot a transmis însă că guvernele Antantei vor considera că acestea au fost aduse la îndeplinire atunci când întreaga artilerie şi mitralierele vor fi transferate în Moreea. La rândul său, generalul francez Cauboue, ca urmare a instrucțiunilor primite din partea generalului Sarrail, a cerut Marelui Cartier General grec reducerea regimentelor militare din Atena la un efectiv de 640 de oameni fiecare şi completa evacuare a insulelor Corfu, Eubeea, Santa Maura şi Missolonghi. Atitudinea autorităților militare franceze era considerată de cabinetul britanic ca un semn al evidentei animozități față de guvernul grec, care continua să asigure miniştrii aliați de intențiile sale sincere de a duce până la capăt şi fără amânare angajamentele asumate şi instrucțiunile generalului Sarrail, intenții confirmate de generalul britanic Philips. În acelaşi timp, guvernul britanic a transmis guvernului grec că ar fi oportun să emită un decret general de amnistie în favoarea tuturor susținătorilor lui Venizelos aflați în închisoare. Prim-ministrul grec a promis să analizeze această problemă, cerând la rândul său ca guvernul provizoriu de la Salonic să elibereze regaliştii luați ostatici[490].

Atitudinea guvernului de la Paris față de problema Greciei şi relațiile cu forțele britanice de la Salonic au fost supuse unei temeinice analize, la 10 februarie 1917, de locotenent-colonelul E. Plunkett care activa ca ofițer de legătură între *War Office* şi armata de la Salonic. Autorul documentului aprecia că atitudinea

[488] *Ibidem*, p. 6.
[489] *Ibidem*, p. 7.
[490] *CAB 24/146*, Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece British Empire, Foreign and General Reports 1-25, L.S. Amery, *Western and General Report No. 2, Greece*, 7 February 1917, p. 4.

Franței față de Grecia și forța britanică de la Salonic păreau să aibă, „în primul rând, rezultate pur militare și, în al doilea rând, consecințe politice și economice care vor dura și după război". Din punct de vedere militar, atitudinea franceză față de greci era caracterizată ca fiind „iritantă și insultătoare". Comportamentul armatei franceze de la Salonic îl îndreptățea pe ofițerul britanic să considere că „francezii par să vrea să producă o situație intolerabilă pentru greci, deși motivele lor și avantajul militar care ar putea fi obținut dintr-o asemenea acțiune nu sunt clare"[491].

Ostilitatea Franței față de guvernul grec ar fi putut avea, în viziunea lui Plunkett, trei motive: neplăcerile provocare de „acțiunea nesăbuită" a amiralului du Fournet la Atena și „urmările sale nefericite"; dorința generalului Sarrail de a fi în atenția opiniei publice, de a distrage atenția de la situația de pe frontul de la Salonic și a preveni pericolul de a fi privit ca o personalitate periferică; o posibilă intenție de a ocupa Grecia în întregime, ca o contralovitură la ocupația germană în România și Serbia. Asupra acestui ultim aspect, autorul memorandumului considera că planul francez „nu este în acord cu politica britanică de până acum"[492].

Atitudinea ostilă a Greciei față de Antanta era pusă pe seama politicii franceze care, prin continuarea acesteia, ar fi condus în mod inevitabil la un război cu Grecia, caz în care „situația nu ar fi favorabilă pentru noi"[493]. Încercând să prefigureze rezultatele unui eventual conflict militar cu Grecia, locotenent-colonelul britanic conchidea că Antanta nu are nimic de câștigat din acesta. Perspectivele de a înfrânge în mod decisiv forțele regaliste și de a îndepărta amenințarea unui atac asupra ariergărzii armatei de la Salonic erau, de asemenea, considerate a fi reduse. Armata greacă avea avantajul dificultății cadrului natural din Grecia, propice unui război de gherilă, situație în care „forțele noastre ar putea fi ușor aduse într-o poziție din care nicio decizie nu poate rezulta și din care retragerea ar fi periculoasă". Mai departe, la capitolul politica de urmat față de guvernul de la Atena, autorul documentului considera blocada maritimă ca fiind cea mai eficientă și economică armă împotriva Greciei. Blocada trebuia să fie „necruțătoare" pentru a demonstra poporului grec că acesta „este în puterea noastră"[494].

Sub aspect politic, Plunkett observa că, încă din primele zile ale debarcării aliate în Peninsula Balcanică și ocuparea Salonicului, generalul Sarrail și guvernul francez au încercat să creeze impresia în Grecia că dețin autoritatea supremă la Salonic iar britanicii se află într-o poziție de subordonare[495]. În opinia sa, obiectivele politice ale guvernului francez vizau în mod evident cucerirea dominației absolute în Grecia. În finalul documentului, ofițerul britanic concluziona că „deși deteriorarea prestigiului britanic poate că nu reprezintă o chestiune de importan-

[491] *CAB 24/6*, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 1-100, GT 5, *French attitude towards Greece and relations with British Forces at Salonika*. Report by Lieutenant-Colonel Plunkett, General Staff, 10 February 1917, p. 1.

[492] *Ibidem*, p. 2.

[493] *Ibidem*.

[494] *Ibidem*, p. 3.

[495] *Ibidem*, p. 4.

ță militară imediată", guvernul de la Londra trebuia să nu piardă din vedere frontul de la Salonic, faptul că oraşul şi portul sunt controlate de francezi, de asemenea Pireul, iar un general francez era şeful instituției internaționale de control la Atena, în timp ce toate navele care părăseau Pireul şi Patras intrau imediat în zona maritimă controlată de francezi[496].

Situația din Grecia şi relațiile cu guvernul francez în această problemă au preocupat şi în perioada următoare factorii de decizie de la Londra. La 27 februarie 1917, ministrul de externe britanic, Arthur Balfour, la solicitarea regelui George al V-lea de a obține din partea guvernului francez, la viitoarea conferință aliată, clarificarea politicii sale față de Grecia şi garanții că Franța nu va acționa independent de ceilalți reprezentanți ai Antantei, a expus, într-o scrisoare adresată Lordului Stamfordham, secretarul personal al suveranului britanic, opiniile sale cu privire la situația din Grecia. Arthur Balfour recunoştea că poziția Marii Britanii în Grecia „este fără doar şi poate nesatisfăcătoare"[497]. Pentru modificarea acestei situații, ministrul britanic de externe aprecia că se impunea inițierea unor „eforturi serioase pentru a încerca şi a aduce diferitele puteri interesate pe aceeaşi direcție".

Arthur Balfour era conştient că dificultățile de a schimba ceva în această problemă erau imense. Aceste dificultăți aveau la bază nu atât neînțelegeri minore care ar fi putut fi clarificate, ci, mai degrabă, diferențe mult mai profunde de concepție care nu puteau fi îndepărtate cu uşurință. Relațiile dintre cei trei aliați occidentali în problema Greciei se prezentau extrem de complicate: „Italienii sunt antifrancezi şi antivenizelişti. Francezii par în mod ireconciliabil opuşi regelui Greciei, iar generalul Sarrail este suspectat de a se folosi de dorința de a asigura securitatea flancului său stâng ca un instrument antimonarhic. Britanicii au altă părere decât italienii, privindu-l pe Venizelos cu mare respect ca om de stat şi patriot, şi se deosebesc de francezi prin dorința menținerii monarhiei şi, dacă este posibil, a monarhului. [...] Italienii îi suspectează pe francezi iar francezii îi suspectează pe italieni că întrețin planuri (vagi poate, dar nu neglijabile) care le vor da posibilitatea de a utiliza Grecia ca un pion în jocul rivalității pe care îl joacă în Mediterana de Est."[498]

În condițiile acestui mozaic de interese divergente şi poziții contradictorii, Arthur Balfour concluziona că era extrem de dificil ca Marea Britanie, Franța şi Italia să urmeze „o politică unică, clară şi neabătută". Divergențelor de păreri între aceste țări se adăuga situația neclară din Grecia, împărțită între două guverne „opuse în mod violent unul celuilalt". Ministrul britanic de externe, conştient de exagerările agenților diplomatici străini cu privire la atitudinea progermană a guvernului de la Atena, admitea însă că există un sâmbure de adevăr în afirmațiile acestora şi ele nu puteau fi neglijate[499].

---

[496] *Ibidem*, p. 5.

[497] *CAB 24/6*, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 1-100, GT 84, Arthur James Balfour, *Allied Policy in Greece*, 27 February 1917, p. 1.

[498] *Ibidem*.

[499] *Ibidem*.

La 6 martie 1917 a fost întocmit de către *Foreign Office* un nou raport detaliat cu privire la continuarea, în primele două luni ale anului 1917, blocadei comerciale asupra Greciei şi îndeplinirea de către guvernul regalist a cererilor cuprinse în ultimatumul Antantei din 8 ianuarie. Analizând rezultatele politicii Aliaților în ultima perioadă, în document se aprecia că acestea „nu sunt întru totul nesatisfăcătoare"[500]. Cu toate acestea, la ministerul de externe britanic se considera că „situația actuală conține elementele unor complicații suplimentare". *Foreign Office*-ul, cu mult realism, aprecia că „ar fi periculos să presupunem că problema greacă este acum definitiv rezolvată, sau că o coordonare şi mai strânsă între Aliați nu este necesară pentru viitor"[501]. Eventualele dificultăți erau împărțite în trei puncte principale: interpretarea ultimatumului aliat din 8 ianuarie 1917; dificultățile ivite între guvernul britanic şi cel francez, de natură să creeze neînțelegeri între acestea; situația internă existentă în Grecia.

Concepția britanică față de modul în care Aliații ar trebui să acționeze în Grecia diferea fundamental de cea franceză. *Foreign Office*-ul nu era încântat de insistența cu care guvernul francez solicita subordonarea generalului britanic Philips sub comanda generalului Sarrail şi nici de faptul că acesta dorea ca informarea guvernelor aliate cu privire la modul de efectuare a evacuării armatei greceşti să se facă doar prin intermediul comandantului francez. Rapoartele britanice şi franceze cu privire la evacuarea trupelor greceşti erau divergente şi, uneori, contradictorii. În timp ce britanicii înclinau să aprecieze ca aceasta are loc în condiții rezonabile, francezii ofereau „o interpretare dintre cele mai pesimiste". La *Foreign Office* existau temeri că prelungirea duratei evacuării soldaților greci solicitată de Grecia putea fi considerată de către generalul Sarrail, „la o dată viitoare", o violare a ultimatumului şi o justificare a nulității promisiunilor oferite guvernului grec de către Puterile Aliate[502].

De asemenea, guvernul britanic susținea menținerea blocadei atâta timp cât existau semne privind continuarea existenței unei amenințări militare asupra armatei de la Salonic. Guvernul francez dorea, însă, accentuarea tonului dur la adresa Atenei şi cereri mai drastice. Propunerea guvernului francez de a ocupa golful şi portul Volo a fost respinsă de autoritățile militare şi navale britanice, apreciind că avantajele militare nu depăşeau obiecțiile din punct de vedere naval şi politic ale desfăşurării unei asemenea operațiuni. *Foreign Office*-ul se temea că generalul Sarrail, în dorința de a îndeplini acest obiectiv, ar fi putut fi tentat să încurajeze o revoltă a venizeliştilor în Volo pentru a justifica ocuparea acestuia cu forța. Britanicii suspectau, totodată, modul în care francezii îşi exercitau controlul asupra comunicațiilor în Grecia, precum şi interferența acestora în viața politică a regatului grec.

---

[500] *CAB 24/10,* Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 401-500, GT 420, Foreign Office, *Future Policy in regard to Greece,* 6 March 1917, p. 1.

[501] *Ibidem.*

[502] *Ibidem,* p. 2.

Oprindu-se asupra situației interne din Grecia, memorandumul întocmit de *Foreign Office* conchidea: „Pentru moment [...] este puțin probabil un act fățiș de ostilitate împotriva Aliaților din partea regelui grec sau a guvernului, și pericolele care se întrevăd imediat sunt fie (1) acte izolate de tâlhărie sau *sabotaj*; sau (2) masacrarea venizeliştilor, implicând o posibilă intervenție."[503] În această ultimă situație, generalul Sarrail s-ar fi folosit de acest pretext pentru a solicita din partea guvernelor aliate acordul de a interveni. În final, autorul documentului reducea situația Greciei și a atitudinii Aliaților la următoarea întrebare: „Cum pot fi prevenite intervenția Aliaților în Grecia și, în același timp, executarea solicitărilor Aliaților și restaurarea unei situații normale?"[504]

Lipsa de coordonare a forțelor aliate de la Salonic a constituit una dintre cauzele eşecului Aliaților de a acționa în mod eficient în Peninsula Balcanică. Această situație era observată și de căpitanul Alfred Stead, aghiotantul viceamiralului Sir Ernest Troubridge, într-o scrisoare adresată, la 12 martie 1917, prim-ministrului britanic, Lloyd George. Cunoscător al realităților militare din Balcani în perioada în care a activat în serviciul viceamiralului Troubridge, căpitanul Alfred Stead remarca „absoluta lipsă de viziune a situației de la Salonic"[505]. Forțele aliate erau grupate în unități izolate între ele de-a lungul liniei frontului, fără posibilitatea de a-şi acorda ajutor reciproc sau a coopera în mod unitar.

Căpitanul englez deplângea inexistența coordonării forțelor aliate, lipsa consiliilor de război între comandanți și a unui Cartier General Aliat. În aceste condiții, trupele aliate erau lipsite de coeziune iar comandantul general al forțelor de la Salonic nu acționa în baza unui plan în prealabil stabilit. Alfred Stead mărturisea prim-ministrului britanic faptul că: „Singura forță cu viziune și idealuri este cea sârbă, acum redusă la 30 000 de oameni". Referindu-se la calitățile generalului Sarrail, el observa că generalul francez este „un general politic, nu militar", influențat de faptul că succesul financiar și economic era mai important pentru susținătorii săi politici decât cel de ordin militar. În opinia căpitanului Alfred Stead, armata aliată de la Salonic era condamnată la inactivitate în cazul în care aceasta nu era atacată. În încheiere, acesta remarca faptul că Aliații dețineau superioritatea pe frontul din Macedonia, având posibilitatea de a obține avantaje militare pe acest teatru de operațiuni[506].

Ca urmare a criticilor Cabinetului de Război asupra modului în care erau conduse operațiunile militare din Macedonia și a „inactivității ruşinoase" a trupelor aliate de la Salonic, Sir William Robertson a prezentat detaliat opinia sa cu privire la utilitatea menținerii frontului balcanic[507]. Apreciind că „expediția de

[503] *Ibidem*, p. 4.

[504] *Ibidem*.

[505] *CAB 24/8*, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 201-300, GT 249, Alfred Stead, *Salonika. Lack of Co-ordination between Allied Forces*, 12 March 1917, p. 1.

[506] *Ibidem*.

[507] *CAB 24/9*, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 301-400, GT 347, W.R. Robertson, *Situation at Salonika*, 2 April 1917, p. 1.

la Salonic a fost un eşec de la început", generalul britanic era de părere, încă de la începutul războiului, că ea nu se justifica din punct de vedere militar şi nu va aduce niciodată Aliaților rezultate militare pe măsura energiilor consumate pentru organizarea unei asemenea operațiuni. Sir William Robertson considera că importante forțe anglo-franceze au fost blocate în Peninsula Balcanică, un teatru de operațiuni îndepărtat, unde erau puține şanse ca acestea să contribuie în mod semnificativ la câştigarea războiului. În opinia sa, în cazul unor succese viitoare pe alte teatre de operațiuni, forțele aliate de la Salonic ar fi putut exercita „o asemenea presiune locală asupra bulgarilor, încât să îi oblige să negocieze pacea"[508].

Minimalizând importanța frontului balcanic, generalul britanic aprecia că „nu putem spera, decât dacă are loc o schimbare extraordinară a situației, să câştigăm vreun succes militar de mare răsunet în Balcani, cum ar fi, spre exemplu, stabilirea şi menținerea noastră pe linia de comunicații dintre Austria şi Turcia"[509]. Şeful Cartierului General Imperial admitea că dacă se reuşea detaşarea Bulgariei de Puterile Centrale, acesta ar fi reprezentat un mare avantaj pentru Aliați, dar era sceptic cu privire la perspectivele unui asemenea succes. În viziunea sa, aceasta reprezenta singura justificare pentru continuarea operațiunilor din Macedonia, alături de efectul negativ pe care o retragere a forțelor de la Salonic ar fi produs-o în rândul sârbilor şi al altor aliați. Generalul britanic propunea ca alternativă la actuala politică a Aliaților limitarea rolului forțelor aliate de la Salonic la acțiuni defensive şi retragerea trupelor britanice care nu erau necesare pentru a fi trimise în Palestina unde, aprecia acesta, ar fi putut fi obținute rezultate care ar fi putut contribui în mai mare măsură decât în Balcani la victoria Antantei[510].

Evenimentele produse pe plan internațional în prima parte a anului 1917 au influențat viziunea politicii britanice în Balcani din perioada imediat următoare. În această perioadă, a izbucnit în Rusia revoluția democratică iar Statele Unite au intrat în război de partea Antantei. În planul relațiilor cu Franța, căderea guvernului condus de Aristide Briand, la 18 martie 1917, a fost considerată la Londra ca având consecințe directe asupra politicii viitoare față de Grecia[511]. Instalarea cabinetului Ribot la Paris era apreciată în mediile politice britanice ca având consecințe imediate asupra chestiunii Greciei, prin transformarea acesteia dintr-o problemă „pur locală" la statutul uneia dintre „cele mai importante obiective ale politicii franceze în Mediterana"[512]. Noul guvern de la Paris intenționa să urmeze o politică activă, antiregalistă, în Grecia, avantajată de poziția dominantă la Salonic a generalului Sarrail şi a amiralului francez du Fournet.

---

[508] *Ibidem*, p.2.

[509] *Ibidem*.

[510] *Ibidem*.

[511] *CAB 24/10*, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 401-500, GT 421, Foreign Office, *Future Policy in regard to Greece*, 12 April 1917, p. 90. Impactul căderii guvernului Aristide Briand asupra politicii franceze în Grecia şi a relațiilor cu Marea Britanie a se vedea David Dutton, *The Deposition of King Constantine of Greece, June 1917: An Episode in Anglo-French Diplomacy*, în *loc. cit.*, p. 332 şi urm.

[512] *Ibidem*.

Tot acum au izbucnit mişcări în insulele greceşti ale susţinătorilor lui Venizelos. Cabinetul londonez a apreciat necesar ca guvernul de la Atena să fie împiedicat să utilizeze forţa pentru a reprima aceste mişcări. Refuzul Antantei de a permite utilizarea forţei a fost interpretat de guvernul regalist ca o violare a principiilor stabilite la 8 ianuarie 1917 şi, drept consecinţă, a adresat un protest Puterilor Aliate. În aceste condiţii, un document al *Foreign Office*-ului din 12 aprilie 1917, caracteriza situaţia Aliaţilor în Grecia ca fiind o „anomalie" iar poziţia acestora „ilogică". Antanta trebuia să aleagă între responsabilitatea morală faţă de venizelişti şi obligaţiile contractuale asumate faţă de guvernul de la Atena[513]. Mişcarea venizelistă, tot mai activă în Grecia, putea reprezenta o ocazie pentru intervenţia franceză. O asemenea intervenţie ar fi avut, în viziunea *Foreign Office*-ului, scopul de a stabili controlul francez asupra întregii Grecii. Pretextul pentru luarea unor „măsuri ostile împotriva guvernului de la Atena" putea fi oferit şi de întârzierea din partea guvernului grec în executarea cererilor Aliaţilor din 8 ianuarie 1917 („datorată, incidental – în opinia autorului documentului menţionat anterior – în mare măsură obstrucţiilor din partea francezilor înşişi"), precum şi de „pretinsele descoperiri de depozite de arme şi muniţii în Tesalia"[514].

În acest context, *Foreign Office*-ul considera că rezolvarea dificultăţilor din Grecia implica mai multe aspecte. Guvernul britanic putea să acorde guvernului francez mână liberă în Grecia şi să permită Franţei să ia măsurile pe care le considera aceasta necesare pentru rezolvarea radicală a problemei greceşti. În cazul în care Cabinetul de la Londra s-ar fi mulţumit să aştepte ca Franţa să pună Marea Britanie în faţa faptului împlinit, acesta ar fi riscat un conflict „cu scopul de a preveni stabilirea graduală a ceea ce va fi în fapt protectoratul francez asupra Greciei şi o nouă ameninţare în Mediterana de Est"[515]. De asemenea, *Foreign Office*-ul avea în vedere problema impopularităţii franceze în Grecia şi riscul unor confruntări la scară largă în această ţară. În această ecuaţie a situaţiei din Grecia, la ministerul de externe britanic erau exprimate îndoieli cu privire la popularitatea lui Venizelos şi posibilitatea renaşterii Partidului Liberal după îndepărtarea guvernului regalist. Nu în ultimul rând, era întrevăzut riscul ca acordarea din partea guvernului de la Londra a libertăţii de acţiune guvernului francez să nemulţumească Italia, care nutrea propriile ambiţii în Marea Mediterană. În lumina acestor dificultăţi, *Foreign Office*-ul propunea guvernului britanic să sugereze guvernelor francez şi italian ca acesta să preia direcţia politicii aliate în Grecia[516].

La 13 aprilie 1917, Cabinetul de la Londra a transmis Lordului Bertie instrucţiuni privitoare la solicitarea guvernului francez de a ordona generalului Sarrail să nu ia nicio decizie militară împotriva Greciei înaintea unei consultări între anglo-francezi. Totodată, Cabinetul de Război britanic îşi exprima regretul

513 *Ibidem*, p. 93.
514 *Ibidem*, p. 94.
515 *Ibidem*, p. 95.
516 *Ibidem*, p. 95-96.

că generalul Sarrail a amânat din nou ofensiva asupra armatei bulgare până la 25 aprilie. *Foreign Office*-ul aprecia că era dificil să descifreze „cu acuratețe" politica franceză şi să stabilească în ce grad acțiunile generalului Sarrail reprezintă inițiativele personale şi independente ale acestuia. De aceea, *Foreign Office*-ul era pesimist cu privire la închegarea unei acțiuni concertate a Aliaților în Grecia[517].

Rapoartele transmise de Sir Francis Elliot, la începutul lui aprilie 1917, relevau interferența franceză tot mai accentuată în Grecia, generalul Sarrail procedând la îndepărtarea autorităților regaliste din Cefalonia şi Corfu şi înlocuirea acestora cu reprezentanți venizeleşti, în ciuda angajamentelor asumate anterior de Aliați. La 17 aprilie 1917, Sir Francis Elliot informa *Foreign Office*-ul cu privire la „zvonurile alarmante", provocate de indiscreția ofițerilor francezi, despre ocupația iminentă a Tesaliei şi detronarea regelui Constantin. Ministrul britanic la Atena sublinia, într-o telegramă către *Foreign Office*, „necesitatea imperativă de a ajunge la o înțelegere clară cu guvernul francez asupra politicii sale, în vederea unei acțiuni unitare în Grecia"[518]. Sir Francis Elliot presupunea că guvernul britanic doreşte menținerea dinastiei din Grecia. În cazul în care Londra era însă decisă să coopereze cu Parisul pentru îndepărtarea regelui Constantin, acesta sfătuia *Foreign Office*-ul să acționeze „în mod deschis şi fără grabă". El aprecia că regele Greciei „a fost atât de speriat de revoluția din Rusia, încât ar putea fi dispus să ajungă la o înțelegere cu Antanta"[519].

Guvernul francez era hotărât să rezolve problema greacă în conformitate cu propriile interese. La Conferința anglo-franco-italiană de la St. Jean de Maurienne, de la sfârşitul lunii aprilie 1917, prim-ministrul francez, Alexandre Ribot, a susținut că „atitudinea guvernului grec nu mai poate fi tolerată"[520]. Apreciind că atitudinea regelui Constantin şi a guvernului grec nu prezintă garanții, prim-ministrul francez cerea Aliaților să fie de acord cu luarea unor măsuri, caracterizate de acesta de precauțiune. De asemenea, Ribot a cerut întreruperea traversării trupelor greceşti din Peloponez iar regele Constantin să fie avertizat că „orice măsuri de natură violentă îl vor implica într-un dezastru"[521].

La Londra, Sir William Robertson a continuat să insiste în şedințele Cabinetului de Război cu privire la necesitatea retragerii trupelor britanice de la Salonic, reprezentate în acel moment de şase divizii, o brigadă şi două brigăzi călare. O retragere britanică de la Salonic ar fi presupus, însă, în opinia generalului britanic, concesii față de guvernul francez care dorea să acționeze în vederea îndepărtării regelui Constantin de pe tronul Greciei. Argumentele Franței ar fi avut

---

[517] *CAB 24/146*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, British Empire, Foreign and General Reports 1-25, L.S. Amery, *Western and General Report No. 12*, 18 April 1917, *Greece*, p. 6.

[518] *Ibidem*, p. 7.

[519] *Ibidem*.

[520] *Ibidem*, Western and General Report No. 13, 25 Aprilie 1917, p. 7.

[521] *Ibidem*.

în vedere „îndepărtarea tuturor pericolelor la adresa flancului forțelor aliate de la Salonic şi stabilirea la Atena a unui guvern cu atitudine amicală față de Antanta înaintea începerii retragerii”[522].

Sir William Robertson aprecia că francezii au intenția de a provoca detronarea regelui Constantin prin mijloace militare, ceea ce ar fi avut drept consecință izbucnirea unui război cu Grecia. Generalul britanic nu agrea perspectivele militare ale unei asemenea acțiuni întrucât ar fi necesitat intervenția forțelor militare şi navale britanice şi, astfel, ar fi blocat în continuare importante resurse umane şi materiale pe teatrul de operațiuni de la Salonic. El considera că „oricare ar fi necesitatea detronării regelui Greciei nu am nicio ezitare în a repeta ceea ce am declarat frecvent în trecut, că nu ne putem permite încă un inamic”[523]. În opinia lui Sir William Robertson, declanşarea conflictului militar cu Grecia ar fi adus prejudicii importante perspectivelor Aliaților de a câştiga războiul şi, în niciun caz, nu ar fi contribuit la sporirea şanselor unei victorii a acestora[524]. Acesta sfătuia Cabinetul de Război ca la viitoarea conferință interaliată guvernul francez să fie informat că este imposibil pentru Marea Britanie să îşi mențină prezența pe frontul de la Salonic, precum şi că guvernul britanic nu este de acord cu nicio acțiune în Grecia care ar putea conduce la declanşarea ostilităților cu această țară[525].

La conferința anglo-franceză din 4 şi 5 mai 1917, prim-ministrul britanic, David Lloyd George, a prezentat omologului său francez, necesitatea reducerii forțelor aliate de la Salonic la efectivele necesare apărării portului. Retragerea forțelor militare britanice avea să se efectueze în concordanță cu situația militară şi în baza unor aranjamente precise viitoare între Marea Britanie şi Franța. Lloyd George, presat de liderii militari britanici şi, mai ales, de Sir William Robertson, a informat guvernul francez că Marea Britanie îşi va retrage, începând 1 iunie, o divizie şi două brigăzi de cavalerie. Această decizie ar fi fost revizuită doar cu condiția unui succes al operațiunilor apropiate ale generalului Sarrail. Recunoscând eşecul politicii urmate până atunci de Aliați în Grecia şi frecventele neînțelegeri dintre Marea Britanie şi Franța, conferința de la Paris a convenit asupra principiului necesității ca „o singură putere să preia inițiativa diplomatică în Grecia”. Guvernul britanic a recunoscut „dificultatea separării predominanței diplomatice de cea militară”, fiind dispus să recunoască reprezentantul diplomatic al Franței la Atena ca „principalul canal de comunicare în toate problemele privind politica comună dintre Aliați şi guvernul grec”[526].

Diplomația italiană a primit cu nemulțumire hotărârile conferinței de la Paris cu privire la politica Aliaților în Peninsula Balcanică. Baronul Sydney Sonnino

[522] *CAB 24/12*, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 601-700, GT 606, W.R. Robertson, *Withdrawal of the British from Salonika*, 1 May 1917, p. 5.

[523] *Ibidem*, p. 7.

[524] *Ibidem*.

[525] *Ibidem*, p. 8.

[526] *CAB 24/12*, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 601-700, GT 657, *Anglo-French Conference. May 4 and 5, 1917. Resolutions proposed by the Prime Minister*, 5 May 1917, p. 4.

a exprimat ministrului britanic la Roma, Sir Rennell Rodd, „insatisfacția cu privire la o metodă de procedură care a exclus Italia de la discutarea unor chestiuni grave în care este în mod direct și profund interesată"[527]. Ministrul italian de externe nu agrea decizia ca politica Antantei în Grecia să fie încredință Franței, pe care o suspecta că ar avea intenția să treacă la ocupația militară a acestei țări pentru a-și asigura propriile interese în regiune.

Rapoartele ministrului britanic la Atena trimise *Foreign Office*-ului la începutul lunii mai păreau să indice o tendință a regelui Constantin de a se înțelege cu Aliații. La 1 mai 1917, mareșalul Curții regale a Greciei a avut o întrevedere cu Sir Francis Elliot, asigurându-l pe acesta din urmă că guvernul grec dorește „să mențină relațiile amicale cu Antanta"[528]. Mareșalul Curții regale a transmis, totodată, asigurările regelui că de la începutul războiului nu a primit nicio scrisoare de la împăratul german, în afara celei prin care acesta garanta, în numele Germaniei, restituirea teritoriilor grecești ocupate de armata bulgară în timpul războiului. Monarhul grec era neliniștit cu privire la eventualele planuri ale Antantei de a sprijini reinstaurarea la putere a lui E. Venizelos. La 2 mai 1917, regele Constantin l-a împuternicit pe Alexandros Zaimis cu formarea unui nou guvern, descris de Sir Francis Elliot ca fiind „lipsit de culoare". Prim-ministrul l-a asigurat pe ministrul britanic la Atena că intenționează să urmeze „o politică de pacificare". Urmărind cu atenție evoluția evenimentelor de la Atena, Sir Francis Elliot observa, plin de justețe, că „regele și partidul său sunt acum sincer convinși că unica lor salvare stă în câștigarea bunăvoinței Angliei și că sunt, prin urmare, gata să facă orice dorește Guvernul Majestății Sale, chiar și să se reconcilieze cu Venizelos"[529].

La rândul său, Venizelos, care conducea guvernul provizoriu de la Salonic, i-a îndemnat pe Aliați, prin intermediul Lordului George Granville, să ocupe Tesalia cu scopul de a preveni forțele regaliste să pună stăpânire pe recolta de grâne. În cazul în care Aliații nu doreau să întreprindă o asemenea acțiune, Venizelos cerea permisiunea ca trupele guvernului provizoriu să ocupe această regiune. Lordul Graniville informa Londra că Venizelos „era convins de necesitatea clarificării imediate a situației din Grecia, fără a aștepta terminarea războiului"[530]. În opinia Lordului Granville, atitudinea lui Venizelos era influențată de generalul Sarrail care dorea detronarea regelui Constantin. Nu exista, însă, riscul ca Venizelos să acționeze atât timp cât guvernul britanic dezaproba o asemenea politică[531].

Ministrul de externe britanic, Arthur Balfour, a transmis noului reprezentant diplomatic francez la Atena, Charles Jonnart, care îndeplinea funcția de înalt comisar al Aliaților în Grecia, că era necesară „o acțiune concertată în direcția

---

527 *CAB 24/146*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, British Empire, Foreign and General Reports 1-25, *Western and General Report No. 17*, 23 May 1917, p. 6.

528 *Ibidem*, Western and General Report No. 15, 9 May 1917, p. 6.

529 *Ibidem*, p. 7.

530 *Ibidem*.

531 *Ibidem*.

restabilirii unităţii Greciei"[532]. În opinia ministrului britanic de externe, acest lucru putea fi obţinut prin susţinerea unei reconcilieri între partidul venizelist şi cel regalist. În cazul în care regele şi guvernul grec ar fi refuzat să promoveze o astfel de politică, Arthur Balfour considera că guvernele aliate ar fi constrânse să ia în considerare detronarea regelui Constantin. Deşi guvernul britanic dorea o temperare a activităţii venizeliştilor, în vederea evitării unor noi tulburări în Grecia, Lordul Granville informa *Foreign Office*-ul că Venizelos se opunea în totalitate ideii unei reconcilieri cu monarhul. Venizelos era dispus să accepte succesiunea prinţului moştenitor, cu condiţia ca, după încheierea păcii, să fie constituită o Adunare Constituţională care să stabilească puterile suveranului. În urma conversaţiei cu Venizelos, Lordul Granville şi-a exprimat convingerea că „cea mai bună şansă de a prezerva unitatea Greciei sub monarhie şi prevenirea vărsărilor de sânge stă în imediata abdicare a regelui Constantin"[533].

Aceste afirmaţii nu concordau însă cu cele ale lui Sir Francis Elliot, care exprima o opinie diferită. El a criticat graba formării unor păreri categorice, îndemnând să nu se acţioneze în pripă. Ministrul britanic credea în bunele intenţii ale prim-ministrului grec. Sir Francis Elliot informa *Foreign Office*-ul că A. Zaimis era într-o poziţie delicată, fiind atacat, pe de o parte, de venizelişti, din cauză că se opunea planurilor radicale ale acestora, şi, pe de altă parte, de regalişti, pentru atitudinea sa conciliantă. Ministrul britanic îndemna Aliaţii să acţioneze pentru temperarea venizeliştilor, exprimându-şi părerea că, totodată, „o anumită asigurare a aprecierii din partea Antantei" ar fi utilă pentru încurajarea prim-ministrului grec de a merge mai departe cu politica sa de pacificare[534].

Sir Francis Elliot era optimist în privinţa şanselor unei reconcilieri între cele două tabere opuse din Grecia. Ocuparea insulei Santa Maura, la 25 mai 1917, de către trupe franceze şi venizeliste, l-a determinat pe acesta să aprecieze însă că „guvernul francez nu este în prezent în acord cu politica declarată a Aliaţilor de conciliere, îndreptată spre restabilirea unităţii Greciei". Ministrul britanic era convins că, dimpotrivă, intenţia Franţei este de „a forţa ritmul cu orice preţ"[535]. În zilele de 28 şi 29 mai 1917 a avut loc o nouă conferinţă anglo-franceză privind politica Aliaţilor în Grecia. Cu acest prilej, guvernul britanic a acceptat ca armata generalului Sarrail să organizeze în Tesalia posturi militare în vederea asigurării securităţii recoltei. Cooperarea britanică la noua politică franceză în Balcani era condiţionată de ocuparea de către generalul Sarrail a Tesaliei în „cel mai conciliatoriu şi pacific mod"[536].

---

[532] *CAB 24/146*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, British Empire, Foreign and General Reports 1-25, *Western and General Report No. 17*, 23 May 1917, p. 7.

[533] *Ibidem*.

[534] *Ibidem*.

[535] *CAB 24/146*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, British Empire, Foreign and General Reports 1-25, *Western and General Report No. 18*, 30 May 1917, p. 7.

[536] *Ibidem*, p. 6.

Contradicțiile şi interesele divergente dintre Marea Britanie, Franța şi Italia în Balcani au făcut ca politica Antantei în această perioadă să fie lipsită de unitate. Deşi la Conferința de la Paris, din mai 1917, guvernul britanic a acceptat să acorde Franței primul cuvânt în Grecia, acesta era nehotărât cu privire la cea mai bună direcție de urmat față de guvernul de la Atena şi regele Constantin. De altfel, într-un raport britanic din 6 iunie 1917 se aprecia că „situația greacă este una de obscuritate completă"[537]. Această afirmație denotă lipsa unei viziuni clare a guvernului britanic cu privire la paşii de urmat față de evenimentele politice şi militare din Grecia. În acelaşi timp, acțiunile franceze în Grecia indicau interesul tot mai ridicat arătat de guvernul francez față de această regiune. La rândul său, Italia privea cu teamă perspectiva instaurării dominației franceze în Grecia.

În acest context, guvernul britanic era neîncrezător atât în capacitatea Înaltului Comisar francez, Charles Jonnart, de a reconcilia politica Aliaților cu interesele conflictuale ale acestora, cât şi în posibilitatea de a obține susținerea Rusiei şi Italiei. Rusia era favorabilă detronării regelui Constantin şi, totodată, se opunea succesiunii la tron a moştenitorilor săi, întrucât acest lucru ar fi însemnat „perpetuarea influențelor germane şi ignorarea dreptului popoarelor de a-şi alege singure conducerea proprie"[538]. În schimb, Italia considera că „detronarea regelui Greciei nu era necesară în condițiile actuale"[539].

Drept urmare a acestor poziții ale aliaților Marii Britanii, *Foreign Office*-ul a transmis, la 3 iunie 1917, o telegramă lui Sir Francis Elliot prin care îi cerea să îi sugereze lui Charles Jonnart că „scopurile Aliaților pot fi îndeajuns atinse dacă regele Constantin poate fi convins să se retragă din Grecia până la sfârşitul războiului, încredințând conducerea unuia din fii săi ca regent". Lordul Granville a avertizat însă, la 4 iunie 1917, că Venizelos „va refuza orice *modus vivendi* care implică sau face aluzie la o eventuală reîntoarcere a regelui"[540]. Atât guvernul rus, cât şi cel italian nu au agreat numirea unui reprezentant francez ca Înalt Comisar în Grecia căruia, în această calitate, să i se atribuie puteri depline pentru conducerea politicii Aliaților. De asemenea, Rusia şi Italia nu erau de acord cu adoptarea unor măsuri de ordin militar care ar fi condus la slăbirea frontului de la Salonic. Ministrul rus de externe la Londra cerea ca acțiunea Antantei în Grecia să nu fie motivată politic, ci aceasta să aibă la bază considerații de ordin strict militar.

Tot în această perioadă, guvernul rus şi cel italian şi-au exprimat temerile cu privire la „ambițiile politice ale generalului Sarrail şi pericolele la care forțele de la Salonic sunt expuse prin aventurile sale din Tesalia"[541]. Italia intenționa ca, în cazul în care Franța ocupa Tesalia, să pună la rândul său stăpânire, drept garanție, pe Epir până la golful Arta. La 3 iunie 1917, consulul Marii Britanii în Corfu a informat guvernul britanic că generalul Marro, şeful Misiunii Italiene, a anun-

---

[537] *Ibidem*, Western and General Report No. 19, 6 June 1917, p. 1.

[538] *Ibidem*, p. 8.

[539] *Ibidem*, p. 9.

[540] *Ibidem*.

[541] *Ibidem*.

țat stabilirea unui protectorat italian asupra Albaniei. Scopul declarat al acestei acțiuni era de „a preveni ca oricare altă națiune să acapareze Albania; de a face un fel de Gibraltar din Valona" [...][542]. În aceste condiții, raportul privind situația politică şi militară, întocmit pentru uzul cabinetului britanic la 6 iunie 1917, amintit anterior, nu putea decât să constate că „divergențele opiniilor şi politicilor în Grecia devin acute"[543].

La începutul lunii iunie 1917, guvernul de la Paris şi-a accentuat presiunea în Grecia, fiind determinat să obțină detronarea regelui Constantin. Sir Francis Elliot a informat Londra că planul francez prevedea înmânarea unui ultimatum de 24 de ore prim-ministrului grec şi ocuparea portului Pireu de către trupele franceze. Planul urma să fie pus în aplicare după asigurarea forțelor necesare „reprimării oricăror dezordini care ar putea apărea"[544]. Guvernul francez se obliga să asigure siguranța personală a regelui Constantin şi a anturajului său. Guvernul britanic a respins însă ideea unor operațiuni militare împotriva Greciei şi a transmis guvernului francez protestul său cu privire la debarcarea trupelor la Pireu, ceea ce ar fi reprezentat o încălcare a deciziilor comune asumate anterior de cele două guverne. Cabinetul de la Londra a cerut, totodată, guvernului francez să se rezume la retragerea regelui Constantin până la sfârşitul războiului, cu numirea ca regent a unuia dintre fii săi şi învestirea unui guvern venizelist.

Prim-ministrul francez Ribot a respins propunerea britanică, considerând că acest lucru ar reprezenta, în acel moment, „un semn de slăbiciune". Ministrul de război francez a transmis Lordului Grahame, înlocuitorul Lordului Bertie, că o acțiune cu o forță suficientă ar fi condus la „colapsul cauzei regaliste"[545]. Guvernul britanic a insistat în continuare, însă, atrăgând atenția că nu poate fi de acord cu nicio modificare a hotărârilor conferinței de la Londra, în cadrul căreia s-a hotărât ca va fi utilizată forța numai în eventualitatea unei rezistențe regaliste în Tesalia şi, dacă era necesar, ar fi fost intensificată blocada ca mijloc de presiune asupra Atenei. La 9 iunie 1917, Sir Francis Elliot a informat cabinetul britanic că Charles Jonnart îşi propusese să prezinte lui A. Zaimis ultimatumul în seara zilei următoare. De asemenea, francezii intenționau să debarce 10 000 de soldați la Pireu şi un regiment în istmul Corint, înaintarea spre Tesalia urmând să înceapă simultan. Pentru a evita dezordinea şi riscurile la adresa legațiilor aliate şi neutre, francezii doreau folosirea unei „forțe copleşitoare"[546].

La 11 iunie 1917, Charles Jonnart a prezentat guvernului de la Atena un ultimatum prin care solicita, în numele Aliaților, abdicarea regelui Constantin. Debarcarea trupelor franceze în Corint şi ocuparea garnizoanelor militare în Tesalia au avut loc fără a fi însoțite de incidente, aşa cum se temea guvernul britanic. Guvernul grec a solicitat Marii Britanii să accepte numirea de către re-

542 *Ibidem*, p. 10.
543 *Ibidem*.
544 *Ibidem*, Western and General Report No. 20, 12 June 1917, p. 8.
545 *Ibidem*, p. 9.
546 *Ibidem*.

gele Constantin ca vicerege a unuia dintre fiii săi. Sir Francis Elliot a transmis lui Alexandros Zaimis că ultimatumul „era final"[547]. În aceste condiții, Zaimis a comunicat dorința regelui de a se retrage în Elveția, fiind anunțată succesiunea la tron a prințului Alexandru.

În perioada imediat următoare, Aliații au făcut eforturi pentru a evita declanşarea unui război civil în Grecia. Charles Jonnart i-a informat pe Lordul Granville şi pe E. Venizelos că generalului Sarrail i-au fost transmise ordine să procedeze la ocuparea Tesaliei „în maniera cea mai pacifică cu putință"[548]. De asemenea, Venizelos a fost atenționat ca, în cazul revenirii la putere la Atena, să nu treacă la represalii. Asupra acestui punct, Lordul Granville remarca faptul că „Venizelos nu părea să prea fie în culmea fericirii de misiunea domnului Jonnart", Venizelos privea perspectiva instituirii unei regențe ca „o soluție nelegitimă", acceptând însă să facă tot posibilul pentru a evita un război civil[549]. La 15 iunie 1917, Aliații au hotărât anularea blocadei asupra Greciei şi, treptat, retragerea trupelor în zona neutră.

Succesul detronării regelui Constantin a fost apreciat ca o sporire a prestigiului Franței la Atena care ar fi trebuit să ocupe, în curând, în opinia lui Charles Jonnart, o poziție predominantă în Grecia. De asemenea, Înaltul Comisar francez spera că un guvern venizelist va proclama intrarea Greciei în război de partea Antantei[550]. Într-adevăr, la 27 iunie 1917 a fost format un nou guvern condus de E. Venizelos iar la 2 iulie 1917 acesta a declarat război Puterilor Centrale. Din punctul britanic de vedere, modificarea situației politice din Grecia promitea punerea în aplicare a planurilor liderilor militari britanici de a trece gradual la retragerea propriilor forțe de la Salonic. Cu toate acestea, până la sfârşitul războiului, prezența militară britanică în Balcani nu s-a modificat în mod semnificativ[551].

Acțiunea diplomației britanice în Grecia în perioada 1914–1917 poate fi caracterizată, în lumina documentelor studiate, ca fiind precaută şi lipsită de o viziune clară. Lipsa unui element de presiune, cum ar fi putut fi o victorie în Strâmtori prin acțiunea navală din Dardanele, a făcut ca guvernul de la Londra să nu dispună de mijloace de persuasiune față de regele Constantin pentru a forța o decizie în favoarea Antantei. După debarcarea forțelor aliate la Salonic, poziția acestora a devenit extrem de delicată în condițiile demisiei lui E. Venizelos, principalul susținător al Antantei în Grecia.

În acest context, cabinetul britanic nu a dorit să riște un conflict militar cu armata greacă, ceea ce ar fi putut crea riscuri şi mai mari trupelor anglo-franceze de la Salonic. De asemenea, Londra a fost deranjată de acțiunile independente ale

---

[547] *Ibidem*. Punctul de vedere francez cu privire la detronarea regelui Constantin, a se vedea la M. Larcher, *op.cit.*, p. 204-205.

[548] *Ibidem*, p. 10.

[549] *Ibidem*.

[550] David Dutton, *The Deposition of King Constantine of Greece, June 1917: An Episode in Anglo-French Diplomacy*, în *loc.cit.*, p. 345.

[551] *Ibidem*.

Parisului în Grecia, suspectând că guvernul francez urmărea satisfacerea intereselor proprii în această regiune. Descurajată de poziția intransigentă a monarhului Greciei, diplomația britanică a luat în calcul posibilitatea detronării acestuia, fără a manifesta, însă, un entuziasm deosebit. Finalmente, modificarea poziției Antantei față de Grecia a survenit ca urmare a deciziei Franței de a prelua inițiativa şi a proceda la îndepărtarea regelui Constantin.

CAPITOLUL III

LOCUL ROMÂNIEI ÎN POLITICA EXTERNĂ A MARII BRITANII ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL. ADERAREA ROMÂNIEI LA ANTANTA

Intrarea României în Primul Război Mondial a făcut obiectul unei foarte bogate bibliografii în istoriografia română. Atenția cercetătorilor s-a îndreptat cu precădere asupra aprinsei dezbateri dintre partizanii Antantei și cei ai Puterilor Centrale, a argumentelor politice și strategice avansate de cele două tabere. Intervenția factorilor externi sau, mai exact, mobilurile Franței, Rusiei și Marii Britanii în atragerea României de partea Antantei au fost mai puțin studiate. Între cele trei mari puteri, primele două s-au bucurat de un interes mai mare decât cea din urmă. Practic, nu dispunem de o investigație sistematică și documentată asupra locului ocupat de România în politica Marii Britanii în anii Primului Război Mondial.

III.1. România între geopolitică și aspirație națională

Intrarea în război a României la 14/27 august 1916 a fost precedată de o intensă activitate diplomatică, precum și de o aprinsă dezbatere privind opțiunea politico-militară a țării. Întrucât, în repetate rânduri, cele două planuri s-au interferat și influențat, prezentarea, fie și succintă a controversei interne, este absolut necesară.

Criza din relațiile româno-ruse, apărută după încercarea Rusiei de a cotropi întreg teritoriul Regatului României după preliminariile păcii de la San Stefano (23 ianuarie/4 februarie 1878), ca urmare a reanexării sudului Basarabiei de către Rusia, a amenințat cu escaladarea până la o confruntare militară[552].

Obsedat de posibilitatea încercuirii Reichului de către o alianță franco-rusă, Bismarck dorise să menajeze Rusia și, mult timp, ezitase să se angajeze în combinații politico-diplomatice îndreptate împotriva Petersburgului. În cele din urmă,

[552] Amenințarea țarului Alexandru al II-lea că va dezarma armata română și intenția sa de a ocupa Capitala (s-a păstrat manifestul pe care comandantul militar rus al Bucureștiului urma să-l adreseze locuitorilor orașului) au făcut ca fostul aliat din timpul războiului cu turcii să fie perceput ca o amenințare directă și gravă la adresa statului român, abia devenit independent. Pentru evoluția relațiilor româno-ruse în timpul Războiului de Independență, vezi, pe larg, Nicolae Iorga, *Politica externă a Regelui Carol I*, ed. a II-a, București, Tip. „Luceafărul", 1923; Idem, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București, 1927; informații și comentarii pertinente despre obiectivele Rusiei în idem, *La Russie en Orient de 1875 à 1878. D'après les confessions de M. Nélidov*, „Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe Orientale", III (1916), n°s 6-8).

el a fost obligat să facă o alegere între Austro-Ungaria şi Rusia, ale căror interese în Balcani erau în conflict[553]. În această constelaţie politică, pentru a-şi asigura sprijinul Germaniei, regele Carol I, guvernul, precum şi cercurile politice au admis alianţa cu Austro-Ungaria care stăpânea teritorii locuite de români (Transilvania, Bucovina, Banat), supuşi – în cazul Transilvaniei – unei politici de discriminare şi deznaţionalizare de guvernul de la Budapesta. Politica lui Bismarck fusese categorică: „Drumul spre Berlin trece prin Viena". Din unghiul de vedere al aspiraţiilor naţionale, alianţa României cu Puterile Centrale (18/30 octombrie 1883)[554] apărea ca fiind împotriva naturii, întrucât cea dintâi se alia cu un stat în care conaţionalii săi făceau obiectul unei politici de asimilare forţată. „Incidentul Grădişteanu", petrecut cu puţin timp înainte de încheierea alianţei (5/17 iunie 1883), arătase că Dubla Monarhie era hotărâtă să combată orice manifestare din regatul român, având ca obiectiv afirmarea solidarităţii cu românii din fruntariile Imperiului Austro-Ungar, sub motiv că îi ameninţa integritatea teritorială.

Izbucnirea Primului Război Mondial a pus în faţa României problema opţiunii hotărâtoare: revenirea Transilvaniei la Patria Mamă prin intrarea în tabăra Antantei sau alianţa cu Puterile Centrale, pentru reluarea Basarabiei? Clasa politică s-a scindat în faţa acestei dileme de ordin moral: de o parte, cei care voiau liberarea teritoriilor româneşti aflate sub stăpânirea Austro-Ungariei – Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Nicolae Iorga şi alţii –, şi, de cealaltă parte, cei care avertizau asupra ameninţării pentru România reprezentate de o Rusie victorioasă în război – P. P. Carp şi Constantin Stere etc. (Stere atrăgând atenţia şi asupra rapidei rusificări a românilor basarabeni, spre deosebire de cei ardeleni, care îşi păstraseră identitatea etnică, în pofida secolelor de dominaţie maghiară)[555].

Opinia publică, în imensa ei majoritate, se exprima pentru Ardeal şi, deci, pentru războiul împotriva Austro-Ungariei. În actul de abdicare pe care îl redactase, întrucât voia să rămână fidel tratatului din 1883 şi, totodată, pentru că era ferm convins de victoria Germaniei, regele Carol I a înfăţişat corect puternicul curent favorabil Antantei, consecinţă a dorinţei de a elibera Transilvania.

Consiliul de Coroană, întrunit la Sinaia în ziua de 21 iulie/3 august 1914, a hotărât neutralitatea, care s-a tradus în fapt în aşa-numita expectativă armată. Regele Carol, sesizând importanţa evenimentelor care se desfăşurau pe continent, şi-a exprimat convingerea că „Se dă marea luptă prin care, pentru o întreagă

---

[553] O analiză interesantă şi mai puţin cunoscută a politicii acestor state în Europa de Sud-Est şi a poziţiei ocupate de România, precum şi a intereselor Marii Britanii în Balcani, a se vedea la I. C. Filitti, *Rusia, Austro-Ungaria şi Germania faţă de România, până la 1916*, în *Ioan C. Filitti, Omul prin operă* (ediţie Georgeta Filitti), Bucureşti, Editura Pegasus Press, 2004, p. 31-78.

[554] Gheorghe N. Cazan, Şerban Rădulescu-Zoner, *Tratatul secret de alianţă între România şi Austro-Ungaria din anul 1883*, „Revista Română de Studii Internaţionale", 1973, nr. 1, p. 175-194.

[555] Din bogata bibliografie asupra acestei probleme, semnalăm doar C. Xeni, *Take Ionescu*, ed. a III-a, Bucureşti, Editura Universul, 1936, p. 499 şi urm.; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, Bucureşti, f.e., 1939, p. 943 şi urm.

perioadă istorică, se va stabili harta Europei şi soarta popoarelor. Desigur că în acest război vor fi învingători şi învinşi, dar e neîndoielnic că dinainte şi irevocabil meniți să fie învinşi vor fi neutrii"[556].

În acest context, Ion I. C. Brătianu, hotărât să lupte alături de Antantă pentru a înfăptui idealul național, a negociat în secret timp de doi ani condițiile intrării României în război. A făcut-o cu o minuție inginerească în redactarea condițiilor aderării la Antanta. Pentru a înțelege de ce prim-ministrul român a negociat atât timp condițiile alăturării României de Antantă, este nevoie să se țină seamă de mai mulți factori. El urmărea ca țara să intre în război în cele mai favorabile condiții militare şi politice[557].

În tratativele privind alianța României cu Antanta, cele două părți au avut interese convergente: România urmărea să elibereze teritoriile locuite de români (Transilvania, Bucovina, Banat) stăpânite de Austro-Ungaria; Antanta (în primul rând, Franța) dorea să creeze un nou front de luptă pentru Puterile Centrale, care să le oblige să reducă efectivele de pe celelalte fronturi, cu deosebire de pe cel francez.

III.2. Începutul negocierilor dintre Antanta şi România. Poziția Marii Britanii

Deşi tratatul secret cu Puterile Centrale din 1883 fusese reînnoit de mai multe ori în răstimpul scurs între semnarea lui şi izbucnirea războiului, totuşi, în 1914, România, ținând seama că războiul fusese declarat de Austro-Ungaria întocmai ca şi Italia, nu a considerat că era obligată să intre imediat în război alături de Puterile Centrale. Această poziție dovedea realismul Guvernului Brătianu care a respectat, de fapt, *ad litteram*, prevederile tratatului din 1883, conform cărora asistența militară reciprocă se producea dacă una dintre părți era atacată, fără provocare din partea sa, de o terță putere. În cazul dat, Austro-Ungaria era aceea care atacase Serbia şi nu invers; Austro-Ungaria declarase război Serbiei şi nici nu se consultase cu guvernul român „aliat" în timpul crizei provocate de atentatul de la Sarajevo (pe aceeaşi poziție s-a situat şi Italia, care aderase în 1888 la tratatul din 1883). Aşa cum s-a remarcat: „Refuzul punerii în practică a tratatului cu Puterile Centrale reprezintă în fond exprimarea oficială a opțiunii României:

---

[556] I. G. Duca, *Memorii, vol. I, Neutralitatea, partea I (1914-1915)*, Bucureşti, Editura Expres, 1992, p. 59.

[557] Deşi contextul politico-diplomatic şi militar din 1914 era diferit de cel din 1877, Ion I. C. Brătianu nu putea uita exemplul tatălui său. Acesta crezuse în promisiunea Rusiei, înscrisă în convenția româno-rusă din 4/16 aprilie 1877, de „a menține şi apăra integritatea teritorială a României" [*Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*, ed. Ion Ionaşcu ş.a., Bucureşti, Editura Politică, 1971, p. 401]. Angajamentul luat de aliatul rus nu l-a împiedicat ca la sfârşitul războiului să reanexeze sudul Basarabiei (județele Bolgrad, Cahul, Ismail), încălcându-şi astfel propria semnătură. O lecție dureroasă, desprinsă de prim-ministrul român, care nu mai voia să se repete situația din 1878. El considera că maxima rigoare în precizarea obligațiilor asumate de Antantă va feri România de surprize neplăcute. Inginer prin formație, Ion I.C. Brătianu voia să calculeze cu meticulozitate orice demers pentru a nu lăsa întâmplării nicio şansă de a compromite interesele României.

eliberarea teritoriilor româneşti anexate de Austro-Ungaria"[558]. Ion I.C. Brătianu a evidenţiat cu atâta luciditate, în Consiliul de Coroană din 3 august 1914, faptul că: „Problema românilor din Ardeal domină întreaga situaţie, ea a fost pururi punctul negru al alianţei... Nu se poate face război în vremurile de astăzi, când acest război nu este aprobat de conştiinţa naţională"[559].

Într-un raport extrem de pătrunzător cu privire la raporturile dintre statul român cu monarhia dualistă, întocmit de legaţia germană de la Bucureşti, înaintat cancelarului german Bethmann Hollweg, se arăta că „[...] ochii fiecărui român sunt îndreptaţi, mai mult decât oricând, asupra Transilvaniei"[560]. Contele Waldburg, însărcinatul cu afaceri al Germaniei la Bucureşti, remarca, plin de justeţe, în acelaşi raport, că „deşi nu este de temut că relaţiile politice ale României cu Austro-Ungaria vor cunoaşte o schimbare atâta timp cât regele Carol, cu puterea lui dovedită, conduce destinele acestei ţări, [...] nu poate fi tăgăduit că, în cercurile cele mai largi ale ţării – accentua diplomatul german –, problema românilor din Ungaria este simţită ca un ghimpe în propria carne"[561].

Vecinătatea nemijlocită a Rusiei l-a determinat pe Ion I. C. Brătianu să clarifice cu prioritate relaţiile cu această ţară în cadrul creat de război. Acest lucru se explică prin presiunile exercitate de ministrul Austro-Ungariei la Bucureşti, contele Czernin, în vederea alăturării României la Puterile Centrale, precum şi prin „dezgheţul" înregistrat în relaţiile româno-ruse după vizita ţarului Rusiei, Nicolae al II-lea, la Constanţa şi, indirect, prin vizita preşedintelui Franţei, Raymond Poincaré, în Rusia[562]. România avea şi cu Rusia un contencios teritorial – Basarabia –, dar în acel moment Ion I. C. Brătianu considera că prioritară era eliberarea teritoriilor româneşti stăpânite de Austro-Ungaria. La rândul ei, Rusia era interesată ca România să nu ridice problema Basarabiei şi, mai ales, să nu devină o bază de atac a Puterilor Centrale împotriva Ucrainei.

Iniţiativa primelor contacte diplomatice în vederea determinării poziţiei României, imediat după declaraţia de război a Austro-Ungaria împotriva Serbi-

---

[558] C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naţionalităţilor*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983, p. 53.

[559] I.G. Duca, *op.cit.*, p. 60.

[560] *1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Documente externe (1879-1916)*, vol. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1983, p. 348 (1913 septembrie <3>/16, Sinaia. Raportul Legaţiei germane din România către cancelarul Germaniei, Theobald von Bethmann Hollweg, despre convorbirile cu Ion I. C. Brătianu, în legătură cu războiaele balcanice şi relaţiile României cu Austro-Ungaria).

[561] *Ibidem*, p. 349.

[562] Vizita ţarului rus în România a provocat îngrijorare la Viena, aşa cum relata, la 24 iunie 1914, „Giornale d'Italia", guvernul austro-ungar suspectând o „posibilă retrocedare a acelei părţi din Basarabia luată de Ruşi după răsboiul de la 1877", ceea ce, evident, nu corespundea realităţilor. Ziarul italian constata redresarea relaţiilor româno-ruse ca urmare a intereselor divergente dintre România şi Austro-Ungaria care „ţinteşte, prin politica sa, să creeze o astfel de situaţiune ca să pună pe sârbi şi acum şi pe români, în condiţiunea de-a nu putea nutri aspiraţiuni asupra teritoriului austro-ungar şi, din contra, să fie nevoiţi să se apere împotriva vecinilor lor balcanici", ***Întâlnirea de la Constanţa şi jocul influenţelor Balcanice***, în „Giornale d'Italia", 24 iunie 1914, Biblioteca Naţională a României, fond Brătianu, IX/1 (1) dosar 64, fila 2.

ei, a fost luată de ministrul afacerilor externe al Rusiei, S.D. Sazonov. Printr-o telegramă trimisă la 16/29 iulie 1914 ministrului Rusiei la Bucureşti, Stanislaw Poklevski-Koziell, acesta şi-a exprimat disponibilitatea pentru luarea în considerare a „unor avantaje pentru România, dacă ea va lua parte alături de noi la un război împotriva Austriei"[563]. Avantajele la care se referea Sazonov au fost transmise în mod explicit la Bucureşti, acesta solicitând lui Poklevski-Koziell, prin telegrama din 17/30 iulie 1914, să declare prim-ministrului român că, în cazul intrării României în război de partea Rusiei, „suntem gata să luăm în considerare alipirea Transilvaniei la România"[564].

Preocuparea Rusiei de a-şi asigura alianța României în războiul împotriva Austro-Ungariei a determinat diplomația rusă să obțină acordul Franței şi Angliei de a face o declarație comună la Bucureşti privind asumarea obligației de către Aliați ca „Tot timpul cât România va lupta alături de Rusia împotriva Austro-Ungariei, Franța (Anglia) se va afla în stare de război cu orice stat care ar ataca România"[565]. Demersurile guvernului rus pe lângă cel român au continuat şi în lunile următoare. Astfel, la 4/17 septembrie 1914 a fost transmisă la Bucureşti solicitarea Rusiei „să i se alăture pentru a atinge cât mai curând scopul comun", însoțită de propunerea „să ocupe cu trupele sale, fără întârziere, partea de sud a Bucovinei şi a Transilvaniei"[566].

Oferta Rusiei a fost respinsă de Ionel Brătianu, care dorea menținerea neutralității României în această fază a războiului. Temerea Rusiei față de pretinsele promisiuni ale Austro-Ungariei de a acorda autonomia Transilvaniei, în cazul în care România s-ar fi alăturat Triplei Alianțe, l-a determinat pe Sazonov să ia din nou în considerare propunerea de alipire a acestei provincii la România[567]. În acest scop, ministrul rus transmitea lui Poklevski-Koziell o nouă telegramă privind proiectul înțelegerii cu România, elaborat de comun acord cu C. Diamandy, ministrul României la Sankt Petersburg. Rusia se angaja „să recunoască dreptul României de a anexa provinciile aparținând Austro-Ungariei a căror populație este românească. În Bucovina, delimitarea provinciilor ce urmează să fie anexate de Rusia sau România va avea drept principiu majoritatea etnică a populației". Realizarea acestor promisiuni nu mai era condiționată, de data aceasta, de cooperarea militară a armatei române: „România va avea dreptul să ocupe aceste regiuni în momentul în care i se va părea cel mai potrivit. De partea sa, România se angajează să păstreze, până în momentul ocupării, o neutralitate binevoitoare față de Rusia"[568]. Aceste principii au fost cuprinse în schimbul de note Sazonov–Diamandy din 18 septembrie/1 octombrie 1914.

Rusia se mai angaja „să se opună oricărui atac împotriva statu-quoului teritorial al României în limitele actualelor sale frontiere" şi să respecte principiul

---

563 *1918 la români ...Documente externe (1879-1916)*, p. 443 (1914 iulie 16/29 <Petersburg>).
564 *Ibidem*, p. 444 (1914 iulie 17/30, Petersburg, S. Sazonov către S. Poklevski-Koziell).
565 *Ibidem*, p. 448 (1914 iulie 27/august 9, <Petersburg> S. Sazonov către S. Poklevski-Koziell).
566 *Ibidem*, p. 467 (1914 septembrie 3/16, <Petersburg>, S. Sazonov către S. Poklevski-Koziell).
567 *Ibidem*, p. 469 (1914 septembrie 4/17 <Petersburg>, S. Sazonov către S. Poklevski-Koziell).
568 *Ibidem*, p. 508 (1914 septembrie 13/26 <Petersburg>, S. Sazonov către S. Poklevski-Koziell).

etnic în Bucovina, atunci când, la sfârşitul războiului, soarta acestei provincii avea să fie fixată. Câteva zile mai târziu, Sazonov, prin ministrul Rusiei la Bucureşti, Poklevski-Koziell, a comunicat că sprijinul Rusiei pentru România avea să fie exclusiv diplomatic[569].

Paralel cu discuţiile româno-ruse, au fost angajate negocieri cu Italia, aflată într-o situaţie similară cu cea a României: şi ea aderase la tratatul de alianţă cu Puterile Centrale în 1888, şi ea urmărea desăvârşirea unităţii naţionale prin anexarea unor teritorii din Dubla Monarhie locuite de italieni, şi ea, întocmai ca şi România, nu considerase că avea obligaţia să considere drept *casus belli* declaraţia de război a Austro-Ungariei adresată Serbiei, precedentul creat de ea înlesnind acţiunea partizanilor Antantei în Consiliul de Coroană de la Sinaia, în care regele Carol I spera să obţină acordul pentru onorarea tratatului din 1883.

Un prim pas în coordonarea demersurilor celor două ţări l-a constituit acordul din 10/23 septembrie 1914. Era vorba de un acord prin care părţile îşi asumau obligaţia de a comunica reciproc ieşirea din expectativa armată, cu opt zile înainte, şi de a se consulta în problemele de interes comun. România şi Rusia se angajau să adopte poziţii similare în politica lor externă, în problemele neutralităţii şi păcii. Înţelegerea avea un caracter secret, impus de desfăşurarea marii conflagraţii[570].

Interesul comun al ambelor state în destrămarea monarhiei austro-ungare a fost subliniat de Ion I. C. Brătianu în termeni fără echivoc: „Nu crede guvernul italian că actualul război a ridicat problema dezmembrării Austro-Ungariei? Şi, în consecinţă, nu crede că e util să se arate că acest proces nu poate să se încheie fără participarea României şi Italiei, conform intereselor ce le leagă?"[571]

Dorinţa guvernului român de a strânge legăturile cu Italia şi de a încheia un acord vizând coordonarea acţiunilor diplomatice ale celor două ţări a determinat trimiterea unei misiuni neoficiale la Roma. Ea era alcătuită din deputaţii dr. C.I. Istrati şi G. Diamandy, fratele fostului ministru la Roma, C. Diamandy. Ziarul englez „Daily Telegraph", comentând vizita, cu caracter neoficial, la Roma a celor doi parlamentari români, sublinia faptul că, pe de o parte, situaţia dificilă a armatei austro-ungare şi, pe de altă parte, posibilitatea unor mişcări interne în dubla monarhie conduc la cooperarea dintre Italia şi România „care au interese comune în această problemă"[572].

---

[569] *Ibidem*, p. 58-60; Glenn Torrey, *Irredentism and Diplomacy: The Central Powers and Romania, August-November, 1914*, în *Romania and World War I. A Collection of Studies*, Oxford, Portland, The Center for Romanian Studies, Iaşi, 1998, p. 63.

[570] Cea mai documentată analiză a acordurilor româno-italiene din 1914-1915 de Glenn Torrey, *The Romanian-Italian Agreement of 23 September 1914*, în *Romania and World War I*, p. 75 şi urm.; a se vedea şi V. Fl. Dobrinescu, Ion Pătroiu, Gheorghe Nicolescu, *Relaţii politico-diplomatice şi militare româno-italiene (1914-1947)*, Editura Intact, Craiova, 1999, p. 15-16.

[571] C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op.cit.*, p. 62.

[572] *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, „Daily Telegraph", *Roumania and Italy*, 23 Sept. 1913.

Atragerea Italiei în război era considerată un obiectiv important de diplomația de război a Antantei. N. Mişu, într-o telegramă adresată lui Emanoil Porumbaru, transmitea la Bucureşti faptul că „Aliații au convingerea că Italia va trebui să intre în campanie, pentru a-şi apăra interesele ei speciale şi a-şi asigura ca beligerant un loc în negocierile pentru pace. [...] Participarea italiană la război se doreşte nu numai pentru subjugarea definitivă şi mai repede a Austro-Ungariei, dar şi pentru stabilirea unui echilibru în Peninsula Balcanică, echilibru ameninţat de slavi”[573].

Guvernul italian a acceptat, la 10/23 septembrie 1914, semnarea unui acord cu România, cu scopul de a-şi întări propria poziție în cursul negocierilor cu Antanta, inducând ideea că intrarea Italiei în război va atrage, pe cale de consecință, şi România[574]. Ulterior, acordul dintre cele două țări, din 24 ianuarie/6 februarie 1915, „constituia un adevărat pact de asistență mutuală”[575], întrucât el prevedea acțiunea solidară, în cazul unui atac austro-ungar neprovocat, a celor două părți „pentru apărarea lor comună”, precum şi adoptarea măsurilor necesare, în cazul unei agresiuni[576]. Noul acord a rămas neaplicat ca urmare a intrării Italiei în Antantă, dar tocmai ca urmare a acestui eveniment, România s-a apropiat de Cvadrupla Alianță, devenită mai receptivă față de revendicările româneşti, ce urmau să fie satisfăcute în cazul intrării României în război.

Un exemplu concludent în această privință l-au oferit discuțiile ministrului României la Londra, Nicolae Mişu, cu prim-ministrul Asquith şi cu ministrul de externe, Sir Edward Grey. Ambii au exprimat dorința cabinetului britanic ca România să coopereze la încheierea rapidă a războiului, cererile ei în privința teritoriilor locuite de români şi stăpânite de Austro-Ungaria urmând a fi discutate „în spirit amical”[577].

Poziția Marii Britanii față de România a fost determinată de interesul Antantei de a câştiga noi aliați în lupta împotriva Germaniei[578]. S-ar putea spune că este o lege a războiului ca, odată ostilitățile începute, fiecare parte angajată în

---

[573] *Ibidem*, telegrama nr. 768, 12/25 septembrie 1914, Londra, Nicolae Mişu către Emanoil Porumbaru).

[574] H. James Burgwyn, *A Diplomacy Aborted: Italy and Romania Go Their Separate Ways in May 1915: A Reassessment*, în „East European Quarterly”, 21:3, (1987:Fall), p. 307; Anthony di Iorio, *Italy and Rumania in 1914: The Italian Assessment of the Rumanian Situation, 1907 to 1914*, în „Rumanian Studies. An International Annual of the Humanities and Social Sciences”, volume IV, 1976-1979, Leiden, E. J. Brill, 1979, p. 169-170.

[575] C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op.cit.*, p. 63; a se vedea şi V. Fl. Dobrinescu, Ion Pătroiu, Gheorghe Nicolescu, *op. cit.*, p. 19.

[576] *Ibidem*.

[577] *Ibidem*, p. 64.

[578] Lord Hardinge of Penshurst, *The Reminiscences of...*, London, Butler & Taner Ltd., 1947, p. 199. Diplomatul britanic releva în memoriile sale importanța pe care guvernul britanic o atribuia României în contextul războiului dintre Antanta şi Puterile Centrale. În opinia sa, intrarea României în război de partea Antantei ar fi provocat închiderea căilor de aprovizionare pentru Austria şi Turcia, pe de o parte, şi ar fi permis Rusiei să invadeze Bulgaria, pe de altă parte, având drept consecință ruperea comunicațiilor dintre Germania şi Austro-Ungaria cu aliații săi.

conflict să caute aliaţi împotriva adversarului pentru a-şi spori astfel forţele. Neutrii sunt ademeniţi cu promisiuni tentante iar, în cazul ezitărilor de a se angaja în război, asupra lor se exercită presiuni sau chiar se proferează ameninţări. În contextul declanşării Primului Război Mondial, datorită poziţiei geopolitice, a capacităţii sale militare, dar şi a prestigiului de imagine ca urmare în urma încheierii ultimului război balcanic, România s-a văzut „curtată" de cele două tabere militare adversare, Bucureştiul transformându-se peste noapte într-o adevărată „arenă diplomatică în care agenţii puterilor europene se luau la întrecere pentru câştigarea marelui premiu al cooperării României cu partida pentru care lucrau"[579].

Astfel, în efortul de a atrage Bulgaria şi România în război, guvernul de la Londra a promis ambelor ţări achiziţii teritoriale: dacă Bulgaria urma să primească teritorii sârbe, guvernului de la Belgrad i se promiteau compensaţii pe seama Austro-Ungariei; României i se făgăduia, dacă este să dăm crezare lui Harold Nicolson, „practic jumătate din Ungaria"[580]. Mai târziu, când evoluţia operaţiilor militare, mai exact, stabilirea unui echilibru de forţe pe frontul de vest, ilustrat de imobilitatea frontului, a născut dorinţa unei păci de compromis sau încercarea de a desprinde Austro-Ungaria de Germania, aceste promisiuni făcute României excludeau orice înţelegere cu Dubla Monarhie sau măcar cu „jumătatea ei maghiară"[581]. După intrarea României în război şi campania din 1916 (în pofida rezultatelor dezastruoase pentru România), promisiunile făcute acestei ţări au pecetluit soarta Austro-Ungariei. Aşa cum a remarcat corect istoricul american Glenn Torrey, „Imperiul habsburgic ar fi putut supravieţui cesiunilor de teritorii promise de Antantă Italiei şi Serbiei, dar nu şi pierderii Transilvaniei, Maramureşului şi Bucovinei"[582].

La declanşarea marii conflagraţii, scopurile de război ale Puterilor Antantei nu erau limpede precizate. Edward Grey, ministrul de externe al Marii Britanii în primii ani ai războiului, în încercarea sa de a evoca acţiunile diplomaţiei aliate din acea perioadă, subliniază în memoriile sale faptul că aceasta nu a avut o politică coerentă[583]. S-ar putea spune că scopurile de război ale acestor puteri s-au conturat pe măsură ce marea încleştare solicita eforturi şi sacrificii fără precedent. Marea Britanie nu a făcut nici ea excepţie. După cum se ştie, ezitările cabinetului de la Londra au fost spulberate de violarea neutralităţii Belgiei de către Germania.

---

[579] Constantin Kiriţescu, *Pagini din istoria politică a războiului de întregire. Preludiile diplomatice ale războiului. II. Tratativele cu Puterile Centrale*, „Viaţa Românească", Anul XXXII, nr. 6, iunie, 1940, p. 3. A se vedea de asemenea şi capitolul închinat de acelaşi autor perioadei de expectativă armată în care s-a aflat România între anii 1914–1916 în lucrarea rămasă până astăzi fundamentală cu privire la participarea României la Primul Război Mondial, idem, *Istoria Războiului pentru Întregirea României. 1916-1919*, ediţia a II-a, vol. I, Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1925, p. 122 şi urm.

[580] *Apud* V. H. Rothwell, *op.cit.*, p. 25.

[581] *Ibidem*, p. 78.

[582] Glenn E. Torrey, *The Romanian Campaign of 1916: Its Impact on the Belligerents*, în *Romania and World War I*, p. 193-194.

[583] Edward Grey, *op.cit.*, p. 450.

Așa cum a scris A. J. P. Taylor, „englezii au ezitat până atunci (ultimatumul german dat Belgiei la 2 august 1914 – *n.n.*), hotărâți să nu fie atrași în ceea ce ei numeau o «ceartă balcanică» și mulți erau reticenți chiar în privința sprijinirii Franței. Cererea germană prezentată Belgiei a înlăturat toate îndoielile, cu excepția unei subțiri minorități. Marea Britanie a intrat în război ca o națiune unită. A fost singura Putere Aliată care a declarat război Germaniei fără alte preliminarii"[584].

Inițial, scopul declarat de război al Marii Britanii a fost restaurarea statului belgian, victimă a agresiunii și ocupației germane. Pe măsura desfășurării conflictului, obiectivele de război ale Marii Britanii au căpătat o formă mai amplă. Astfel, la 9 noiembrie 1914, premierul Asquith le-a prezentat astfel: restaurarea statului belgian; asigurarea securității Franței, împotriva oricărei agresiuni; garanții adecvate pentru independența statelor mici; distrugerea militarismului prusac[585].

Astfel formulate, obiectivele de război ale Marii Britanii se încadrau în tradiționala politică de echilibru (*balance of power*) și nu anticipau în niciun fel marile schimbări politice, teritoriale și militare din 1918. Referirea la distrugerea „militarismului prusac" – dincolo de stilul retoric, impus de circumstanțe – este de înțeles, ca eliminarea primejdiei reprezentate de voința de hegemonie a Germaniei[586].

O bogată bibliografie a încercat să demonstreze că la originea Primului Război Mondial s-a aflat antagonismul anglo-german. În lumina acestei interpretări, Germania, venită mai târziu la împărțirea piețelor de desfacere și a surselor de materii prime, ar fi intrat în conflict cu Marea Britanie, care deținea „partea leului" din aceste râvnite surse de venituri. Conflictul devenea astfel inevitabil.

Astăzi, această viziune este supusă unei convingătoare critici. Cercetările au arătat că, între 1887 și 1912, comerțul german a înregistrat o creștere spectaculoasă, de 225%, care a avut loc mai ales în cadrul Imperiului Britanic[587]. În ceea ce privește Marea Britanie, cercurile industriale și bancare nu manifestau temeri în privința ascensiunii economice a Germaniei, care apărea un posibil concurent doar în viitorul îndepărtat[588].

În contextul declarației de război dintre Rusia și Germania, și mai ales al notei înaintate de către aceasta din urmă Belgiei, prin care îi propunea o „neutralitate amicală, autorizând libera trecere pe teritoriul belgian", discursul pronunțat în Camera Comunelor de Sir Edward Grey, la 3 august 1914, fără a exprima des-

---

[584] A. J. P. Taylor, *The First World War*, New York, A Perigee Book, 1980, p. 21.

[585] V. H. Rothwell, *op.cit.*, p. 19. Prim-ministrul a fost nemulțumit de declarația lui David Lloyd George, care afirmase că intrarea Angliei în război fusese determinată exclusiv de invadarea Belgiei.

[586] Lucrarea fundamentală pentru obiectivele de război ale Germaniei rămâne și astăzi Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht*, Düsseldorf, 1961; de văzut și observațiile lui Gerhard Ritter, *Staatskunst und Kriegshandwerk, Das Problem des „Militarismus" in Deutschland*, vol. III. *Die Tragödie der Staatskunst. Bethmann-Holweg als Krigs Kaizer (1914–1917)*, München, 1964.

[587] J. B. Duroselle, *op.cit.*, p. 304.

[588] Pierre Renouvin, *Les crises du XXe siècle. De 1914 à 1928, Histoire des relations internationales*, vol. XI, Paris, Hachette, 1958, p. 179-190.

chis, arăta clar că intrarea Marii Britanii în noul conflict european, care va deveni în scurt timp unul mondial, era de neînlăturat[589].

III.3. Scotus Viator şi românii

În opinia publică britanică, cunoscătoare superficială a problemelor din Europa de Sud-Est, un curent favorabil României a fost creat de publicistul R.W. Seton-Watson (a semnat şi sub pseudonimul Scotus Viator – „călătorul scoţian"). Iniţial, el considera că Monarhia austro-ungară este reformabilă, odată cu urcarea pe tron a arhiducelui Franz Ferdinand. Publicistul britanic denunţa cu vigoare hegemonia maghiarilor în Dubla Monarhie, o hegemonie exercitată în detrimentul celorlalte naţionalităţi, supuse unui regim de discriminare şi oprimare.

Asasinarea moştenitorului tronului austro-ungar şi izbucnirea Primului Război Mondial au generat o schimbare radicală a viziunii lui R.W. Seton-Watson. El a înţeles că şansele de supravieţuire ale Austro-Ungariei erau minime, că pe ruinele Dublei Monarhii avea să se înalţe un puternic stat al slavilor de sud, având drept nucleu Serbia, un stat român care urma să readucă în frontierele sale Transilvania, Banatul şi Bucovina şi, în sfârşit, un stat al cehilor şi slovacilor.

Însoţit de istoricul G.M. Trevelyan – sortit unei binemeritate notorietăţi –, R.W. Seton-Watson a vizitat Serbia şi România, în 1915. La Bucureşti, el s-a bucurat de o primire călduroasă, partizanii Antantei – Take Ionescu şi Barbu Delavrancea – elogiind Marea Britanie şi exprimându-şi dorinţa ca România să i se alăture cât mai curând în lupta împotriva Puterilor Centrale.

Călătoria din 1915 i-a permis lui R.W. Seton-Watson să-şi clarifice vederile asupra rezolvării problemelor sud-est europene. Chiar dacă soluţiile oferite de acesta nu aveau şanse de a fi realizate, el a hotărât să acţioneze pentru a-şi convinge compatrioţii că Marea Britanie trebuie să înscrie în obiectivele sale soluţia diferendelor balcanice, într-un spirit de echitate. Seton-Watson şi-a asociat în această acţiune pe ziaristul Wickham Steed – devenit şi el un prieten al românilor – şi pe rectorul universităţii King's College din Londra, în încercarea de a determina guvernul englez, dar şi celelalte guverne ale Antantei, de a promova o politică adecvată realităţilor balcanice.

Radicalizarea poziţiei lui R.W. Seton-Watson, odată cu declanşarea marii conflagraţii, este vizibilă în articolul „Problemele rasiale în Austro-Ungaria", în care, după ce stăruie asupra responsabilităţii maghiarilor în crearea tensiunilor naţionale prin voinţa lor de dominaţie, el conchide asupra posibilităţii dezagregării Dublei Monarhii: „Austria de astăzi nu se poate separa de soarta maghiarilor [...]. În ceea ce priveşte Austro-Ungaria, acest război este în sine o dovadă că politica de dominare rasială şi de asimilare forţată este falimentară din punct de vedere moral"[590].

---

[589] Edward Grey, *op.cit.*, p. 590. O analiză plină de profunzime a motivaţiilor care au determinat cabinetul de la Londra să ia decizia participării la conflictul european a se vedea la Lynn H. Curtright, *op.cit*, p. 13.

[590] Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op.cit.*, vol. II, p. 704. Primul volum conţine şi un documentat studiu introductiv despre personalitatea şi activitatea lui R.W. Seton-Watson.

Într-un alt articol, consacrat în întregime problemei româneşti, publicistul britanic a subliniat aspiraţia românilor de a vedea pe fraţii lor din Transilvania reuniţi cu Vechiul Regat. De remarcat că R.W. Seton-Watson nu uita să amintească şi de românii dintre Prut şi Nistru: „Nu trebuie uitat că visul unităţii româneşti poate fi pe deplin realizat numai dacă Rusia restituie cel puţin o parte din Basarabia, care numără nu mai puţin de un milion şi un sfert de români"[591].

Venit în România în 1915, R.W. Seton-Watson a evocat, din nou, în discursul rostit la banchetul dat în cinstea sa, rolul funest al maghiarilor în Dubla Monarhie. El a încheiat cu o formulă de maximă duritate: „Trebuie să încercăm cu toţii să îndepărtăm această cangrenă din corpul Europei. În această operaţie, chirurgul român trebuie să joace rolul principal. Nu vreau să cred că mâna lui va tremura"[592].

Prelungirea stării de expectativă armată a României a produs iritare în anumite cercuri ale opiniei publice britanice, unde crearea unui front pentru Puterile Centrale era văzută ca un mijloc de slăbire a presiunii germane pe frontul de vest. Prin articole şi conferinţe (rezumate apoi în presă), R.W. Seton-Watson a prezentat cu competenţa expertului situaţia dificilă a României, atât din punct de vedere diplomatic, cât şi militar. Se poate afirma fără exagerare că românii nu au avut în Marea Britanie un apărător mai constant şi mai înflăcărat decât Seton-Watson. El a dat de fiecare dată asigurări – întemeiate pe cunoaşterea în profunzime a realităţilor din ţară, dar şi din Austro-Ungaria – că la momentul potrivit România se va alătura Antantei[593]. Tot el a avut curajul să arate că „visul unităţii româneşti nu poate fi realizat pe deplin decât dacă Rusia înapoiază (României – *n.n.*) o porţiune a Basarabiei, care cuprinde nu mai puţin de un milion două sute cincizeci de mii de români"[594]. Publicistul britanic a stăruit asupra temerilor existente în România privind obţinerea de către Rusia, în caz de victorie, a controlului asupra Strâmtorilor. Deşi Imperiul Rus era aliatul Marii Britanii, Seton-Watson nu a ezitat să ceară garanţii pentru România în cazul în care Bosforul şi Dardanelele ar fi trecut sub autoritatea Rusiei: „România – scrie el – are aceleaşi drepturi de acces (prin Strâmtori – *n.n.*) pentru comerţul şi vasele ei de război întocmai ca şi Rusia."

Deşi R.W. Seton-Watson şi grupul de filo-români nu au izbutit până în 1916 să creeze un curent de opinie favorabil României, ei au pregătit – s-ar putea spune – terenul pentru momentul în care intrarea României în război a schimbat percepţia opiniei publice în privinţa noului aliat.

III.4. România în faţa opţiunii. Contextul politico-diplomatic

Pentru România, declanşarea războiului între Marile Puteri a pus, aşa cum am arătat, problema atitudinii de adoptat în faţa acestor evenimente. Puterile Centrale beneficiau, în faţa Antantei, de un avantaj cel puţin teoretic, determi-

---

[591] *Ibidem*, vol. II, p. 705-706.

[592] *Ibidem*, p. 707.

[593] *Ibidem*, p. 708 şi urm.

[594] *Ibidem*, p. 706.

nat tocmai de existenţa acestui tratat care, deşi rămas necunoscut opiniei publice româneşti, a asigurat ţării securitatea de care avea nevoie în faţa potenţialului pericol reprezentat de puterea vecină de la Răsărit, în speţă, Rusia[595].

Diplomaţii britanici au semnalat încă din 1913 răcirea relaţiilor dintre Viena şi Bucureşti[596]. Vizita de la Constanţa din 14 iunie 1914 a ţarului rus Nicolae al II-lea, însoţit de ministrul rus de externe Sazonov, a fost urmărită cu atenţie la Londra. Deşi presa engleză s-a mărginit la prezentarea corespondenţei oficiale din Viena, Paris şi Sankt Petersburg legată de acest eveniment, abţinându-se – aşa cum informa Nicolae Mişu, de la Londra, pe ministrul afacerilor străine, Emanoil Porumbaru – de la orice fel de comentarii[597], diplomaţii britanici au transmis la *Foreign Office* informaţia potrivit căreia această vizită a fost percepută de guvernul de la Viena ca o confirmare a faptului că Dubla Monarhie „a pierdut în România poziţia pe care o avea în trecut" şi, chiar mai mult decât atât, că aceasta „s-a hotărât să-şi pună soarta alături de Rusia în cazul unui conflict european"[598].

De la Bucureşti, diplomatul britanic Akers-Douglas a sesizat însă cel mai bine, aşa cum reiese din nota transmisă la *Foreign Office*, faptul că este îndoielnică aserţiunea că, în ceea ce priveşte semnificaţia imediată a vizitei imperiale, aceasta ar fi marcat „o schimbare în politica generală a României", guvernul român exprimându-şi de altfel dorinţa de „a menţine Tratatul de la Bucureşti intact şi pacea în Balcani netulburată"[599]. La rândul său, Sir George Buchanan, ministrul Marii Britanii la Sankt Petersburg, a atras cabinetului britanic atenţia asupra faptului că, în cursul întâlnirii de la Constanţa, „nu s-a pus problema unei alianţe sau a unei convenţii de orice fel", principiul inviolabilităţii Tratatului de la Bucureşti din 1913 fiind de „importanţă vitală pentru România"[600]. Efectul cel mai important al

---

[595] Constantin Kiriţescu, *Pagini din istoria politică a războiului de întregire. Preludiile diplomatice ale războiului. II. Tratativele cu Puterile Centrale*, în *loc.cit.*, p. 3 şi urm.

[596] Cabinetul de la Viena a făcut presiuni la Bucureşti în primăvara anului 1913, culminând chiar cu ameninţări directe, de a nu se implica în noul război balcanic care se prefigura, într-o alianţă alături de Grecia şi Serbia: „Faţă de contrastul făţiş şi adânc între Monarhie şi Serbia, o cooperare militară a României cu acest stat sau cu Grecia, care probabil va fi de partea lui în cazul unui conflict serbo-bulgar, n-ar fi conciliabil cu legătura noastră de alianţă, şi de aceea trebuie să prevenim în ce priveşte înţelegeri, fie cu Serbia, fie cu Grecia, care în ultima consecvenţă ar aduce România neapărat în contrast făţiş cu Monarhia" (*Apud* Nicolae Iorga, *România contemporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral şi naţional*, Editura Pro, Bucureşti, 1999, p. 126-127). Regatul român nu a ţinut cont de presiunile Vienei şi a intervenit în cel de-al Doilea Război Balcanic împotriva Bulgariei, susţinută de Austro-Ungaria, ceea ce avea să reprezinte „un prim pas concret ce prevestea ruperea ei de Tripla Alianţă" (Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913-1947*, Bucureşti, Editura Politică, 1980, p. 20. O opinie similară a se vedea şi la Glenn E. Torrey, *Romania and the Belligerents 1914-1916*, în *Romania and World War I*, p. 10).

[597] *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, telegrama nr. 425, Londra, 6/19 iunie 1914.

[598] *British Documents on the Origins of the War. 1898-1914*, vol. XI, *The Outbreak of the War*, Edited by G.P. Gooch, D. Litt. And Harold Temperley, Litt. D., London, His Majesty's Stationery Office, 1926, Doc. no. 1, Sir Maurice de Bunsen to Sir Edward Grey, Vienna, June 19, 1914, p. 2.

[599] *Ibidem*, Doc. no. 2, Mr. Akers-Douglas to Sir Edward Grey, Bucharest, June 22, 1914, p. 2-3.

[600] *Ibidem*, Doc. no. 3, Sir G. Buchanan to Sir Arthur Nicolson, St. Petersburg, June 25, 1914, p. 4.

scurtei întâlniri dintre ţarul Nicolae al II-lea şi regele Carol I avea să fie însă acela că, aşa cum remarca I. G. Duca, „în opinia publică, diplomaţia rusească a reuşit, prin vizita de la Constanţa, să mai slăbească legăturile deja atât de slabe cu Berlinul şi cu Viena şi să stabilească o apropiere sufletească cu marea împărăţie de la răsăritul nostru"[601].

Telegrama trimisă la 6/19 septembrie 1914 de către ministrul austro-ungar la Berlin, prinţul Gottfried von Hohenlohe-Schillingfürst, ministrului de externe Leopold Berchtold, ilustrează deplin importanţa pe care Germania o acorda României pentru câştigarea acesteia de partea Triplei Alianţe. Astfel, Wilhelm al II-lea şi-a exprimat în mod sincer convingerea că „cheia pentru rezolvarea fericită a campaniei se află la Bucureşti, pe care trebuie să-l câştigăm. Dar chiar dacă acest lucru n-ar mai reuşi, noi nu trebuie să declarăm război României, în care caz trupele ei ar intra în Transilvania, ci să protestăm doar, în rest, însă să prezentăm lucrurile ca şi cum România vrea să apere Transilvania de ruşi"[602].

La rândul său, Antanta a apreciat la justa sa valoare importanţa participării României la conflict, iniţiativa acţiunilor diplomatice pentru atragerea României de partea sa fiind luată, în mod firesc, de Rusia[603]. Cu un interes variabil, în funcţie de desfăşurarea operaţiilor militare, la Înaltul Comandament rus exista, însă, temerea că intrarea României în război va aduce creşterea frontului rus cu câteva sute de kilometri pentru apărarea cărora nu existau efectivele necesare.

Pentru Antanta, problema care se punea era de a valorifica sentimentele opiniei publice româneşti care cereau realizarea idealului naţional prin eliberarea Transilvaniei de sub stăpânirea austro-ungară[604]. Relatarea de către contele de Saint-Aulaire, în memoriile sale, a discuţiei avute cu generalul Louis Lyautey, rezident general al Marocului, cu privire la poziţia geopolitică a României în spaţiul Europei Centrale şi Orientale şi direcţia pe care o va urma diplomaţia statului român în contextul conflictului dintre cele două tabere beligerante, este relevantă, credem, pentru a înţelege orientarea politicii externe româneşti: „Am constatat că România se va extinde mult mai mult prin înfrângerea imperiilor centrale decât prin înfrângerea Rusiei şi, mai ales, se va extinde definitiv. Opinia publică românească, destul de puternică pentru a desprinde un Hohenzollern din alianţa cu Germania şi a-l aduce în neutralitate, îl va duce mai uşor din neutralitate la intervenţie. [...] Balanţa va atârna, mai devreme sau mai târziu, în favoarea intervenţiei"[605].

---

[601] I.G. Duca, *op.cit.*, p. 29-30.

[602] *1918 la români... Documente externe (1879-1916)*, p.477, 6/19 septembrie 1914, Berlin. Telegrama lui G. Hohenlohe către L. Berchtold despre vizita sa la Cartierul General German; convorbirea cu împăratul Wilhelm al II-lea.

[603] Constantin Kiriţescu, *Preludiile diplomatice ale războiului de întregire. Tratativele cu Antanta*, „Viaţa Românească", Anul XXXII, nr. 4, aprilie 1940, p. 4.

[604] *Ibidem*, p. 3.

[605] Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003, p. 26.

III.5. Ion I.C. Brătianu, negociator diplomatic

În acest context, obiectivele prim-ministrului român, Ion I.C. Brătianu, au constat în, pe de o parte, recunoaşterea revendicărilor teritoriale ale României faţă de Austro-Ungaria, şi, pe de altă parte, de asigurarea, în cele mai bune condiţii, a cooperării militare cu Antanta, cu Rusia în primul rând: livrarea de armament în flux continuu, precum şi asigurarea unui număr suficient de efective ruse. Dacă neîncrederea în vecinul de la Răsărit era legată în mod direct de o memorie istorică bazată pe neîncrederea în angajamentele asumate de Rusia în relaţiile sale de-a lungul istoriei cu statul român, punerea la punct a detaliilor privind participarea României la război de partea Antantei era determinată de lipsa capacităţii armatei române de a susţine un război de lungă durată, care presupunea existenţa unei industrii de război de care ţara noastră nu dispunea, depinzând astfel de furnizarea materialului de război de către statele Antantei.

Colonelul Vasile Rudeanu, ataşatul militar român în Franţa, mandatat de Ionel Brătianu să prezinte Aliaţilor situaţia precară în care se afla armata română şi necesitatea sprijinirii României în efortul de a se dota cu armament modern şi a de a asigura aprovizionarea cu muniţiile necesare purtării războiului, a expus prim-ministrului francez Aristide Briand, în audienţa pe care acesta i-a acordat-o la 5 noiembrie 1915, în termeni pesimişti ce ar reprezenta intrarea României în război fără îndeplinirea condiţiilor menţionate mai sus: „Dacă prin anumite manevre politice s-ar parveni să se arunce România în război cu armata în starea gravă de nepregătire în care se află, s-ar comite o nouă şi formidabilă eroare. Toate considerabilele foloase ce se pot obţine cu intrarea României în război s-ar găsi irosite. Cvadrupla Înţelegere ar suferi înfrângeri militare şi morale. Puterile Centrale ar pune stăpânire pe o ţară care le-ar aduce considerabile avantaje economice şi le-ar asigura o nouă şi deosebit de favorabilă bază de acţiune înspre Răsărit. Iar pentru România ar fi pur şi simplu un dezastru. ”[606]

Ionel Brătianu a urmărit ca aspiraţiile naţionale ale României să aibă recunoaşterea celor două democraţii occidentale, Franţa şi Marea Britanie. Guvernul de la Londra urmărea propriile interese în Europa de Sud-Est. Ministrul României la Londra, Nicolae Mişu, transmitea la Bucureşti faptul că „o preponderenţă covârşitoare a Rusiei în Balcani după război nu este tocmai pe placul Angliei”[607]. Diplomaţia britanică avea în vedere chiar, „pentru înlăturarea unui pericol slav”, menţinerea Austriei „ca un factor împreună cu Germania contra slavismului”[608]. Totodată, Sir Edward Grey, secretar de stat la *Foreign Office*, considera necesară constituirea unui bloc balcanic format din România, Bulgaria, Serbia, Grecia şi Turcia. Realizarea acestui bloc ar fi implicat însă, din punctul de vedere al minis-

---

[606] General Vasile Rudeanu, *Memorii din timpuri de pace şi de război 1884*-1929, Editura Cavallioti, Bucureşti, 2004, p. 129.

[607] *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, telegrama nr. 768, 12/25 septembrie 1914, Londra, Nicolae Mişu către Emanoil Porumbaru.

[608] *Ibidem*.

trului britanic, „sacrificii teritoriale ce Serbia, Grecia şi România ar fi dispuse să facă în favoarea Bulgariei". Cu privire la România, N. Mişu informa Bucureştiul că „în ceea ce ne priveşte, Anglia observă o atitudine rezervată şi se abţine de la orice sugestiuni"[609]. Condiţionată de cedări teritoriale în favoarea Bulgariei pe care atât Serbia, cât şi Grecia şi România nu le puteau admite, realizarea acestui bloc nu s-a putut concretiza[610].

Teama unui atac al Bulgariei asupra Greciei a determinat Antanta să solicite guvernului român, la 26 noiembrie/9 decembrie 1914, să adreseze la Sofia o declaraţie care trebuia – aşa cum îi transmitea de la Bucureşti Emanoil Porumbaru lui Nicolae Mişu[611] – „să garanteze din partea noastră (a României – *n.n.*) Grecia împotriva oricărui atac bulgar în cazul în care aceasta ar merge în ajutorul Serbiei"[612]. Ion I.C. Brătianu a respins această solicitare, insistând asupra imposibilităţii României de a ieşi din neutralitate în acel moment când pregătirile militare erau încă departe de a se fi finalizat iar poziţia Bulgariei rămânea încă necunoscută. La rândul său, Nicolae Mişu îl informa pe ministrul de externe român asupra faptului că Franţa şi Rusia „doresc ca România să se apropie de Bulgaria şi să îi promită revizuirea tratatului de la Bucureşti", Anglia arătându-se rezervată asupra acestei probleme[613].

În această perioadă, situaţia dificilă a Serbiei a făcut ca reprezentanţii Triplei Înţelegeri la Bucureşti să solicite guvernului român intervenţia în război „înainte ca Serbia să nu fie distrusă"[614]. Răspunsul României scotea din nou în evidenţă faptul că: „1. pregătirile noastre militare nu erau suficient de avansate pentru o campanie lungă [...]; 2. este de mare interes pentru noi de a nu ieşi din criza actuală cu un nou conflict armat împotriva Bulgariei şi că noi trebuie, înainte de a face un pas, să nu neglijăm nimic pentru ca Bulgaria să se angajeze în acelaşi timp cu noi"[615]. O alăturare, însă, a Bulgariei la Tripla Înţelegere, aşa cum sublinia Emanoil Porumbaru, nu era posibilă decât cu condiţia încheierii unui acord bulgaro-sârb asupra Macedoniei[616].

Problema înarmării României l-a preocupat în mod deosebit pe prim-ministrul român. Eforturile sale în vederea obţinerii materialului de război necesar unei campanii de durată au vizat încheierea unor acorduri cu fabricile de armament din ţările aliate. Informat despre posibilitatea procurării armamentului, cel

---

609 *Ibidem.*

610 Asupra acestei probleme, a se vedea Lynn H. Curtright, *op.cit.*, p. 15 şi urm.

611 Despre activitatea diplomatică a lui Nicolae Mişu, a se vedea Daniel Cain, *Un trimis al Majestăţii Sale. Nicolae Mişu*, Editura Anima, Bucureşti, 2007.

612 *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, telegrama nr. 300, 9 Decembrie (26 Noiembrie 1914), Bucureşti, Emanoil Porumbaru către Nicolae Mişu.

613 *Ibidem*, telegrama nr. 1 012, Londra, 8/21 noiembrie 1914, Nicolae Mişu către Emanoil Porumbaru.

614 *Ibidem*, telegrama nr. 32 929, 15/28 noiembrie 1914, Emanoil Porumbaru către Nicolae Mişu.

615 *Ibidem.*

616 *Ibidem.*

puţin în parte, din Anglia, guvernul de la Bucureşti i-a solicitat lui N. Mişu să intervină la *Foreign Office* în acest sens[617].

Începutul anului 1915 a marcat reluarea presiunilor diplomatice ale celor două grupări militare. La 6/19 februarie 1915, Alexandru Beldiman, ministrul României la Berlin, îi trimitea lui Ion I.C. Brătianu scrisoarea ministrului de externe al Germaniei, Gottlieb von Jagow, în care acesta făcea o expunere a politicii Germaniei faţă de România, în încercarea de a convinge statul român să se alăture Triplei Alianţei, considerând „[...] o necesitate politică ca România să iasă din războiul european astfel întărită din punct de privire politic, militar, economic şi teritorial, încât să-şi continue marea misiune la Dunărea de Jos. În acest scop, guvernul german revine asupra propunerii sale, făcută încă de la izbucnirea războiului de a garanta întregirea Moldovei de la 1812, fireşte sub condiţiunea ca România să-şi îndeplinească îndatoririle ei de aliată încă la o epocă în care cooperarea ei să mai aibă o valoare reală"[618].

O problemă care a preocupat în mod deosebit atât puterile Triplei Alianţe, cât şi Antanta a fost cea a transporturilor militare pe teritoriul ţării noastre. Ştirile privind tranzitul cu armament spre Turcia au neliniştit Londra, care a protestat vehement la Bucureşti. N. Mişu, atent la reacţia presei engleze, raporta lui Emanoil Porumbaru informaţiile publicate privind transportul de muniţii de război pentru Turcia prin România care ar fi fost descoperit în Bulgaria[619]. Guvernul român a respins cu fermitate ştirile vehiculate în ziarele londoneze, autorizându-l pe ministrul român la Londra să dezmintă categoric aceste informaţii[620].

III.6. Accentuarea presiunilor Antantei; poziţia Marii Britanii

Aderarea Italiei la Antanta, ca urmare a tratatului de alianţă încheiat la Londra la 26 aprilie 1915, şi, drept consecinţă, intrarea ei în război au determinat accentuarea presiunilor diplomatice la Bucureşti în vederea accelerării preparativelor militare. Prim-ministrul român, Ion I.C. Brătianu, a condiţionat participarea României prin recunoaşterea aspiraţiilor legitime de alipire a teritoriilor româneşti aflate sub ocupaţia Austro-Ungariei. Astfel, la 1/14 mai 1915, ministrul României la Petrograd, C. Diamandy, a prezentat aide-mémoire-ul guvernului român privind dorinţa României de a se asocia Rusiei şi aliaţilor săi: „[...] România este gata să atace Austro-Ungaria imediat ce Puterile (Antantei – *n.n.*) o vor asigura de alipirea teritoriile austro-ungare la care aspiră"[621].

---

[617] *Ibidem*, telegrama nr. 33 339, 19 noiembrie/2 decembrie 1914, Emanoil Porumbaru către Nicolae Mişu.

[618] *S.A.N.I.C.*, fond Casa Regală, dosar nr. 19/1915, f. 4.

[619] *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, telegrama nr. 266, 16/29 martie 1915, Nicolae Mişu către Emanoil Porumbaru; „The Times", „Daily Mail", „The Daily Telegraph", „Westminster Gazette" au publicat în paginile lor articole privind neutralitatea României şi transportul de muniţii din Germania spre Turcia.

[620] *Ibidem*, telegrama nr. 7 975, 18/31 Martie 1915, Emanoil Porumbaru către Nicolae Mişu.

[621] *S.A.N.I.C.*, fond Casa Regală, dosar nr. 24/1915, f. 1.

Dorința României ca tratativele dintre cele două țări să se desfăşoare la Londra s-a lovit de opoziția Franței şi Angliei care au pretextat că „[...] doresc să se abțină de a exercita o presiune asupra aliatei lor; cu atât mai mult cu cât ele, mi se afirmă – scria ministrul Belgiei la Londra, Paul Hymans –, au reacționat energic față de ea în negocierea înțelegerii cu Italia; ele ar fi determinat Rusia să consimtă la concesii foarte mari pentru Italia pe coasta orientală a Adriaticii şi, de atunci, socotesc că trebuie să se arate rezervate într-o chestiune care nu le afectează direct"[622]. În contextul ofensivei austro-ungare care a dus la străpungerea liniilor ruse, S. Sazonov îi trimitea lui A. P. Izvolsky, ambasadorul Rusiei la Paris, o telegramă în care arăta „[...] importanța excepțională pe care ar prezenta-o, dat fiind situația actuală din Galiția şi din Carpați, intrarea în război a României"[623]. La rândul său, Franța, interesată să îşi ajute aliatul rus, a făcut presiuni la Bucureşti, declarând guvernului român că „dacă nu se hotărăşte să acorde sprijinul său aliaților, în momentul în care cooperarea României este necesară, Franța nu va recunoaşte convenția ruso-română din luna septembrie a anului trecut şi se va opune aplicării ei"[624].

Tratativele româno-ruse au continuat şi, la 5/18 iunie 1915, Poklevski-Koziell îl informa pe S. Sazonov că prim-ministrul român condiționa intrarea României în război de declanşarea ostilităților împotriva Austro-Ungariei după încheierea unei înțelegeri politice între Antanta şi România, dar şi o convenție militară cu Rusia privind punerea la punct a colaborării militare dintre armata rusă şi cea română, Ionel Brătianu dorind şi asigurarea aprovizionării cu muniții din partea Aliaților[625]. Apreciind importanța intrării României în război de partea Antantei, şeful Statului Major General rus, Ianuşkevici, a solicitat la Marele Cartier General rus „să nu respingem propunerile lui Brătianu. Este sigur că un real concurs militar al României ar fi prețios mai ales acum [...]. Părerea mea este că, pentru a ne atinge scopul, putem accepta toate condițiile politice puse de Brătianu [...]"[626].

Insistența cu care atât Rusia, cât şi Franța doreau ieşirea din neutralitate a României şi alăturarea ei la Tripla Înțelegere reiese şi din textul telegramei trimise la 16/29 iunie 1915 de A. Izvolsky lui Sazonov referitoare la conversația purtată cu Théophile Delcassé, ministrul de externe al Franței: „[...] Tratativele noastre cu România, care continuă să se prelungească, îl neliniştesc în mod deosebit. [...] În Franța, lumea continuă să aştepte să fie salvată printr-o mişcare de flanc a Italiei şi a României, acordând deci o importanță enormă intrării lor în război. [...] Delcassé şi colegii săi împărtăşesc punctul de vedere al cercurilor parlamentare, şi anume că, în atare situație, acțiunile militare sunt acelea care trebuie să aibă întâietate şi concursul României trebuie cumpărat cu orice preț"[627].

[622] *1918 la români... Documente externe (1879-1916)*, p. 603 (1915 mai <5>/18, Londra).

[623] *Ibidem*, p. 605 (1915 mai 6/19, <Petersburg>).

[624] *Ibidem*, p. 616 (1915 <mai 20>/iunie 2, Le Hâvre. Notă trimisă de J.Davignon spre informare miniştrilor Belgiei acreditați la Paris şi Londra).

[625] *Ibidem*, p. 618 (1915 iunie 5/18, <Bucureşti>).

[626] *Ibidem*, p. 620 (1915 iunie <7>/20).

[627] *Ibidem*, p. 625 (1915 iunie 16/29, Paris).

Ocuparea de către armatele Puterilor Centrale a Galiţiei şi Poloniei, precum şi continua deteriorare a poziţiilor ruse în vara anului 1915 l-au făcut pe Ionel Brătianu să temporizeze acţiunea României, însă disponibilitatea manifestată de Rusia, la presiunea Franţei, dar şi în contextul situaţiei de pe front, de a accepta cererile teritoriale formulate de prim-ministrul român, au marcat o etapă crucială în apropierea României de Antanta[628]. Eforturile lui Ionel Brătianu de a obţine angajamente militare cât mai riguroase din partea Antantei pentru momentul intrării în război erau legate de o ofensivă generală rusă, livrări de armament prin Rusia, efective ruse pe teritoriul României, ofensivă la Salonic pentru a imobiliza Bulgaria.

În toamna anului 1915, diplomaţia britanică a făcut presiuni la Bucureşti pentru a determina guvernul român să decidă intrarea în acţiune de partea Serbiei, ameninţată de ofensiva trupelor austro-germane şi a armatei bulgare. Ministrul britanic la Bucureşti, Sir George Barclay, a informat Cabinetul de la Londra că intervenţia României ar fi putut fi obţinută „în câteva săptămâni" dacă Aliaţii ar fi acţionat „în forţă" în Balcani[629]. La rândul său, ataşatul comercial al Marii Britanii a informat *Foreign Office*-ul că Take Ionescu, liderul Partidului Conservator Democrat, era de părere că „deznodământul războiului va fi hotărât de evoluţia evenimentelor în Balcani în următoarele două luni şi, în contextul direcţiei nefavorabile a evenimentelor în Bulgaria şi Grecia, nimic decât o acţiune promptă a Aliaţilor poate salva situaţia"[630].

În acest context, George Barclay a transmis ministrului român de externe că intervenţia României este necesară dacă aceasta nu dorea ca „echilibrul balcanic" să fie modificat în avantajul Bulgariei şi al aliaţilor săi. Marea Britanie solicita mobilizarea armatei române la frontiera bulgară şi notificarea guvernului bulgar că atacurile asupra Serbiei reprezintă „un gest inamical"[631]. La 12 octombrie 1915, *Foreign Office*-ul a transmis României o propunere privind încheierea unei convenţii militare, în baza căreia guvernul britanic se angaja să trimită în Peninsula Balcanică 200 000 de soldaţi. În schimb, România trebuia să declare imediat război Bulgariei şi aliaţilor săi[632]. Conştient de dificultatea trimiterii în timp util a forţelor promise de către Marea Britanie, Ion I.C. Brătianu a declinat propunerea cabinetului de la Londra, preferând să aştepte un moment mai favorabil participării României la război de partea Antantei. Acesta a comunicat lui Sir George Barclay argumentele care stăteau la baza refuzului României de a da curs propunerii britanice. O acţiune a armatei române în acel moment nu ar fi beneficiat de aportul indispensabil al armatei aliate, care nu ar fi devenit efectiv mai devreme de câteva luni. Semnalele transmise de ministrul român la Atena

---

[628] Glenn Torrey, *Romania and the Belligerents 1914-1916*, în *Romania and World War I*, p. 21.

[629] CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., October 5 to 14, 1915*, Bucharest, No. 637, Oct. 7, p. 8.

[630] *Ibidem*.

[631] *Ibidem*, p. 16.

[632] *Ibidem*, p. 16-17.

întăreau convingerea prim-ministrului că Grecia nu va interveni în război. De asemenea, Ion. I.C. Brătianu era reticent cu privire la eficiența trupelor britanice care urmau să fie trimise în Balcani, apreciind numărul acestora prea mic comparativ cu cel al Puterilor Centrale[633]. Ataşatul militar la Bucureşti era de părere că, pentru a învinge temerile guvernului român cu privire la oportunitatea intrării în război, era necesar ca Antanta să forțeze drumul spre Constantinopol, fie prin strâmtoarea Dardanele sau prin Bulgaria, şi invadarea Bulgariei de către forțele sârbe şi aliate[634].

La 22 octombrie 1915, ministrul Marii Britanii la Petrograd, Sir George Buchanan, a transmis la *Foreign Office* informații potrivit cărora țarul Rusiei ar fi fost favorabil propunerii de a trimite 200 000 de soldați în Balcani, aceştia urmând să traverseze teritoriul României. Apreciind că situația din Peninsula Balcanică ar fi putut fi salvată printr-o acțiune a Rusiei, acesta a solicitat cabinetului de la Londra furnizarea, fără întârziere, a armelor şi munițiilor necesare concentrării trupelor ruse în Basarabia[635]. Urmare a informațiilor primite de la Petrograd, *Foreign Office*-ul a trimis lui Sir George Barclay instrucțiuni în baza cărora acesta era autorizat să susțină poziția miniştrilor rus şi francez la Bucureşti, în cazul în care aceştia ar fi solicitat guvernului român acordul traversării pe teritoriul României a trupelor ruse. Întrucât era posibil ca România să refuze în acel moment o astfel de cerere din partea Aliaților, guvernul francez a cerut cabinetului de la Londra amânarea acestui demers până la finalizarea pregătirilor armatei ruse[636].

Ulterior, la 24 octombrie 1915, Sir George Buchanan a informat guvernul de la Londra că țarul Nicolae al II-lea a dat ordine privind luarea măsurilor necesare concentrării mai multor corpuri de armată în Basarabia. De asemenea, Sazonov urma să inițieze demersurile necesare pe lângă guvernul român pentru obținerea permisiunii trecerii trupelor ruse prin România. Ministrul rus de externe nu dorea însă cooperarea armatei române, considerând că o „concentrare a unei forțe ruse atât de mari la frontiera română le oferea acestora (românilor – *n.n.*) oportunitatea pe care au aşteptat-o de mult"[637]. Ministrul rus de externe a transmis o notă guvernului român în care acesta solicita părerea acestuia cu privire la trecerea trupelor ruse prin teritoriul României[638]. În acest context, Sir Edward Grey a transmis lui Sir George Buchanan că „Guvernul Majestății Sale consideră că trupele ruse nu trebuie să intre pe teritoriul României fără un aranjament cu guvernul român"[639].

---

633 CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., October 14-21, 1915*, Bucharest, No. 659, Oct. 16, p. 4.

634 *Ibidem*, Bucharest, No. 660, Oct. 16, p. 5.

635 Cab 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., October 21-25, 1915*, Petrograd, No. 1558, Oct. 22, p. 5.

636 *Ibidem*, Paris, No. 791, Oct. 23, p. 6.

637 *Ibidem*, Petrograd, No. 1567, Oct. 24, p.9.

638 CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings..., October 25-30, 1915*, Petrograd, No. 1574, Oct. 25, p. 3.

639 *Ibidem*, Foreign Office to Petrograd, No. 2449, Oct. 26.

III.7. Alăturarea României la Antanta – faza finală a negocierilor; semnarea convenţiilor politice şi militare cu Antanta

În vara anului 1916, situaţia dificilă de pe frontul de la Verdun a determinat Franţa să fie cea mai interesată dintre aliaţi în intervenţia română în război de partea Antantei. Diplomaţia franceză a acţionat pentru a obţine intrarea ţării noastre în război, în condiţiile în care Marea Britanie nu părea foarte interesată de acest aspect. „Aveam impresia – scrie mareşalul Joffre – că la Londra nu se dorea, la fel ca la noi, să se vadă România intrată în acţiune, ceea ce trebuia să antreneze căderea Bulgariei, singura putere capabilă să ţină în frâu intenţiile ruseşti în Balcani"[640]. Ea a exercitat presiuni intense, atât la Petersburg, cât şi la Londra, pentru a obţine consensul Aliaţilor, însoţite de permanente demersuri diplomatice la Bucureşti în vederea încheierii unui acord politic.

La 4/17 iunie 1916, armatele ruse conduse de generalul Brusilov au declanşat o mare ofensivă în Galiţia, iar la începutul lunii iulie, armatele anglo-franceze au iniţiat un atac puternic pe Somme. În contextul acestor operaţiuni militare, Rusia şi Franţa au solicitat imperativ la Bucureşti intrarea României în război. Referindu-se, în memoriile sale, la intrarea ţării noastre de partea Antantei în vara anului 1916, ministrul de externe al Marii Britanii, Edward Grey, a scos în evidenţă faptul că atunci „Când România s-a alăturat Aliaţilor în 1916, acest eveniment a fost considerat ca un succes diplomatic. [...] Or, factorul decisiv al intrării în război a României nu a avut nimic de-a face cu diplomaţia: acesta a constat în succesul armatei ruse împotriva armatei austriecilor sub ordinele lui Brusilov"[641].

În desfăşurarea tratativelor privind intrarea României în război, un loc important l-au ocupat – cum era firesc – operaţiunile militare ce urmau a fi desfăşurate de armata română. Ion I. C. Brătianu acceptase aşa-numita „Ipoteză Z", elaborată de Marele Stat Major, care prevedea, de la început, ofensiva în Transilvania şi defensiva în sud. Planul răspundea mai mult exigenţelor politice decât celor militare. Imensa majoritate a populaţiei vedea în intrarea României în război modalitatea de a elibera de sub stăpânirea austro-ungară teritoriile locuite de români, în primul rând Transilvania. „Vrem Ardealul!", acesta era strigătul care mobiliza opinia publică din România pentru a motiva alăturarea ţării la Antanta. A rămâne cu arma la picior în Carpaţi şi a ataca la Dunăre pe bulgari (deşi erau aliaţii Puterilor Centrale) păreau de neînţeles pentru o populaţie stăpânită de ideea desăvârşirii unităţii naţionale.

Exista, este adevărat, şi considerente de ordin militar: lovitura principală în sud putea să slăbească dispozitivul defensiv din Carpaţi şi, în aceste condiţii, străpungerea liniilor româneşti la Oituz ar fi permis Puterilor Centrale să secţioneze teritoriul românesc, separând Muntenia de Moldova[642].

---

640 *România în timpul Primului Război Mondial*, vol. I, p. 233-234 – J. J. C. Joffre.

641 Edward Grey, *op.cit.*, p. 450.

642 Vezi discuţia Ipotezei Z la C. Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României. 1916-1919*, vol. I, p. 202-204.

Discuțiile duse la Paris de colonelul Vasile Rudeanu cu reprezentanții Antantei, în paralel cu negocierile de la București, au pus în lumină orientările diferite ale participanților[643]. Astfel, în timp ce șeful Statului Major Imperial, William Robertson, considera, în iulie 1916, în plină desfășurare a bătăliei de pe Somme atât de costisitoare în vieți omenești pentru combatanți, că România trebuia să atace în nord, pentru a lovi forțele armate ale Puterilor Centrale, generalul Joffre era de părere că un atac în sud avea să aibă o eficiență militară mult mai importantă[644].

Pentru discuțiile cu colonelul Rudeanu și semnarea Convenției militare, Comitetul de Război l-a delegat pe însuși generalul William Robertson. La runda de convorbiri din 23 iulie 1916, acesta a avut o ieșire explozivă în legătură cu lentoarea desfășurării discuțiilor de la București. Prilejul l-a oferit observația lui Joffre că toate condițiile puse de Ion I.C. Brătianu fuseseră satisfăcute, dar premierul român ezita să ia decizia finală. „V-am spus eu – a spus generalul –, România nu va intra niciodată în război, ea manevrează politic"[645], expresie a lasitudinii – dar și nerăbdării – cercurilor anglo-franceze, provocate de efortul lui Ion. I.C. Brătianu de a obține condiții și garanții optime pentru țara sa, în momentul intrării ei în război.

Prim-ministrul român nu a fost de acord cu acceptarea de către colonelul V. Rudeanu a unui atac în sud, paralel cu ofensiva în Transilvania. Ion I.C. Brătianu a nutrit iluzia (pusă în lumină de Glenn Torrey) că va putea amâna conflictul cu Bulgaria, ceea ce era, evident, o eroare: „Nu avem niciun motiv să atacăm Bulgaria. Dacă intrăm în război, o facem pentru a elibera un teritoriu românesc, cu milioane de români"[646].

Poziția lui Ion I.C. Brătianu avea să găsească înțelegere, în mod neașteptat, tocmai din partea Rusiei. Generalul Alekseev era ostil oricărei acțiuni ofensive în sud, care ar fi necesitat efective sporite ale armatei ruse. Mai mult, așa cum avea să constate generalul Berthelot, în convorbirile de la Stavka, în concepția lui Alekseev, „Siretul era singura linie posibilă de apărare", ceea ce însemna abandonarea Olteniei și Munteniei și, prin urmare, a Bucureștiului[647].

În vara anului 1916, Aristide Briand avea să îi comunice lui Alexandru Lahovari, ministrul României la Paris, că „ora României a sosit"[648]. La rândul său, Rusia, prin atașatul său militar la București, transmitea autorităților române

---

643 Glenn Torrey, *Romania's Entry into the First World War: The Problem of Strategy*, în *Romania and World War I*, p. 142-144.

644 *Ibidem*, p.144-145; pentru desfășurarea operațiunilor militare pe frontul de vest, vezi A.J.P. Taylor, *op.cit.*, p. 132 și urm.

645 General Vasile Rudeanu, *Memorii...*, p. 264.

646 Glenn Torrey, *Romania's Entry into the First World War: The Problem of Strategy*, în *Romania and World War I*, p. 149.

647 Idem, *Henri Mathias Berthelot. Soldier of France. Defender of Romania*, Iași, Oxford Portland, The Center for Romanian Studies, 2001, p. 149-150.

648 Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României. 1916-1919*, vol. I, p. 178-179.

conţinutul unei telegrame a generalului Alekseev, şeful Statului Major al armatei ruse. Acesta atrăgea atenţia guvernului român că „situaţia porunceşte românilor de a ni se alătura nouă acum, sau niciodată”[649]. Telegrama era totodată o solicitare a intervenţiei imediate a armatei române, cu toate că generalul Alekseev nu considera oportună o alianţă între cele două ţări.

Intrarea României în război în vara anului 1916 era apreciată în cercurile militare franceze şi britanice ca putând avea o importanţă hotărâtoare pentru evoluţia evenimentelor de pe front în favoarea Antantei. Mareşalul Joffre era de părere că intervenţia armatei române „putea să determine decizia. Să ne amintim numai – scria el în *Memorii* – că ruşii, de la începutul ofensivei lor, făcuseră mai mult de 600 000 de prizonieri austro-germani, şi că românii introduceau în luptă în jur de 600 000 de soldaţi, astfel balanţa în favoarea noastră se stabilea la totaluri impresionante”[650].

Mareşalul William Robert Robertson, şeful Statului Major Imperial britanic (1915–1918), considera, plin de pesimism, că România a ratat momentul favorabil intrării în război „când armatele austriece erau în plină retragere în faţa ofensivei lui Brusilov şi când ofensiva de pe Somme era pe punctul de a fi declanşată”. În opinia sa, în această conjunctură militară, „atacul asupra României nu ar fi fost un mare pericol, iar înfrângerea austriacă ar fi putut fi transformată în dezastru”. Lăsând să scape această ocazie şi „continuând să se tocmească asupra teritoriilor care urmau să fie preţul intervenţiei sale”, România s-a găsit mai apoi – sublinia mareşalul Robertson – în faţa unui adversar „în măsură de a concentra forţe considerabile împotriva sa”[651].

Apelurile ultimative adresate României de către puterile Antantei în iunie şi iulie 1916, de a nu mai amâna momentul intrării în război, precum şi decizia lor de a da satisfacţie cererilor româneşti au determinat accelerarea tratativelor pentru încheierea acordurilor cu guvernul de la Bucureşti. Guvernul francez se dovedea a fi cel mai convins de necesitatea intrării în război şi folosea toate argumentele pentru a schimba punctul de vedere rus, care, aşa cum arătam, era mai degrabă acela al menţinerii unei Românii neutre.

Ambasadorul Rusiei la Paris telegrafia la Petrograd că guvernul francez este „extrem de neliniştit şi consideră că noi ne arătăm prea refractari” faţă de cererile României. Tot el informa ministerul de externe rus că în Franţa, „lumea este sigură că intrarea României în război i-ar reduce cu câteva luni durata şi un insucces total ar convorbirilor ar produce o impresie extrem de penibilă asupra opiniei publice franceze, care nu ar pierde prilejul de a ne face răspunzători”[652].

Principalele probleme pe care s-au axat negocierile au fost din punct de vedere militar: aprovizionarea României cu armament şi muniţii, ajutorul rusesc şi ofensiva armatelor aliate aflate pe frontul de la Salonic.

[649] *Ibidem*, p.193.
[650] *România în timpul Primului Război Mondial*, vol. I, p. 232.
[651] *Ibidem*, p. 340.
[652] *1918 la români... Documente externe (1879-1916)*, vol. I, p. 752.

Toate cererile României au fost primite, chiar dacă, în opinia înalților comandanți militari ai Franței și Marii Britanii, un atac eficient al Armatei din Orient era imposibil. „Asupra acestui punct, opoziția guvernului britanic nu putuse să fie depășită”[653], nota mareșalul Joffre. La rândul său, mareșalul Robertson aducea argumente militare, dar și politice, fiind de părere că „trebuie să fim foarte prudenți în ceea ce privește promisiunea de a întreprinde o acțiune ofensivă împotriva bulgarilor înainte ca România să intre în război. Înainte ca bulgarii să-și diminueze forțele, noi nu avem nicio șansă să facem ceva bun, promițând o ofensivă prea timpurie am obține tocmai contrariul a ceea ce noi dorim”[654].

Realist asupra faptului că armata de la Salonic nu poate sprijini direct România, David Lloyd George, în acea vreme ministru de război, nota după ce Bulgaria declarase război țării noastre: „Îmi era teamă că, în cazul în care România ar putea fi atacată, noi să nu avem elaborat un plan de ajutorare cu adevărat eficient. Noi nu putem să riscăm o a doua tragedie sârbă”[655].

Recunoașterea aspirațiilor naționale legitime ale României de către guvernele Cvadruplei Înțelegeri a stat la baza desfășurării negocierilor politice. Serghei Dimitrievici Sazonov, ministru de externe al Rusiei, aprecia că „cedarea unor părți din Ungaria locuite de români, care doreau să se unească cu România pentru a fi eliberați de sub jugul maghiar, nu prezenta nicio dificultate”. El sublinia complicațiile apărute „din nou atunci când dl. Brătianu a cerut teritorii unde elementul românesc nu era decât slab reprezentat, ca în Bucovina și Banat, unde Rusia și Serbia aveau și ele interese de apărat”[656]. Interesele militare imediate au dictat Rusiei acceptarea condițiilor românești. Pentru Sazonov, „marea mea preocupare era de a-i priva pe dușmanii noștri de importurile românești (grâne și petrol – *n.n.*), iar guvernul imperial era dispus să plătească foarte scump acest serviciu”[657]. Acordul Rusiei față de cererile României era cu insistență cerut și de Franța. Președintele Poincaré se adresa în acest sens țarului pentru „a-l conjura să se arate conciliant”[658].

Toate exigențele politice și militare ale României fiind acceptate de cei patru aliați, miniștrii Franței, Marii Britanii, Italiei și Rusiei la București, precum și aliații militari ai acestor puteri au fost autorizați să semneze convenția politică și cea militară între Regatul României și Cvadrupla Înțelegere, act care se realizează la 4/17 august 1916. Din partea României a semnat președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu[659].

---

[653] *România în timpul Primului Război Mondial*, vol. I, p. 233.

[654] *Ibidem*, p. 337.

[655] *Ibidem*, p. 255.

[656] C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 374.

[657] *Ibidem.*

[658] *1918 la români... Documente externe (1879-1916)*, vol. I, p. 759.

[659] O analiză succintă a convențiilor politice și militare cu Antanta, a se vedea la Dumitru Preda, *România și Antanta. Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliție. 1916-1917*, Iași, Institutul European, 1998, p. 81-85; de asemenea, a se vedea *The Treaty under which Rumania entered the war*, în „Current History” (New York), 10:1:2 (1919:May) p. 346-348.

Prin articolul III al convenției politice era recunoscut dreptul României de a anexa teritorii ale Austro-Ungariei. În următorul articol, frontierele erau delimitate, fără ca în privința Bucovinei să mai intervină posibilitatea unor tratative postbelice, aşa cum ceruse anterior Rusia. În ceea ce priveşte Banatul, acesta era în întregime acordat României, care la rândul său îşi lua câteva angajamente: „Să nu ridice fortificații în fața Belgradului, într-o zonă ce urmează a fi delimitată ulterior, şi să nu mențină în această zonă decât forțe necesare serviciului de poliție... Să despăgubească, în termen de doi ani, începând cu încheierea păcii, pe sârbii din regiunea Banatului, care, abandonându-şi proprietățile, ar dori să emigreze”[660].

Convenția militară prevedea, în aparență, clauze extrem de detaliate şi precise, care urmau să stea la baza intrării României în război, statuând şi colaborarea viitoare a armatei sale cu cele aliate. Atacul armatei române avea să se producă cel mai târziu la 15/28 august 1916, numai asupra Austro-Ungariei, precedat fiind cu opt zile de ofensiva „categorică”[661] a Armatei Orientului de la Salonic.

Armata rusă se angaja „să acționeze în mod deosebit de energic pe întreg frontul austriac”[662], cu un plus în Bucovina, unde urma să fie „deosebit de ofensivă şi viguroasă”[663], încă din ziua semnării acordului militar. Erau de asemenea prevăzute acțiuni ale flotei ruse, ce avea ca misiune protejarea portului Constanța, dar şi asigurarea navigației pe Dunăre, caz în care navele se vor afla la ordinele comandamentului român. De asemenea, Rusia se obliga ca în momentul mobilizării armatei române „să trimită în Dobrogea două divizii de infanterie şi o divizie de cavalerie, pentru a coopera cu armata română împotriva armatei bulgare”[664].

Se prevedea totodată ca Aliații să furnizeze României „muniții şi materiale de război, ce vor fi transportate de vase româneşti sau aliate şi tranzitate prin Rusia... în flux continuu, a unui minim de 300 tone pe zi”[665]. În limitele posibilităților, Aliații se angajau să furnizeze României „cai, anvelope, medicamente, articole de subzistență şi dotare”[666], precum şi „personal tehnic necesar pentru fabricarea în țară de muniții şi material de război”[667]. Erau de asemenea strict precizate, în funcție de situațiile anticipate, competențele de comandă ce reveneau cartierelor generale român şi rus în operațiunile combinate sau independente desfăşurate de cele două armate, modul de împărțire a eventualei prăzi de război sau schimbul de informații.

La adăpostul celor două convenții, cu convingerea că toate măsurile de precauție, atât din punct de vedere militar, cât şi politic fuseseră luate, intrarea României în război a fost hotărâtă în cadrul Consiliului de Coroană desfăşurat

[660] *Ibidem*, p. 765.
[661] *Ibidem*, Convenția militară, articolul III, p. 772.
[662] *Ibidem*, art. II, p. 772.
[663] *Ibidem*, art. III, p. 772.
[664] *Ibidem*.
[665] *Ibidem*, art. IV, p. 772.
[666] *Ibidem*, art. V, p. 772.
[667] *Ibidem*, art. VI, p. 773.

la Cotroceni la 14/27 august 1916. „Văd situația în așa fel încât nu mai putem rămâne în neutralitate”[668], a spus în deschiderea Consiliului regele Ferdinand. De altfel, cu o săptămână înaintea intrării României în război, prim-ministrul român Ion I.C. Brătianu, într-o conversație în automobil cu Gheorghe Brătianu, era de părere că deși „[...] nu știu cum se va desfășura războiul, putem să fim învingători, putem avea soarta Serbiei, dar vom fi confirmat, în mod imprescriptibil, drepturile noastre asupra pământului nostru”, exprimându-și totodată ferma convingere că „[...] momentul de față e hotărâtor. Dacă se încheie pacea fără noi, vom fi zdrobiți între o Ungarie mare și o Bulgarie mare. Trebuie să vază lumea ce voim și pentru ce voim...”[669].

Cu toată opoziția exprimată de Titu Maiorescu, Alexandru Marghiloman și mai ales Petre Carp, Consiliul de Coroană se declară de acord cu intrarea României în război alături de țările Antantei. În chiar seara zilei desfășurării Consiliului de Coroană, Edgar Mavrocordat (ministrul României la Viena) îi prezenta lui Istvan Burian (ministrul de externe al Austro-Ungariei) declarația de război a țării noastre[670]. Nota cuprindea o analiză juridică a motivelor care au stat la baza deciziei guvernului român

Tot în aceeași zi a fost decretată mobilizarea generală, în urma căreia forțele armate ale României erau formate – după datele statistice[671] – din 813 000 de militari dintre care 562 947 făceau parte din unități combatante. „Entuziasmul în capitală nu a fost extraordinar – nota colonelul italian Luciano Ferigo într-o telegramă din 15/28 august, trimisă șefului Statului Major al armatei italiene –, totuși mai mare decât se aștepta; în ciuda întunericului, manifestațiile patriotice au continuat până în toiul nopții. A fost proclamată starea de asediu, supușii austro-ungari, germani, bulgari și turci vor fi internați în județul Ialomița”[672].

Declarația de război prezentată de România a provocat reacții imediate: la 15/28 august 1916, Germania îi declara la rândul său război, urmată la câteva zile de Turcia și Bulgaria. Intrarea armatei române a provocat neliniște la Viena sau la Berlin. Contele Thurn, reprezentant al ministerului de externe austro-ungar pe lângă Marele Stat Major al armatei germane, îl informa într-o telegramă pe ministrul său de externe, Istvan Burian: „Aflu strict confidențial din anturajul cel mai apropiat al împăratului Wilhelm că acesta și-a pierdut complet cumpătul prin declarația de război a României, în posibilitatea căreia el nu voise să creadă niciodată, sub influența rapoartelor plenipotențiarului german și ale atașatului militar

[668] I. G. Duca, *Memorii. Neutralitatea*, vol. II, Partea a II-a (1915-1916), Editura Helicon, Timișoara, 1993, p. 162.

[669] Gheorghe I. Brătianu, *File rupte din cartea războiului*, Editura Scripta, București, 2006, p. 23.

[670] *Text of Rumania's Declaration of War*, în „Current History” (New York), 5:1 (1916:Oct.), p. 67-68.

[671] Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 207.

[672] *1918 la români... Documente externe (1879-1916)*, vol. I, p. 812 – 1916 august 15/28 Telegrama lt.col. L. Ferigo în legătură cu decretarea mobilizării în România și declarația de război a acesteia împotriva Austro-Ungariei.

la Bucureşti. Sub prima impresie a ştirii, el s-a exprimat către cei din jurul său că acum totul s-a terminat, războiul este definitiv pierdut şi orice vărsare de sânge în continuare este lipsită de speranţă şi de sens"[673].

În pofida eforturilor lui Ionel Brătianu de a asigura condiţii cât mai favorabile în momentul intrării României în război, prin fixarea obligaţiilor militare ale Antantei, aceasta din urmă nu şi-a onorat obligaţiile asumate, contribuind la eşecul campaniei româneşti din vara şi toamna anului 1916[674].

Poziţia Marii Britanii faţă de România în perioada neutralităţii acesteia a evoluat în funcţie de desfăşurarea operaţiilor militare. Iniţial, s-ar putea spune

---

[673] *Ibidem*, p. 825 – 1916 august 18/31 Telegrama contelui Thurn către St. Burian despre impresia produsă asupra împăratului Wilhelm al II-lea de declaraţia de război a României şi aprecierea făcută de acesta.

[674] Eşecul campaniei armatei române din anul 1916, ocuparea unei părţi importante a teritoriului naţional de către trupele Puterilor Centrale şi retragerea familiei regale, a Guvernului şi Parlamentului României în Moldova au provocat o serie de dezbateri politice şi militare încă din epocă cu privire la viabilitatea strategiei adoptate. Principala critică s-a îndreptat în direcţia deciziei de a declanşa o ofensivă în Transilvania şi a menţine în sud, pe linia Dunării, un număr redus de trupe care aveau şanse minore de a respinge un atac mai puternic îndreptat spre capitala ţării. În acest context, decizia prim-ministrului român, Ion I.C. Brătianu, a fost considerată o eroare politică şi strategică. Motivaţia prim-ministrului român a avut însă la bază atât o serie de factori politici – în primul rând, intrarea armatei române în Transilvania, dincolo de avantajele de ordin strategic, avea o valoare simbolică, prin aceea că exprima legitimarea aspiraţiilor româneşti de realizare a unităţii naţionale, recunoscută de către Antanta prin tratatul din vara anului 1916 –, dar şi consideraţii de ordin militar. (O analiză, din punct de vedere britanic, a campaniei armatei române în anii Primului Război Mondial a se vedea la W. M. Kirke, *An Outline of the Rumanian Campaign, 1916-1918*, în „The Journal of the Royal United Service Institution", vol. 69, No. 476, Feb./Nov. 1924, p. 617-646, şi Idem, *An Outline of the Rumanian Campaign, 1916-1918. Part II*, în „The Journal of the Royal United Service Institution", vol. 70, No. 476, Feb./Nov. 1925, p. 8-30.)

Dincolo de orice speculaţii cu privire la avantajele militare ale unei ofensive în Bulgaria, rămâne faptul că trupele anglo-franceze aflate sub comanda generalului Sarrail nu au fost în măsură să asigure presiunea necesară pe frontul de la Salonic, pe de o parte, iar Rusia nu a oferit sprijinul promis în Dobrogea, pe de altă parte. Atitudinea lipsită de loialitate a aliatului rus faţă de România a fost surprinsă şi de şeful Misiunii Militare Franceze, Henri Berthelot, în cursul întrevederii cu şeful Statului Major rus, Alekseev. Acesta din urmă considera „eexagerată lungimea graniţelor ce trebu apărate şi îmi spune că – nota generalul francez în jurnalul său, la 12 octombrie 1916 – armata română nu trebuie să conteze pe trupele ruse pentru a o ajuta pe toată această distanţă. A trimis deja câteva divizii care să-i ajute pe români împotriva bulgarilor. Nu poate face mai mult. Românii s-au angajat în război pe negândite şi prea târziu. Ar fi trebuit să intre în luptă în luna iulie. Acum nu au decât să se apere, iar, cu efectivele şi valoarea lor militară, nu există decât o singură linie de apărare posibilă: linia Siretului." (*A.N.I.C.*, fond Henri Berthelot, *Jurnal. Misiunea Franceză în România Aliată. 1917-1918, 1 octombrie 1916–5 mai 1919*, p. 10; adjunctul şefului Misiunii Militare Franceze a surprins şi el atitudinea nefavorabilă la adresa României atât a prim-ministrului rus, Sturmer, cât şi a şefului Stavka, Alekseev, spre deosebire de ţarul Nicolae al II-lea care a promis susţinerea armatei române, fără efect însă, Général Petin, *Le drame roumain 1916-1918*, Paris, Payot, 1932, p. 21-23). Uimit de afirmaţiile lui Alekseev, generalul Berthelot nota în continuare: „Sunt uşor stupefiat de această declaraţie şi nu mă pot abţine să nu spun că nu era cazul să insistăm ca România să vină alături de noi, dacă de la bun început o sfătuim să abandoneze Valahia, adică mai mult de jumătate din teritoriul ei.. [...] Am impresia că am fost atras într-un viespar. Ce comedie mi se joacă?" (*S.A.N.I.C.*, fond Henri Berthelot, *Jurnal*, p. 10-11.). Vezi şi General Henri Berthelot, *Memorii şi corespondenţă (1916-1918)*, Editura Militară, Bucureşti, 2013, p. 74-75.

că guvernul britanic a adoptat o strategie defensivă. Pentru Londra, România însemna o țară producătoare de petrol şi de cereale; valoarea ei militară era considerată mediocră. Din această dublă perspectivă, interesul Antantei nu consta – în percepția britanică – atât în atragerea României în război, cât mai ales în împiedicarea Germaniei de a deveni stăpâna resurselor petroliere şi cerealiere ale țării noastre.

Interesul Marii Britanii pentru intrarea în război a României a fost determinat de două împrejurări: a) ofensiva austro-ungară împotriva Serbiei, care a dus la colapsul acestei țări; b) puternica presiune germană pe frontul de vest, presiune care nu putea fi diminuată decât prin deschiderea unui front de operații în spațiul românesc.

În aceste două faze distincte – Serbia şi Franța –, Marea Britanie s-a implicat în eforturile diplomației franceze de a face din România un aliat al Antantei. Spre deosebire de Paris, mult mai implicat, mai ales, în 1916, în negocierile cu România şi mai interesat în slăbirea presiunii militare germane pe frontul de vest, Londra nu a recurs – deşi nu le-a dezavuat – la presiuni asupra guvernului român pentru a-i impune să declare război Puterilor Centrale.

În ultimă instanță, dincolo de orice tergiversări şi tensiuni, convergența de interese a fost hotărâtoare în încheierea alianței dintre Antanta şi România: cea dintâi avea nevoie de o acțiune/diversiune în flancul oriental al Puterilor Centrale, cea de a doua nu îşi putea desăvârşi idealul național decât beneficiind de concursul Antantei.

CAPITOLUL IV

REACŢIILE DIPLOMAŢIEI BRITANICE FAŢĂ DE PACEA SEPARATĂ DE LA BUCUREŞTI DIN 7 MAI 1918

Politica Marii Britanii faţă de poziţia României de a semna o pace separată, la sfârşitul anului 1917 şi începutul lui 1918, nu a stat în mod deosebit în atenţia cercetătorilor români sau străini. Încetarea operaţiunilor militare de către armata română, armistiţiul de la Focşani şi, ulterior, pacea de la Bucureşti au fost integrate cadrului mai larg al relaţiilor Antantei cu România, atitudinea Franţei ocupând de cele mai multe ori un loc central.

Opera clasică privind participarea României la Primul Război Mondial rămâne, până astăzi, lucrarea lui Constantin Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României. 1916-1919.*[675] În cadrul acestei sinteze remarcabile a celor mai importante evenimente politico-diplomatice şi militare din anii primei conflagraţii mondiale, autorul analizează cu un fin spirit critic locul şi rolul ţării noastre în desfăşurarea ostilităţilor pe frontul de est. Lucrarea ne oferă, de asemenea, o analiză interesantă a factorilor care au contribuit, la sfârşitul anului 1917 şi începutul lui 1918, la izolarea ţării noastre şi care au determinat, în cele din urmă, semnarea de către România a păcii de la Bucureşti. Constantin Kiriţescu a scos în evidenţă principalele argumente politice şi militare care au stat la baza acestei decizii a guvernului de la Bucureşti, cu implicaţii majore pentru soarta României. În opinia sa, aflată între o Germanie dornică să lichideze frontul ruso-român pentru a-şi putea concentra eforturile pe frontul pe Vest, în speranţa unei lovituri decisive, şi o Rusie bolşevică grăbită să încheie pacea separată pentru a se concentra asupra „frontului intern", România – lipsită de orice posibilitate de retragere şi a unui ajutor direct din partea Antantei – nu avea altă soluţie decât cea a unei păci separate.

Unul dintre istoricii străini care a adus importante contribuţii în acest domeniu a fost Glenn Torrey[676]. Preocupat de cadrul internaţional în care s-a produs încetarea operaţiunilor militare în estul Europei, el a abordat şi problema negocierilor şi a armistiţiului de la Focşani din 7–9 decembrie 1917. Astăzi, nu se mai poate scrie istoria războiului României pentru desăvârşirea unităţii naţionale fără utilizarea contribuţiilor istoricului american.

---

[675] Vol. I–III, ediţia a II-a, Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti, f.a.

[676] Glenn Torrey, *Romania and World War I*, The Center for Romanian Studies, Iaşi Oxford, Portland, 1998.

Atenția cercetătorilor s-a îndreptat cu precădere asupra aprinsei dezbateri dintre partizanii încheierii păcii separate şi cei ai continuării rezistenței, cu orice sacrificii, asupra argumentelor politice şi strategice avansate de cele două tabere. Poziția Marii Britanii a fost mai puțin studiată. Practic, nu dispunem de o investigație sistematică şi documentată asupra cristalizării politicii Marii Britanii față de România şi paşii acesteia către o pace separată, în prima parte a anului 1918. Această problemă a fost abordată în contextul mai larg al relațiilor româno-britanice în timpul Primului Război Mondial, fără a ocupa, însă, un rol central în analiza istorică. Ne referim aici la lucrările unor specialişti precum Valeriu Florin Dobrinescu[677] şi Tiberiu Velter[678], care au conturat principalele aspecte în relațiile politico-diplomatice, militare şi economice dintre România şi Marea Britanie şi interesul manifestat de aceasta din urmă față de zona Balcanilor şi a gurilor Dunării.

Bibliografia consacrată păcii de la Bucureşti a fost inaugurată de lucrarea lui D. Iancovici[679], care a făcut, „la cald", o analiză a acestui înrobitor tratat, subliniind, ceea ce credem că vom putea arăta în rândurile de mai jos, că poporul român nu s-a recunoscut în tratatul semnat de Guvernul Marghiloman. Scopul declarat al autorului era de a face cunoscute condițiile dure impuse României de Puterile Centrale prin tratatul din 7 mai 1918.

Mai recent, s-a remarcat contribuția lui George Cipăianu[680], care ne oferă o succintă şi interesantă analiză, pe baza documentelor diplomatice, a poziției contradictorii adoptate de Cabinetul de la Londra, inițial mai elastică decât cea a Franței, dar finalmente la fel de intransigentă în privința păcii separate de la Bucureşti.

În capitolul de față, am încercat să punem în lumină modul în care diplomația Marii Britanii a perceput încheierea unei păci separate de către România, desfăşurările de pe frontul românesc în contextul marii conflagrații mondiale.

IV.1. Criza politică din Rusia şi încetarea operațiunilor militare pe frontul românesc. Reacțiile diplomației britanice

Acțiunea militară a regatului român din vara anului 1916, aşteptată cu mult entuziasm de promotorii alianței României cu Antanta, s-a soldat cu un eşec. Aflată într-o situație gravă, prin pierderea a peste două treimi din teritoriul național, împreună cu Capitala țării, şi refugierea guvernului şi a familiei regale la Iaşi, dar şi a unei părți a populației în Moldova, România rezista cu toate forțele sale.

[677] Valeriu Florin Dobrinescu, *Relații româno-engleze (1914-1933)*, Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi, 1986.

[678] Tiberiu Velter, *Relațiile româno-britanice între anii 1914-1924*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000; Idem, *Albionul la Porțile Orientului. Repere diplomatice româno-britanice. 1914-1918*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.

[679] D. Iancovici, *La paix de Bucarest (7 mai 1918)*, Paris, Payot&Cie, 1918.

[680] George Cipăianu, *La răscruce (Toamna anului 1917 – Primăvara lui 1918). Marea Britanie şi încheierea de către România a unei păci separate*, Editura Cogito, Oradea, 1993.

Armata română, deşi cu o capacitate combativă scăzută, nu a putut fi eliminată de către austro-germani de pe frontul de est[681]. În acest context, s-a impus necesitatea constituirii unui guvern de coaliție, expresie a solidarității politice naționale în fața unor evenimente atât de delicate pentru însăşi existența statului român. Astfel, la 24 decembrie 1916 a fost format un nou guvern condus de Ion I. C. Brătianu, căruia i se alăturau conservator-democrații lui Take Ionescu, personalitate politică extrem de apreciată în cercurile politice aliate[682].

Reculul armatei române şi retragerea din Transilvania au provocat îngrijorare la Londra. În cazul în care Puterile Centrale şi-ar fi asigurat controlul asupra zonei petrolifere din zona Prahovei, acest lucru le-ar fi putut oferi un avantaj considerabil, mai ales în condițiile blocadei economice impuse de flota Marii Britanii. Într-un document din 26 octombrie 1916, înaintat Comitetului Imperial de Apărare, privind situația economică a Puterilor Centrale, se constata că „aparte de toate considerațiile militare şi politice, şi doar din punctul de vedere al aprovizionării Puterilor Centrale, şi, de asemenea, a Bulgariei şi Turciei [...], o ocupație permanentă a României se va dovedi un adevărat dezastru şi probabil va înlătura efectul blocadei noastre pentru cel puțin un an, chiar şi dacă nu o înfrânge întru totul"[683].

De asemenea, riscul ca rezervele de cereale ale regatului român să intre în posesia Germaniei era considerabil, apreciindu-se că acest lucru ar provoca „o diferență enormă" pentru inamic care ar fi evitat astfel problema aprovizionării[684]. În acest context, guvernul britanic a luat în considerare ideea distrugerii câmpurilor petrolifere româneşti, înainte ca acestea să fie utilizate în slujba industriei de război germane. Această misiune avea să fie încredințată locotenent-colonelului J. Norton-Griffiths, inginer militar. Aceasta s-a desfăşurat în condiții foarte riscante şi a făcut inutilizabile pentru cea mai mare parte a războiului rezervele de petrol ale României. Detaliile tehnice ale desfăşurării acțiunii de distrugere a

---

681 Tiberiu Velter, *Relațiile româno-britanice între anii 1914-1924...*, p. 84.

682 Evenimentele pe fronturile de război din Europa, deznodământul negativ al campaniei României din vara anului 1916, dar şi incapacitatea Aliaților de a înlătura rezistența germană în Vest au determinat importante schimbări în plan politic şi militar în grupul țărilor Antantei. La 9 decembrie 1916, la Londra, la fel ca la Bucureşti, a fost constituit un guvern de coaliție condus de liberalul David Lloyd-George. Această evoluție în planul politicii interne a Marii Britanii a marcat voința acestei țări de a impulsiona eforturile sale în vederea câştigării războiului, noul prim-ministru fiind preocupat şi de problemele balcanice.

683 *CAB 24/2*, Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 47-100, G 89, W. G. Max Muller, *The Economic Position in The Central Empires*, 26 October 1916, p. 2-3. Observații asemănătoare cu privire la consecințele negative, atât din punct de vedere militar, cât şi, mai ales, economic, pe care le-ar fi reprezentat ocuparea României de către Puterile Centrale au fost relevate şi de corespondentul ziarului „Times", Stanley Washburn, preluate de „Journal de Petrograd", la 21 octombrie 1916: „Ocuparea acestei țări de către Germani le-ar oferi puțuri de petrol, un ținut agricol plin de resurse care, într-o măsură importantă, ar neutraliza efectele blocadei britanice care începe să stânjenească Puterile Centrale. Cu gurile Dunării şi câmpiile fertile ale României în posesia inamicului, durata războiului ar fi în mod considerabil prelungită" (Biblioteca Națională a României, fond Brătianu, (IX/9-16) dosar 71, fila 34).

684 *Ibidem*, p. 3-4.

puţurilor petrolifere de la Târgovişte, Ochiuri Răsvad, Moreni, Filipeştii de Pădure, Ploieşti, Băicoi, Câmpina, Buştenari, Arbănaşi-Policiori, Berca, Buzău, Gura Ocniţei, Ţintea şi Monteoru au făcut obiectul unui raport detaliat[685].

Eventuala prăbuşire a României în faţa armatei Puterilor Centrale ar fi avut, în opinia unui ziarist, care semna sub pseudonimul Politicus, „consecinţe dintre cele mai serioase atât pentru românii înşişi, cât şi pentru Aliaţi[686]". Analizând poziţia României din punct de vedere economic, autorul aprecia că ocuparea acesteia de către Germania ar fi eliberat Puterile Centrale de presiunea exercitată de blocada economică britanică. Pe lângă faptul că Germania ar fi intrat în posesia recoltei anuale de grâne a României, la care s-ar fi adăugat stocurile deja acumulate, importantele câmpuri petrolifere din zona Prahovei s-ar fi aflat la dispoziţia economiei şi armatei germane.

O asemenea perspectivă era apreciată a fi pentru Antanta „un dezastru de cea mai mare magnitudine", anulând practic efectele blocadei instituite de Marea Britanie[687]. Din punct de vedere strategic, ocuparea României de către armatele Puterilor Centrale ar fi oferit acestora controlul deplin asupra Balcanilor, iar prin controlul navigaţiei pe Dunăre de la un capăt la celălalt, Germania şi-ar fi putut asigura dominaţia în Marea Neagră[688]. Prin scoaterea din acţiune a armatei române, care lupta în flancul şi în spatele forţelor bulgaro-germane de pe frontul de la Salonic, s-ar fi provocat abandonarea operaţiunilor aliate în Peninsula Balcanică[689].

Prăbuşirea României ar fi avut drept consecinţe nu numai pierderea posibilităţii pentru Aliaţi de a recuceri Balcanii, dar ar fi compromis şi poziţia Rusiei. În opinia autorului articolului, distrugerea armatei române ar fi avut consecinţe dintre cele mai nefavorabile atât din punct de vedere economic şi strategic, cât şi politic pentru poziţia Aliaţilor în război. Avertizând factorii politici de la Londra asupra responsabilităţii care le revenea în cazul prăbuşirii României sub forţa loviturilor armatelor Puterilor Centrale, autorul concluziona: „Am ajuns în mod evident la un moment dintre cele mai importante, probabil momentul decisiv al războiului"[690].

Stabilizarea frontului pe Carpaţi şi Siret a oferit însă României răgazul necesar pentru refacerea armatei. Aceasta a fost reorganizată cu sprijinul unei Misiuni Militare Franceze, conduse de generalul Henri Mathias Berthelot, care a sosit în ţară la 3/16 octombrie 1916[691]. Totodată, implicarea prim-ministrului britanic Lloyd-George în problemele balcanice s-a concretizat prin acordarea de către

[685] *CAB 24/6*, Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 1-100, GT 25, J. Norton Griffiths, *Report on the Destruction of Roumanian Oilfields*, 22 January 1917, p. 1-16.

[686] Politicus, *Will Rumania's Downfall Prolong the War Indefinitely?*, în „Current History" (New York), 5:4 (1917:Jan.), p. 645.

[687] *Ibidem*, p. 646-647.

[688] *Ibidem*, p. 647.

[689] *Ibidem*.

[690] *Ibidem*.

[691] Despre activitatea Misiunii Franceze, o importantă contribuţie a adus Constantin I. Stan, *Henri M. Berthelot şi românii*, Editura Paideia, Bucureşti, 2008.

guvernul britanic a unui nou credit de război în valoare de 40 de milioane lire sterline. De altfel, Lloyd-George aprecia pe deplin valoarea militară a României, considerată „un aliat important" pentru care se vor face „toate eforturile pentru a-l ajuta eficace, mai ales prin mijloacele de a primi muniții"[692].

La 4 ianuarie 1917, generalul-maior F.B. Maurice, directorul Operațiunilor Militare, a raportat la *War Cabinet* probabila evacuare a Dobrogei de către armata româno-rusă[693]. Retragerea forțelor româno-ruse din Dobrogea ar fi permis Puterilor Centrale eliberarea unor trupe din acest teatru de război pentru operațiunile din Macedonia. Cu toate acestea, generalul Maurice considera mai plauzibile traversarea malului stâng al Dunării de către trupele inamice și continuarea presiunii asupra României cu scopul de a preveni formarea unei linii de apărare pe Siret[694]. În acest context, Cabinetul de Război a fost informat de serviciul britanic de informații că Germania a retras de pe frontul român două divizii, fără a se putea stabili însă, în acel moment, dacă acestea urmau să fie transferate pe alte teatre de operațiuni[695]. Tot în această perioadă, directorul Operațiunilor Militare a anunțat Cabinetul de la Londra despre „eșecul complet al tentativei armatei bulgare de a trece brațul Sfântul Gheorghe al Dunării"[696].

Pentru a veni în sprijinul României care a solicitat, prin intermediul lui Nicolae Mișu, acordarea unui împrumut de 40 000 000 de lire sterline de la Trezoreria Marii Britanii, refuzat de această instituție, Cabinetul de Război a supus analizei, la 25 ianuarie 1917, acest subiect[697]. În urma discuțiilor cu reprezentanții Trezoreriei și ai *Foreign Office*-ului, membrii Cabinetului de Război au decis să se acorde României „un tratament generos în această problemă", urmând ca Trezoreria să primească autorizația de a pune la dispoziția guvernului condus de Ion I.C. Brătianu „credite suficiente [...], în limite rezonabile, cu scopul de a duce mai departe războiul"[698].

Atașatul militar al Marii Britanii în România a transmis Cabinetului de Război, la 26 martie 1917, informații de natură a provoca îngrijorare la Londra cu privire la situația politică din România, angrenată în efortul comun de război al Aliaților împotriva Puterilor Centrale. Astfel, acesta era la curent cu „o anumită nemulțumire printre ofițerii români îndreptată împotriva regelui și a guvernului actual"[699]. Mai mult, atașatul militar britanic a constatat existența unor eforturi în vederea discreditării atât a regelui Ferdinand, cât și a prim-ministrului, Ion I.C.

---

692 *Arhivele Diplomatice*, fond 71/1914, E2, partea a II-a, vol. 29, f. 374.

693 *CAB 23/1*, Minutes Piece Nos. 1 – 82, WC 27, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, 4 January 1917, fila 1.

694 *Ibidem.*

695 *CAB 23/1*, Minutes Piece Nos. 1–82, WC 41, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, 23 January 1917, fila 1.

696 *Ibidem*, WC 44, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, 25 January 1917, fila 1.

697 *Ibidem*, f. 4.

698 *Ibidem.*

699 *CAB 24/9*, Piece Papers nos. 301-400, *GT 333, Situation in Roumania. Telegram from M.A. in Roumania to C.I.G.S.*, 26 March 1917, fila 176.

Brătianu, vizând în acelaşi timp „creşterea prestigiului generalului Averescu"[700]. În opinia sa, generalul român nu era altceva decât „o unealtă în mâna unei clici politice, al cărei lider nominal este d-l Take Ionescu"[701]. Analizând potenţialul politic al generalului Alexandru Averescu, „ale cărui calităţi au fost supraapreciate din raţiuni politice", ataşatul militar britanic era de părere că acesta „s-a lansat într-o acţiune pe care este incapabil să o conducă şi ale cărei consecinţe vor fi dezastruoase"[702].

Continuând observaţiile sale cu privire la situaţia politică din România, a cărei stabilitate era necesară susţinerii pe mai departe a efortului de război alături de Aliaţi, ataşatul militar aprecia că poziţia regelui Ferdinand este „foarte dificilă", evenimentele produse recent în Rusia contribuind la descurajarea monarhului român[703]. În acest context, el îndemna guvernul de la Londra să transmită semnale prin care să exprime simpatia sa faţă de regele Ferdinand şi guvernul condus de Ion I.C. Brătianu, sugerând, totodată, acordarea unei înalte decoraţii generalului Prezan[704]. În raportul său, transmis la *War Cabinet*, ataşatul militar britanic îl caracteriza pe generalul Prezan ca „unul dintre cei mai capabili dintre generalii români", considerat a fi, în plus, un „om loial şi onest"[705].

În ciuda marilor dificultăţi, eforturile de reorganizare a armatei române au condus în vara anului 1917 la victoriile strălucite de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. Sforţările armatelor austro-germane de a scoate România din război s-au lovit de rezistenţa dârză a trupelor române. Prim-ministrul britanic, Lloyd George, trimitea, la 26 august 1917, un mesaj lui Ion I.C. Brătianu în care transmitea admiraţia guvernului de la Londra faţă de „curajul eroic şi rezistenţa arătată de poporul român pe durata unui an de încercări aproape fără precedent". Lloyd George sublinia: „Declarându-se împotriva Puterilor Centrale, România s-a alăturat cauzei libertăţii împotriva autocraţiei şi a dreptului împotriva celui puternic. [...] Recrearea armatei sale şi rezistenţa încăpăţânată şi de nepreţuit care se face acum simţită împotriva inamicului în condiţii de dificultate excepţională sunt un exemplu măreţ al puterii pe care libertatea o inspiră la un popor liber"[706].

Principala forţă militară care putea susţine România pe frontul de est era Rusia, aliata sa. Poziţia armatei române a fost profund afectată de atitudinea trupelor ruse în decursul primăverii, verii şi toamnei anului 1917[707]. Revoluţia declanşată la 3 martie 1917 în Rusia a condus la o continuă dezagregare a instituţiilor civile şi militare ale statului rus. Mai mult, starea de spirit, moralul şi, în ultimă instanţă, combativitatea armatei au intrat într-un proces de disoluţie. În această

[700] *Ibidem.*
[701] *Ibidem.*
[702] *Ibidem.*
[703] *Ibidem.*
[704] *Ibidem.*
[705] *Ibidem.*
[706] *CAB 24/144*, Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Nos. 26-60, W. Ormsby-Gore, *Eastern Report No. 31*, 29 August 1917, p. 3-4.
[707] George Cipăianu, *op.cit.*, p. 57.

situație, victoriile armatei române nu au putut fi valorificate, ofensiva rusă din Galiția transformându-se într-un eşec în lipsa entuziasmului necesar al trupelor ruse. Descompunerea constantă a armatei ruse pe frontul de est şi imposibilitatea practică de a mai conta pe sprijinul acesteia au reprezentat pentru România o grea lovitură. Extinderea liniei de front a armatei române făcea dificilă continuarea războiului în bune condiții, cu atât mai mult cu cât prăbuşirea frontului rusesc era dublată de anarhie şi ostilitatea fățişă față de foştii aliați, a trupelor ruse aflate în retragere.

Situația instabilă din Rusia, cu consecințe negative asupra efortului comun al Aliaților în lupta împotriva Puterilor Centrale prin diminuarea capacității combative a armatei ruse, a determinat întocmirea, în cadrul *War Office*, a unei analize amănunțite, la 20 mai 1917, a perspectivelor pe frontul de est[708]. Leo Amery, autorul memorandumului, aprecia că, în ciuda ameliorării situației politice din Petrograd, forțele politice din Rusia vor fi preocupate, până la sfârşitul războiului, de problemele constituționale şi sociale. Leo Amery avertiza *War Office* că, deşi era puțin probabil ca Rusia să iasă cu totul din război, Aliații occidentali nu se mai pot baza pe o cooperare militară efectivă din partea acesteia[709]. Ofițer de informații în Balcani, Leo Amery lua în calcul posibilitatea ca Rusia să încheie pace separată cu Puterile Centrale, pentru a-şi putea concentra atenția asupra „frontului intern". Cu toate acestea, Rusia putea rămâne în continuare un factor „de o anumită utilitate" până la încheierea războiului[710].

În acest context, importanța menținerii combativității României pe frontul de est a fost apreciată la adevărata sa dimensiune. Continuarea efortului de război al statului român era considerată la Londra ca esențială pentru împiedicarea Puterilor Centrale de a elibera o parte a forțelor sale de pe acest teatru de război şi a le direcționa spre vest, unde ar fi putut exercita o presiune şi mai mare asupra armatelor aliate. Sir Edward Carson informa Cabinetul de Război, într-un memorandum din 18 octombrie 1917, despre situația din România, caracterizată ca „unul dintre rezultatele cele mai deplorabile ale colapsului rus"[711]. Acesta remarca dificultatea acordării de către Marea Britanie a unui sprijin material României din cauza poziției sale geografice. Sir Edward Carson considera necesară încurajarea poporului român pentru continuarea rezistenței sale în fața inamicului. El constata, totodată, lipsa unei propagande britanice în România, apreciind că „Misiunea Franceză a generalului Berthelot a plasat Franța [...] într-o lumină mai favorabilă în ochii românilor decât noi". Prin urmare, acesta propunea trimiterea unei Misiuni Britanice în România. Obiectivele unei asemenea misiuni trebuiau

---

[708] CAB 24/14, Papers nos. 801-900, L.S. Amery, *The Russian Situation and its Consequences*, 20 May 1917, p. 1-9.

[709] *Ibidem*, p. 1.

[710] *Ibidem*.

[711] *CAB 24/29*, Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 2301-2400, GT 2332, Edward Carson, *Proposed Mission to Roumania*, 18 October 1917, p. 1.

să fie următoarele: o dovadă a simpatiei Marii Britanii față de România și un motiv de încurajare a rezistenței în fața Puterilor Centrale; protejarea intereselor britanice; organizarea propagandei britanice în România; stabilirea în țara noastră a unei organizații similare Societății Anglo-Române, cu scopul cooperării între acestea pentru dinamizarea bunele relații dintre cele două state; strângerea de informații în vederea identificării celor mai bune mijloace de acordare a asistenței economice României, precum și încurajarea relațiilor comerciale româno-britanice în viitor[712].

Sir Edward Carson susținea aprobarea de către guvernul britanic a trimiterii unei Misiuni Britanice la Iași, relevând „importanța (faptului – *n.n.*) de a oferi românilor o demonstrație vizibilă a solicitudinii noastre față de securitatea lor și hotărârea noastră ca integritatea și independența lor să fie restaurate, cu întreaga reparație pentru greutățile pe care le-au suferit [...], în special din cauza destinului care s-a abătut până acum asupra statelor mici care s-au alăturat Aliaților și a declarațiilor repetate că protejarea acestor state mici este unul dintre obiectivele noastre de război esențiale"[713]. Într-o notă pe marginea documentului întocmit de Sir Edward Carson, Lordul Milner constata: „Românii sunt foarte descurajați acum. Una din cauzele descurajării lor este aceea că ei cred că au fost uitați de aliații lor vestici sau, în orice caz, de Anglia"[714]. În opinia sa, rolul Misiunii Britanice nu se rezuma la exprimarea unei simpatii „pur platonice". Lordul Milner considera că „facem – în condițiile unor mari dificultăți și dezavantaje enorme, din cauza distanței și a comunicațiilor mizerabile – tot ceea ce putem. Dacă este doar pentru a ajuta România să înțeleagă asta și disponibilitatea noastră și, de asemenea, a găsi, așa cum s-ar putea să reușească, că sunt și alte căi de a-i ajuta pe care nu le-am întrevăzut, cred că Misiunea ar fi bună"[715].

Lovitura de stat bolșevică din 7 noiembrie 1917 a accentuat poziția dificilă a României. Noua putere instalată la Petrograd a emis chiar a doua zi „Decretul asupra păcii", prin care Rusia propunea tuturor țărilor beligerante încheierea imediată a unui armistițiu cu o durată de cel puțin trei luni, ca o primă măsură necesară începerii tratativelor de pace. Nicolae Iorga nota, cu acest prilej, în jurnalul său personal: „Denize (medicul reginei Maria – *n.n.*) îmi aduce vestea [...] că maximaliștii (bolșevicii – *n.n.*) sunt stăpâni la Petrograd unde, în afară de Cherenschi, care a fugit, miniștrii sunt arestați. Știrea se adeverește [...]. Sosește telegrama «Guvernul militar revoluționar» al Sovietelor care cere «pace democratică imediată» și «imediata împărțire a pământurilor», dând pe ofițeri supt stricta supraveghere a soldaților și declarând «criminal» pe cine nu li va comunica acest act"[716]. În aceeași zi, Iorga mai nota în jurnalul său un episod semnificativ:

[712] *Ibidem.*
[713] *Ibidem*, p. 2.
[714] *Ibidem*, p. 3.
[715] *Ibidem.*
[716] Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. I, Editura „Națională", S. Ciornei, București, f.a., p. 156.

„Într-un tren, în faţa cuiva care ştie ruseşte, doi ofiţeri ruşi au recunoscut că ai lor sunt cauza tuturor nenorocirilor noastre şi că «ar merita să-i scuipăm în faţă»"[717]. Cei doi ofiţeri exprimau într-o perfectă sinceritate o dureroasă realitate: România, care izbutise să redreseze situaţia militară (Mărăşti) şi să împiedice scoaterea ei din război prin oprirea atacurilor Puterilor Centrale (Mărăşeşti, Oituz), se vedea acum într-o situaţie fără ieşire din cauza defecţiunii ruse[718].

La 5 decembrie 1917, Rusia sovietică a încheiat, la Brest-Litovsk, armistiţiul cu Germania[719]. Încheierea armistiţiului ruso-german şi perspectiva ca şi România să înceteze în acelaşi fel operaţiunile militare au determinat reacţia imediată a Aliaţilor.

Georges Clémenceau, devenit şeful guvernului francez la 15 noiembrie 1917, îngrijorat de evoluţia evenimentelor pe frontul oriental, considera că „dacă evenimentele fac inevitabilă abandonarea temporară a teritoriului român, *armata română va trebui să-şi continue lupta în Basarabia şi în zona Doneţului, să întărească aici acel nucleu de forţe pe care autoritatea unor condamnaţi cum este Kaledin le menţine sub ordine şi să le aducă un sprijin care poate fi decisiv pentru destinele României*"[720]. Trebuie spus că, supraapreciată ca forţă combativă, armata lui Kaledin nu era în măsură nici să reziste bolşevicilor, nici să creeze un front antigerman. În dubla sa calitate de premier şi de ministru de război, Clémenceau a dat dispoziţie generalului H. Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze în România, să pună în aplicare această formulă.

Oricât de disciplinat şi de devotat intereselor ţării sale era generalul Berthelot, contactul cu realităţile locale îi arătau că dorinţa lui Clémenceau[721] era irealizabilă. El l-a avertizat pe prim-ministru că prima condiţie pentru înfăptuirea planului propus era existenţa a cel puţin câtorva unităţi ruse, dincolo de Prut, necontaminate de microbul revoluţiei; totodată, el atrăgea atenţia asupra condiţiilor climaterice (începutul iernii), starea deplorabilă a căilor de comunicaţie, absenţa depozitelor de aprovizionare, mediul ostil, guvernat de propaganda revoluţionară atât în rândul militarilor ruşi, cât şi al populaţiei civile şi posibilele defecţiuni din

---

[717] *Ibidem.*

[718] O privire înnoitoare asupra campaniei armatei române din 1917 a se vedea la Glenn Torrey, *The Redemption of an Army: The Roumanian Campaign of 1917* în *Romania and World War I*, p. 269 şi urm.

[719] Despre consecinţele defecţiunii ruse a se vedea Sorina Lacovei, *The Implications of Brest-Litovsk Peace over Romania* în *La Romanie dans la Grande Guerre*, ouvrage edité par Dumitru Ivănescu et Sorin D. Ivănescu, Editura Junimea, Iaşi, 2005, p. 73-84.

[720] *S.A.N.I.C.*, fond Henri Berthelot, *Jurnal...*, p. 178.

[721] Pentru Clémenceau, obsedat de situaţia de pe frontul de vest – considerat cel decisiv – şi de hotărârea de a duce războiul până la victoria finală („je fais la guerre" proclamase el din momentul în care preluase şefia guvernului), argumentele fie româneşti, fie franceze (ale generalului Berthelot), conducând la concluzia că România nu mai era în măsură să continue efortul militar, nu aveau valoare. El a mers cu escaladarea ameninţărilor până la afirmaţia că, dacă România avea să înceteze lupta alături de Antanta, ea avea „să-şi sacrifice viitorul", adică să piardă recunoaşterea revendicărilor sale recunoscute de Aliaţi prin tratatul din 1916.

rândul militarilor români[722] (ultima temere era lipsită de temei, având în vedere conduita de până atunci a soldaţilor şi ofiţerilor români).

Poziţia „Tigrului" punea în mare dificultate guvernul român. La Iaşi, Ion I.C. Brătianu înţelegea că armata română îşi făcuse cu prisosinţă datoria şi că momentul armistiţiului – oricât de dureros – se apropia inexorabil. Cu gândul, evident, şi la propria poziţie politică, el ar fi dorit ca militarii să fie cei dintâi care să rostească cuvântul temut: „armistiţiu". La rândul lor, înalţii comandanţi militari se temeau să nu fie acuzaţi, mai târziu, de slăbiciune şi, în consecinţă, treceau oamenilor politici decizia de a pune capăt luptei. Consfătuirile iniţiate de Ion I.C. Brătianu pentru a obţine un aviz favorabil din partea generalilor şi la care ar fi fost asociat şi generalul Berthelot nu au dus la o decizie clară şi fermă în privinţa armistiţiului[723].

La 6 decembrie 1917, ministrul României la Paris, Victor Antonescu, îi telegrafia prim-ministrului, transmiţându-i poziţia guvernului francez: „Ei sunt unanimi în a declara că armistiţiul lui Şcerbacev este capitulare deghizată şi că nu poate admite cu niciun preţ capitularea armatei române..."[724]. La 26 noiembrie/9 decembrie 1917, România a încheiat cu Puterile Centrale armistiţiul de la Focşani, ca urmare a condiţiilor militare survenite în urma armistiţiului ruso-german de la Brest-Litovsk din 22 noiembrie/5 decembrie 1917.

Poziţia Marii Britanii faţă de eventualitatea ieşirii României din război, care se prefigura, poate fi analizată prin prisma a două obiective ale guvernului de la Londra: a) existenţa unui front la est de Carpaţi care să reţină cât mai multe trupe germane pentru a slăbi presiunea pe frontul de vest (obiectiv comun cu Franţa şi Italia); b) dorinţa Cabinetului britanic de a se elibera de obligaţiile asumate prin tratatul cu România din 1916, prin a cărui aplicare s-ar fi ajuns la destrămarea Austro-Ungariei. În toată această perioadă, prin politica lor faţă de guvernul de la Bucureşti, Marea Britanie şi Franţa au avut aceleaşi obiective în atitudinea faţă de România, dar trebuie subliniat faptul că Marea Britanie a adoptat o poziţie mai flexibilă decât Franţa.

De altfel, din telegrama ministrului român la Londra din 24 decembrie 1917 reieşea foarte clar că în Marea Britanie „se manifestă... mai multă rezervă [în exprimarea opiniilor] decât din partea guvernului francez, căruia i se lasă toată iniţiativa"[725]. „Defavorabil surprins"[726] de decizia României – aşa cum a arătat Nicolae Mişu în documentul menţionat anterior –, guvernul de la Londra a trans-

[722] Glenn Torrey, *Henri Mathias Berthelot: Soldier of France, Defender of Romania*, Center for Romanian Studies, 2001, p. 207. A se vedea şi *General Henri Berthelot. Memorii şi corespondenţă (1916–1919)*, Editura Militară, Bucureşti, 2012, p. 264 şi urm.

[723] Idem, *Romania Leaves the War: the Decision to Sign an Armistice, December 1917*, în *Romania and World I*, p. 295.

[724] *Arhivele Diplomatice*, fond 71/1914, E2, partea a II-a, vol. 50, fila 5.

[725] *Ibidem*, p. 83 – Telegrama din 11/24 dec. 1917, trimisă de Nicolae Mişu, ministrul român la Londra.

[726] *Ibidem*.

mis la Iaşi faptul că înțelege dificultatea situației țării şi „necesitatea inexorabilă de a semna armistițiul"[727], diplomatul român fiind chiar rugat „să asigure România de întreaga simpatie"[728] a Angliei.

La 21 decembrie 1917, Ion I.C. Brătianu îi scria de la Iaşi lui Nicolae Mişu, ministrul României la Londra, informându-l despre evoluția tot mai defavorabilă a evenimentelor politice şi militare pe frontul de est. Prim-ministrul avertiza asupra dificultăților pe care le întâmpina armata română, lipsită de aprovizionare, confruntată cu actele devastatoare ale bandelor ruse, dar reafirma cu tărie hotărârea guvernului român de a rămâne solidar cu Aliații până la capăt[729]. Într-o telegramă trimisă în cursul aceleiaşi zile, Ion I. C. Brătianu atrăgea atenția asupra faptului că „România nu poate continua lupta singură, privată de proviziile care îi vin din Rusia, de artileria rusă care a sprijinit până acum o anumită parte a infanteriei noastre şi lipsită de singura ei cale de comunicație cu Aliații. [...] Politica pe care guvernul român înțelege să o ducă, de comun acord cu aliații săi, constă în a câştiga timp pentru a permite acestora să facă toate eforturile pentru a împiedica dezastrul rusesc"[730]. În acest scop, Ionel Brătianu considera ca fiind absolut necesară „[...] o încredere nelimitată şi fără condiții din partea guvernelor aliate [...] în loialitatea şi capacitatea sa în fața nenorocirii şi a trădării"[731].

Cunoscând situația la fața locului şi apreciind la adevărata sa valoare importanța României ca factor militar pentru menținerea frontului oriental, ministrul României la Iaşi, contele de Saint-Aulaire, prevenea guvernul francez asupra faptului că „România cu armata intactă fiind singura bază a întregii reorganizări în porțiunea meridională, soarta tuturor fronturilor orientale se joacă în acest moment aici"[732].

Ieşirea din luptă a Rusiei atrăgea după sine izolarea completă a României şi, ca o consecință directă, eliminarea ultimei rezistențe pe frontul de est reprezentată de armata română. Acest lucru a determinat, atât la Paris, cât şi la Londra, adoptarea unei poziții mai energice[733]. Astfel, guvernul de la Paris considera că se impunea susținerea tuturor eforturilor vizând evitarea încheierii de către România a unei păci separate cu Puterile Centrale, avertizând guvernul de la Bucureşti asupra faptului că Franța „nu îşi va da sub nicio formă consimțământul pentru o pace încheiată legal de către regele actual şi un guvern numit de el, şi este de prevăzut că Aliații nu ar aproba nici ei o asemenea procedură"[734]. Documentul la care facem referire – este vorba de telegrama lui Stéphen Pichon, ministrul de externe

[727] *Ibidem.*

[728] *Ibidem.*

[729] *S.A.N.I.C.*, Colecția Microfilme Anglia, Rola 389, c. 110.

[730] *Ibidem*, c.111.

[731] *Ibidem*, c. 112

[732] *1918 la români...*, vol. II, p. 1043 – Telegrama din 20 dec./2 ian. 1918 a contelui de Saint-Aulaire către ministrul de externe al Franței.

[733] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994, p. 19.

[734] *S.A.N.I.C.*, Colecția Microfilme Anglia, Rola 389, c. 125.

al Franței adresată guvernului de la Iaşi în ziua de 4 ianuarie 1918 – întrevedea însă şi eventualitatea unei păci „nelegale", încheiată de un guvern instalat de Germania, „după ce familia regală şi guvernul ar fi părăsit țara în prealabil, după ce ar fi făcut dispozițiile necesare pentru a salva armata română pe teritoriul Rusiei de Sud"[735]. Doar în aceste condiții în care „România ar fi rămas fidelă Aliaților", aceştia „ar fi în situația de a-i da în decursul conferinței de pace definitivă tot ajutorul pentru a obține revizuirea acestei păci provizorii şi pentru a asigura României condițiile la care ea ar avea dreptul"[736].

Mai optimist asupra situației militare a României, generalul francez Henri Berthelot – aşa cum reiese din telegrama ministrului Marii Britanii la Iaşi, Sir George Barclay, transmisă la *Foreign Office* – aprecia că „ne mai putem menține în România până la sfârşitul lui aprilie, chiar dacă ruşii bolşevici se retrag"[737], apreciere împărtăşită şi de reprezentantul Angliei la Iaşi.

Temerile României în ceea ce priveşte poziția guvernului britanic au fost puternic alimentate de ştirea discursului prim-ministrului Lloyd George, ținut cu ocazia întrunirii sindicatelor la 5 ianuarie 1918, potrivit căreia „guvernul Majestății Sale nu dorea dezmembrarea Austro-Ungariei, [...] el dorea doar să vadă mai multă libertate (între – *n.n.*) diferitele rase din care se compune acea putere" şi, totodată, că „având în vedere defecțiunea Rusiei, angajamentele noastre cu Aliații trebuie revizuite"[738].

Referindu-se la reacția lui Ion I. C. Brătianu, ministrul Marii Britanii la Iaşi, Sir George Barclay, sublinia în telegrama sa trimisă la *Foreign Office* la 8 ianuarie 1918 preocuparea prim-ministrului român, în eventualitatea încheierii de către România a unei păci separate, de a obține consimțământul Aliaților şi, de asemenea, recunoaşterea din partea acestora a îndeplinirii de către țara noastră a angajamentelor asumate în vara anului 1916 şi, în consecință, „răsplata cuvenită la Conferința de Pace"[739].

Un document întocmit la *Foreign Office* în această perioadă, dar care nu a fost transmis la Iaşi, al cărui conținut şi, mai ales, ale cărui semnificații, merită – credem noi – toată atenția, este relevant pentru a demonstra modul în care era concepută politica Marii Britanii față de România în această fază a războiului. Astfel, după ce se atrăgea atenția că „versiunea primită de la Paris de d-l Brătianu a omis pasajul real, în care se făcea referință cu simpatie la revendicările româneşti", impunându-se risipirea oricăror temeri ale guvernului român, autorul documentului – este vorba, probabil, în opinia istoricului clujean George Cipăianu, de Lordul Hardinge of Penshurst – era convins că „atât d-l Brătianu, cât şi Sir G. Barclay speră că dacă România rezistă destul de mult timp pentru a dovedi că numai forța majoră a obligat-o să cedeze, atunci ea poate susține că a dus la înde-

[735] *Ibidem.*
[736] *Ibidem.*
[737] *Ibidem*, c. 153.
[738] *Ibidem*, c 166.
[739] *Ibidem.*

plinire spiritul Tratatului din august 1916 şi că Aliații, din partea lor, sunt obligați să înfăptuiască clauza conform căreia vor asigura o imensă creştere teritorială pentru România în Transilvania, Galiția şi Banat"[740]. Diplomatul englez considera că era absolut necesar ca Sir George Barclay să fie informat cu claritate asupra poziției Marii Britanii în această problemă care nu putea lăsa niciun loc de interpretare: „Dacă România încheie pace, *chiar şi cu consimțământul nostru,* Tratatul din 1916 va deveni, *ipso facto,* nul"[741]. Un avertisment care, fără a fi „o amenințare față de România", trebuia să fie „o simplă precauțiune destinată să ne protejeze împotriva riscului de abuz de încredere"[742].

Referitor la relațiile dintre *Foreign Office* şi reprezentantul său la Iaşi, Sir George Barclay, trebuie evidențiat faptul că, de foarte multe ori, aşa cum însuşi acesta din urmă atrăgea de multe ori atenția, ministrul Marii Britanii nu era informat asupra intențiilor reale ale cabinetului de la Londra şi, totodată, nu dispunea mereu, spre deosebire de colegul său francez, contele de Saint-Aulaire, de instrucțiuni precise care i-ar fi permis să exprime cu claritate poziția țării sale. De altfel, parcurgerea telegramelor trimise de la Iaşi de către acesta este relevantă, fiind evidentă dificultatea reprezentantului Marii Britanii de a-şi desfăşura, în anumite situații, activitatea.

Deşi a respectat cu fidelitate indicațiile trimise de la *Foreign Office,* Sir George Barclay a insistat în discuțiile purtate cu prim-ministrul, Ion I.C. Brătianu, asupra „importanței vitale a rezistenței României până la sfârşit". „Sprijinul neîngrădit al Antantei la pacea generală" era condiționat de neîncheierea de către România a unei păci separate. Ministrul Marii Britanii a înțeles însă situația grea a țării noastre şi nu s-a ferit să atragă atenția la Londra, într-o telegramă din 14 ianuarie 1918, că în condițiile în care prim-ministrul român îşi exprimase convingerea că „[...] dacă rezistența devine cu desăvârşire imposibilă, el ar prefera o pace semnată de suveranul actual şi de guvernul legal ocupării României de către germani", „nu mai sunt suficiente niciun fel de promisiuni ori declarații. Este nevoie de fapte autentice, cum ar fi sosirea imediată a diviziilor cehe de la Kiev şi înrolarea în continuare a altor unități cehe, precum şi trimiterea contingentelor sârbeşti din Rusia în Basarabia, pentru paza căilor ferate şi asigurarea transportului proviziilor"[743]. Este demn de evidențiat că la Londra observațiile reprezentantului său la Iaşi, exprimând „situația gravă a României, aşa cum ne apare ea la fața locului"[744], au fost considerate ca exprimând o „oarecare simpatie" a acestuia față de politica lui I.I.C. Brătianu[745].

La *Foreign Office* se aprecia că „ar fi o greşeală a se da guvernului român, sau lui Sir G. Barclay, vreun motiv fără rost pentru a spera că noi vom menți-

[740] *Ibidem,* c. 160-161.
[741] *Ibidem.*
[742] *Ibidem.*
[743] *Ibidem,* c.190.
[744] *Ibidem,* c. 191.
[745] *Ibidem,* c. 163.

ne tratatul românesc atât timp cât România face pace numai cu consimţământul nostru. Tare mă tem că politica domnului Brătianu, pentru care Sir G. Barclay are o oarecare simpatie, este de a rezista până când situaţia va deveni efectiv imposibilă, ca după aceea să ne întrebe dacă pot încheia pace. Dacă până atunci armata română este încercuită şi Ucraina şi Rusia de Sud-Est se va fi prăbuşit, nu putem să spunem decât da. Brătianu se va strădui să facă din acest consimţământ o eliberare a românilor de obligaţiile lor din tratat, menţinând în acelaşi timp pe cele ale Aliaţilor"[746].

Indicaţia transmisă de către *Foreign Office* lui Sir George Barclay de a informa guvernul de la Iaşi că respectarea angajamentelor asumate de către Marea Britanie faţă de România prin tratatul de alianţă din august 1916 este condiţionată de continuarea rezistenţei împotriva Puterilor Centrale, a fost apreciată de acesta ca fiind inoportună. Sir George Barclay a solicitat aprobarea guvernului său de a omite paragraful privind această condiţionare care ar fi provocat „o impresie deplorabilă", fiind totodată de părere că „acesta va putea precipita lucrurile şi exaspera pe prim-ministrul, şi chiar şi pe rege, în măsura în care să-i arunce de îndată în braţele germanilor"[747].

Dezavuând opinia ministrului său la Iaşi, care „nu a înţeles pe deplin punctul nostru de vedere", poziţia *Foreign Office*-ului era categorică în privinţa unei păci separate care ar fi fost încheiată de către România: „simplul fapt că *noi ne-am da consimţământul* României să încheie pace separată, nu înseamnă că rămânem angajaţi prin Tratatul din 1916"[748]. Urmărind realizarea propriilor interese, politica Marii Britanii nu ţinea cont de situaţia dificilă a României şi imposibilitatea continuării de către aceasta a rezistenţei de una singură. Era clar astfel că, dacă România încheia o pace separată cu Puterile Centrale, acesta ar fi reprezentat pretextul convenabil pentru guvernul de la Londra de a se debarasa de obligaţiile contractate faţă de mai micul său aliat. Nu se ţinea cont de sacrificiile imense făcute de ţara noastră pe frontul de luptă şi nici de faptul că înşişi Aliaţii nu şi-au respectat, de la bun început, decât în mică măsură, angajamentele luate faţă de România. Mai mult, la *Foreign Office* se exprima opinia conform căreia: „Domnul Brătianu a manevrat în mod evident, pentru a-i pune pe Aliaţi în greaua situaţie de a trebui să consimtă cu o pace separată", considerându-se că „[...] ar trebui să arătăm cu toată claritatea că un asemenea consimţământ nu ne angajează".[749]

O analiză a politicii prim-ministrului român, Ion I.C. Brătianu, scoate în evidenţă preocuparea acestuia ca, în cazul în care România ar fi fost obligată să încheie o pace separată – posibilitate pe care o întrevedea ca tot mai evidentă în condiţiile în care armata română nu mai putea continua mult timp rezistenţa fără a atrage după sine înfrângerea totală, ocuparea Moldovei, îndepărtarea regelui Ferdinand de la tron şi formarea unui guvern supus în totalitate germanilor –,

---

[746] *Ibidem*, c. 163-164.
[747] *Ibidem*, c. 238.
[748] *Ibidem*, c. 236.
[749] *Ibidem*.

interesele României la viitoarea conferință de pace să nu fie afectate iar Aliații să își onoreze obligațiile stabilite în 1916. Indicațiile transmise de Ion I.C. Brătianu lui Nicolae Mişu converg în acest sens, omul politic român cerându-i ministrului său la Londra să explice la *Foreign Office* situația dificilă a României.

În raportul său săptămânal despre România, Walter Hines Page, ambasadorul Statelor Unite la Londra, sintetiza evenimentele de pe frontul oriental, comentând acordul dat de România pentru un armistițiu general cu Germania, „deoarece având în vedere prezența unui număr de aproape un milion de soldați ruşi în România, orice altă acțiune ar fi fost imposibilă". În opinia diplomatului american, România avea două opțiuni: „1. Să își modeleze politica externă după aceea a guvernului din Petrograd. 2. Să se pregătească pentru o ciocnire inevitabilă cu el"[750]. Analist fin al situației de pe frontul oriental, același diplomat conchidea: „Dacă Rusia declară pace separată, România va fi în întregime izolată. Dacă totuşi Ucraina va refuza să încheie pace, România ar urma aceeaşi cale, dar dacă Ucraina se alătură restului Rusiei în încheierea unei păci separate, România va fi obligată sau să-i urmeze exemplul, sau să-şi retragă armatele în teritoriul căzăcesc, în care caz ea ar fi în aceeaşi situație cu Serbia [...]"[751].

În cursul lunii ianuarie a anului 1918, relațiile României cu puterea bolşevică de la Petrograd s-au deteriorat continuu, culminând cu adevărate confruntări militare. Abuzurile armatei ruse în Basarabia, care la 2/15 decembrie se proclamase, prin glasul membrilor Sfatului Țării, Republică Democratică Moldovenească în cadrul Republicii federative democratice ruseşti „ca părtaş cu aceleaşi drepturi"[752], şi împiedicarea activității Sfatului Țării au determinat guvernul de la Chişinău să solicite, printr-o telegramă adresată guvernului român de la Iaşi, la 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, „trimiterea unui regiment ardelenesc cu posibilă urgență" la Chişinău[753]. Importanța asigurării securității liniei Chişinău–Ungheni l-a determinat pe Ion I.C. Brătianu să răspundă favorabil solicitărilor disperate venite atât de la Chişinău, dar şi din partea generalului rus Şcerbacev. În telegrama sa, trimisă generalului Constantin Coandă la Kiev, la 11/24 ianuarie 1918, prim-ministrul român atribuia trupelor române intrate în Basarabia sub comanda generalului Broşteanu rolul de a apăra securitatea „pentru aprovizionările armatelor ruse şi române şi pentru țara însăşi, guvernul de la Iaşi neintenționând să împiedice cu nimic autoritatea politică a guvernului Republicii Moldoveneşti"[754].

La rândul său, contele de Saint-Aulaire îl informa, în numele miniştrilor Puterilor Aliate, pe consulul Franței la Chişinău, că „intrarea trupelor române în Basarabia este o măsură pur militară, având ca obiectiv asigurarea funcționării normale a spatelui frontului ruso-român, conform regulilor stabilite pentru toate

---

[750] *Apud* George Cipăianu, *op.cit.*, p. 166.

[751] *Ibidem.*

[752] Ion Calafeteanu, Viorica Moisuc, *Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România. 1917-1918, Documente*, Chişinău, Editura Hyperion, 1995, p. 117.

[753] *Ibidem*, p. 133.

[754] *Ibidem*, p. 136.

statele beligerante"[755]. Restabilirea ordinii în Basarabia de către armata română a condus la conflicte româno-ruse directe. Adoptarea de către România a unei poziţii ferme faţă de bandele bolşevice devastatoare a dus la deteriorarea relaţiilor dintre guvernul român şi cel de la Petrograd, culminând cu hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului din 13/26 ianuarie 1918 de a rupe relaţiile diplomatice cu ţara noastră, după ce, anterior, îl arestase pe ministrul României la Petrograd, C. Diamandy[756]. Totodată, tezaurul României depus în Rusia a fost confiscat de bolşevici.

În telegrama sa către Nicolae Mişu, prim-ministrul român, Ion I.C. Brătianu, îi cerea să prezinte guvernului britanic situaţia grea a României, trupele bolşevice arestându-i pe ofiţerii români din cadrul Comisiei Interaliate de aprovizionare de la Chişinău, dar şi pe unii parlamentari români, ofiţeri şi funcţionari la Odessa, soarta consulului român în acest oraş fiind nesigură. Mai mult, însăşi persoana regelui Ferdinand era ameninţată. De asemenea, Ionel Brătianu atrăgea atenţia că „Măsurile noastre militare în favoarea Ucrainei, care au produs actuala stare de lucruri, au fost luate pe baza cererii scrise şi presante din partea Aliaţilor noştri şi a reprezentantului Statelor Unite ale Americii"[757]. Relaţiile Aliaţilor cu guvernul bolşevic au fost determinate de dorinţa acestora de a nu accentua sentimentele antialiate din Rusia şi de a întări curentul de pace din această ţară, guvernul englez sperând, la început, chiar în posibilitatea unui acord cu acesta, motiv pentru care ministrul Marii Britanii la Iaşi a primit instrucţiuni în sensul de a accentua că guvernul britanic nu avea intenţia de a se amesteca în situaţia internă din Rusia[758]. În aceste condiţii, guvernul român nu putea conta în mod real pe sprijinul Marii Britanii în relaţia sa cu agresivul vecin de la Răsărit[759].

De la Iaşi, Sir George Barclay solicita cu insistenţă, într-o telegramă din 23 ianuarie 1918, clarificarea poziţiei Marii Britanii faţă de România, indicaţiile primite până atunci lăsând loc de interpretare. Astfel, dacă din unele telegrame transmise lui de la *Foreign Office* rezulta faptul că Londra consimte la „o pace separată legală (o pace semnată de regimul actual) cu consimţământul nostru", din altele denota că „guvernul român nu se poate aştepta să primească nici măcar o parte modestă din ceea ce i s-a promis, dacă vor încheia o pace separată" ceea ce – în opinia diplomatului britanic – „pare din nou a veni în contradicţie cu unele cuvinte [...] care arată că dacă România ajunge ireversibil izolată, noi vom reconsidera poziţia de bună seamă"[760].

Spre deosebire de reprezentantul britanic la Iaşi, miniştrii Franţei şi Italiei aveau instrucţiuni „absolut categorice" de a se opune încheierii unei păci separate

[755] *Ibidem*, p. 144.
[756] *Ibidem*, p. 140-141.
[757] *S.A.N.I.C.*, Colecţia Microfilme Anglia, Rola 389, c. 272.
[758] Richard H. Ulman, *Anglo-Soviet Relations 1917-1921. Intervention and the War*, Princeton, 1961, VII, apud George Cipăianu, *op.cit.*, p. 75.
[759] *Ibidem.*
[760] *S.A.N.I.C.*, Colecţia Microfilme Anglia, Rola 389, c. 263.

legale[761]. Cu toate acestea, Sir George Barclay nu împărtășea speranțele colegilor săi și ale liderului democrat-conservator Take Ionescu în viabilitatea retragerii în Rusia de Sud: „Eu nu văd cum aceasta se va putea înfăptui în practică și unde vor merge regele și guvernul, dacă Ucraina este în ajunul încheierii păcii, așa cum trebuie să fie cazul"[762]. Analizând situația României, acesta era de părere că, în cazul unui ultimatum din partea Germaniei, „oricât de slab ar fi inamicul pe acest front la ora actuală, nu trebuie să se uite că el ușor și rapid ar putea fi întărit din nord și eu cred într-adevăr că flancurile armatei române sunt practic descoperite"[763].

În acest context, la *Foreign Office* se învederau trei soluții posibile în situația României[764]: 1. o pace separată fără consimțământul Aliaților, respectiv al Marii Britanii; 2. o așa-numită pace legală, încheiată după ce România ar fi obținut în prealabil acordul aliaților săi, care nu ar fi reprezentat o încălcare de către România a obligațiilor asumate prin tratatul din 1916, menținând totodată angajamentele Aliaților; 3. continuarea rezistenței României cu orice preț, chiar dacă acest lucru ar fi implicat retragerea armatei și a regelui în Basarabia. *Foreign Office*-ul recunoștea ambiguitatea indicațiilor transmise lui Sir George Barclay, telegramele transmise la Iași nedistingând clar între primele două soluții întrevăzute la Londra, aceasta mărginindu-se la a solicita României să nu încheie pace separată și, de asemenea, că un astfel de act ar atrage după sine o reconsiderare din partea Marii Britanii a tratatului din 1916.[765]

La 25 ianuarie 1918, pe reversul telegramei transmise de Sir George Barclay, A. Balfour (în document apar doar ințialele A.B.) propunea clarificarea „cu desăvârșire" a atitudinii guvernului britanic în cazul primelor două opțiuni. În ambele situații, Marea Britanie se considera dezlegată de angajamentele asumate prin tratatul încheiat cu România în 1916. Dacă în cazul unei păci separate a României fără consimțământul Londrei se aprecia că acest lucru „va invalida, *ipso facto*, tratatul din 1916 și ne va elibera de angajamentele noastre", Arthur Balfour admitea că cea de a doua alternativă prezenta mai multe dificultăți, recunoscând că „poate să vină momentul când o continuare a luptei din partea României va fi o imposibilitate fizică și singurul nostru răspuns posibil la întrebarea domnului Brătianu în legătură cu faptul că poate să încheie pace va trebui să fie afirmativ"[766].

La 29 ianuarie 1918, admițând că „există o oarecare nedeslușire în instrucțiunile dumneavoastră", *Foreign Office*-ul îi transmitea reprezentantului său diplomatic la Iași, Sir George Barclay, precizările solicitate de acesta cu privire la situația în care România „va fi obligată de necesități militare să încheie o pace separată"[767]. Deși se aprecia că „dacă situația regelui și a armatei sale ajunge dis-

[761] *Ibidem.*
[762] *Ibidem.*
[763] *Ibidem.*
[764] *Ibidem*, c. 259.
[765] *Ibidem.*
[766] *Ibidem*, c. 260
[767] *Ibidem*, c. 264.

perată, dacă nu vor putea să lupte cu vreo speranță de succes, nici să se retragă cu vreo nădejde de a fi în siguranță, suntem noi îndreptățiți să le cerem a încerca imposibilul sub amenințarea de a-i abandona dacă încercând nu reuşesc" şi că, totodată, „ar fi în acelaşi timp o cruzime şi nerezonabil să se le pretindem românilor să continue lupta", poziția Londrei era foarte clară şi deosebit de tranşantă pentru cazul în care România ar fi încheiat pace separată, indiferent de condițiile care au impus acest lucru atât de dureros. Astfel, în documentul mai sus-menționat se atrăgea atenția că „dacă aceasta se întâmplă, ei (românii – *n.n.*) nu vor mai putea revendica drepturile lor originale din tratat"[768].

La 30 ianuarie 1918, prim-ministrul României, Ion I.C. Brătianu, informa guvernele aliate despre ruperea de către guvernul bolşevic de la Petrograd a relațiilor diplomatice cu România şi confiscarea de către acesta a tezaurului român de la Moscova. Din analiza documentului transmis de Ion I.C. Brătianu reiese nemulțumirea omului de stat român care a stat la baza intrării României în război de partea Antantei, acesta întrebându-se, retoric, dacă „obligațiile de solidaritate care ne-au determinat să riscăm totul îngăduie oare aliaților noştri să considere această declarație de război ca fiind adresată numai nouă? "[769] Acesta era îngrijorat totodată de soarta tezaurului trimis în Rusia de teama ocupației germane pe care „noi îl considerăm garantat de aliații noştri, conform declarațiilor formale pe care le-am făcut reprezentanților lor, în momentul în care ei ne-au cerut să susținem pe generalul Şcerbacev împotriva maximaliştilor"[770]. Speranțele lui Ionel Brătianu s-au dovedit nejustificate. Din dorința de a-şi asigura relații bune cu noua conducere de la Petrograd, Aliații nu au sprijinit România în relațiile sale cu belicosul vecin, tezaurul fiind pierdut definitiv.

Miniştrii Angliei, Franței, Italiei şi Statelor Unite la Iaşi, cunoscând în mod nemijlocit situația de pe frontul oriental şi poziția România în raportul de forțe din această zonă a Europei în contextul presiunii germane şi al amenințărilor din partea guvernului bolşevic, au transmis guvernelor țărilor lor o telegramă identică prin care le informau despre discuțiile purtate cu prim-ministrul român. Aceştia considerau că „singurul mod de a veni în ajutorul României şi de a ameliora în mod serios situația din Rusia, protejând în acelaşi timp pe Aliați împotriva unor noi atentate, ar fi trimiterea de trupe interaliate"[771].

IV.2. Atitudinea Marii Britanii față de opțiunea României de a încheia pace separată cu Puterile Centrale

Armistițiul încheiat de România la sfârşitul anului 1917 era, în viziunea Puterilor Centrale, o primă etapă pe calea scoaterii acesteia din război. Nevoia de

[768] *Ibidem*, c. 265.
[769] *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 33.
[770] *Ibidem*.
[771] George Cipăianu, *op.cit.*, p. 212.

a-şi concentra eforturile principale pe frontul de vest impunea eliberarea forțelor de pe frontul de est, care trebuia astfel lichidat cât mai repede. La rândul său, guvernul de la Petrograd dorea să încheie cât mai grabnic pacea separată pentru a-şi putea concentra întreaga atenția în interior[772]. În telegrama sa din 31 ianuarie 1918, Ion I.C. Brătianu îl informa pe Nicolae Mişu despre faptul că presiunile germane asupra României se accentuau. Astfel, feldmareşalul Mackensen a adresat comandamentului militar român o somație în care acesta aprecia că ruperea relațiilor dintre România şi guvernul rus făcea imposibilă menținerea convenției de armistițiu, solicitând trimiterea de delegați pentru convorbiri vizând reconsiderarea situației de pe frontul românesc[773].

Prim-ministrul îi solicita lui Nicolae Mişu să prezinte guvernului britanic situația tot mai dificilă a României, fiind de părere că Aliații „ar trebui să admită că asemenea împrejurări îi obligă să privească cu aceeaşi concepție privitoare la interesele generale situația noastră excepțională între frontul german şi Rusia duşmană"[774]. De asemenea, demersul diplomatului român trebuia să vizeze recunoaşterea din partea guvernului englez a imposibilității continuării luptei de către România, guvernul român înțelegând însă ca „în orice caz, pentru pacea generală, să ne păstrăm drepturile pe care le-am dobândit"[775]. Dorind cu orice preț să apere existența națională a României căreia Aliații îi cereau să reziste în orice condiții, Ionel Brătianu cerea ca „Aliații noştri [...] să recunoască ei înşişi că ar fi cu totul nedrept a pretinde să se compenseze trădarea rusească prin distrugerea României"[776]. Temerile lui Ionel Brătianu legate de o acțiune armată energică a trupelor austro-germane pe frontul de est nu erau împărtăşite de miniştrii Antantei la Iaşi, care aveau o percepție sensibil diferită de cea a prim-ministrului român, aceştia apreciind ca fiind în acel moment „neverosimilă orice ofensivă a austro-germanilor pe acest front"[777].

Ataşatul militar britanic pe lângă Înaltul Comandament român semnala guvernului britanic, la 31 ianuarie 1918, informațiile cu privire la probabilitatea ca România să încheie pace separată. Îngrijorat de perspectiva ca depozitele militare româneşti şi resursele economice ale țării să nu ajungă în mâna Puterilor Centrale, acesta îndemna voalat guvernul de la Londra să consimtă la încheierea păcii separate de către România, ceea ce ar fi garantat, în opinia sa, că acest lucru nu se va întâmpla[778].

La 1 februarie 1918, dorind să sensibilizeze Londra cu privire la situația fără ieşire a României, regele Ferdinand i-a trimis regelui George al V-lea al Angliei o

---

[772] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României. 1916-1919*, vol. III, p. 205.

[773] *S.A.N.I.C.*, Colecția Microfilme Anglia, Rola 389, c. 306.

[774] *Ibidem.*

[775] *Ibidem*, c. 307.

[776] *Ibidem.*

[777] *Ibidem*, c. 278.

[778] *Ibidem*, c. 281-283.

scrisoare în care făcea apel la acesta să intervină pe lângă guvernul britanic pentru a fi mai flexibil în atitudinea sa faţă de încheierea unei păci separate. Fără a-şi face iluzii, regele României înţelegea „greutăţile care stau în calea unui ajutor efectiv din partea voastră (din partea Angliei – *n.n.*)", dar acesta solicita, la rândul său, ca „guvernul tău să ia în considerare cu toată sinceritatea realitatea inexorabilă a situaţiei pe care ne-o creează pe de o parte presiunea germană, pe de alta ostilităţile violente ale anarhiei ruse şi imposibilitatea, astăzi demonstrată până la evidenţă, a organizării Ucrainei, transformată în avangardă austriacă împotriva noastră"[779]. În acest context, nu se mai puteau cere României – aprecia regele Ferdinand – noi sacrificii, care ar fi fost de altfel inutile „pentru cauza comună"[780].

Consecinţa acestui apel din partea regelui României s-a reflectat, la 4 februarie 1918, în scrisoarea lui Sir Charles Hardinge of Penshurst, subsecretar de stat la *Foreign Office*, către Arthur Balfour, prin care acesta sugera că Marea Britanie ar putea, totuşi, să ofere unele concesii României. Guvernul britanic ar fi putut permite guvernului român să negocieze un armistiţiu cu Germania, fără vreo obiecţie din partea Londrei în cazul obţinerii unei prelungiri a acestuia. Gradul de flexibilitate al Londrei în privinţa acestei probleme se limita însă la acest punct. Condiţia esenţială impusă României era de a nu continua tratativele fără consimţământul Aliaţilor, încălcarea acestui principiu atrăgând pentru guvernul de la Iaşi „responsabilitatea pentru orice rezultate care se pot ivi"[781]. Diplomatul englez era de părere că prin aceste concesii „se poate câştiga timp, armata română poate fi menţinută şi noi vom putea probabil să aflăm care sunt în realitate condiţiile germane"[782]". Propunerile avansate de acesta, care „nu duceau la prea multe"[783], nu au fost însuşite de *Foreign Office*. La scurt timp, miniştrii aliaţi au înaintat prim-ministrului român o scrisoare colectivă prin care se opuneau, încă o dată, în numele guvernelor lor, oricăror negocieri de pace[784].

Politica de temporizare a lui Ion I.C. Brătianu prin negocieri cu Germania, în speranţa îmbunătăţirii poziţiei României pe frontul de est, a fost întreruptă brutal de ultimatumul feldmareşalului Mackensen. La 5 februarie 1918, austro-germanii au solicitat insistent începerea tratativelor pentru o pace separată. Presiunile aliaţilor nu au putut determina guvernul de la Iaşi să denunţe armistiţiul şi să reia ostilităţile, aşa cum cerea de altfel şi Take Ionescu în consiliile de coroană întrunite de regele Ferdinand în zilele de 6, 7 şi 8 februarie 1918.

Între Ion I.C. Brătianu şi Take Ionescu a avut o loc în acest moment o ruptură în privinţa atitudinii care trebuia adoptată în faţa ultimatumului german. Cei doi lideri politici români nutreau aceleaşi convingeri cu privire la politica României, a cărei alianţă cu Antanta, care se voia păstrată intactă, era considerată a fi

[779] *Ibidem*, c. 303.
[780] *Ibidem*.
[781] *Ibidem*, c. 299-301.
[782] *Ibidem*, c. 301.
[783] George Cipăianu, *op. cit.*, p. 96.
[784] *S.A.N.I.C.*, Colecţia Microfilme Anglia, Rola 389, c. 290, 296, 299, 300.

o adevărată axiomă[785]. Însă, spre deosebire de Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu considera că deschiderea negocierilor de pace cu Germania ar fi antrenat țara noastră pe calea unei păci separate. În opinia liderului democrat-conservator, acest lucru ar fi însemnat încălcarea de către România a stipulațiilor tratatului din 1916 încheiat cu Antanta și compromiterea valabilității acestuia, fiind de părere că „interesul României iar nicidecum al aliaților cere respingerea oricărei idei de pace separată"[786]. În viziunea lui Ion I.C. Brătianu, împărtășită lui Alexandru Averescu, la 7 februarie 1918, România nu avea decât trei soluții: „reluarea ostilităților, începerea tratativelor de pace sau tergiversarea"[787]. Prim-ministrul român considera, totodată, că prima soluție ar însemna „ruina completă". Pe a doua trebuia să o respingă pentru că „el, care a început războiul, nu poate face și pacea". Cât despre a treia, deși singura corectă, i se părea irealizabilă, „căci se vor opune conservatorii"[788].

Poziția cabinetului britanic, după o scurtă consultare cu ceilalți aliați, a fost de a-și exprima convingerea că „armatele române, care se bazează pe proviziile din Basarabia, sunt încă în situația de a menține o rezistență efectivă", transmițându-i lui Sir George Barclay că „orice încercare de a încheia o pace separată trebuie să fie stăvilită cu fermitate"[789]. România era încurajată să continue rezistența, având în vedere că – se arăta în telegrama trimisă lui Sir George Barclay la 7 februarie 1918 – „surse demne de încredere arată că situația internă din Austria se deteriorează rapid, pe cât timp cea din Germania este certamente critică"[790]. Guvernul de la Londra considera că „o atitudine fermă și hotărâtă din partea Aliaților în această conjunctură poate precipita evenimentele în acele țări, în vreme ce orice semn de slăbiciune nu poate avea decât efectul de a da putere și curaj Puterilor Centrale"[791]. Reprezentantul diplomatic al Marii Britanii la Iași era instruit în sensul că „trebuie să faceți tot ce puteți pentru a încuraja pe domnul Brătianu și a-i risipi temerile"[792].

La Iași, consultările din Consiliul de Miniștri din 8 februarie 1918 nu au dus la niciun rezultat. Miniștrii conservatori, în frunte cu Take Ionescu, s-au exprimat hotărât pentru întreruperea tratativelor cu feldmareșalul Mackensen, în timp ce Ion I.C. Brătianu, așa cum am mai arătat, era convins că singura cale de urmat pentru România era aceea a negocierilor de pace în scopul de a câștiga timp. Situația părea fără ieșire, cu atât mai mult cu cât – raporta la Londra Sir G. Barclay – „fracțiunea conservatoare a Cabinetului condus de domnul Take Ionescu ne-a

[785] C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 219.

[786] C. Xeni, *Take Ionescu*, Editura Tritonic, București, 2002, p. 170.

[787] Al. Averescu, *Notițe zilnice de războiu, 1916-1918*, Editura Cultura Națională, București, 1937, vol. II, p. 243.

[788] *Ibidem*, p. 244.

[789] *S.A.N.I.C.*, Colecția Microfilme Anglia, Rola 389, c. 334-335.

[790] *Ibidem.*

[791] *Ibidem.*

[792] *Ibidem.*

arătat foarte clar că fără o participare liberală în Cabinet, sau o infuzie consistentă de militari [ei nu-şi vor] asuma responsabilitatea politicii deosebit de nepopulare a continuării rezistenţei şi niciun ministru liberal nu li se va alătura, iar generalul Averescu, cel mai popular general, de la care conservatorii aşteptaseră foarte mult, este în favoarea unei păci separate"[793].

Prim-ministrul român aprecia că pentru România nu exista în acel moment o alternativă, deşi nutrea în continuare convingerea că, finalmente, victoria va fi de partea Antantei iar viitorul ţării sale nu putea fi decât alături de Aliaţi, care au garantat pentru prima dată într-un document oficial desăvârşirea unităţii naţionale. La 10 februarie 1918, Ionel Brătianu adresează un nou apel Aliaţilor, înfăţişând situaţia dramatică a României, care „şi-a îndeplinit cu loialitate angajamentele, nu s-a dat înapoi în faţa niciunui sacrificiu", iar acum se află într-o situaţie care nu-i permite „reluarea operaţiunilor militare" şi „nu poate evita o pace separată imediată"[794]. Cauza directă nu era alta decât – în opinia lui Brătianu – „defecţiunea şi trădarea Rusiei"[795]. Omul politic român solicita Aliaţilor „de a nu arunca România sub influenţa definitivă şi permanentă a Germaniei printr-o ostilitate periculoasă din parte lor", considerând că, „depăşind emoţiile şi dificultăţile de moment, relaţiile noastre cu Aliaţii nu vor fi ameninţate"[796].

Ion I.C. Brătianu şi-a prezentat demisia, fiind înlocuit de generalul Alexandru Averescu. Era vorba de un guvern creat – aşa cum nota Nicolae Iorga – „pe neaşteptate... din oameni fără un trecut politic, unii dintr-înşii hotărât favorabili şi prin locul unde-şi făcuseră studiile Centralilor"[797]. Nu era un secret că acest guvern fusese format cu sprijinul lui Ionel Brătianu, convins că Averescu avea să-i urmeze planul de a purta „negocieri cu Puterile Centrale, dar să tărăgănească lucrurile"[798].

În cursul întrevederii avute cu Sir George Barclay, ministrul Marii Britanii la Iaşi, generalul Averescu i-a vorbit acestuia deschis despre intenţiile sale. Obiectivul său, mărturisit diplomatului englez, era de a nu accepta în mod deliberat pacea cu orice preţ, fără a agrea însă ideea unei retrageri în Rusia care ar fi condus la distrugerea ţării şi nu ar fi adus nici avantaje Aliaţilor. În concepţia sa, strategia României trebuia să urmărească – aşa cum prefigurase de altfel şi antecesorul său – deschiderea negocierilor de pace pentru a sonda intenţiile Puterilor Centrale. În acelaşi timp, noul guvern trebuia să se prevaleze de obligaţia constituţională de a fi ratificat de parlament, care nu se putea realiza curând, întrucât mulţi dintre deputaţi erau reţinuţi la Odessa, motiv pentru care România trebuia să ceară

[793] *Ibidem*, c. 347.

[794] *Arhivele Diplomatice*, fond 71/1914, E2, partea a II-a, vol. 50, p. 28 – Comunicare verbală din 28 ian./10 febr. 1918, făcută de I. I. C. Brătianu la părăsirea puterii.

[795] *Ibidem*.

[796] *Ibidem*.

[797] Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, Bucureşti, 1932, p. 262.

[798] I. G. Duca, *Memorii. Războiul. Partea a II-a: 1917-1919*, vol. IV, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1994, p. 81.

prelungirea armistițiului cu o lună. Sir George Barclay, transmițând la *Foreign Office* conținutul discuțiilor purtate cu generalul Averescu, aprecia cu titlu personal faptul că acesta se arătase interesat să rămână în termeni buni cu Anglia și că este dispus să accepte sfaturi de la Aliați, în interesul cărora considera că acționează. Cu toate acestea, remarca Sir George Barclay, generalul român, care urma să preia șefia guvernului român, era determinat să deschidă negocierile de pace cu Germania[799].

Situația disperată a României a determinat-o pe regina Maria, atât de admirabilă pe front în îngrijirea răniților în ciuda tuturor pericolelor, să pledeze cauza țării sale pe lângă miniștrii aliați la Iași. În convorbirile sale cu reprezentanții diplomatici ai Franței și Italiei, aceasta a deplâns atitudinea Marii Britanii față de România. Printre nemulțumirile reginei se număra refuzul guvernului britanic, exprimat în discursul prim-ministrului Lloyd George, de a acorda asistență financiară guvernului român și faptul că Marea Britanie nu își reînnoise angajamentele față de România, iar solicitarea regelui Ferdinand din scrisoarea adresată regelui Angliei privind garantarea dinastiei române nu primise niciun răspuns[800].

Regina Maria a purtat discuții și cu ministrul Marii Britanii, Sir George Barclay. Diplomatul englez a transmis la Londra faptul că „Maiestatea Sa nu s-a plâns împotriva Angliei și a spus că știe bine că în Anglia nu era vorbă de lipsă de simpatie sau de dorință de a ajuta"[801]. Impresionat de atitudinea reginei, Sir George Barclay a insistat în telegrama sa către *Foreign Office* că „la Londra trebuie să se înțeleagă câtă îngăduință este datorată oricui într-o situație atât de teribilă ca aceea a reginei (României) "[802]. Singura încurajare oferită României era siguranța afișată în Anglia, unde „autoritățile militare [...] cred că forțele românești sunt de o invincibilă superioritate, atât în număr, cât și în calitate, față de forțele austro-germane opuse lor"[803]. Cu toate acestea, realitatea indica faptul că o rezistență armată a României cu sorți de izbândă nu mai era posibilă în condițiile izolării țării pe plan militar și politic[804].

Solicitarea României de a încheia pacea, adresată Puterilor Centrale la 10 februarie 1918, a determinat reacții imediate în primul rând la Paris. Astfel, ministrul de externe al Franței, Stéphen Pichon, îi telegrafia urgent contelui de Saint-Aulaire, cerându-i să transmită „refuzul de a admite că o pace separată ar putea fi încheiată, și chiar ca negocierile să fie începute"[805]. Stéphen Pichon prevedea că „tratativele dintre noul guvern și imperiile centrale vor aduce în scurtă vreme pacea separată, dacă Antanta nu ia inițiative de natură să modifice decisiv

---

[799] *S.A.N.I.C.*, Colecția Microfilme Anglia, Rola 389, c. 130.
[800] *Ibidem*, Rola 390, c. 34.
[801] *Ibidem*, c. 75.
[802] *Ibidem*.
[803] *Ibidem*.
[804] Constantin I. Stan, *Aliați și adversari. Relațiile româno-ruse. 1916-1920*, Editura Paideia, București, 2006, p. 177.
[805] *S.A.N.I.C.*, Colecția Microfilme Anglia, Rola 390, c. 43.

situaţia"[806]. În acest scop, ministrul francez considera că se impune un demers al reprezentanţilor diplomatici ai Antantei la Iaşi pe lângă regele Ferdinand.

Declaraţia pe care trebuiau să o prezinte miniştrii Franţei, Marii Britanii şi Italiei consta în asigurarea „1. că Puterile Aliate menţin integral toate angajamentele luate faţă de România prin Convenţia de la Bucureşti din august 1916, că în orice caz ele nu vor încheia pace fără ca România să fie reconstituită în întregimea ei şi regele şi dinastia să fie repuşi pe tron, în cazul în care ar fi trebuit să părăsească ţara, că în orice caz regele şi guvernul român, chiar după ce au părăsit teritoriul naţional, vor participa la negocierile de pace, că, în sfârşit, toate mijloacele financiare şi altele vor fi oferite regelui, guvernului, parlamentului şi armatei române, chiar în afara teritoriului naţional, pentru funcţionarea lui. [...]; 2. că tot ceea ce se va face în teritoriul invadat va fi nul şi neavenit din partea Puterilor Aliate; 3. că Puterile Aliate se angajează a întreprinde o ofensivă puternică pe fronturile occidentale şi pe cel italian şi, de asemenea, dacă este posibil, şi pe frontul [...], în cazul în care, ca urmare a întreruperii negocierilor de la Focşani, România ar fi ameninţată să fie zdrobită. Că Antanta va face tot posibilul pentru a aplana conflictul între România şi maximalişti"[807]. Asocierea Statelor Unite la declaraţia comună a Aliaţilor era considerată la Paris ca dezirabilă, chiar dacă această ţară nu fusese semnatară a tratatului cu România din august 1916, tocmai pentru a conferi mai multă greutate garanţiilor acordate guvernului român.

Noul prim-ministru, dorind să aplaneze aprehensiunile guvernelor aliate, i-a informat, la 15 februarie 1918, pe reprezentanţii diplomatici ai Antantei, că „politica guvernului actual este de a continua pe aceea a guvernului trecut"[808]. Generalul Alexandru Averescu sublinia faptul că: România nu are nicio responsabilitate faţă de situaţia care s-a creat gradual, ca urmare a Revoluţiei ruse"[809]. În cele din urmă, acesta îşi exprima dorinţa „de a păstra până la încheierea păcii generale legăturile cu puterile aliate", pornind de la convingerea, reciproc împărtăşită, că ţara noastră „a făcut tot ce i-a stat în putere pentru cauza comună... şi se vede obligată să adopte pentru moment soluţia pe care i-o impune situaţia locală actuală"[810]. Prim-ministrul dădea asigurări că „Guvernul va fi ghidat de ideea directoare de a nu acorda adversarului niciun avantaj asupra Aliaţilor"[811]. Ceea ce este important de remarcat este faptul subliniat de miniştrii aliaţi în telegrama identică transmisă guvernelor lor că „el (Alexandru Averescu – *n.n.*) a făcut apel la bunăvoinţa şi simpatia guvernelor noastre, fără a cere totuşi, precum predecesorul său, menţinerea obligaţiilor noastre în cazul unei păci separate"[812].

---

[806] *Ibidem*, c. 45.

[807] *Ibidem*, c. 45-47.

[808] *Arhivele Diplomatice*, fond 71/1914, E2, partea a II-a, vol. 50, p. 25 – Comunicare verbală din 2/15 febr. 1918, făcută de generalul Averescu şefilor misiunilor aliate.

[809] *Ibidem*.

[810] *Ibidem*.

[811] *Ibidem*.

[812] *S.A.N.I.C*, Colecţia Microfilme Anglia, Rola 390, c. 114-115.

Analiza documentelor britanice din această perioadă relevă o contradicție între mesajele transmise de Sir George Barclay, ministrul Marii Britanii la Iași, referitoare la situația grea a României, și notele transmise guvernului român de Cabinetul de la Londra care se opunea încheierii unei păci separate. În telegrama sa din 22 februarie 1918, Sir George Barclay aprecia că, deși nu se punea problema proviziilor de hrană datorită depozitelor din Basarabia, iar România dispunea de o bună rezervă de muniții, rezistența armatei române nu va fi de lungă durată[813]. La rândul său, atașatul militar britanic trăgea un semnal de alarmă, informând Londra de faptul că „România este cu totul izolată, cu excepția unei părți a Basarabiei"[814].

Pe canalele oficiale, mesajele îndemnau la rezistență. Cu toate că țara noastră era lipsită de orice ajutor din partea aliaților săi, regele Angliei, George al V-lea, îi scria, la 20 februarie 1918, regelui Ferdinand al României: „Avem indicii din ce în ce mai numeroase că războiul a intrat în ultima fază"[815]. El evoca „epuizarea și nemulțumirea"[816] armatelor și popoarelor Cvadruplei Alianțe. Deși deplângea „situația cruntă"[817] a românilor, regele Angliei recomanda „cu toată seriozitatea să menținеți până la capăt această fermitate și rezistență care au constituit un exemplu pentru noi toți"[818]. Acesta își încheia îndemnul cu convingerea că „învingătorii de la Mărășești nu vor accepta niciodată, fără a face efortul suprem, dictatul unui dușman implacabil și nemilos"[819].

De la Paris, Victor Antonescu telegrafia, la 25 februarie 1918, guvernului de la Iași, informându-l: „Cercurile oficiale se arată... rău dispuse și privesc cu respect actuala noastră atitudine"[820]. În aceeași zi, ministrul Statelor Unite în România, Charles Vopicka, a prezentat regelui Ferdinand și prim-ministrului Averescu o declarație a guvernului american. Acesta își lua angajamentul ca în toate tratatele de pace pe care Statele Unite le vor semna, „integritatea politică și teritorială a României va fi suficient apărată"[821], iar măsurile sau acțiunile imperiilor centrale sau ale Aliaților lor în teritoriul ocupat din România „vor fi considerate ca nule și neavenite dacă afectează într-o manieră potrivnică demnitatea sau autoritatea României și Aliaților săi"[822]. Documentul exprima hotărârea Statelor Unite ca împreună cu celelalte țări cobeligerante să folosească „toate mijloacele necesare

---

[813] *Ibidem*, c.157.

[814] *Ibidem*, c. 156.

[815] *1918 la români...*, vol. II, p. 1063 –Telegramă din 7/20 febr. 1918, trimisă de regele George al V-lea către regele Ferdinand.

[816] *Ibidem.*

[817] *Ibidem.*

[818] *Ibidem.*

[819] *Ibidem.*

[820] *Arhivele Diplomatice*, fond 71/1914, E2, partea a II-a, vol. 50, p. 491 – Telegramă din 12/25 febr. 1918, de la Legația Română din Paris, adresată de Victor Antonescu Președintelui Consiliului de Miniștrii, generalul Alexandru Averescu.

[821] *Ibidem*, p. 544 – Declarație din 12/25 febr. 1918, a Ministrului SUA în România, Vopicka.

[822] *Ibidem.*

pentru a menţine guvernul României şi armata română, fie că se va afla în interiorul sau în afara graniţelor naţionale"[823].

Intransigenţa Aliaţilor, cu precădere a Franţei, de a nu accepta ideea unei păci separate, avea motivaţii pragmatice care ţineau, în primul rând, de iminenţa „unui viitor şoc formidabil din partea germanilor"[824]. În acest context, existenţa unui front la est de Carpaţi, chiar în condiţiile unui armistiţiu, ar fi diminuat forţa de atac inamică. Pe de altă parte, Aliaţii se temeau de impactul psihologic pe care l-ar fi produs, în opinia publică, ieşirea României din război, care ar fi putut fi percepută ca o „fisură în cadrul blocului Antantei", ceea ce putea constitui „un precedent periculos"[825].

Diplomatul român remarca, în raportul trimis la Bucureşti, că în discuţiile purtate cu cei doi conducători ai politicii franceze, Georges Clémenceau şi Stéphen Pichon, „am văzut nemulţumire, dar nu am sesizat ostilitate"[826]. Victor Antonescu a pledat cauza României la Paris, susţinând că şi dacă „circumstanţele nefericite ar face concursul nostru militar imposibil", Aliaţii nu trebuie să abandoneze România, să o lase „să devină o colonie economică germană". Liderii francezi au exprimat angajamentul Franţei ca legăturile „intelectuale, economice, financiare" între cele două ţări să continue în orice condiţii. Victor Antonescu semnala de asemenea atitudinea de simpatie faţă de România pe care o observase în presa franceză, care în articolele sale considera perspectiva păcii ca pe „un rău impus României de trădarea Rusiei"[827].

Cunoscând situaţia dificilă a ţării noastre, Puterile Centrale au adoptat de la bun început un ton dur în cursul negocierilor de pace cu România. Primele contacte între reprezentanţii Puterilor Centrale, Richard von Kühlmann, delegatul Germaniei, contele Ottokar von Czernin, ministrul de externe al Austro-Ungariei, şi prim-ministrul României, generalul Alexandru Averescu, iniţiate la 11/24 februarie 1918, la castelul Buftea de lângă Bucureşti s-au desfăşurat negativ. Cauza eşecului era pusă de Richard von Kühlmann pe seama lui Alexandru Averescu care „s-a situat pe poziţia că România, ajunsă într-o situaţie de constrângere, fără vina ei, din cauza prăbuşirii aliaţilor ei, în special a Rusiei, nu poate semna – nefiind învinsă – decât o pace onorabilă"[828]. Principalele condiţii impuse României vizau cedarea Dobrogei, importante rectificări de graniţă cu Austro-Ungaria şi, de asemenea, grele concesii economice. Informaţi despre întâlnirea dintre prim-ministru şi delegaţii Puterilor Centrale, miniştrii Antantei în România au avertizat imediat guvernele ţărilor lor că „[...] pacea trebuie să

[823] *Ibidem.*

[824] *Ibidem*, p. 492 – Telegramă din 12/25 febr. 1918, de la Legaţia Română din Paris, adresată de Victor Antonescu Preşedintelui Consiliului de Miniştri, generalul Alexandru Averescu.

[825] *Ibidem.*

[826] *Ibidem.*

[827] *Ibidem.*

[828] *1918 la Români...*, vol. II, p. 1066.

fie socotită inevitabilă, dacă condițiile inamicului nu vor fi prea umilitoare. Noi căutăm să reacționăm prin toate mijloacele împotriva acestei tendințe"[829].

La întâlnirea sa cu regele Ferdinand, desfăşurată la 14/27 februarie 1918, la Răcăciuni, Ottokar von Czernin i-a cerut imperativ regelui „să facă pace imediat, în condițiile convenite de cele patru Puteri Aliate, condiții din care nu poate fi schimbată nicio iotă"[830]. Argumentele care stăteau la baza tonului agresiv adoptat de acesta erau superioritatea militară a Puterilor Centrale şi incapacitatea armatei române de a susține de una singură frontul, în lipsa oricărui aliat: „Noi ştim că în curând România nu poate avea niciun fel de muniție şi dacă se reia lupta, Regatul şi Dinastia vor înceta să mai existe în cel mult şase săptămâni"[831].

În aceste condiții, pentru prim-ministrul Alexandru Averescu, „soluțiunea păcii este singura indicată"[832], apreciere exprimată de acesta în cursul întâlnirii cu Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu şi reprezentanții diplomatici ai Antantei la Iaşi, în vederea informării acestora cu privire la presiunile Puterilor Centrale şi condițiile de pace adresate României. Contele de Saint-Aulaire, baronul Fasciotti, sir George Barclay şi Charles Vopicka au susținut în continuare că România trebuie să meargă până la capăt[833]. Replica generalului Averescu a fost că această intransigență este „bazată pe necunoaşterea situației reale militare" şi că ea riscă „să împingă pentru viitor țara cu desăvârşire în brațele Germaniei"[834]. Reprezentanții Antantei au amintit apoi despre scrisoarea comună în care se afirma că în momentul în care România nu va mai avea nicio posibilitate să continue lupta, se va recunoaşte de către Aliați „că şi-a făcut datoria până la capăt şi că drepturile îi vor rămâne neştirbite"[835]. Referindu-se la acel moment, Averescu a concluzionat: „Noi spunem că este acum"[836]. Convins că singura soluție pentru România era în-

---

[829] *S.A.N.I.C.*, Fond Microfilme Anglia, Rola 390, c. 168.

[830] *1918 la români...*, vol. II, p. 1080 – Notă din 14/27 febr. 1918, privind întâlnirea lui Ottokar von Czernin cu regele Ferdinand, la Răcăciuni.

[831] *Ibidem.*

[832] Al. Averescu, *op.cit.*, vol. II, p. 253; Charles J. Vopicka, *Secrets of the Balkans. Seven Years of Diplomatist's Life in the Storm Centre of Europe*, Chicago, Rand Mc Nally & Company, 1921, p. 172; ministrul Statelor Unite în România consemna la 9 februarie 1918 faptul că prim-ministrul român „[...] m-a informat că el este în favoarea păcii". Charles J. Vopicka era ferm convins că negocierile dintre România şi Puterile Centrale vor conduce la o pace separată în scurt timp [...]". Preîntâmpinarea riscului încheierii unei păci separate de către România cu Puterile Centrale făcea necesară, în opinia sa, autorizarea miniştrilor aliați la Iaşi să prezinte regelui Ferdinand o declarație cuprinzând, printre altele, asigurarea menținerii angajamentelor Puterilor Aliate față de România în baza convențiilor din august 1916, precum şi „susținerea unei ofensive puternice pe frontul de vest, pe frontul italian şi, de asemenea, dacă este posibil, pe frontul balcanic, în cazul în care România ar fi amenințată să fie zdrobită din cauza părăsirii conferinței de la Focşani" (*Ibidem*, p. 172-173).

[833] *Arhivele Diplomatice*, fond 71/1914, E2, partea a II-a, vol. 50, p. 497-500 – Telegramă din 15/28 febr. 1918, adresată de generalul Alexandru Averescu şefului misiunilor aliate la Iaşi, pentru a fi comunicată guvernelor lor.

[834] *Ibidem.*

[835] *Ibidem.*

[836] *Ibidem.*

cheierea păcii separate, generalului Alexandru Averescu i se reproşa atât de către Aliaţi, cât şi de către Ion I.C. Brătianu incapacitatea de a tergiversa negocierile de pace, România fiind pusă în faţa luării deciziei de ieşire din război mai repede decât se aştepta.

Slăbiciunea României a fost agravată de disensiunile tot mai vizibile între Palat, Guvern, Brătianu, acţionând din umbră, şi un grup de generali ostili lui Averescu. În aceste împrejurări, a fost imposibil să se elaboreze o strategie fermă în vederea discuţiilor cu inamicul. O scenă caracteristică s-a petrecut la Consiliul de Coroană din 2 martie 1918, unde s-au discutat preliminariile păcii, care aveau să fie semnate la Buftea. Poziţia prim-ministrului a fost: „Condiţiile sunt foarte grele, dar [...] o rezistenţă ar fi totuşi mai dezastruoasă"[837]. Potrivit jurnalului ţinut de Averescu, „prinţul Carol ia cuvântul şi spune că, deşi nu este constituţional, din partea reginei declară în numele femeilor române, că este trist că nu se rezistă până la ultima extremitate şi speră că se va găsi un bărbat de stat destul de patriot care să împiedice pe rege a semna o astfel de pace"[838].

La Londra, referindu-se la eventualele tratate de pace dintre Rusia şi România şi Puterile Centrale, lordul Balfour promitea, într-un discurs ţinut la 28 februarie 1918, că „aceste ţări vor putea fi constrânse să semneze cu Germania, dar problemele nu vor fi definitiv reglate până la Conferinţa generală a păcii"[839]. La Paris, ministrul de externe al Franţei, Stéphen Pichon, îi declara lui Victor Antonescu că ţara sa „nu va abandona orice s-ar întâmpla politica sa tradiţională faţă de România şi considera pacea pe care am fi obligaţi să o semnăm ca subiect de revizuire"[840]. Atât de vehement la început, prim-ministrul francez, Georges Clémenceau, nu a mai criticat atât de dur opţiunea României pentru o pace separată[841]. Acesta s-a mulţumit să reamintească faptul că „s-a opus categoric încheierii armistiţiului ca pas ce urma fatal să conducă la pace"[842]. După o întrevedere cu secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine din Italia, Alexandru Lahovari îi transmitea lui Averescu punctul de vedere italian: „Toată Italia compătimeşte suferinţa României şi deplânge neputinţa actuală a Aliaţilor de a-i acorda ajutor material"[843].

---

[837] Al. Averescu, *op.cit.*, p. 299; Charles Vopicka nota faptul că generalul Averescu aprecia posibile doar două soluţii pentru România: „[...] fie capitularea şi pierderea independenţei pentru o perioadă nedefinită, precum şi pierderea valoroaselor sale resurse materiale, sau lupta până la capăt care doar ar amâna aceeaşi situaţie" (Charles J. Vopicka, *Secrets of the Balkans...*, p. 176).

[838] Al. Averescu, *op.cit.*; de menţionat că la Consiliul de Coroană fuseseră convocaţi generalii Prezan, Văitoianu şi Grigorescu, fără consultarea guvernului: „O adevărată anomalie – scria Averescu în jurnalul său – , joacă şoarecii pe masă, dar biata pisică este acasă". Intervenţia prinţului moştenitor, ridicolă în sine, era deopotrivă jignitoare pentru Averescu şi neconstituţională.

[839] *Arhivele Diplomatice*, fond 71/1914, E2, partea a II-a, vol. 50, p. 508 – 15/28 febr. 1918, Telegrama trimisă de la Londra, prin Paris.

[840] *Ibidem*, p. 513 – Telegramă din 18 febr./3 martie 1918, de la Paris, trimisă de Victor Antonescu pentru gen. Alexandru Averescu.

[841] *Ibidem*, p. 507 – Telegramă din 16 febr./1 martie 1918, trimisă de Victor Antonescu pentru gen. Alexandru Averescu.

[842] *Ibidem*.

[843] *Ibidem*, p. 533 – Telegramă din 20 febr./5 martie 1918, de la Roma, trimisă de Lahovari către gen. Al. Averescu.

Consiliile de Coroană întrunite de regele Ferdinand în zilele de 2, 3 și 4 martie 1918 nu au putut lua o hotărâre. În cursul discuțiilor, s-au conturat trei curente de opinie, așa cum arătau miniștrii aliați la Iași: „1. Conservatorii, credincioși atitudinilor anterioare, s-au pronunțat în favoarea luptei până la capăt, cu încercarea de evacuare în Rusia cu orice preț. 2. Liberalii au recunoscut și ei necesitatea rezistenței militare, dar nu s-au pronunțat asupra atitudinii de adoptat după ce rezistența a fost zdrobită. 3. Cabinetul, invocând considerente înfățișate nouă de generalul Averescu, a considerat orice rezistență nefolositoare și fatală. El este, din acest motiv, în favoarea tratativelor pe baza impusă de inamic"[844]. Acceptarea condițiilor preliminare impuse de Puterile Centrale, ca bază a începerii tratativelor, a fost determinată de denunțarea armistițiului cu România de către Cvadrupla Alianță, la 2 martie 1918 și apoi, o zi mai târziu, încheierea păcii de la Brest-Litovsk între Rusia și Puterile Centrale. Aflată practic fără sprijin extern, România era nevoită să semneze, la 5 martie 1918, la Focșani, prelungirea armistițiului și apoi, la Buftea, un tratat preliminar de pace.

Apreciind pacea ca fiind de aici înainte inevitabilă, miniștrii Antantei la Iași au sfătuit guvernele pe care le reprezentau că „ar fi bine să întâmpinăm brutalitatea Puterilor Centrale cu o manifestare de caldă simpatie din partea Antantei față de România"[845]. Cei patru miniștri cereau autorizarea de a declara, înainte de a surveni încheierea păcii, „1. Că Antanta consideră pacea impusă României prin violență nulă și neavenită. 2. Că Antanta menține sentimente dintre cele mai binevoitoare față de România și va fi condusă de ele la Conferința generală a păcii"[846]. Deși se declara de acord cu textul declarației propuse de miniștrii Aliaților la Iași, A. Balfour a respins sugestia ca aceasta să fie prezentată înaintea semnării păcii de către România[847]. La rândul său, informat de ambasadorul Marii Britanii în Italia, Sir Rennel Rodd, de conținutul telegramei identice a celor patru miniștri ai Antantei la Iași, Sidney Sonnino, ministrul de externe al Italiei, era de părere că o astfel de declarație „ar însemna a obliga Puterile Aliate într-un fel sau altul condițiile păcii, consimțită virtualmente de acestea, sau declarând-o cu anticipație nulă, în înțelegere evidentă cu România, ar da pretext imperiilor centrale pentru a exacerba condițiile însele în dauna regelui Ferdinand"[848].

Neîncrederea în Averescu și, mai ales, credința că dacă în fruntea guvernului se va afla o personalitate bine cotată la Berlin și Viena, condițiile păcii vor fi mai ușoare, au făcut ca Alexandru Marghiloman, rămas la București sub ocupație, să fie desemnat prim-ministru, în locul eroului de la Mărăști. Spre deosebire de P.P. Carp, adversar neîmpăcat al dinastiei[849], Marghiloman era partizanul rămâ-

---

[844] *S.A.N.I.C.*, Colecția Microfilme Anglia, Rola 390, c. 217.

[845] *Ibidem*, c. 231.

[846] *Ibidem*.

[847] *Ibidem*, c. 234.

[848] *Ibidem*, c. 296.

[849] Ostilitatea lui P.P. Carp față de regele Ferdinand era determinată, mai ales, de convingerea că România ar fi primit condiții mai ușoare de pace din partea Germaniei dacă pe tronul român

nerii pe tron a regelui Ferdinand. Plecarea Misiunii Militare Franceze, la 12 martie 1918, şi chemarea în fruntea guvernului, şase zile mai târziu, a lui Alexandru Marghiloman, ale cărui sentimente progermane erau de notorietate, consfinţeau noul curs al politicii externe a României care avea ca finalitate încheierea păcii. Contele de Saint-Aulaire, ministrul Franţei la Iaşi, aprecia că plecarea Misiunii Militare Franceze din România reprezenta un moment care „marchează punctul culminant al tragediei româneşti. Ea desăvârşea izolarea ţării care vedea în ea singura legătură cu aliaţii ei cei mai dragi şi cel mai bun temei de speranţă"[850].

La mijlocul lunii martie 1918, reprezentanţii guvernelor Antantei, întruniţi la Londra, au adoptat o declaraţie privind situaţia dramatică a României, determinată de defecţiunea Rusiei, care a ieşit din război „printr-o mişcare aberantă, cea mai ciudată din istorie"[851]. În aceeaşi declaraţie se afirma fără echivoc, cu referire şi la pacea impusă României, „toate aceste tipuri de păci nu le vom recunoaşte"[852]. De altfel, la sfârşitul Conferinţei interaliate de la Londra, desfăşurată în cursul aceleiaşi luni, a fost adoptată o declaraţie în care se recunoştea că România era o victimă a „torentului neîndurător de dominare" provocat de Germania şi că „toate păcile de acest fel nu le putem recunoaşte pentru că ne propunem ca prin eroism şi stăruinţă să lichidăm cu politica de spoliaţiuni pentru a face loc unui regim de pace durabilă prin organizarea dreptului"[853].

Presa engleză a comentat în paginile sale situaţia României, condamnată la pacea separată din cauza totalei sale izolări militare ca urmare a defecţiunii armatei ruse. Astfel, ziarul londonez „The Times" sublinia, la 8 martie 1918, într-un articol intitulat „Drumul Germaniei către Est", simpatia cu care România era privită în cercurile politice britanice şi în rândurile opiniei publice[854]. Situaţia grea a ţării noastre era pusă pe seama trădării Rusiei, în condiţiile în care spiritul combativ al armatei române nu fusese înfrânt[855]. La rândul său, „The Morning Post" informa opinia publică engleză despre condiţiile draconice impuse de Puterile Centrale României: cedarea întregii Dobroge, pierderea de teritorii la graniţa cu Transilvania, înrobirea economică a ţării[856]. „The Daily Telegraph" comenta în paginile sale discursul lui Bonar Law, membru în cabinetul englez, care aprecia că „succesul acţiunii României în război depinde de cooperarea cu Rusia"[857]. Omul politic bri-

---

s-ar fi aflat un alt suveran. C. Gane, *P.P. Carp şi locul său în istoria politică a ţării*, vol. II, Bucureşti, Editura „Universul", 1936, p. 568; P.P. Carp a transmis chiar lui Ferdinand că „dacă regele ar semna pacea cu Puterile Centrale, rămânerea lui pe tron ar da loc la convulsiuni, care ar face dinastia imposibilă şi ar îngreuna vindecarea rănilor cauzate printr-o politică fatală", *ibidem*.

[850] Contele de Saint-Aulaire, *op.cit.*, p. 198.

[851] *Arhivele Diplomatice*, fond 71/1914, E 2, partea a II-a, vol. 31, Telegrame din Paris 1917-1920, p. 369 – Radiogramă cifrată din 6/19 martie 1918, de la Legaţia Română din Paris.

[852] *Ibidem*.

[853] *Ibidem*, fond 71/1914, E2, partea a II-a, vol. 33, radiograma nr. 277 din 6/19 martie 1918.

[854] *Ibidem*, fond Londra, vol. 33, „The Times", Friday, March 8, 1918.

[855] *Ibidem*.

[856] *Ibidem*, „The Morning Post", Friday, March 8, 1918, „No annexations and no indemnities".

[857] *Ibidem*, „The Daily Telegraph", 8 March 1918.

tanic, ale cărui opinii erau prezentate în paginile ziarului, era de părere că încetarea luptei de către Rusia a avut drept consecință situația tragică a României. Lider al Casei Comunelor, Bonar Law recunoştea deschis imposibilitatea acordării din partea Marii Britanii vreunui ajutor aliatului său[858]. Într-un alt articol apărut ziua următoare, „The Daily Telegraph" îşi exprima regretul de a vedea că „brava dar nefericita Românie trebuie să plătească Germaniei un preț greu pentru curajoasa sa sfidare față de Puterile Centrale"[859].

---

[858] *Ibidem.*

[859] *Ibidem*, „The Daily Telegraph", 9th March 1918, *The Russian Collapse.* Situația dificilă a României avea să fie „îndulcită" de evoluția evenimentelor din teritoriul românesc dintre Prut şi Nistru. Revoluția din Rusia. care a proclamat dreptul popoarelor la autodeterminare pe baza principiului naționalităților. a creat condiții favorabile desprinderii Basarabiei de Rusia. Unirea acestei provincii româneşti cu România, la 27 martie/9 aprilie 1918, avea să intre şi în atenția *Foreign Office*-ului. La 9 august 1918, Departamentul de Informații Politice al *Foreign Office* a întocmit un amplu memorandum privind consecințele acestui act. Autorii acestui document apreciau că: „Pentru prima dată în patruzeci de ani chestiunea basarabeană a devenit din nou una de importanță internațională". Simpli observatori ai evenimentelor din Basarabia, aceştia constatau: „Faptul că, indiferent dacă în teorie recunoscută sau nu, unirea care a fost îndeplinită între Basarabia şi România este un fapt îndeplinit şi privit ca atare nu doar de Puterile Centrale, ci de majoritatea românilor înşişi, înseamnă că Marile Puteri vor trebui în mod serios să se ocupe de această problemă, atât de importantă pentru relațiile dintre Rusia şi România şi țările înconjurătoare, la Conferința de Pace sau, posibil, înainte" (*CAB 24/61*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 5401-5500, GT 5462, Political Intelligence Department, Foreign Office, *The Bessarabian Question and the Act of Union with Rumania*, 12 August 1918, p. 1). Studiul întocmit pentru informarea cabinetului britanic conține un istoric succint al Basarabiei, recunoscută ca făcând parte din moştenirea istorică a românilor. Evoluția politică a acestei provincii româneşti după declanşarea Revoluției din Rusia în 1917 ocupă, de asemenea, un loc important în documentul britanic şi prezintă principalele faze, de la autonomie spre independență şi, ulterior, unirea cu România. În cuprinsul documentului era exprimată observația că, deşi în tratatul preliminar de pace semnat la Buftea la 5 martie 1918 şi în tratatul de pace de la Bucureşti din 7 mai 1918 nu era precizată alipirea Basarabiei la România, această problemă ar fi făcut obiectul unei discuții informale între guvernul român şi cel german. În urma acestor discuții s-ar fi ajuns la „un fel de înțelegere din partea germanilor că bunele lor oficii ar putea fi asigurate în vederea redobândirii Basarabiei" (*Ibidem*, p. 4). În opinia Departamentului de Informații Politice al *Foreign Office*, bunăvoința Germaniei se traducea prin interesul pe care aceasta îl avea de a obține „o acceptare mai uşoară a păcii nemiloase prin promisiunea unor compensații în altă parte, şi a îndepărta definitv România de Rusia". În ciuda posibilității existenței unei asemenea înțelegeri, *Foreign Office*-ul era convins că: „Chestiunea unirii [...] transcende orice înțelegere diplomatică dintre guvernul german şi guvernul român germanofil. Decizia, în ultima instanță, depindea de Consiliul Basarabean (Sfatul Țării – *n.n.*) însuşi" (*Ibidem*). Prin urmare, într-un document britanic se recunoştea că Unirea Basarabiei cu România a avut la bază votul pronunțat de membrii Sfatului Țării. Credem a fi la fel de importante şi observațiile potrivit cărora: „[...] este clar că singurul viitor pentru Basarabia şi România în liniile dezvoltării naționale democratice constă în unirea lor într-un singur stat, un stat în care românii din Austro-Ungaria sunt de asemenea incluşi" (*Ibidem*, p. 8). În final, autorii acestui interesant document, pentru modul în care unirea ținutului românesc dintre Prut şi Nistru a fost percepută la nivelul *Foreign Office*-ului, admiteau că „Basarabia este prea mică pentru a trăi singură. Este dificil de văzut ce loc conştient şi serios ar putea juca chiar şi într-o reconstituită Rusie Federală. Speranța sa de progres stă în unirea cu România, dar o unire în care va juca nu un rol subordonat, ci o parte influentă" (*Ibidem*). *Foreign Office*-ul nu propunea recunoaşterea oficială a actului unirii din 27 martie/9 aprilie 1918, considerând că definirea atitudinii Antantei implica „investigații suplimentare [...] înainte de a fi siguri că unirea este justificată

IV.3. Pacea de la Bucureşti (7 mai 1918)

Pacea semnată la Palatul Cotroceni la 7 mai 1918 era draconică: România pierdea Dobrogea (partea de sud, anexată de Bulgaria, partea de nord transformată într-un condominiu al Puterilor Centrale şi aliaţilor lor), ceda Austro-Ungariei, în zona munţilor Carpaţi, un teritoriu de 5 600 km^2 cu 724 957 de locuitori, rămânea cu un efectiv redus al armatei (4 divizii cu efective complete, 8 cu efective de pace) şi încheia convenţii economice care subordonau principalele resurse economice ale ţării Germaniei. Astfel, în cazul petrolului, se stabilea că extragerea şi valorificarea sa aveau să fie făcute de două societăţi germane pe o perioadă de 30 de ani, care putea fi prelungită până la 90 de ani, necesităţile României urmând a fi stabilite de germani. Aceeaşi exploatare nemiloasă era prevăzută şi în cazul pădurilor[860]. Totodată, tratatul plasa navigaţia pe Dunăre sub controlul Puterilor Centrale[861].

Pacea „cartagineză" de la Bucureşti nu a împiedicat Guvernul Marghiloman să o prezinte ca o victorie. Ministrul de externe, C.C. Arion, a declarat că „România va ieşi cu puteri crescânde din pacea încheiată"[862]. Ceea ce trebuie avut în vedere, însă, este că Pacea de la Bucureşti nu a fost niciodată sancţionată de regele Ferdinand în pofida presiunilor exercitate asupra lui de învingători şi de Alexandru Marghiloman. Ţinând seama că în însuşi textul tratatului se specifica limpede că el va intra în vigoare numai după sancţionarea lui de către regele României, se poate spune că, din punctul de vedere al dreptului internaţional, Pacea de la Bucureşti a fost o „formă fără fond". În acelaşi timp, aceasta a fost folosită de Aliaţi pentru a se considera dezlegaţi de angajamentele asumate faţă de România prin tratatul de alianţă din 1916. Problema semnării acestui din urmă tratat, după semnarea Păcii de la Bucureşti, avea să devină obiectul unor discuţii aprinse între reprezentanţii României şi cei ai Puterilor Aliate, mai ales, când la Paris s-au deschis lucrările Conferinţei de Pace[863].

Încheierea Tratatului de Pace dintre România şi Puterile Centrale, la 7 mai 1918, a produs reacţii imediate la Paris şi Londra. De la tribuna Camerei Deputaţilor, ministrul francez de externe, Stéphen Pichon, de acord cu Clémenceau, aducea un omagiu „nobilei şi nefericitei Românii"[864], căreia îi promitea din partea Franţei „că toate angajamentele luate faţă de ea, când a intrat în război, vor fi menţinute"[865]. Cuvinte emoţionante la adresa României rostea şi generalul Berthelot, prietenul

pe temeiuri internaţionale". Cu toate acestea, se considera că, înainte de toate, poziţia Marii Britanii trebuia să aibă la bază „dorinţele exprimate de către locuitorii Basarabiei" (*Ibidem*).

[860] O analiză amănunţită clauzelor Păcii de la Bucureşti vezi la C. Kiriţescu, *op.cit.*, p. 236-251.

[861] „Current History" (New York), 8:2:2, (1918:Aug.); *Germany's Control of the Danube*, p. 324-325.

[862] C. Kiriţescu, *op.cit.*, p. 252.

[863] C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op.cit.*, p. 295 şi urm.

[864] Contele de Saint-Aulaire, *op.cit.*, p. 219.

[865] *Ibidem*.

României până la moarte. Ziarul „Journal de Genève” din 9 mai 1918 reproducea un interviu al fostului şef al Misiunii Militare Franceze în țara noastră, publicat în ziarul „Le Matin”, în care generalul declara: „România încercată nu este ucisă. Ea ştie că soarta sa nu este pecetluită atâta vreme cât Franța luptă”[866].

O pertinentă şi succintă caracterizare a „păcii” de la Bucureşti a fost realizată de miniştrii Antantei acreditați în România, trimisă la 16 mai 1918 Parlamentului englez. În opinia diplomaților aliați, aceasta era „un model de pace germană”[867] impusă românilor de o țară care „s-a dezis în mod cinic de propriile sale declarații”[868]. Prevederile documentului – sintetizau autorii – „comportă jaful domeniului public, anexiunea aproape nedisimulată a întregii țări şi, după pace, exploatarea barbară şi epuizantă a resurselor sale în profitul învingătorilor. El face din România o adevărată temniță, în care întreaga populație este condamnată la muncă silnică”[869].

Informațiile primite din România au găsit ecou la Londra, unde, ca şi la Paris, guvernul s-a simțit obligat să-şi facă auzit punctul său de vedere. Prin vocea secretarului de stat, Lordul Robert Cecil, Cabinetul britanic declara în Parlament că „nu poate decât să considere nule şi neavenite stipulațiile tratatului de pace impus României”[870]. Motivele erau la rândul lor precizate, „acest tratat supune România unei dominații total militare, economice şi politice a Puterilor Centrale, violează drepturile şi interesele Puterilor Aliate şi principiile pentru care luptăm”[871]. Alexandru Marghiloman însuşi confirma că în zilele de 13 şi 14 mai a avut un schimb de scrisori cu miniştrii Antantei, care „protestau contra păcii”[872].

În privința atitudinii intransigente a Marii Britanii de a aprecia că Pacea de la Bucureşti invalida alianța încheiată cu România în vara anului 1916, Robert William Seton-Watson atrăgea atenția Cabinetului de la Londra că ar fi în interesul Aliaților ca aceştia să îşi modifice poziția pentru a-şi asigura şi în continuare influența politică în această țară[873]. La 19 mai/1 iunie 1918, Lordul Robert Cecil, într-o interpelare în Parlamentul englez privind tratatul de „pace” dictat României de Puterile Centrale, declara că „guvernul Majestății Sale manifestă o profundă simpatie față de România în situația grea în care a fost pusă, iar prietenilor şi foştilor ei Aliați le revine să facă tot posibilul la o eventuală Conferință de pace pentru a obține o revizuire a condițiilor dure care i-au fost impuse. La Iaşi, miniş-

---

[866] *Arhivele Diplomatice*, Fond 71 – 1914, E2 Partea I, vol. 245, dosar 197, p. 96 – Telegramă de la Legația României la Berna către Ministerul Afacerilor Externe.

[867] *1918 la Români...*, vol. II, p. 1115 – Observațiile miniştrilor Antantei la Iaşi, din 3/16 mai 1918, prezentate Parlamentului englez.

[868] *Ibidem.*

[869] *Ibidem.*

[870] *S.A.N.I.C.*, Colecția Microfilme Anglia, Rola 390, c. 526.

[871] *Ibidem.*

[872] Al. Marghiloman, *op.cit.*, vol. II, p. 147.

[873] Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *R. W. Seton-Watson and the Roumanians*, 1906-1920, vol. I, p. 428.

trii țărilor aliate au anunțat de fapt oficial guvernul român că guvernele lor nu pot decât să considere nule şi neavenite stipulațiile Tratatului de pace impus României, întrucât acestea violează drepturile şi interesele Puterilor Aliate şi principiile pentru care luptăm"[874].

Dincolo de simpatia manifestată față de România, ne reține atenția un amănunt important din declarația secretarului de stat englez, şi anume aprecierea de fost aliat. Încă o dată în plus, poziția Cabinetului de la Londra este relevată de un raport întocmit de *Foreign Office* la 12/19 august 1918. Analizând statutul internațional al României din acel moment, raportul aprecia că „din punct de vedere pur tehnic, România trebuie privită – în condițiile semnării unei păci separate între ea şi inamic – ca un stat neutru"[875].

În preajma desfăşurării Conferinței de pace de la Paris, guvernul român s-a văzut nevoit să susțină o adevărată campanie diplomatică în vederea recunoaşterii din partea guvernelor Marilor Puteri aliate şi asociate a calității de aliat a României şi, pe acest fundament, participarea, aşa cum era firesc, la Conferința de pace cu drepturi depline[876].

În mod real, în ciuda tratatului de „pace" de la Bucureşti încheiat de guvernul român cu Puterile Centrale, care nu a fost niciodată sancționat de rege şi nici ratificat de Parlamentul român, România nu s-a considerat niciun moment în afara alianței cu Antanta[877]. Practic, au existat în acel moment, două Românii: o Românie oficială, reprezentată de Guvernul Marghiloman şi de grupul minoritar al politicienilor favorabili Puterilor Centrale, şi o Românie profundă, altfel spus majoritatea românilor care respingeau Pacea de la Bucureşti şi continuau să se considere angajați în lupta împotriva Puterilor Centrale. Această realitate a fost exprimată în paginile lucrării publicate la Paris de D. Iancovici, acesta subliniind că „România – vorbesc despre popor – nu a vrut pacea. Niciodată guvernanții noştri nu au putut invoca drept argument în luarea deciziei lor epuizarea în război a soldatului, şi nici a poporului. Națiunea era gata să consimtă la toate sacrificiile pentru a continua lupta"[878].

Această Românie combatantă a fost reprezentată în Occident de grupul care a părăsit țara, plecând spre Franța, condus de Take Ionescu, şi de românii din Statele Unite şi din Italia, fideli crezului de luptă pentru desăvârşirea unității naționale. Privită din acest punct de vedere, activitatea românilor de peste hotare a asigurat continuitatea politicii româneşti de luptă alături de Antantă. Pacea de la Bucureşti poate fi considerată astfel ca un „accident de parcurs" care nu a reprezentat punctul de vedere al imensei majorități a poporului român.

În perioada care a urmat semnării Păcii de la Bucureşti, evoluția evenimentelor pe frontul de vest, ca şi pe cel de la Salonic a creat condițiile favorabile re-

[874] *S.A.N.I.C.*, Colecția Microfilme Anglia, Rola 390, c. 526.
[875] *Ibidem*, c. 597.
[876] C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op.cit.*, p. 296.
[877] *Ibidem*, p. 178.
[878] D. Iancovici, *op.cit.*, p. 215.

luării acţiunii militare de către România. Pe parcursul lunilor august–septembrie 1918 s-a desfăşurat ofensiva generală a Aliaţilor pe toate teatrele de război. Presiunea trupelor franceze şi sârbe a condus la ruperea frontului de la Salonic, determinând Înaltul Comandament al armatei bulgare să solicite generalului Franchet d'Esperey încheierea armistiţiului, care a şi fost semnat la 15/28 septembrie 1918. La rândul său, Turcia a încheiat armistiţiul cu trupele aliate la 17/30 octombrie 1918, Strâmtorile fiind astfel deschise pentru Aliaţi. În pragul destrămării, Austro-Ungaria semnează de asemenea armistiţiul la 21 octombrie/3 noiembrie 1918.

Obiectivele strategice ale Aliaţilor în Balcani şi Europa de est – aşa cum corect au evidenţiat istoricii români – nu au exclus posibilitatea reluării cooperării militare cu România care, în ciuda „dictatului" de la Bucureşti din mai 1918, prin capacitatea sa combativă, rămânea un factor important care putea înclina balanţa de forţe în regiunea Dunării de Jos[879]. De îndată ce contextul politic şi militar a permis-o, guvernul român a decretat remobilizarea armatei şi a alăturat în acest fel România în frontul Antantei.[880] La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, regele Ferdinand ordona armatei române reintrarea în război. În aceeaşi zi, trupele franceze din corpul expediţionar comandat de generalul Franchet d'Espèrey forţează Dunărea pe la Giurgiu, obligând armata germană să se retragă în Transilvania. La 18 noiembrie/1 decembrie 1918, regele Ferdinand intra în Bucureşti în fruntea armatelor sale. Familia regală a fost întâmpinată la gara Mogoşoaia, aşa-cum aflăm din memoriile reginei Maria, de generalul Berthelot şi de câţiva ofiţeri francezi şi englezi, însoţiţi de generalii armatei române, în frunte cu C. Prezan[881]. Draconica „pace" de la Bucureşti devenea astfel o tristă amintire.

Anul 1917, atât de promiţător prin biruinţele de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, avea să se sfârşească dramatic pentru România ca urmare a defecţiunii ruse. Criza care a zguduit Imperiul Rus, începând din februarie 1917, a avut importante repercusiuni şi pe frontul din România. Manifestărilor de indisciplină din rândurile armatei ruse aflate în Moldova le-a urmat un proces de descompunere a unităţilor conduse de generalul Şcerbacev şi de abandonare a poziţiilor de luptă. Frontul extern, prăbuşit în Rusia, şi-a prelungit, prin însăşi prezenţa militarilor ruşi, manifestările funeste şi în România unde, datorită unui şir de factori – forţa idealului de unitate naţională, promisiunea regelui Ferdinand de reformă agrară –, frontul intern nu a cunoscut fisuri ireparabile.

Configuraţia fronturilor în Europa de Est a constrâns România în urma defecţiunii ruse să iasă ea însăşi din război, întrucât continuarea operaţiunilor militare în noul context geostrategic nu mai avea nicio valoare militară şi nu ar fi făcut altceva decât să provoace noi pierderi umane şi distrugeri materiale.

Soluţia politică aleasă de ţara noastră intra însă în conflict cu interesele Antantei, în primul rând cu cele militare: menţinerea unui front în România în-

---

879 Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op.cit.*, p. 41.

880 *Ibidem*, p. 187.

881 Maria, Regina României, *Povestea vieţii mele*, ediţia I , Editura „Adeverul" S.A., [Bucureşti], f.a., p. 589.

semna o concentrare de efective care altfel ar fi fost transferate pe frontul de vest, sporind presiunea Puterilor Centrale. Divergenţele dintre România şi Aliaţi au devenit acute pe măsura orientării guvernului român spre încheierea păcii cu Puterile Centrale. Iritarea Aliaţilor putea avea consecinţe de maximă gravitate pentru aspiraţiile de desăvârşire a unităţii naţionale a românilor, întrucât guvernele de la Paris, Londra şi Roma se declarau dezlegate de obligaţiile asumate prin tratatul de alianţă cu România din 1916. Miza aflată în centrul discuţiilor dintre România şi Aliaţi era considerabilă: continuarea rezistenţei sau pierderea drepturilor recunoscute de Aliaţi României asupra teritoriilor locuite de românii din Austro-Ungaria.

Adâncirea crizei din Rusia a provocat – cum era şi firesc – o vie nelinişte în cercurile politice de la Iaşi. Prezenţa trupelor ruse pe teritoriul Moldovei, locul ocupat de ele în traseul frontului şi, ceea ce era cel mai important, poziţionarea Rusiei în raport cu statul român – atât cât mai subzista el, între Carpaţi şi Prut – făceau ca deciziile puterii de la Petrograd să fie hotărâtoare pentru România.

Pentru Puterile Centrale, criza din Rusia şi, în primul rând, agitaţiile destabilizatoare ale bolşevicilor deschideau posibilitatea de a pune capăt războiului pe două fronturi, de a scoate România din război şi de a-şi asigura controlul spaţiului românesc şi de exploatarea resurselor lui.

Este de la sine înţeles că Puterile Antantei nu concepeau că România ar putea părăsi lupta. Pentru ele era vital ca efectivele germane să rămână pe frontul românesc. Întrebarea era: care front? În această privinţă existau trei răspunsuri: 1) rezistenţa armatei române într-un „triunghi al morţii" Iaşi–Vaslui–Huşi, o rezistenţă inutilă din punct de vedere militar, dar destinată să arate Antantei că armata română s-a sacrificat până la ultimul om pentru a onora obligaţiile de aliat; 2) alianţa cu Ucraina independentă, care – se credea – avea să fie un aliat de nădejde al Antantei. Armata română şi cea ucraineană ar fi putut alcătui – speranţe iluzorii ale guvernelor de la Paris, Londra şi Roma – un nou front oriental. Evenimentele aveau să dezmintă astfel de aşteptări. 3) retragerea regelui, guvernului, parlamentului şi armatei române în sudul Rusiei, unde urmau să-şi unească forţele cu cele ale şefului cazacilor de pe Don, Alexei Kaledin.

Din studiul documentelor britanice reiese faptul că diplomaţia Marii Britanii a fost mai reţinută în a-şi exprima opiniile faţă de dorinţa României de a încheia o pace separată. Spre deosebire de aliatul său, guvernul francez s-a opus vehement, încă de la început, unei asemenea perspective. Deşi surprins de decizia României de a încheia, în primă fază, un armistiţiu cu Puterile Centrale, guvernul de la Londra a transmis la Iaşi faptul că înţelege dificultatea situaţiei ţării şi „necesitatea inexorabilă" de a-l semna. Deşi fidel indicaţiilor transmise de *Foreign Office*, reprezentantul diplomatic al Marii Britanii la Iaşi, Sir George Barclay a atras atenţia asupra dificultăţilor României în contextul disoluţiei frontului rus. În opinia sa, singura modalitate de a salva România era un ajutor efectiv din partea Aliaţilor.

În această perioadă, poziţia Cabinetului londonez în privinţa eventualităţii încheierii de către România a unei păci separate a fost neclară. Sir George Barclay

avea să solicite, în nenumărate rânduri, indicații precise privind atitudinea Marii Britanii în această problemă. Treptat, a reieşit clar faptul că, deşi ezitantă inițial, poziția guvernului de la Londra era la fel de intransigentă ca şi cea a guvernului francez.

Încheierea de către România, la 7 mai 1918, a Păcii de la Bucureşti, a făcut ca Marea Britanie să se considere dezlegată de obligațiile contractate față de țara noastră prin Tratatul de alianță din 1916. Revizuirea acestei atitudini a făcut obiectul unei ample campanii diplomatice inițiate de guvernul român în perioada premergătoare Conferinței de Pace de Paris. Principalele eforturi ale diplomației române au vizat recunoaşterea obligațiilor asumate față de România de Antanta prin convențiile din vara anului 1916, precum şi demonstrarea caducității „păcii de la Bucureşti", care nu a fost ratificată de regele Ferdinand şi nici de Parlamentul român.

CAPITOLUL V

PRINCIPIUL NAȚIONALITĂȚILOR ȘI DEZMEMBRAREA AUSTRO-UNGARIEI. PERCEPȚII BRITANICE

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, principiul naționalităților a cunoscut o afirmare tot mai puternică în Europa Centrală și de Sud-Est. Declanșarea Primului Război Mondial și recunoașterea de către Antanta, din dorința de a câștiga aliați în lupta împotriva Puterilor Centrale, a dreptului de unificare a unor teritorii aflate în stăpânirea Austro-Ungariei, pe baza principiului naționalităților, au reprezentat un prim pas pe calea dezmembrării acestui imperiu multinațional.

În 1918, realitățile etnice din Europa Centrală și de Sud-Est au făcut imposibilă menținerea Imperiului Austro-Ungar ca entitate politică pe harta Europei deși, la începutul războiului, Aliații, respectiv Marea Britanie, nu au pus în discuție problema dezmembrării acestui imperiu. De altfel, așa cum arăta istoricul britanic Kenneth Calder, guvernul britanic nu era interesat în 1914 de problema autodeterminării naționale în Europa Centrală și de Sud-Est[882]. Revoluția din Rusia din 1917, care a proclamat, inițial, dreptul popoarelor din fostul Imperiu țarist la autodeterminare, a dat și ea un imbold redesenării granițelor Europei. Ulterior, declarația din 8 ianuarie 1918 a președintelui Statelor Unite, Woodrow Wilson, care și-a asumat rolul restabilirii păcii în Europa pe baze democratice, a constituit un moment esențial în coagularea principiului naționalităților.

V.1. Considerații generale cu privire la atitudinea Marii Britanii față de Austro-Ungaria la începutul Primului Război Mondial

În preajma Primului Război Mondial, deși făceau parte din tabere diferite, relațiile oficiale dintre Marea Britanie și Austro-Ungaria erau cordiale, cele două state neavând de disputat interese directe pe continent[883]. Asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului austro-ungar, la 28 iunie 1914, la Sarajevo, a constituit pretextul pentru diplomația austro-ungară de a regla problema Serbiei, percepută la Ballplatz ca o amenințare la adresa imperiului după crește-

[882] Kenneth J. Calder, *Britain and the Origins of the New Europe, 1914-1918*, London, New York, Melbourne, Cambridge University Press, 1976, p. VII.

[883] F.R. Bridge, *The British Declaration of War on Austria-Hungary in 1914*, în „Slavonic and East European Review", 47:109, (1969:July), p. 401.

rile teritoriale dintre anii 1912–1913. Până în momentul prezentării ultimatumului guvernului sârb, diplomaţia britanică a întreprins demersuri pentru atenuarea poziţiei dure a Vienei şi, în acelaşi timp, încurajarea Serbiei de a accepta pretenţiile guvernului austro-ungar, în cazul în care acestea se dovedeau a fi rezonabile[884].

În acest context, ştirea ultimatumului remis guvernului de la Belgrad, la 23 iulie 1914, a produs la *Foreign Office* o „impresie penibilă pentru termenii săi inacceptabili pentru un stat independent"[885]. Chiar în aceste condiţii, Antanta a sfătuit guvernul sârb să dea dovadă de o atitudine conciliantă. În momentul în care textul ultimatumului austro-ungar a devenit cunoscut la Londra, la 24 iulie 1914, Sir Edward Grey, ministrul de externe al Marii Britanii, a declarat că ceea ce fusese până în acel moment o dispută între Austro-Ungaria şi Serbia s-a transformat într-un risc potenţial al un conflict internaţional între Marile Puteri. Termenul de 24 de ore pentru acceptarea termenilor ultimatumului nu lăsau *Foreign Office*-ului posibilitatea de a acţiona în vreun fel în sensul aplanării conflictului. Sir Edward Grey a caracterizat ultimatumul remis Belgradului ca fiind „cel mai formidabil document care a fost vreodată adresat unui stat independent"[886].

Sir George Buchanan, ambasadorul Marii Britanii la Sankt Petersburg, l-a informat pe Sir Edward Grey că Sazonov, ministrul de externe al Rusiei, era de părere că Austro-Ungaria nu ar fi acţionat niciodată astfel dacă nu s-ar fi consultat în prealabil cu Germania. Sazonov cerea guvernului britanic să proclame o declaraţie de solidaritate cu Rusia şi Franţa, atrăgând atenţia că „nu trebuie să uităm că problema generală europeană este implicată, chestiunea Serbiei fiind doar o parte a acesteia şi Marea Britanie nu îşi va putea permite să se sustragă problemelor aflate acum în joc"[887].

La 25 iulie 1914, ambasadorul Austro-Ungariei la Londra a transmis ministrului britanic de externe, într-o încercare tardivă de a atenua impresia nefavorabilă creată Guvernului Marii Britanii, că nu era vorba de un ultimatum, ci de „un demers cu o limită de timp". Respingerea acestuia de către guvernul sârb nu ar fi condus în mod automat la război, ci doar la ruperea relaţiilor diplomatice şi declanşarea pregătirilor militare[888]. Sir Edward Grey era convins însă că mobilizarea

---

[884] *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, telegrama nr. 516, Nicolae Mişu, ministrul României la Londra, l-a informat, la 10/23 iulie 1914, pe Emanoil Porumbaru, ministrul român de externe, că „[...] guvernul britanic va căuta să convingă pe sârbi că sunt datori a admite cererile *rezonabile* ce Austro-Ungaria ar face la Belgrad".

[885] *Ibidem*, Telegrama nr. 520, Londra, 11/24 iulie 1914, Nicolae Mişu către Emanoil Porumbaru. Textul ultimatumului din 23 iulie 1914 adresat guvernului sârb a se vedea în *Les Pourparlers Diplomatiques. 10/23 Juillet-24 Juillet/6 Août. Le Livre Orange Russe, III, Correspondance du Gouvernement Russe*, Paris-Nancy, Librarie Militaire Berger-Levrault, 1914, p. 4-11.

[886] F. R. Bridge, *op.cit.*, p. 407.

[887] *Les Pourparlers Diplomatiques. 23 Juillet–4 Août. Le Livre Bleu Anglais, I Correspondance du Gouvernement britannique*, Paris-Nancy, Librarie Militaire Berger-Levrault, 1914, p. 15.

[888] *Ibidem*, Sir Edward Grey către Sir F. Bertie, ambasadorul Marii Britanii la Paris, şi către Sir G. Buchanan, ambasadorul Marii Britanii la Sankt Petersburg, *Foreign Office*, 25 iulie 1914, p. 33.

armatei austriece va antrena pe aceea a Rusiei, ceea ce ar fi putut atrage „pericolul accentuat al unui război general"[889]. În încercarea de a aplana conflictul, guvernul britanic a solicitat Germaniei, Franței și Italiei să coopereze în demersurile întreprinse la Viena și Belgrad. Ideea unei conferințe a celor patru mari puteri a fost respinsă de guvernul german, indicând că acesta preferă o negociere directă între Rusia și Austria.

Între timp a survenit răspunsul guvernului sârb la ultimatumul austro-ungar. Acesta se caracteriza printr-un ton moderat și un spirit de conciliere care depășeau, în opinia lui Sir Edward Grey, „tot ceea ce se putea aștepta". Nota guvernului sârb putea servi drept bază de discuții pentru identificarea unei „soluții pașnice și acceptabile"[890]. În cazul în care Viena ar fi declanșat ostilitățile împotriva Belgradului, Londra ar fi avut dovada clară că scopul Austro-Ungariei era de a distruge complet Serbia. Avertizând încă odată cu privire la riscul unui război generalizat, Sir Edward Grey a declarat ambasadorului german la Londra că Marea Britanie este dispusă să colaboreze pentru prezervarea păcii, în caz contrar rezervându-și „deplina libertate de acțiune"[891].

Declarația de război a Austro-Ungariei din 28 iulie 1914 împotriva Serbiei a surprins guvernul britanic. Desfășurarea acțiunilor austro-ungare în intervalul cuprins între atentatul de la Sarajevo și declarația de război la adresa Belgradului nu a lăsat loc posibilității unor tentative de mediere sau găsirea unei soluții pașnice, întrucât tocmai acest lucru dorea Viena să evite[892]. În acest context, ministrul rus de externe, Sazonov, a cerut cabinetului de la Londra să acționeze de urgență la Viena pentru a obține suspendarea operațiunilor militare împotriva Serbiei[893].

Scrisoarea din 29 iulie 1914, transmisă de Sir Edward Grey ambasadorului britanic la Paris, Sir Francis Bertie, relevă atitudinea pe care Cabinetul de la Londra ar fi urmat-o în funcție de evoluția evenimentelor pe continentul european. Sir Edward Grey aprecia că, în situația în care „diferendul" dintre Austria și Serbia se mărginea la un conflict local, „nu ne vom simți chemați să jucăm un rol activ". Marea Britanie nu ar fi intervenit nici în eventualitatea unui război între Austria și Rusia, căci „ar fi vorba atunci de supremația Teutonului și a Slavului – o luptă pentru supremație în Balcani – și ideea noastră a fost mereu aceea de a evita să fim antrenați într-un război pentru o chestiune balcanică"[894]. Implicarea Germaniei și Franței ar fi modificat poziția guvernului britanic și ar fi impus apărarea intereselor britanice care aveau la bază respingerea hegemoniei germanice în Europa.

---

[889] *Le Livre Orange Russe*, contele Benckendorff, ambasadorul Rusiei la Londra, 12/25 iulie 1914, p. 38.

[890] *Ibidem*, contele Benckendorff, Londra, 14/27 iulie 1914, p. 58.

[891] *Ibidem*, p. 59.

[892] A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe*, p. 523; de asemenea, Sir Basil Liddel Hart, *History of the First World War*, p. 21.

[893] *Le Livre Bleu Anglais...*, p. 54.

[894] *Ibidem*, Sir Edward Grey către Sir Francis Bertie, *Foreign Office*, 29 iulie 1914, p. 69.

Austro-Ungaria nu a suspendat operațiunile militare împotriva Serbiei și, mai mult, la 30 iulie 1914 a bombardat Belgradul. La rândul său, Rusia, care a decretat mobilizarea armatei, a amenințat Austro-Ungaria că, în cazul în care nu recunoaște că „conflictul său cu Serbia a luat caracterul unei chestiuni de interes european" și nu elimină din ultimatumul său „punctele care violează principiul suveranității Serbiei", consecința va fi declanșarea unui război european[895]. Ultimele speranțe – iluzorii – ale menținerii păcii în Europa s-au consemnat prin materializarea propunerilor lui Sir Edward Grey de a se desfășura discuții între guvernele de la Viena și Sankt Petersburg. Austro-Ungaria nu a acceptat însă pretenția lui Sazonov de a înceta mai întâi operațiunile militare împotriva Serbiei. Ultimatumul din 31 iulie și, respectiv, declarația de război a Germaniei, din 1 august 1914, adresată Rusiei, au făcut inutile orice convorbiri pentru aplanarea unui conflict local care din acel moment a devenit unul european și, ulterior, internațional. Germania a încercat să se asigure de neutralitatea Marii Britanii, cancelarul Bethmann Hollweg cerând ministrului austro-ungar de externe, contele Leopold von Berchtold, să dea dovadă de o atitudine conciliantă pentru a face impresie la Londra și nu pentru a obține un compromis[896].

Franța, aliata Rusiei, a intrat la rândul său în război împotriva Germaniei. La 2 august 1914, Cabinetul de la Londra a hotărât să transmită Guvernului de la Paris „asigurarea că dacă flota germană pătrunde în Pas de Calais sau în Marea Nordului pentru a întreprinde ostilități împotriva țărmurilor sau navelor franceze, flota engleză va acorda întreaga protecție aflată în puterea sa"[897]. La 4 august 1914, Germania a propus Belgiei o neutralitate amicală în schimbul permiterii traversării acestei țări de către armata germană. Regele Albert I a refuzat și a solicitat sprijinul diplomatic al Marii Britanii. În fața acestui refuz, Germania a decis să violeze neutralitatea Belgiei, ordonând trupelor sale să invadeze Franța prin teritoriul belgian. Germania a garantat Marii Britanii că acțiunea sa nu vizează anexiuni teritoriale în Belgia. Pătrunderea armatei germane pe teritoriul Belgiei reprezenta, însă, un atac la adresa securității britanice, pe care Cabinetul de la Londra nu îl putea accepta[898]. Marea Britanie a cerut Germaniei să dea o declarație categorică privind respectarea neutralității Belgiei, în cazul unui refuz urmând să rupă relațiile diplomatice cu aceasta. La 5 august 1914, cabinetul britanic a declarat război Germaniei. Ulterior, Marea Britanie a semnat, alături de Franța și Rusia, un angajament de „a nu încheia pace separată [...] și de a continua războiul până la epuizarea completă a adversarului"[899].

---

[895] *Ibidem*, Sir G. Buchanan către Sir E. Grey, Sankt Petersburg, 30 iulie 1914, p. 88.

[896] A.J.P. Taylor, *op.cit.*, p. 524.

[897] *Le Livre Bleu Anglais*, Sir Edward Grey către Sir Francis Bertie, *Foreign Office*, 2 august 1914, p. 126.

[898] F.R. Bridge, *The British Declaration of War on Austria-Hungary in 1914*, în *loc.cit.*, p. 412.

[899] *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, Telegrama nr. 688, Londra, Nicolae Mișu către Emanoil Porumbaru, 24 august/6 septembrie 1914.

În privința Austro-Ungariei, *Foreign Office*-ul a temporizat remiterea unei declarații de război. Amiralitatea britanică era preocupată de asigurarea securității flotei din Marea Mediterană. Flota britanică din această regiune nu dispunea de cuirasate (*dreadnoughts*) și s-ar fi putut vedea obligată să se confrunte singură cu flota austriacă din Marea Adriatică, flota franceză fiind preocupată cu transportul trupelor. Similar, Austro-Ungaria nu dorea o confruntare cu flota britanică. La 7 august 1914, contele von Mensdorff-Pouilly, ambasadorul austriac la Londra, l-a asigurat pe Sir Edward Grey că atât timp cât flota britanică nu va ataca în Adriatica, nu exista niciun motiv pentru ca aceste două state să fie în război[900]. Rusia a făcut presiuni la Londra ca guvernul britanic să declare război Austro-Ungariei. Aceasta avea nevoie de sprijinul britanic împotriva flotei austro-ungare, care putea pătrunde în Marea Neagră și ataca, susținută de navele germane și otomane, flota rusă. Declarația de război britanică împotriva Austro-Ungariei a venit în cele din urmă la 12 august 1914.

V.2. Marea Britanie și primele semnale în direcția recunoașterii principiului naționalităților

La începutul Primului Război Mondial, Marea Britanie era condusă de un guvern liberal în fruntea căruia se afla H.H. Asquith. Principala motivație care a determinat cabinetul londonez să ia decizia participării la ostilitățile de pe continentul european a fost, așa cum am arătat, acțiunea Germaniei de invadare a Belgiei. În afara acestei motivații, liderii politici de la Londra nu au precizat, pentru mult timp, interesele britanice în această conflagrație. Conducerea războiului era o funcție a guvernului britanic care își asuma responsabilitatea pentru deciziile politicii strategice. Aceste decizii erau luate de un număr restrâns de membri, cu avizul prim-ministrului[901]. Intervenția Marii Britanii în războiul de pe continentul european impunea guvernului de la Londra justificarea, în fața opiniei publice, a unei asemenea decizii, în vederea obținerii sprijinirii politicii sale[902].

O expunere oficială a motivelor participării Marii Britanii la conflictul european o regăsim în discursul prim-ministrului din august 1914, pronunțat în Camera Comunelor: „Dacă aș fi întrebat pentru ce luptăm, aș răspunde în două fraze. Mai întâi pentru a îndeplini o obligație internațională solemnă. [...] În al doilea rând, că luptăm pentru a triumfa principiul, în aceste zile în care forța materială pare să fie factorul dominant, că *micile naționalități nu trebuie zdrobite prin violarea bunei credințe internaționale, la buna plăcere a unei mari puteri abuzând de forța sa!*”[903]. Declarația prim-ministrului britanic era destul de abs-

[900] *Ibidem*, p. 412-413.

[901] Paul Guinn, *British Strategy and Politics, 1914 to 1918*, Oxford, At Clarendon Press, 1965, p. 31.

[902] Kenneth J. Calder, *op.cit.*, p. 12.

[903] *Le Journal des Balkans, Organe des Intérêts Balkaniques*, I-ère anné, no. 75, Jeudi, 14/27 Août 1914, p. 2.

tractă şi nu preciza în ce mod avea să fie aplicat principiul la care făcea referire în discursul său. Era evident însă că la sfârşitul războiului, care ar fi adus victoria Antantei, ar fi avut loc modificări teritoriale în dauna taberei adverse din care făcea parte Austro-Ungaria.

Ulterior, la 18 septembrie 1914, prim-ministrul a făcut o nouă declaraţie din care reieşea că Marea Britanie lupta pentru „apărarea sanctităţii obligaţiilor din tratate şi ceea ce este pe bună dreptate numită legea publică a Europei, [...] pentru afirmarea şi întărirea independenţei statelor libere, relativ mici şi slabe, împotriva năvălirii şi violenţei celui puternic, [...] pentru a apăra ceea ce credem, în interesul nu numai al propriului nostru imperiu, ci al civilizaţiei în general, împotriva pretenţiei arogante a unei singure puteri de dominare a dezvoltării şi destinelor Europei”[904].

Discursul din 9 noiembrie 1914 susţinut de H.H. Asquith la Guildhall preciza pentru prima dată obiectivele britanice în actualul război: „Nu vom pune niciodată sabia înapoi în teacă, pe care nu am scos-o cu inima uşoară, până când Belgia nu redobândeşte în întregime totul şi mai mult decât tot ce a sacrificat, până când Franţa nu este asigurată în mod corespunzător împotriva ameninţării agresiunii, până când drepturile naţionalităţilor mai mici ale Europei nu sunt puse sub o fundaţie incontestabilă şi până când dominaţia Prusiei nu este întru totul şi definitiv distrusă”[905]. Declaraţiile prim-ministrului britanic nu defineau însă cu claritate viziunea guvernului britanic cu privire la războiul în care Marea Britanie tocmai intrase. Cercetătorul britanic Harry Hanak, care a analizat acest discurs al lui H.H. Asquith, a caracterizat discursul prim-ministrului ca fiind în mod deliberat vag, lăsând posibilitatea unor interpretări variate[906]. Prevenirea instaurării hegemoniei germane pe continentul european avea să rămână obiectivul esenţial al Cabinetului de la Londra şi singurul definit, de altfel, cu claritate până la sfârşitul războiului.

Winston Churchill, Prim Lord al Amiralităţii, a oferit o exprimare mai radicală a modului în care, la sfârşitul războiului, trebuiau puse bazele unei noi configuraţii politico-statele a Europei: „Vrem ca acest război să stabilească harta Europei pe baze naţionale şi în acord cu adevăratele dorinţe ale popoarelor care locuiesc în zone contestate. După tot sângele care este vărsat, vrem o reglementare naturală şi armonioasă care eliberează rasele, restaurează integritatea naţiunilor, nu subjugă pe nimeni [...]”[907]. În discursul ţinut cu ocazia întrunirii publice din

[904] *Great Speeches of the War*, London And Aylesbury, Hazell, Watson&Viney, Ld, 1915, p. 201-202.

[905] *War Speeches by British Ministers, 1914-1916*, London, T. Fisher Unwin, Ltd., 1917, p. 59.

[906] Harry Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary, 1914-1918*, în „Slavonic and East European Review”, 47:108 (1969:Jan), p. 161; o analiză a modului ambiguu în care guvernul de la Londra a definit obiectivele Marii Britanii în Primul Război Mondial a se vedea şi la A. D. Harvey, *Britain's War Aims in the First World War*, în „Contemporary Review”, 255:1483, (1989:Aug), p. 92-100.

[907] *Ibidem.*

Liverpool, la Tournament Hall, la 21 septembrie 1914, Winston Churchill mergea mai departe decât prim-ministrul în afirmarea obiectivelor Marii Britanii în război: „Pacea va fi regăsită, în cuvintele Majestății Sale Regele, atunci când cauzele demne pentru care luptăm au fost atinse pe deplin. S-ar putea să trăim să vedem statele creștine din Balcani restabilite în limitele lor rasiale; vom putea vedea teritoriul Italiei corespunzând cu populația sa italiană; vom putea vedea Franța restabilită în conformitate cu poziția sa în Europa și locul său legitim [...]"[908].

Într-un interviu acordat în 1915 unui ziarist italian, David Lloyd George, pe atunci ministru al munițiilor, aprecia că „Acesta este un război al Democrației. [...] Întregul viitor al Democrației în Marea Britanie, Franța, Rusia, Italia, în întreaga lume, este implicat. Este un test final între autocrația militară și libertatea politică"[909]. Declarațiile ministrului britanic exprimă o contradicție evidentă. Guvernul britanic lupta împotriva militarismului prusac alături de Imperiul Rus autocrat, care reprima tendințele de democratizare a vieții politice din Rusia. Istoricul britanic A.D. Harvey arăta, în studiul său privind scopurile de război britanice în anii Primului Război Mondial, că evitarea unei analize obiective era necesară ca urmare a identității diferite a aliaților Marii Britanii[910].

La nivelul opiniei publice, exista la Londra, încă dinaintea războiului, un Comitet balcanic, înființat, așa cum arăta Nicolae Mișu, ministrul român la Londra, într-o scrisoare către Emanoil Porumbaru, ministrul român de externe, pentru „apărarea intereselor bulgare"[911]. Personalități importante, precum frații Noel și Charles Roden Buxton, Lordul James Bryce sau James Bourchier susțineau necesitatea reconfigurării granițelor în Balcani în conformitate cu principiul naționalităților. Aceștia s-au declarat împotriva Tratatului de la București din 1913, încheiat ca urmare a celui de al Doilea Război Balcanic, prezentat opiniei publice din Anglia de către James Bourchier ca fiind „un aranjament impus prin forță și [...] printr-un dispreț complet pentru împărțirea raselor și chiar pentru considerații comerciale și economice"[912].

În vederea atragerii Bulgariei de partea Antantei, Noel și Charles Buxton au susținut necesitatea ca Serbia, Grecia și România să facă o serie de concesii teritoriale.

Nicolae Mișu atrăgea atenția guvernului de la București, care declarase neutralitatea României, că pentru a atrage Bulgaria într-o nouă alianță balcanică împotriva Turciei și, eventual, a Triplei Alianței, cercurile politice britanice exprimau părerea că „Serbia, Grecia și România trebuiau să consimtă la unele sacrificii din posesiunile lor actuale în favoarea Bulgariei". Diplomatul român adăuga că,

---

908 *Great Speeches of the War*, p. 219.

909 *Why the Allies will Win. An interview with The Rt. Hon. D. Lloyd George, Minister of Munistions, by The Editor of the Secolo of Milan*, London, „The Daily Chronicle", 1915, p. 11.

910 A.D. Harvey, *Britain's War Aims in the First World War*, în „Contemporary Review", 255:1483 (1989:Aug.), p. 93.

911 *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, Telegrama nr. 492 din 3/16 iulie 1914.

912 *Ibidem.*

totuşi, nu au fost făcute demersuri oficiale[913]. Eventualele concesii teritoriale care trebuiau să fie acordate Bulgariei ar fi avut la bază principiul naţionalităţilor. Corespondentul ziarului „The Times" la Bucureşti, scria, la 17 septembrie 1914, că era necesară „o completă rearanjare a frontierelor în Balcani mai în concordanţă cu principiul naţionalităţilor". În viziunea acestuia, modificarea graniţelor în Balcani trebuia să se facă în favoarea Bulgariei, „în special în direcţia Macedoniei"[914].

În primii doi ani ai războiului, Marea Britanie nu a luat în calcul dispariţia Austro-Ungariei de pe harta Europei[915]. Nicolae Mişu informa din postul său de la Londra guvernul român că „o preponderenţă covârşitoare a Rusiei în Balcani după război nu este tocmai pe placul Angliei. Pentru înlăturarea unui pericol slav în viitor, bărbaţii politici englezi sunt chiar de părere ca, la momentul oportun, Austria să fie menţinută ca un factor împreună cu Germania în contra slavismului"[916]. Totodată, ministrul României la Londra observa faptul că Sir Edward Grey „este convins de necesitatea unui bloc balcanic compus din România, Bulgaria, Serbia, Grecia şi chiar Turcia". Punerea în practică a unui asemenea proiect ar fi fost posibilă „prin sacrificii teritoriale ce Serbia, Grecia şi România ar fi dispuse să facă în favoarea Bulgariei. Aceste sacrificii ar trebui făcute de statele sus-menţionate din propria lor iniţiativă, fără amestec al Marilor Puteri"[917].

Interesată să câştige aliaţi în războiul împotriva Puterilor Centrale, diplomaţia Antantei a întreprins demersuri pentru a câştiga Italia de partea sa, fiind dispusă să facă o serie de promisiuni teritoriale pe seama Imperiului Austro-Ungar. Până la Primul Război Mondial, Italia era legată de Germania şi Austro-Ungaria printr-un tratat de alianţă încheiat în 1882 şi reînnoit de mai multe ori (în 1887, 1891, 1902, 1912). În timpul aşa-numitei crize din iulie 1914, guvernul de la Viena a decis să nu se consulte cu Roma de teama emiterii unor pretenţii teritoriale pe care nu era dispusă să le discute. Astfel, contele Berchtold a preferat să pună Italia în faţa faptului împlinit atunci când a adresat Serbiei nota ultimativă. Despovărat de obligaţiile contractuale care prevedeau menţinerea statu-quoului şi consultarea prealabilă, înaintea luării unei decizii, guvernul de la Roma a anunţat, la 2 august 1914, că va păstra neutralitatea[918].

La 25 septembrie 1914, Nicolae Mişu informa guvernul de la Bucureşti cu privire la demersurile Antantei la Roma pentru a câştiga adeziunea acesteia. Diplomaţia aliată făcea presiuni pentru a obţine intrarea Italiei în război împotri-

---

913 *Ibidem*, Telegrama nr. 600 din 6/19 august 1914.

914 *Ibidem*, extract from a message of the Bucharest correspondent of „The Times", under date of September 17/1914 (nu se precizează numele acestuia, dar trebuie să fie vorba de James Bourchier).

915 Harry Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary, 1914-1918*, în *loc.cit.*, p. 163.

916 *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, Telegrama nr. 768 din 12/25 septembrie 1914.

917 *Ibidem*.

918 R.W. Seton-Watson, *Italy's Balkan Policy in 1914*, în „Slavonic Review", 5 (1926/1927), p. 52-55.

va Puterilor Centrale. Ministrul român la Londra cunoştea faptul că „Aliații au convingerea că Italia va trebui să intre în campanie pentru a-şi apăra interesele ei speciale şi a-şi asigura ca beligerant un loc în negocierile pentru pace [...], participarea italiană la război se doreşte nu numai pentru subjugarea definitivă şi mai repede a Austro-Ungariei, dar şi pentru stabilirea unui echilibru în Peninsula Balcanică, echilibru amenințat de slavi”[919].

Ministrul rus de externe, Sazonov, sondase încă de la începutul războiului Franța în vederea deschiderii unor negocieri secrete cu Italia. Rusia era dispusă să accepte ca Italia să ocupe Valona şi, de asemenea, Trento[920]. În urma discuțiilor dintre guvernele rus, francez şi britanic, Antanta a admis ca Trentino, Trieste şi Valona să fie dobândite de Italia căreia urma să i se recunoască o situație predominantă în Marea Adriatică. Serbiei şi Greciei trebuiau să li se accepte, la rândul lor, pretențiile teritoriale[921]. Negocierile Antantei cu Italia au durat aproape un an şi au fost marcate de încheierea a două acorduri secrete la Londra, la 4-5 septembrie 1914 şi 26 aprilie 1915. Italiei îi erau recunoscute achizițiile importante pe seama Austro-Ungariei, unele dintre acestea înglobând nu numai teritorii locuite de italieni. Cu toate acestea, în cursul negocierilor cu Italia şi România, Antanta a acceptat principiul naționalităților ca un element esențial al viitoarelor reglementări teritoriale[922].

Acest aspect este cu atât mai evident în negocierile Antantei cu România. În telegrama adresată de către Sazonov ambasadorului rus la Bucureşti, din 26 septembrie 1914, se făcea referire la faptul că „Rusia se angajează să recunoască dreptul României de a anexa teritoriile Austro-Ungariei a căror populație este românească. În Bucovina, delimitarea teritoriilor care trebuie anexate de Rusia sau România va avea ca principiu majoritatea etnică a populației”[923].

V.3. Concepții britanice cu privire la reconfigurarea granițelor Europei Centrale şi de Sud-Est

În prima parte a războiului, Cabinetul de la Londra nu a definit cu claritate obiectivele care determinau Marea Britanie să lupte într-un război sângeros în care îşi pierdeau viața mii de cetățeni britanici. În august 1916, prim-ministrul a dat dispoziție la *Foreign Office* să întocmească un memorandum care să servească drept bază a unei viitoare reconfigurări teritoriale a Europei. Documentul, o ana-

---

919 *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, Telegrama nr. 768, 12/25 septembrie 1914.

920 *Documents diplomatiques secrets russes, 1914-1917*, télegramme secret du ministre des Affaires Étrangères à l'ambassadeur à Paris , 22 juillet/4 août 1914, No. 1657, p. 215.

921 *Ibidem*, Télegramme secret du ministre des Affaires Étrangères à l'ambassadeur à Rome, 25 juillet/7 août 1914, No. 1731, p. 216.

922 Harry Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary, 1914-1918*, în *loc.cit.*, p. 167.

923 *Documents diplomatiques secrets russes, 1914-1917*, Télegramme secret du ministre des Affaires Étrangères à l'ambassadeur à Bucarest, 13/26 septembre 1914, No. 2922, p. 178-179.

liză exhaustivă a problemelor teritoriale, avea să fie întocmit de Sir Ralph Paget şi Sir William Tyrrell. Aceştia au redactat memorandumul de la premisa unei victorii totale a Aliaţilor şi a unei Germanii agresive şi după război[924]. Raportul nu reprezenta o declaraţie politică oficială, ci se rezuma la o sumă de recomandări, dar este un indiciu al stadiului recunoaşterii problemei naţionalităţilor din Europa Centrală şi de Sud-Est de către *Foreign Office*[925].

Autorii memorandumului precizau încă de la început că principalul factor luat în considerare în vederea încheierii unor aranjamente teritoriale avea să fie principiul naţionalităţilor[926]. Acesta era apreciat ca un element esenţial în asigurarea unei păci durabile, bazată pe dezvoltarea naţională în libertate şi securitate. Aplicarea acestui principiu avea însă şi unele limite, recunoscute de cei doi autori. Sir Ralph Paget şi Sir William Tyrrell avertizau că trebuie să se ţină cont şi de factorul economic pentru a nu provoca dezavantaje diverselor state care aveau nevoie de debuşee pentru dezvoltarea lor. Totodată, documentul admitea dificultatea armonizării dintre promisiunile Antantei faţă de Italia cuprinse în tratatele secrete şi principiul naţionalităţilor. În rezolvarea acestei dileme, atitudinea cabinetului londonez trebuia să ţină cont de contextul general şi, în special, de interesele britanice. Prin prisma intereselor britanice, autorii apreciau că „nu trebuie împins principiul naţionalităţii atât de departe încât să întărească în mod nejustificat orice stat care poate fi o cauză a pericolului pentru pacea europeană în viitor"[927]. Documentul cuprindea observaţii privind Belgia, Luxemburg, Alsacia-Lorena, Heligoland, Canalul Kiel, Schleswig-Holstein, Polonia, Peninsula Balcanică (Bulgaria, Macedonia, Grecia şi România, Albania), Austro-Ungaria, Serbia, Muntenegru şi slavii de sud, problema armamentelor, precum şi situaţia unei păci încheiate ca urmare a unui rezultat nedecisiv pe teatrul de război.

Pentru *Foreign Office*, problema securităţii Marii Britanii ameninţată de invazia germană în Belgia era primordială. Independenţa politică şi economică a Belgiei trebuia restaurată iar Germaniei să i se impună plata unor indemnizaţii pentru pierderile suferite. În vederea asigurării „intereselor vitale" britanice după război era necesară încheierea unui tratat de alianţă permanentă între Belgia, Franţa şi Marea Britanie[928].

Problema Poloniei ocupa un loc aparte întrucât „Aliaţii au intrat în război pentru emanciparea naţionalităţilor"[929]. Aceasta era strâns legată – remarcau autorii – de destrămarea Imperiului Austro-Ungar. Pentru rezolvarea chestiunii

---

[924] Harry Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary, 1914-1918*, în *loc.cit.*, p. 168.

[925] Kenneth J. Calder, *op.cit.*, p. 93.

[926] *CAB 24/2*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 47-100, G 78, Ralph Paget and W. Tyrrell, *Suggested Basis for a Territorial Settlement in Europe*, 7 August 1916, p. 1.

[927] *Ibidem.*

[928] *Ibidem*, p. 2.

[929] *Ibidem*, p. 4.

poloneze erau întrevăzute mai multe soluții, fiecare având însă un anumit grad de dificultate în aplicarea lor. Prima soluție ar fi putut-o reprezenta „absorbirea" de către Rusia a teritoriilor locuite de polonezi, respectiv Galiția, Marele Ducat de Posen și districtele din Silezia Superioară. Sir Ralph Paget și Sir William Tyrrell apreciau că o astfel de soluție nu ar fi fost agreată de Rusia, care nu ar fi fost încântată să vadă adăugându-se „un număr mare de polonezi numărului deja existent de naționalități care îi provoacă atâtea probleme"[930]. Mai mult, o extindere a granițelor ruse spre vest ar fi putut deveni o amenințare serioasă la adresa balanței europene, astfel încât autorii memorandumului recomandau ca o asemenea soluție să nu fie pusă în discuție cu ceilalți aliați.

Încă o alternativă ar fi putut-o constitui reînființarea statului polonez, cu statut autonom sub suzeranitate rusă. Rusia s-ar fi opus însă întrucât autonomia poloneză ar fi îndemnat și celelalte naționalități din imperiu să solicite drepturi similare. Documentul vorbea de aplicarea principiului naționalităților în dauna Austro-Ungariei, dar autorii acestuia se aflau în dificultate atunci când era vorba de teritorii aflate în stăpânirea Imperiului Rus, un stat autocrat, dar aliat Marii Britanii și Franței, state democratice. O altă soluție care părea să fie mai viabilă pentru interesele britanice era aceea a creării unui regat polonez independent, condus de un mare duce rus. Existența unui stat polonez independent care s-ar fi bucurat de stabilitate ar fi acționat ca un tampon între Rusia și Germania. Problema asigurării în Europa Centrală și de Sud-Est a unei rețele de state care să contrabalanseze influența Germaniei după război era în mod evident o preocupare esențială a oamenilor politici englezi. Sir Ralph Paget, subsecretar de stat asistent la *Foreign Office*, și Sir William Tyrrell, director din 1916 al *Political Intelligence Department* (Departamentul de Informații Politice), erau de părere că statele independente care vor lua naștere ca urmare a dezintegrării Austro-Ungariei „se vor dovedi o barieră eficientă împotriva preponderenței ruse în Europa și expansiunii germane în Orientul Apropiat"[931].

În privința Peninsulei Balcanice, cei doi diplomați englezi apreciau: „Cele mai clare interese britanice se înfățișează [...] prin existența pe viitor a unei combinații de state balcanice suficient de puternice pentru a servi ca o contrapondere la Puterile Germanice pe de o parte și, eventual, la o Rusie mărită în mod considerabil, pe de altă parte". În această regiune trebuiau evitate „rearanjări teritoriale care ar face o reconciliere [...] imposibilă" între Serbia și Bulgaria. Principiul naționalităților trebuia să fie armonizat cu necesitatea acordării unor „facilități economice rezonabile"[932].

Bulgaria ar fi trebuit susținută pentru ocuparea așa-numitei „zone necontestate" a Macedoniei, cu o populație predominant bulgară. Riscurile ar fi constat în faptul că Bulgaria ar fi controlat calea ferată care lega Uscubul (Skopje) de Salonic,

---

930 *Ibidem.*

931 *Ibidem*, p. 5.

932 *Ibidem.*

importantă atât pentru Serbia, cât şi pentru Grecia. Autorii memorandumului recomandau, însă, ca guvernul britanic, „care este deja suspectat în Balcani de bulgarofilie, să evite orice impresie că ar iniţia o asemenea propunere. Dacă situaţia va fi în aşa fel la încheierea războiului că Serbia însăşi va admite necesitatea unui compromis pe această bază cu Bulgaria, ar trebui să facem tot ce putem pentru a o promova"[933]. Documentul analiza şi eventualitatea ca Rusia să controleze nordul vilaietului Adrianopol, în Tracia. Aceasta ar fi însemnat „o dominaţie completă a Rusiei în Peninsula Balcanică"[934], ceea ce ar fi fost în detrimentul intereselor britanice, astfel încât o asemenea soluţie trebuia respinsă categoric. O alternativă ar fi putut-o reprezenta cedarea Traciei de la nord de linia Enos–Midia Bulgariei, cu condiţia îndepărtării regelui Ferdinand de pe tronul de la Sofia.

O atenţie mai redusă era acordată Greciei şi României, care erau în continuare neutre. În ceea ce priveşte România, Antanta era legată de angajamentul asumat de Rusia la 1 octombrie 1914, potrivit căruia „Bucovina şi porţiunea românească a Transilvaniei erau atribuite României". Diplomaţii britanici apreciau că „nu credem că o extindere a României în Banat ar fi dezirabilă interesului comun al Aliaţilor şi, prin urmare, porţiunea românească a Banatului care nu intră la Serbia să fie lăsată Ungariei. Recomandăm împărţirea Banatului între Serbia şi Ungaria ca fiind preferabilă împărţirii sale între Serbia şi România"[935]. În ciuda acestor recomandări, Aliaţii au recunoscut dreptul României asupra Banatului în integralitatea sa în momentul semnării convenţiei politice din 4/17 august 1916. Este adevărat însă că, la Conferinţa de Pace de la Paris, s-a procedat la susţinerea unei soluţii prin care Banatul era împărţit între România şi Serbia.

Un loc aparte în studiul întocmit de Sir Ralph Paget şi Sir William Tyrrell îl ocupă problema Austro-Ungariei, Serbiei, Muntenegrului şi slavilor de sud. Autorii recunoşteau încă de la început că acordul încheiat de Antanta cu Italia la 26 aprilie 1915, care prevedea atribuirea acesteia din urmă a unor teritorii cu o populaţie predominant slavă, constituie „o foarte distinctă violare a principiului naţionalităţilor"[936]. Aceştia apreciau că „Marea Britanie ar trebui să încurajeze şi să promoveze prin toate mijloacele uniunea Serbiei, Muntenegrului şi slavilor de sud într-o federaţie puternică de state, cu scopul de a forma o barieră împotriva oricărei înaintări germane spre Est"[937]. Materializarea sugestiilor cuprinse în memorandumul britanic depindea de înfrângerea Austro-Ungariei, ceea ce s-a şi întâmplat, la care s-a adăugat şi destrămarea Imperiului Rus. Autorii memorandumului erau convinşi că „în conformitate cu principiul acordării libertăţii naţionalităţilor, Monarhia Dualistă care, în prezenta sa alcătuire este o negare directă a acestui principiu, va trebui distrusă, căci este neîndoielnic că toate bucăţile

933 *Ibidem*, p. 6.
934 *Ibidem*.
935 *Ibidem*, p. 7.
936 *Ibidem*.
937 *Ibidem*, p. 9.

negermane ale Austro-Ungariei se vor separa"[938]. Noul stat alcătuit prin alipirea la Serbia şi Muntenegru a teritoriilor din monarhia austro-ungară locuite de slavii de sud ar fi servit şi intereselor britanice, întrucât ar fi reprezentat o barieră împotriva expansiunii germane. În aceste condiții, autorii conchideau că „supraviețuirea Austro-Ungariei nu poate fi reconciliată cu obiectivele pentru care au intrat în război"[939].

În decembrie 1916, prim-ministrul H.H. Asquith a fost înlocuit de mai energicul David Lloyd George. Cabinetul de la Londra a luat acum în considerare posibilitatea ca Turcia, Bulgaria şi, mai ales, Austro-Ungaria să fie convinse să se retragă din alianța cu Germania[940]. În discursul din 19 decembrie 1916, susținut în fața membrilor Casei Comunelor, privind propunerile de pace germane şi atitudinea Aliaților, Lloyd George rezuma obiectivele noului guvern în războiul mondial: „Restituire, reparație, garanție împotriva repetării"[941]. Pentru îndeplinirea acestor puncte era necesară îndepărtarea completă a pericolului reprezentat de „dominația militară prusacă"[942]. În acest context, *Foreign Office*-ul a întocmit o serie de analize privind termenii în care ar fi putut fi încheiată o pace separată cu Austro-Ungaria.

La 12 februarie 1917, Sir Eric Drummond, secretarul noului ministru de externe, Arthur Balfour, a supus atenției cabinetului britanic un memorandum privind termenii unei posibile păci separate între Austro-Ungaria şi Aliați. Documentul a fost întocmit în urma unei analize minuțioase a situației politice din Austro-Ungaria în baza rapoartelor miniştrilor britanici în țările neutre şi, mai ales, Elveția. Aceste rapoarte dezvăluiau faptul că Imperiul Austro-Ungar întâmpina dificultăți tot mai mari în continuarea războiului din cauza situației economice dificile şi a dezorganizării naționale[943]. În aceste condiții, Sir Eric Drummond aprecia că Austro-Ungaria ar putea să se îndrepte în direcția încheierii unei păci separate cu Aliații din următoarele motivații: extenuarea atât din punct de vedere militar, cât şi economic, la care se adăuga lipsa perspectivei unei victorii; obținerea unor condiții mai bune de pace în acest stadiu al războiului; dorința de a elimina dominația Germaniei[944].

Diplomatul britanic sublinia încă de la început că era în avantajul Aliaților încurajarea unei „rupturi depline" între Austria şi Germania. Încheierea unei păci separate cu Austria ar fi avut drept consecințe apariția unei ostilități între

[938] *Ibidem.*

[939] *Ibidem*, p. 10.

[940] Harry Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary, 1914-1918*, în *loc.cit.*, p. 171.

[941] *Peace Proposals and the Attitude of the Allies. Speech by the Prime Minister, The Right Hon. D. Lloyd George, On December 19th, 1916*, London, Hayman, Christy & Lily, Ltd, 1916, p. 5.

[942] *Ibidem*, p. 6.

[943] Harry Hanak, *op.cit.*, p. 172.

[944] *CAB 24/6*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1-100, GT 43, Robert Cecil, *Separate Peace with Austria*, 19 February 1917, p. 1.

cele două state germane. Austria, căreia ar fi fost probabil să i se alăture statele germane din sud, cum ar fi Bavaria, ar fi devenit „o barieră permanentă şi puternică" împotriva Germaniei[945]. Poziţia naţionalităţilor non-germane din Austro-Ungaria trebuia întărită prin crearea unui regat iugoslav cu drepturi similare ale celui maghiar. Imperiul Austro-Ungar ar fi avut o nouă configuraţie politică, formată din patru entităţi autonome separate sub sceptrul dinastiei habsburgice. Sir Eric Drummond constata că încheierea unei păci separate de către Aliaţi cu Austro-Ungaria era îngreunată de existenţa tratatelor cu Italia şi România, care prevedeau alipirea de către acestea a unor teritorii aflate în stăpânirea monarhiei dualiste, precum şi din cauza opoziţiei Serbiei.

Încercând să identifice acele argumente care ar fi putut convinge guvernul de la Roma să accepte ideea unei păci separate cu Austro-Ungaria, secretarul ministrului de externe remarca faptul că „există o mare opoziţie în Italia faţă de crearea unui stat independent iugo-slav puternic". El specula această perspectivă care contravenea intereselor italiene în Peninsula Balcanică, astfel încât Italia ar fi preferat soluţia creării unui regat autonom al slavilor din Austro-Ungaria decât „un stat [...] în care Serbia ar juca un rol predominant"[946]. Chiar şi în eventualitatea unei păci separate, Austro-Ungaria ar fi trebuit să cedeze Serbiei Bosnia şi Herţegovina, în vederea obţinerii accesului la Marea Adriatică de către aceasta.

Interesante sunt şi aprecierile cu privire la România. Sir Eric Drummond constata că, „dintre toţi Aliaţii, cu România este cel mai dificil a se trata, întrucât cererile ei reclamă cedarea nu numai a Transilvaniei, ci şi a unei largi fâşii din Ungaria însăşi, ambele cereri fiind în mod evident imposibil pentru Austria să le admită"[947]. România ar fi trebuit să se mulţumească cu unele rectificări de frontieră în Banat şi cu garanţia din partea Austro-Ungariei că va acorda un tratament adecvat românilor din Transilvania şi Ungaria şi, eventual, o autonomie locală. Ideea unui referendum în Transilvania nu era nici ea exclusă, prin care locuitorii acestei provincii să hotărască singuri dacă preferă să rămână sub Austro-Ungaria sau să se alipească la România. Diplomatul britanic spera că Rusia putea fi convinsă să cedeze României o parte a Basarabiei, în schimbul Constantinopolului, asigurării influenţei în Asia Mică şi obţinerii unei poziţii dominante în Peninsula Balcanică[948].

Planul întocmit de Sir Eric Drummond avea la bază obiectivul fundamental al politicii externe a Marii Britanii, acela de a găsi soluţii pentru contracararea şi contrabalansarea influenţei Germaniei în sud-estul Europei. Austria ar fi putut reprezenta o barieră în calea tendinţelor de hegemonie ale Germaniei. Desigur, un asemenea plan avea puţine şanse de reuşită, întrucât era puţin probabil ca Austro-Ungaria să consimtă la o serie de concesii care ar fi produs de fapt diminuarea forţei monarhiei dualiste[949].

---

945 *Ibidem.*

946 *Ibidem*, p. 2.

947 *Ibidem.*

948 *Ibidem*, p. 3.

949 Harry Hanak, *op.cit.*, p. 173-174.

Într-o minută asupra memorandumului redactat de Sir Eric Drummond, Lordul Hardinge, subsecretar de stat permanent la *Foreign Office*, sublinia faptul că „[...] nicio pace care nu barează cu succes drumul Germaniei spre Est nu poate fi satisfăcătoare pentru Marea Britanie. Aspirațiile şi ambițiile germane sunt îndreptate spre Est şi acolo interesele germane vor fi în conflict cu ale noastre, dacă nu sunt stopate eficient de alte puteri opuse acestora stând peste drum". În acest scop, securitatea intereselor britanice ar fi fost sporită de existența unei Austro-Ungarii care ar fi acționat ca o contrapondere atât față de Germania, cât şi față de Bulgaria, apreciată drept „cel mai energic şi independent dintre statele balcanice". Lordul Hardinge considera că în vederea încheierii războiului în viitorul apropiat trebuia ca Italia şi România „să sufere în mod inevitabil oarecare dezamăgire"[950]. Italia ar fi putut primi compensații „în direcția Somaliei prin cedarea intereselor noastre, care constau în principal din mulahi nebuni şi triburi de dervişi".

În privința României, subsecretarul de stat al *Foreign Office*-ul admitea că găsirea unei soluții era mult mai dificilă. Ea ar fi putut consta într-o rectificare de frontieră în Transilvania, cu acordul Austro-Ungariei, şi modificarea frontierei estice a României „în direcția Chişinăului", cu aprobarea Rusiei. În final, Lordul Hardinge nota cu realism că reconstituirea Serbiei va atrage cedarea de către Austria a celor două provincii ale sale recent anexate, Bosnia şi Herțegovina, în timp ce Galiția va trebui să contribuie la crearea unei Polonii autonome. Astfel, Austria va fi chemată să facă sacrificii teritoriale considerabile, bazate pe principiul naționalităților, şi acest lucru se poate dovedi o piatră de încercare în calea păcii"[951]. Într-adevăr, aplicarea, chiar şi parțială, a principiului naționalităților în Austro-Ungaria nu numai că ar fi implicat diminuarea forței monarhiei dualiste, dar ar fi pus în discuție însăşi existența teritorială a acestui imperiu multinațional, astfel încât Viena şi Budapesta nu ar fi putut accepta nici cele mai moderate soluții care ar fi presupus concesii teritoriale sau acordarea autonomiei locuitorilor de altă naționalitate.

La rândul său, Sir Robert Cecil a aprobat punctele de vedere exprimate de Sir Eric Drummond şi Lordul Hardinge. Şi el considera preferabilă soluția realizării în Europa de Sud-Est a unei uniuni personale sub sceptrul coroanei austriece. Sir Robert Cecil nu acorda credit capacității statelor balcanice de a face față Germaniei: „Experiența noastră în Balcani, a unor regate mici independente, nu este încurajatoare"[952].

La 12 aprilie 1917, Lordul Hardinge a întocmit un document ca răspuns la nota şefului Marelui Cartier General imperial, Sir William Robertson, din 29 martie 1917. În nota respectivă, Sir William Robertson susținea revizuirea poziției Marii Britanii față de Rusia, Italia şi România, ca urmare a dezamăgirii provocate de contribuția redusă a acestora în direcția câştigării războiului. Guvernul britanic ar fi trebuit să se despovăreze de obligațiile asumate pentru „a putea profita de

---

[950] *CAB 24/6*, GT 43, Robert Cecil, *Separate Peace with Austria*, 19 February 1917, p. 4.
[951] *Ibidem*, p. 5.
[952] *Ibidem*, p. 5.

orice oportunitate care s-ar ivi de a detaşa din Alianţa Centrală acei membri ai săi care doresc pacea în termeni rezonabili"[953]. Lordul Hardinge recunoştea că o asemenea atitudine a guvernului britanic ar fi intrat în conflict cu obligaţiile morale asumate faţă de cei trei aliaţi. În plus, acesta arăta că posesia asupra Constantinopolului şi Strâmtorilor reprezintă „un punct în politica externă a Rusiei care se ciocneşte fără speranţă cu aspiraţiile germane şi cu visul german al unui Imperiu de Est întins de la Marea Nordului până la Golful Persic"[954].

În consecinţă, Aliaţii trebuiau să susţină în continuare, pe cât posibil, aspiraţiile Rusiei pentru a asigura continuarea participării acesteia la război. În ceea ce privea Italia, Lordul Hardinge aprecia că pretenţiile sale teritoriale faţă de Austro-Ungaria sunt „ireconciliabile" iar faţă de Turcia „nerealizabile", cu excepţia situaţiei în care acestea din urmă s-ar fi predat necondiţionat. Subsecretarul de stat pentru afaceri străine era de părere că nu ar fi fost în avantajul Aliaţilor deschiderea unor negocieri cu guvernul de la Roma pentru a-şi reduce pretenţiile, întrucât exista riscul ca Italia să îşi reducă eforturile de război. În acelaşi context, a analizat şi chestiunea României, a cărei situaţie o aprecia ca fiind „tragică până la extrem". Acesta constata că „poziţia Aliaţilor faţă de România este una inconfortabilă"[955]. Dificultatea consta în faptul că prin convenţia politică din vara anului 1916 semnată cu România, Antanta recunoştea integritatea frontierelor sale din acel moment, dar şi dreptul asupra teritoriilor locuite de românii din Austro-Ungaria. Cadrilaterul se afla în acel moment sub ocupaţie bulgară şi Lordul Hardinge credea că restituirea acestuia după război României „prezintă dificultăţi atât sub aspect moral, cât şi practic". Deşi aprecia necesar ca România să îşi micşoreze pretenţiile teritoriale, el susţinea că „este dezirabil să ne străduim să obţinem pentru România, în tratatul de pace, o rectificare a frontierei sale, astfel încât să includă cea mai mare parte a Transilvaniei şi, dacă este posibil, autonomia pentru districtele româneşti încorporate la Ungaria"[956]. În orice caz, asemenea sugestii nu trebuiau prezentate guvernului român înaintea unor propuneri concrete de pace separată din partea Austro-Ungariei şi Bulgariei.

V.4. Impactul Revoluţiei ruse asupra concepţiei britanice cu privire la principiul naţionalităţilor

În primăvara anului 1917, evenimentele politice din Rusia au surprins Cabinetul de la Londra. Revoluţia izbucnită la 3 martie 1917 reprezenta o provocare, întrucât era imposibil de întrevăzut direcţia pe care o va urma guvernul provizoriu instalat la Petrograd. Istoricul britanic Frederik Samuel Northedge a între-

---

[953] *CAB 24/10*, Dept Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 401-500, GT 467, *Appreciation by Lord Hardinge on the Note by the Chief of the Imperial General Staff, dated March 29, 1917*, Date 12 April 1917, p. 1.

[954] *Ibidem*.

[955] *Ibidem*, p. 3.

[956] *Ibidem*, p. 3-4.

prins o analiză amănunțită a implicațiilor politico-militare pentru Marea Britanie a Revoluției ruse. Astfel, acesta constata că aspectul cel mai important al Revoluției ruse din martie și noiembrie 1917 era că acest eveniment punea în discuție participarea pe mai departe a Rusiei ca factor de luptă împotriva Germaniei într-o perioadă când rezultatele de pe front ale Aliaților nu erau încurajatoare. Oamenii politici britanici erau preocupați ca Rusia să rămână o putere combativă pe frontul de est și, în cazul în care noii lideri de la Petrograd intenționau să încheie pacea cu Puterile Centrale, să organizeze suficiente forțe antigermane în această țară[957]. Existau însă și speranțe. La 6 aprilie 1917, Statele Unite au declarat război Germaniei, dar impactul asupra balanței războiului în favoarea Aliaților avea să mai întârzie până anul următor.

La 31 martie 1917, atașatul militar britanic la Petrograd, A. Knox, a transmis guvernului britanic o serie de note privind situația militară din Rusia, făcând aprecieri și asupra situației politice din această țară. Knox, general brigadier în armata britanică, era impresionat favorabil de schimbarea la nivel politic din Rusia. Acesta exprima cuvinte laudative la adresa noului guvern, dar avertiza asupra riscurilor ca elementele extremiste să preia controlul. Analizând consecințele revoluției asupra participării Rusiei la război, atașatul militar britanic la Petrograd aprecia că „este dificil de estimat rezultatul pe care această răsturnare o va avea asupra conducerii războiului"[958]. A. Knox relata faptul că atmosfera în rândul celorlalți atașați militari aliați la Petrograd era pesimistă, aceștia fiind de părere că Rusia va juca în viitor un rol redus în cadrul Antantei.

Programul guvernului provizoriu de la Petrograd a fost publicat la 11 aprilie 1917 în „The Times". Guvernul rus anunța că, în domeniul politicii externe, nu dorește dominarea altor națiuni, privarea acestora de patrimoniul național sau ocuparea cu forța a teritoriilor străine. Scopul declarat al noilor autorități de la Petrograd era de „a stabili pacea durabilă pe baza dreptului națiunilor de a hotărî asupra propriului destin". Aceste principii urmau să constituie baza politicii externe a guvernului provizoriu care preciza, totodată, că își va respecta angajamentele asumate față de Aliați[959]. La rândul său, Congresul muncitorilor și delegaților din partea soldaților din 12 aprilie 1917 a discutat problema atitudinii față de război. Rezoluția adoptată de congres solicita Aliaților „renunțarea generală la toate anexiunile" și negocierea de către guvernul provizoriu rus a unui acord în acest sens[960].

La 20 mai 1917, Leopold Amery, subsecretar în coaliția guvernamentală condusă de Lloyd George, a pregătit un memorandum privind situația din Rusia

---

[957] F.S. Northedge, *1917-1919: The Implications for Britain*, în „Journal of Contemporary History", 3:4 (1968:Oct), p. 195.

[958] *CAB 24/12*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 601-700, GT 635, A. Knox, *Russia. The Change of Government and the War*, 31 March 1917, p. 2.

[959] *CAB 24/10, Appreciation by Lord Hardinge on the Note by the Chief of the Imperial General Staff, dated March 29, 1917*, p. 2.

[960] *CAB 24/143*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Nos. 1-25, W. Ormsby-Gore, *Eastern Report No. 12*, 19 April 1917, p. 1-2.

şi consecinţele sale. Acesta constata că Rusia era absorbită de probleme constituţionale şi sociale. Important pentru guvernul britanic era faptul că, în acel stadiu, părea puţin probabil ca Rusia să iasă din război, deşi exista riscul ca guvernul provizoriu de la Petrograd să agreeze ideea unei păci separate pentru a se putea concentra asupra problemelor interne. Importanţa militară a Rusiei asupra situaţiei generale a Aliaţilor pe teatrele de luptă urma să se limiteze, însă, de acum încolo, la „a ţine pe loc o parte considerabilă a forţelor inamice pe frontul de est"[961].

Evoluţiile politice şi sociale din Rusia impuneau o revizuire a politicii Aliaţilor. L.S. Amery aprecia că acest lucru presupunea „acceptarea termenilor de pace bazată pe principiile care, dacă sunt interpretate literal, ar reprezenta succesul Puterilor Centrale asupra întregii situaţii şi un dezastru pentru Aliaţii vestici şi, în special, pentru Imperiul Britanic"[962]. Cea mai pesimistă previziune a consecinţelor politice a ieşirii Rusiei din război era că o astfel de situaţie ar facilita Germaniei „instaurarea dominaţiei de la Hamburg până la Marea Roşie şi golful Persic şi eliminarea Imperiului Britanic de către o dominaţie germană asupra lumii". Ofiţerul britanic de informaţii aprecia că, „fără Rusia, nu avem puterea de a ne opune reglementării problemelor poloneză, română şi sârbă potrivit dorinţelor Puterilor Centrale şi în orbita viitoarei lor sfere de influenţă economică şi control militar"[963]. Contracararea unei asemenea perspective putea fi posibilă prin constituirea unei confederaţii austro-ungare şi a unei uniuni dinastice care să includă Serbia şi România.

Câteva zile mai târziu, *Intelligence Bureau, Departament of Information* (Biroul de Informaţii, Departamentul de Informaţii), a redactat un studiu amplu privind obiectivele în război ale guvernului rus de la Petrograd. Coaliţia guvernamentală de la Petrograd era caracterizată ca rezultatul unui compromis între „imperialişti şi pacifişti". Programul guvernului rus avea la bază, pe de o parte, principiul unei păci „fără anexiuni şi despăgubiri", şi, pe de altă parte, continuarea energică a războiului. Implicaţiile adoptării ideii încheierii unei păci „fără anexiuni şi despăgubiri" ar fi presupus, în opinia *Intelligence Bureau*, aplicarea principiului dreptului de autodeterminare al popoarelor[964]. Analizând efectele acestui principiu asupra obiectivelor de război britanice, memorandumul identifica mai multe cazuri: „a) naţionalităţile europene care sunt capabile să îşi stabilească singure propria conducere pe baze democratice; b) naţiunile mai primitive din Africa care nu s-au bucurat niciodată de vreo formă civilizată de autoguvernare; c) naţiunile asiatice opuse de acum încolo proastei guvernări a turcilor"[965]. În Europa, principiul autodeterminării ar fi trebuit să se aplice în cazul locuitorilor

[961] *CAB 24/14*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 801-900, GT 831, L. S. Amery, *The Russian Situation and its Consequences*, 20 May 1917, p. 1.

[962] *Ibidem.*

[963] *Ibidem.*

[964] *Ibidem*, GT 844, Intelligence Bureau, Department of Information, *Memorandum on Russian Statement of War Aims*, 25 May 1917, p. 1.

[965] *Ibidem*, p. 2.

Alsaciei-Lorena, italienilor, polonezilor, iugoslavilor, românilor, cehoslovacilor, dar şi maghiarilor şi austriecilor. Viitorul acestor naționalități putea fi hotărât după modelul adunărilor constituante din Rusia. Autorii memorandumului recunoşteau că adoptarea principiului autodeterminării națiunilor nu implica o diminuare a obiectivelor de război britanice. Dimpotrivă, o asemenea perspectivă ar fi reprezentat „o reafirmare a principiilor libertății şi drepturilor națiunilor mici pentru care atât dl. Asquith, cât şi dl. Lloyd George au declarat mereu că luptăm şi pentru a căror recunoaştere guvernul britanic s-a exprimat în scopul stabilirii unei păci durabile"[966]. Aceştia recomandau cabinetului britanic să insiste la Petrograd asupra faptului că soluțiile propuse de Marea Britanie pentru rezolvarea problemelor teritoriale după război erau în conformitate cu principiile enunțate de Revoluția rusă şi susținute de altfel de britanici pe toată durata războiului.

La 21 mai 1917, Lordul Robert Cecil a transmis lui Sir George Buchanan o telegramă conținând nota guvernului britanic către guvernul rus. Din această notă reieşea faptul că problema eliberării popoarelor oprimate a fost adăugată celorlalte obiective de război ale Cabinetului de la Londra. Guvernul britanic recunoştea necesitatea ca la încheierea războiului „acele provincii care prin sentiment şi naționalitate aparțin aliaților noştri trebuie să fie înapoiate acestora"[967]. Totodată, Cabinetul de la Londra era de acord să analizeze posibilitatea revizuirii înțelegerilor anterioare încheiate cu Aliații, dacă guvernul rus dorea acest lucru.

Ulterior, Cabinetul de Război britanic a hotărât trimiterea, la 23 mai 1917, a unei misiuni speciale la Petrograd. Misiunea Britanică a fost încredințată lui Arthur Henderson. La încheierea misiunii, acesta a redactat un raport privind situația politică şi militară din Rusia. Întocmit la 16 iulie 1917, raportul constata existența, în acel moment, a unei dualități în conducerea Rusiei de către guvern, pe de o parte, şi soviete, pe de cealaltă parte. Arthur Henderson constata dezintegrarea statului rus „cauzată de o revoluție care a urmat unei lungi perioade de proastă administrare"[968]. Stabilitatea politică din Rusia depindea de continuarea existenței guvernului provizoriu. Analizând componența forțelor politice din Rusia şi atitudinea acestora față de continuarea războiului alături de Aliați, Arthur Henderson constata existența mai multor grupări. Dintre acestea, bolşevicii acționau împotriva guvernului provizoriu şi nu erau de acord cu războiul. El considera puțin probabilă ascensiunea bolşevicilor la putere dar, dacă acest lucru ar fi avut loc, ar fi condus la „anarhie desăvârşită, iar Rusia ar înceta să mai conteze fie pentru pace, fie pentru război"[969]. Concluzia raportului era una deloc încurajatoare: „[...] ar trebui să fim mai realişti, dacă războiul va dura dincolo de toamna apropiată, să nu ne bazăm ca ea (Rusia – *n.n.*) să ne ofere un sprijin susținut şi eficace"[970].

---

[966] *Ibidem*, p. 2-3.

[967] *CAB 24/143*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Nos. 1-25, W. Ormsby-Gore, *Eastern Report No. 18*, 31 May 1917, p. 1-2.

[968] *CAB 24/4*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 151-200, G 152, Arthur Henderson, *British Mission to Russia*, June and July, 1917, p. 6.

[969] *Ibidem*, p. 11.

[970] *Ibidem*, p. 12.

F. Maurice, directorul operaţiunilor militare din cadrul Marelui Cartier General Imperial, a apreciat că, în lumina situaţiei politice din Rusia, era necesar ca Aliaţii occidentali să îşi reconsidere obiectivele de război. Pierderea Rusiei ca putere combativă de pe frontul de est ar fi produs superioritatea militară a Puterilor Centrale pe frontul de vest prin eliberarea presiunii de pe acest teatru de război. Într-un document prezentat în cadrul Conferinţei aliate de la Paris din 25-26 iulie 1917, acesta considera că noile obiective de război ale Aliaţilor trebuiau făcute publice şi că ele ar fi putut produce „o schimbare enormă în atitudinea Turciei şi Austriei"[971]. La conferinţa militară din 26 iulie 1917, la care au participat generalii Luigi Cadorna (Italia), Sir William Robertson (Marea Britanie), John Pershing (Statele Unite), Philippe Pétain şi Ferdinand Foch (Franţa), s-a căzut de acord asupra faptului că prăbuşirea Rusiei ar avea mai multe consecinţe asupra situaţiei Aliaţilor. Din punct de vedere politic, se aprecia că ar fi implicat modificarea obiectivelor politice ale Antantei, astfel încât se impunea reevaluarea acestora în conformitate cu noile realităţi care ar fi decurs dintr-o asemenea evoluţie. Din punct de vedere economic, Puterile Centrale ar fi beneficiat de vastele resurse ale Rusiei şi, în special, de grâne, ceea ce ar fi micşorat efectele blocadei Aliaţilor. Din punct de vedere psihologic, încheierea de către Rusia a unei păci separate cu Germania ar fi putut influenţa atitudinea aliaţilor mai mici din Balcani, respectiv a României, „care ar fi constrânsă să împărtăşească situaţia Rusiei"[972]. Din punct de vedere militar, exista riscul ca Puterile Centrale să îşi concentreze eforturile pe frontul de vest pentru a obţine victoria înaintea sosirii pe continent a grosului forţelor americane.

În raportul din 10 august 1917, privind politica de război, întocmit de un comitet al cabinetului britanic format din prim-ministru, Lordul Curzon, Lordul Milner, generalul Jan Smuts şi Sir Maurice Hankey, se aprecia că planurile militare britanice nu se pot baza pe creşterea efortului militar rus în cursul acelui an. De asemenea, Marea Britanie trebuia să ia în considerare şi posibilitatea ca Rusia să refuze să mai continue războiul în iarna următoare, fie din cauza dorinţei guvernului de a încheia pace separată, fie ca urmare a refuzului soldaţilor ruşi de a mai continua lupta[973].

Cele mai rele previziuni britanice s-au adeverit atunci când, la 7 noiembrie 1917, lovitura de stat bolşevică a pus capăt definitiv eventualelor iluzii cu privire la participarea Rusiei pe mai departe la războiul împotriva Puterilor Centrale. Guvernul bolşevic, instalat prin forţa armelor la Petrograd, a emis „Decretul asupra păcii", prin care propunea tuturor ţărilor beligerante încheierea imediată a unui armistiţiu cu o durată de cel puţin trei luni, ca o primă măsură necesară

[971] *CAB 24/21*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1501-1600, GT 1533, *Allied Conference at Paris. 25 - 26th, July, 1917. Policy to adopt should Russia be forced out of the War. Report of Military Conference on 26th July, 1917*, p. 1 (122).

[972] *Ibidem*, p. 2 (123).

[973] *CAB 24/4*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 151-200, G 179, Report of Cabinet Committee on War Policy, 10 August 1917, p. 7.

începerii tratativelor de pace. Unul dintre factorii esențiali care au determinat sprijinul populației ruse față de bolșevici a fost tocmai repudierea de către aceștia a politicii guvernului condus de A.F. Kerenski de a continua războiul[974]. Atașatul militar britanic în Rusia informa Cabinetul de la Londra că „propunerile de pace ale guvernului lui Lenin nu au ajuns încă la nimic și s-ar putea să nu ajungă până la o pace separată, dar acestea au dezorganizat definitiv armata rusă [...], nu mai există armată rusă [...]"[975]. La 15 decembrie 1917, guvernul bolșevic a încheiat armistițiul cu Germania.

V.5. Marea Britanie și problema păcii separate cu Austro-Ungaria

În cursul anului 1917, guvernul britanic a luat în calcul tot mai serios posibilitatea încheierii unei păci separate cu Austro-Ungaria. În viziunea *Foreign Office*-ului, dacă o astfel de acțiune ar fi reușit, acest lucru ar fi condus la forțarea Germaniei să ceară pacea. La rândul său, Imperiul Austro-Ungar era tentat să iasă dintr-un război împovărător care ridica nu numai grave probleme economice, dar și politice. Din 30 decembrie 1916, pe tronul de la Viena se afla împăratul Carol I. În primăvara anului 1917, acesta a încercat să inițieze încheierea unei păci separate prin intermediul Franței. Negocierile au fost întreprinse în numele împăratului de către prințul Sixte de Bourbon-Parma. La 31 martie 1917, acesta a prezentat președintelui Franței o scrisoare din partea împăratului austro-ungar. Carol I era de acord cu restituirea Alsaciei-Lorena către Franța, precum și cu faptul ca Serbia să primească accesul la Marea Adriatică. Italia urma să primească de asemenea compensații teritoriale, cu condiția ca Austro-Ungaria să ocupe Albania.

Marea Britanie a privit cu interes ideea unei păci separate cu Austro-Ungaria. Discursul din 14 mai 1917, pronunțat de Andrew Bonar Law în Camera Comunelor, arăta foarte clar că detașarea de Germania a aliaților săi ar reprezenta cea mai puternică lovitură adusă acesteia. Obiectivele fundamentale ale politicii externe britanice nu aveau în vedere destrămarea Austro-Ungariei, astfel încât negocierea unei păci cu aceasta nu era considerată a fi în contradicție cu interesele Marii Britanii. Discursul lui Sir Robert Cecil din 24 iulie 1917 din Camera Comunelor sublinia de asemenea faptul că Austro-Ungaria nu era principalul inamic al Marii Britanii.

Pentru Noel Baxton, soluția detașării aliaților Germaniei era ca Antanta să se elibereze de obligațiile asumate față de Italia, România și Grecia. Într-o scri-

---

[974] L.P. Morris, *The Russians, the Allies and the War, February-July 1917*, în „Slavonic and East European Review", 50:118 (1972:Jan), p. 29; A. Knox, atașatul militar britanic în Rusia, remarca în raportul său din 4 decembrie 1917: „Bolșevicii au reușit datorită programului lor activ de pace. Ei și-au dat seama de nerăbdarea armatei la apropierea iernii și pâinea tot mai redusă din tranșee, așa că nu au pierdut deloc timpul".

[975] *CAB 24/40*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 3401-3500, GT 3474, Al. Knox, *Bolshevik Revolt and Commencement of Negotiations for an Armistice. Despatch F. 3*, 4 December 1917, p. 5.

soare din iulie 1917, adresată Cabinetului de Război, Baxton considera că o pace separată ar fi trebuit să aibă la bază următoarele consideraţii: recunoaşterea graniţelor Austro-Ungariei, cu excepţia Trentino-ului, şi promovarea de reforme interne pentru rezolvarea problemelor naţionalităţilor din imperiu; restaurarea Serbiei şi alipirea la aceasta a Muntenegrului; recunoaşterea vechilor graniţe ale Bulgariei şi, în plus, dreptul asupra aşa-numitei „zone necontestate" a Macedoniei, precum şi restituirea de către România a Cadrilaterului; internaţionalizarea Salonicului; restaurarea României şi acordarea autonomiei Transilvaniei[976].

Într-o notă din 15 iulie 1917 pe marginea propunerilor lui Noel Baxton, Leopold Amery constata cu realism că „scrisoarea domnului Buxton nu conţine nicio recunoaştere a imenselor dificultăţi de tot felul care ating realizarea unei păci separate de un membru al fiecărei părţi în condiţiile actuale". Amery atrăgea atenţia cabinetului de la Londra că „Belgia, Serbia, România au suferit toate cu mult mai mult decât Austria şi Bulgaria"[977]. El avertiza asupra faptului că în fiecare dintre aceste state există o stare de spirit de nemulţumire la adresa Aliaţilor, însoţită de pesimism cu privire la obţinerea victoriei. În aceste condiţii, exista riscul ca Serbia şi România să încheie o pace separată cu Puterile Centrale în termeni cel puţin la fel de favorabili ca aceia propuşi de Noel Baxton.

Cunoscător al realităţilor din Europa Centrală şi de Sud-Est, Leopold Amery remarca faptul că, „în cazul Puterilor Centrale, dificultăţile inerente în calea unei păci separate sunt infinit mai mari decât cele ale Antantei"[978]. Acesta considera că, din cauza componenţei sale germanice, o pace separată pentru Austria ar fi însemnat „război civil şi sinucidere". Totodată, Amery era de părere că „în Ungaria, zece milioane de maghiari şi-au prezervat puterea asupra slavilor şi românilor prin cooperarea cu germanii din Austria şi Germania. Menţinerea dominaţiei germane în Austria este un lucru vital pentru ei. O pace separată care ar implica sfârşitul acestei dominaţii le-ar periclita în mod inevitabil poziţia. O pace [...] care ar slăbi unitatea Regatului ungar în beneficiul autonomiei ceho-slovacilor, iugoslavilor sau românilor este una cu care aceştia nu ar fi niciodată de acord cu niciun preţ până când armate aliate nu ar ajunge la Budapesta"[979].

Observaţiile lui Leopold Amery erau în deplină concordanţă cu informaţiile cuprinse într-un memorandum întocmit de *Intelligence Bureau* privind programul politic al împăratului Carol I. Documentul consemna dorinţa împăratului de a menţine dualismul austro-ungar, bazat pe centralizarea imperiului. Autorii memorandumului apreciau că centralizarea era opusă ideii de federalizare şi însemna „negarea cererilor diverselor naţionalităţi non-germane". Analizând opo-

[976] *CAB 24/20*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1401-1500, GT 1482, *The Detachment of Germany's Allies. Copy of letter from Mr. Noel Buxton, M.P. dated - July, 1917, and Notes on same by Captain L.S. Amery, M.P. dated - 15th July, 1917*, p. 1 (379).

[977] *Ibidem*, p. 1 (383).

[978] *Ibidem*.

[979] *Ibidem*, p. 2 (384).

ziţia împăratului austro-ungar faţă de ideea federalizării imperiului, documentul consemna existenţa mai multor factori. Era vorba, în primul rând, de opoziţia germanilor din Austria şi a maghiarilor faţă de anularea dualismului, întrucât „federalismul înseamnă o reajustare echitabilă a puterii politice în detrimentul actualei hegemonii germane în Austria şi supremaţiei maghiare în Ungaria". În al doilea rând, cele două naţiuni dominante se temeau că o largă autonomie a provinciilor din Imperiul Austro-Ungar „ar putea amplifica dorinţa unei uniri complete cu conaţionalii de dincolo de frontiere şi acest lucru, în cele din urmă, ar duce la destrămarea imperiului"[980].

Din punctul de vedere al politicii externe, autorii remarcau faptul că împăratul de la Viena era ambiţios şi dornic să joace un rol activ. În privinţa relaţiei cu Germania, autorii erau de părere că „va încerca, fără îndoială, să elibereze monarhia de sub tutela germană fără, cu toate acestea, să se gândească să renunţe la alianţă. Ideea fundamentală a lui Carol I pare să fie formarea unei legături puternice între Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia şi a face ca această combinaţie să contrabalanseze influenţa germană în Cvadrupla Alianţă"[981]. Biroul de Informaţii britanic considera însă că un astfel de plan, caracterizat ca ambiţios, nu era realizabil.

La nivelul Cartierului General britanic a fost redactat, de asemenea, un document privind capacitatea combativă a Imperiului Austro-Ungar şi dorinţa acestuia de a încheia o pace separată. Documentul constata existenţa unei oboseli în Austro-Ungaria care „a atins un punct în care Guvernul este forţat să reacţioneze prin concilierea diferitelor naţionalităţi şi prin convingerea populaţiei, în general, că, în ceea ce priveşte guvernul, nu există niciun obstacol în calea unei păci onorabile"[982]. Concluziile raportului Cartierului General erau similare celorlalte formulate de Leopold Amery şi *Intelligence Bureau*. Acestea arătau faptul că, din informaţiile culese, „nu se putea deduce că Austro-Ungaria ia în considerare încheierea unei păci separate. Tot ceea ce se poate spune este că situaţia politică din Austro-Ungaria este astfel încât, în timp ce există o dorinţă generală de pace, viitoarele sale relaţii politice cu Germania fac practic imposibilă pentru ea încheierea unei păci separate. Perspectiva unei păci separate este îngreunată în plus de atitudinea fără compromisuri faţă de Austro-Ungaria arătată în obiectivele de război aliate care, până în acest moment, nu i-au oferit niciun viitor, cu excepţia preţului dezmembrării sale [...]"[983].

La sfârşitul anului 1917, situaţia dificilă a Antantei de pe teatrele de război a determinat o reconsiderare a ideii unei păci separate cu Austro-Ungaria. Aceasta

---

[980] *CAB 24/18*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1201-1300, GT 1210, Intelligence Bureau, Department of Information, *Memorandum on The Emperor Charles*, 28 June 1917, p. 3.

[981] *Ibidem*, p. 5-6.

[982] *CAB 24/19*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1301-1400, GT 1319, General Staff, *Evidence of war-weariness and desire for a separate peace in Austria-Hungary*, 7 July 1917, p. 107.

[983] *Ibidem*, p. 108.

din urmă obţinuse, la 24 octombrie 1917, o victorie importantă pe frontul italian, la Caporetto. Nu în ultimul rând, decizia anunţată de guvernul bolşevic de la Petrograd de a demara negocierile de pace cu Puterile Centrale, însoţită de încheierea preliminară a unui armistiţiu, cu consecinţe negative şi pentru frontul românesc, punea Antanta într-o poziţie extrem de delicată în vederea continuării războiului cu şanse de succes. Toate aceste elemente l-au determinat pe Sir Eric Drummond să pregătească un memorandum privind problema unei păci separate cu Austro-Ungaria, cuprinzând o serie de argumente în favoarea unei asemenea idei.

Documentul, transmis cabinetului britanic la 10 decembrie 1917, avea la bază principala preocupare a Marii Britanii cu privire la consecinţele dispariţiei Rusiei ca factor de putere în Europa de Sud-Est şi, astfel, a celei mai importante bariere împotriva hegemoniei germane în această regiune. Sir Eric Drummond îşi exprima temerea că „pare puţin probabil ca, pentru mulţi ani de acum încolo, Rusia să fie suficient de puternică sau coerentă pentru a fi capabilă să prevină revărsarea influenţei germane. Statele slave mai mici nu vor putea în viitorul apropiat să privească spre ea ca protectoarea împotriva teutonismului". În acest context, diplomatul britanic era de părere că „nu ar fi, prin urmare, recomandabil să ne îndreptăm în altă parte (atenţia – *n.n.*) pentru a găsi o barieră împotriva expansiunii germane?"[984]

În opinia sa, Imperiul Austriac, care ar fi trebuit să fie organizat pe noi baze, liberale, ar fi putut constitui acea barieră „puternică şi eficientă" pe care Marea Britanie dorea să o instituie împotriva expansiunii Germaniei în Europa de Sud-Est. Nu erau lăsate deoparte nici dificultăţile „de neîntrecut" ale unui asemenea plan. Dintre acestea, „soluţia sârbă poate fi cel mai greu de rezolvat". Sir Eric Drummond scotea, însă, în evidenţă, faptul că „ideea unei fuziuni a Serbiei, Muntenegrului, Bosniei, Herţegovinei, Dalmaţiei şi Croaţiei sub habsburgi i-a atras cu mult înainte de război chiar şi pe sârbii din Serbia şi această soluţie ar fi trecut, probabil, dacă arhiducele Franz Ferdinand ar fi ajuns pe tron". El considera că „ar fi în interesul tuturor celor implicaţi ca viitorul stat iugoslav [...] să aibă o completă autonomie sub conducerea nominală a Habsburgilor". Posibila soluţie a problemei Poloniei era a împărţirii teritoriilor poloneze aflate până în acel moment sub stăpânire germană între Austria şi Rusia, iar Danzig urma să devină un port liber[985].

Factorii care ar fi putut contribui la negocierea unei păci separate de către Austro-Ungaria erau, în opinia lui Sir Eric Drummond, poziţia economică dificilă a monarhiei dualiste, dorinţa Vienei de a se elibera de sub „controlul în creştere" al Germaniei, declaraţia de război a Statelor Unite „care ar putea chiar conduce la o revoluţie în Austria", situaţia militară grea a Italiei care ar fi putut convinge

[984] *CAB 24/35*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 2901-3000, GT 2976, Foreign Office, *Question of Separate Peace with Austria*, 10 December 1917, p. 1.

[985] *Ibidem*.

Roma să fie mai puțin intransigentă în pretențiile sale teritoriale, poziția actuală a regelui și a Guvernului României[986]. Referitor la problema României, Drummond deținea informații conform cărora „românii ar fi mulțumiți dacă ar putea asigura teritoriul care le-a aparținut anterior (înainte de război – *n.n.*). Dacă ei trebuie să cedeze [o] parte a Dobrogei către Bulgaria și este foarte îndoielnic cât de departe ar susține Austria aspirațiile bulgare – [o] compensație poate fi foarte ușor găsită în Bucovina și în acea parte a Basarabiei în care Românii formează majoritatea locuitorilor"[987]. Pe marginea memorandumului lui Sir Eric Drummond, Lordul Hardinge a întocmit o minută în care aprecia că „un bloc austriac puternic nu este în mod necesar antagonic unui bloc balcanic care ar putea constitui o altă barieră împotriva expansiunii germane la Est"[988].

Revenind la problema României, trebuie precizat că, în această perioadă, guvernul român se afla într-o situație dificilă din cauza situației de pe frontul de est, marcată de armistițiul rus. Cu toate acestea, România făcea eforturi pentru a menține ordinea în zona frontului românesc și a contracara acțiunile grupurilor bolșevice. Ion I.C. Brătianu nu lua în calcul ideea renunțării la obiectivele în baza cărora a angajat România de partea Antantei. Mai târziu, atunci când România a încheiat o pace separată cu Puterile Centrale, la 7 mai 1918, a făcut acest lucru forțată de situația de pe front, dar, chiar și așa, tratatul de pace nu avea să fie ratificat niciodată de regele Ferdinand.

Credem că aprecierile lui Sir Eric Drummond atât la adresa României, cât și la ideea posibilității unei păci separate cu Austro-Ungaria, în detrimentul aplicării principiului naționalității pe care liderii politicii britanici au declarat că îl susțin, scot în evidență dinamica obiectivelor de război ale Marii Britanii. Viziunea politicii externe britanice a cunoscut modificări în funcție de modul în care conducerea politico-militară de la Londra a apreciat că poate duce la îndeplinire obiectivele esențiale care stăteau la baza asigurării securității propriilor interese. Pentru Marea Britanie, restaurarea statului belgian și evacuarea armatelor germane din nordul Franței intrau în categoria obiectivelor esențiale sau permanente, fără de care securitatea statului insular ar fi fost în mod serios amenințată. Pe de altă parte, restaurarea Serbiei sau României, precum și rezolvarea problemei naționalităților în Europa Centrală și de Sud-Est nu intrau în categoria obiectivelor fundamentale ale guvernului britanic. Aceste obiective de război erau pur condiționale sau, așa cum le-a definit istoricul militar canadian Brock Millman, „ceva ce ar fi frumos să fie înfăptuit, dar care nu este esențial"[989].

---

[986] *Ibidem*, p. 2.

[987] *Ibidem*.

[988] *Ibidem*.

[989] Brock Millman, *A Counsel of Dispair: British War Strategy and War Aims, 1917-18*, în „Journal of Contemporary History", London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, Vol. 36, No. 2, (Apr. 2001), p. 242. Acesta ne oferă probabil cea mai completă definiție a obiectivelor de război, precum și o analiză pătrunzătoare a modului în care acestea au influențat politica externă și strategia militară a Marii Britanii în ultimii doi ani ai primei conflagrații mondiale.

În consecinţă, deşi dezirabile, aceste obiective nu erau, în viziunea guvernului britanic, un motiv pentru a prelungi războiul. Dacă obiectivele permanente puteau fi asigurate, membrii Cabinetului de la Londra apreciau că se putea renunţa la cele condiţionale, care nu priveau în mod direct interesele britanice. În plus, ideea menţinerii Imperiului Austro-Ungar era atractivă şi convenabilă intereselor permanente britanice, care vizau înlăturarea pericolului hegemoniei unei mari puteri pe continentul european, respectiv, în cazul de faţă, a Germaniei. Austro-Ungaria putea fi acea barieră în calea expansiunii germane şi, acum, cu atât mai mult, în condiţiile prăbuşirii Rusiei.

Observaţiile lui Sir Eric Drummond, viitor secretar general al Ligii Naţiunilor, nu ţineau cont de informaţiile primite chiar din surse britanice temeinice, care arătau imposibilitatea reformării Austro-Ungariei fără ca acest lucru să atragă riscul dezintegrării sale. Dacă până la Primul Război Mondial, ideea federalizării părea tentantă pentru unii dintre liderii naţionalităţilor din imperiu, cum era şi cazul transilvăneanului Aurel Popovici, realităţile războiului au modificat complet perspectiva acestora. Revoluţia din Rusia şi intrarea Statelor Unite în război, principiile enunţate cu acest prilej, aveau să contribuie şi ele la pregătirea atmosferei care urma să conducă la destrămarea Imperiului Austro-Ungar. În cele din urmă, însuşi guvernul britanic avea să fie nevoit să se replieze noilor realităţi.

Arthur J. Balfour a redactat la rândul său, în decembrie 1917, câteva note cu privire la reconfigurarea graniţelor din Balcani. Ministrul de externe britanic avea în vedere identificarea unor soluţii pentru ruperea Bulgariei de Puterile Centrale, apreciind că avantajul militar pentru Antanta ar fi fost „imens". În acel moment al războiului, Bulgaria ocupa teritorii precum Cadrilaterul, Kavala, aşa-numita „zonă necontestată", dar şi „zonă contestată" a Macedoniei. Balfour aprecia că dacă i-ar fi fost recunoscut Bulgariei dreptul asupra acestor teritorii, guvernul de la Sofia ar fi putut fi convins să se retragă din alianţa cu Germania. Acesta era conştient însă că o asemenea atitudine din partea guvernului britanic ar fi ridicat dificultăţi cu Serbia, România şi Grecia: „[...] Pare imposibil chiar şi de discutat cum acest ţel poate fi atins fără a înstrăina trei dintre aliaţii noştri"[990].

Cu toate acestea, ministrul de externe britanic considera că „în interesul comun, un anume aranjament ar trebui realizat, care ar fi o promisiune de stabilitate", subliniind, mai departe, că „pentru a fi satisfăcător, nu trebuie impus din afară". El avea în vedere recuperarea de către Bulgaria a teritoriilor pierdute ca urmare a celui de al Doilea Război Balcanic. În opinia sa, un eventual aranjament în Balcani putea fi realizat „în armonie cu principiile naţionalităţii". Balfour propunea de fapt partenerilor de coaliţie ai Marii Britanii din Balcani să renunţe la „ceea ce Bulgaria socoteşte a fi drepturile sale juste", apreciind, totodată, că „există

[990] *CAB 24/35*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 2901-3000, GT 2957, A. J. Balfour, *Some Notes on Peace Arrangements*, December 1917, p. 2.

teritorii locuite de români care nu aparțin României, de sârbi care nu aparțin Serbiei, de greci care nu aparțin Greciei, acest lucru este neîndoielnic”[991].

Teritoriile la care făcea referire ministrul britanic se aflau, însă, în posesia atât a unor țări inamice, cum era cazul Austro-Ungariei și Turciei, cât și a unor țări prietene, cum era cazul Rusiei (aceasta din urmă avea să se rupă în cele din urmă definitiv de Antanta prin decizia de a începe negocierile de pace cu Puterile Centrale) și, mai ales, al Italiei. Balfour punea accentul pe faptul că „nu ar implica niciun sacrificiu din partea Franței sau Marii Britanii, dar dacă cedarea Ciprului Greciei ar asigura un aranjament balcanic stabil, personal aş fi pregătit să sfătuiesc cedarea”. Schema politică prefigurată de şeful *Foreign Office*-ului trebuia întreprinsă „nu doar cu acceptarea silită, ci cu bunăvoința aliaților noştri balcanici. Trebuie mai întâi să obținem consimțământul lor și apoi să ne adresăm Bulgariei”[992].

Documentul întocmit de Arthur Balfour era însoțit, la final, de câteva anexe privind regruparea teritoriului și populației în conformitate cu aranjamentul balcanic propus de acesta. Anexele conțin date cu privire la suprafața teritoriilor locuite de naționalitățile din Balcani, numărul populației, precum și proporția acestora. În cazul României, era vorba de cedarea Cadrilaterului, apreciat ca fiind locuit în principal de turci. În schimb, aceasta ar fi primit județul Chișinău și sudul Bucovinei „care pot fi revendicate ca româneşti”[993].

Arthur Balfour nu face însă nicio referire la Transilvania, locuită în majoritate de români, fapt recunoscut de fapt și de Antanta, atât în octombrie 1914, când Marea Britanie și Franța s-au asociat recunoaşterii de către Rusia a legitimității drepturilor României de a-și alipi teritoriile locuite de românii din Austro-Ungaria, cât și în august 1916, când acestea au fost în mod oficial incluse în tratatul politic încheiat cu guvernul român. Este greu de înțeles de ce acesta a eludat din propria ecuație problema Transilvaniei. Pare puțin probabil că ministrul britanic de externe nu cunoştea realitățile etnografice din Austro-Ungaria și că Transilvania era, în mod predominant, românească.

De asemenea, nu regăsim nicio observație cu privire la Austro-Ungaria și la consecințele unor cedări teritoriale, oricât de minore, în favoarea vecinilor săi mai mici. Reflecțiile ministrului britanic denotă, pe de o parte, starea de pesimism a *Foreign Office*-ului cu privire la posibilitățile de a încheia mai repede războiului, în acest sens fiind întrevăzute soluții care ar fi implicat descompunerea alianței Puterile Centrale prin țintirea acelor puncte socotite mai vulnerabile, chiar cu prețul unor sacrificii din partea propriilor săi aliați, cum era cazul Serbiei, României și Greciei, precum și, pe de altă parte, o reminiscență a simpatiilor britanice față de Bulgaria care au putut fi vizibile și în cursul negocierilor eşuate cu guvernul de la Sofia din anii 1914–1915, care au mers până la ideea unor compensații teritoriale din partea vecinilor săi balcanici în scopul atragerii acesteia de partea Antantei.

---

[991] *Ibidem.*

[992] *Ibidem.*

[993] *Ibidem*, p. 5.

V.6. Destrămarea Imperiului Austro-Ungar

Revoluția rusă și intrarea Statelor Unite ale Americii în război de partea Antantei au avut un impact deosebit asupra politicii externe a Marii Britanii. Dacă guvernul britanic a pierdut un aliat important pe frontul de est, ca urmare a armistițiului dintre bolșevici și Germania, transformat ulterior, într-o pace separată, declarația de război a Statelor Unite împotriva Germaniei a fost apreciată la *Foreign Office* ca fiind un aport „moral și material la cauza Aliaților a cărei importanță ar fi greu de estimat"[994]. În acest context, guvernul britanic a apreciat că se impunea redefinirea obiectivelor de război britanice.

La 16 noiembrie 1917, Lordul Henry Lansdowne a întocmit o schiță a unei declarații pe care Cabinetul de la Londra să o prezinte în Parlamentul britanic, cu scopul de a defini cu claritate scopul pentru care Marea Britanie luptă în război[995]. Această declarație cuprindea șase puncte principale, care se refereau la faptul că guvernul britanic: nu dorește distrugerea sau dezmembrarea Puterilor Centrale; impunerea unei alte forme de guvernământ decât aceea liber aleasă; distrugerea economică a acestor state; examinarea, în cooperare cu alte națiuni, a problemei libertății mărilor; adeziunea inamicilor Marii Britanii la un acord internațional care să reglementeze disputele dintre state prin mijloace pașnice. În privința problemelor teritoriale, Lordul Lansdowne recunoștea, într-o scrisoare către Arthur Balfour, că acestea erau „destul de vagi". Lordul Lansdowne preciza în ciorna sa că „[...] recunoaștem că nicio reglementare completă a acestor chestiuni nu poate fi atinsă fără o discuție amplă"[...][996]. În scrisoarea sa din 22 noiembrie 1917, adresată Lordului Lansdowne, ministrul britanic de externe aprecia că nu era un moment favorabil pentru discutarea problemelor păcii. Arthur Balfour era de acord cu observațiile privind faptul că Marea Britanie nu dorea dezmembrarea Germaniei și nici a Austro-Ungariei[997].

La rândul său, Sir Edward Carson a redactat, la 11 decembrie 1917, o notă către *War Cabinet*. La baza demersului său stătea argumentul că „a sosit momentul unei declarații aliate a obiectivelor de război, adresate direct inamicului decât guvernelor"[998]. O afirmare a obiectivelor politicii Aliaților și a scopurilor urmărite pe timp de război ar fi produs efecte pozitive prin „clarificarea ideilor propriu-

[994] *CAB 24/38*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 3201-3300, GT 3238, W. G. S. Adams, *Report on the Year 1917. Draft introduction to the Report*, 5 January 1918, p. 1.

[995] *CAB 24/34*, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 2801-2900, GT 2881, *War Aims. Correspondence relating to Lord Landsdowne's proposal re discussion in House of Lords and letter to Daily Telegraph, between Mr. Balfour, Lord Hardinge, and Lord Lansdowne*, 4 December 1917, p. 1.

[996] *Ibidem*, p. 2.

[997] *Ibidem*.

[998] *CAB 24/35*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 2901-3000, GT 2941, Edward Carson, *A Psychological Offensive*, 11 December 1917, p. 1 (216).

lui nostru popor acasă"[999]. Totodată, prezentarea acestora, prin intermediul unor manifeste succinte, ar fi putut acționa ca „o armă psihologică" asupra moralului locuitorilor din țările inamice.

La 31 decembrie 1917, sub impresia negocierilor de pace dintre guvernul bolșevic și Puterile Centrale, *War Cabinet* a fost de acord că „o declarație oarecare a scopurilor de război trebuie făcută în replică la declarația adresată bolșevicilor de inamic". O astfel de declarație trebuia să aibă la bază „termeni moderați și rezonabili cu scopul de a arăta democrațiilor nu doar din țările aliate, dar și inamice, că nu continuăm războiul din obiective imperialiste sau nerezonabile". Membrii Cabinetului de Război recunoșteau însă dificultatea redactării unei declarații privind obiectivele de război. Aceștia considerau că un astfel de document risca să își piardă eficacitatea și individualitatea și să devină numai „o declarație cumulativă a revendicărilor fiecărei țări"[1000].

Lordul Robert Cecil a propus emiterea unei declarații separate de către guvernul de la Londra, având în vedere individualitatea intereselor britanice. În urma dezbaterilor dintre membrii *War Cabinet*, s-a ajuns la o formulă generală cu privire la afirmarea obiectivelor de război britanice. Aceasta avea la bază recunoașterea necesității satisfacerii „revendicărilor legitime ale Franței cu privire la Alsacia-Lorena", precum și a italienilor de „unire cu cei de aceeași rasă și limbă". De asemenea, guvernul britanic avea în vedere „restaurarea Belgiei, României și Serbiei la statutul lor deplin ca state independente"[1001]. După cum se poate observa, formularea cu privire la România și Serbia este extrem de generală și nu face nicio referire cu privire la teritoriile din afara granițelor acestora aflate sub ocupația Imperiului Austro-Ungar.

Partidul Laburist a prezentat, la 28 decembrie 1917, propria sa viziune cu privire la ceea ce considera a fi obiectivele de război ale Marii Britanii, această concepție fiind făcută publică în cadrul Conferinței Mișcării Laburiste ținute la Central Hall, Westminster. Memorandumul susținea restaurarea suveranității și independenței Belgiei, precum și libertatea locuitorilor Alsaciei-Lorena de a hotărî, sub protecția unei „Autorități Supranaționale sau Ligi a Națiunilor", viitorul lor politic. De asemenea, documentul aprecia necesară „reorganizarea administrării popoarelor din Peninsula Balcanică [...] de către o Conferință Specială a reprezentanților săi". Reglementările teritoriale din Balcani trebuiau să aibă la bază „(a) libertatea deplină a acestor popoare de a-și hotărî propriile destine, indiferent de dominația austriacă, turcă sau altă dominație străină; (b) suveranitatea independentă a fiecăror naționalități în acele zone în care sunt în mare măsură predominante; (c) adoptarea universală a toleranței religioase, cetățenia egală a tuturor raselor și autonomia locală; (d) o uniune vamală acoperind toate statele

---

[999] *Ibidem*, p. 2 (217).

[1000] *CAB 23/13*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Minutes, Nos. 37A-360A, War Cabinet 308A, 31 December 1917, p. 2.

[1001] *Ibidem*, p. 4.

balcanice; (e) intrarea tuturor statelor naţionale balcanice într-o federaţie pentru aranjamentul concertat prin înţelegere mutuală cu privire la toate problemele de interes comun"[1002].

Ulterior, la 5 ianuarie 1918, David Lloyd George avea să precizeze, în mod oficial, obiectivele de război ale guvernului Marii Britanii. Încă de la începutul discursului ţinut la Conferinţa Trade Unions, prim-ministrul britanic a subliniat importanţa definirii „cu claritate şi hotărâre nu numai a principiilor pentru care luptăm, dar şi aplicarea lor precisă şi concretă pe harta războiului lumii"[1003]. Principalele idei ale discursului său aveau în vedere restaurarea Belgiei, alipirea Alsaciei-Lorena la Franţa, precum şi democratizarea Germaniei. David Lloyd George preciza, în ceea ce priveşte Imperiul Austro-Ungar, că distrugerea sa nu reprezintă un obiectiv al cabinetului britanic. Cu toate acestea, prim-ministrul atrăgea atenţia că dacă o „autoguvernare veritabilă, pe baza principiilor cu adevărat democratice, nu este acordată acelor naţionalităţi austro-ungare care şi-au dorit-o îndelung, este imposibil să sperăm o îndepărtare a acelor cauze de nelinişte în acea parte a Europei care atât de mult timp a ameninţat pacea generală"[1004]". Chiar dacă nu era afirmată explicit destrămarea Imperiului Austro-Ungar, termenul „autoguvernare" implica în mod evident un proces de dezintegrare, întrucât monarhia dualistă nu putea supravieţui – documentele britanice privind realităţile politice şi sociale din Austro-Ungaria demonstrau fără putinţă de tăgadă acest lucru – unei reforme radicale, pe baza principiilor autodeterminării naţionalităţilor. Ideea destrămării Austro-Ungariei este mai clară atunci când prim-ministrul se referă la „aspiraţiile legitime ale italienilor pentru unire cu aceia din propria lor rasă şi limbă", precum şi la faptul că „trebuie făcută dreptate locuitorilor de sânge şi limbă românească în aspiraţiile lor legitime"[1005].

De asemenea, David Lloyd George a făcut referire şi la problema Strâmtorilor, garantând Turciei Constantinopolul, care urma să fie internaţionalizat[1006]. O asemenea promisiune, fără a avea forma unei declaraţii scrise din partea Marii Britanii, implica însă condiţia ca Turcia să rupă relaţiile cu Germania[1007]. Istoricul anglo-saxon F. S. Northedge aprecia că lipsa precizării dezmembrării Austro-Ungariei în discursul prim-ministrului britanic reflectă speranţa nutrită de Londra că

[1002] *CAB 24/37*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 3101-3200, GT 3167, Labour Party and Trade Union Congress, *Memorandum on War Aims*, 28 December 1917, p. 4.

[1003] *Britain's War Aims Newly Defined. Adress by David Lloyd George* [By Special Cable to The New York Times], în „Current History" (New York), 7:2:2 (1918: Feb), p. 266; *British War Aims. Statement by the Right Honourable David Lloyd George, January Fifth, Nineteen Hundred and Eighteen*, New York, George H. Doran Company, 1918, p. 2.

[1004] *Ibidem*, p. 269.

[1005] *Ibidem*.

[1006] *Ibidem*, p. 270.

[1007] L. James Barton, *The Ottoman Empire and the War*, în „Journal of Race Development", 9:1, (1918:July), p. 10.

Austria va rămâne după război un stat viabil şi o contrapondere a Germaniei[1008]. Trei zile mai târziu, preşedintele Statelor Unite, Woodrow Wilson, prezenta în sesiunea comună a Congresului american un discurs care avea să fie cunoscut drept „Cele 14 puncte". Asemănător prim-ministrului britanic, preşedintele american sublinia importanța principiului naționalităților în reorganizarea Europei[1009].

În primăvara anului 1918, la nivelul guvernului britanic, dar şi al celorlalți aliați, a devenit tot mai evidentă imposibilitatea detaşării Austro-Ungariei de Germania, astfel încât drumul spre destrămarea monarhiei dualiste era deschis[1010]. Este la fel de adevărat că Marea Britanie a fost mai degrabă un spectator al evenimentelor din Imperiul Austro-Ungar, întrucât reprezentanții diferitelor naționalități erau hotărâte să rezolve soarta monarhiei dualiste. Declarațiile ministrului britanic de externe, Arthur Balfour, din vara anului 1917, din Camera Comunelor, conform cărora „nu se poate închipui o pace fără dreptul naționalităților de sub habsburgi de a dispune libere de soarta lor", au reprezentat o încurajare întrucât – comenta ziarul „România" – „opinia publică de la noi [...] interpretează ideea liberului arbitru politic al popoarelor din monarhia de Habsburg în sensul acceptării principiului de naționalitate ca bază pentru viitoarea viață de stat din Europa Centrală"[1011].

Chiar dacă liderii britanici au făcut afirmații cu privire la drepturile naționalităților din Europa, aceştia nu au avut în vedere ideea destrămării Imperiului Austro-Ungar. Afirmațiile liderului croat Frano Supilo, din septembrie 1917, sunt relevante însă pentru intențiile naționalităților din Austro-Ungaria, care au conştientizat existența unui cadru favorabil rezolvării definitive a problemei autodeterminării. Fondator al Comitetului iugoslav, Supilo a susținut necesitatea unei apropieri între Italia şi liderii slavilor de sud care aveau un „interes comun în slăbirea şi dezmembrarea Austro-Ungariei [...] ca bază a ambițiilor estice ale Germaniei"[1012]. În opinia sa, neînțelegerile teritoriale dintre cele două părți trebuiau să facă obiectul unei arbitrări din partea Marii Britanii. În aceeaşi perioadă, Nicola Pasič aprecia că „a venit momentul pentru a provoca trecerea slavilor de sud din monarhie la o opoziție declarată şi energică împotriva regimului actual. Acest lucru va da Austriei lovitura sa de grație"[1013].

1008 F.S. Northedge, *1917-1919: The Implications for Britain*, în *loc.cit.*, p. 200.

1009 O analiză a impactului discursului preşedintelui american din 8 ianuarie 1918, a se vedea la Romulus Seişanu, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția şi elementele constitutive ale naționalității. Tratatele de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sèvres, Lausanne*, [1935], Editura Albatros, Bucureşti, 1996, p. 210-213.

1010 Harry Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary, 1914-1918*, în *loc.cit.*, p. 188.

1011 *S.A.N.I.C.*, fond Casa Regală, dosar nr. 1/1917, „România", anul I, nr. 181, 5 august 1917, fila 49.

1012 *CAB 24/25*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1901-2000, GT 1998, Intelligence Bureau, Department of Information, *Weekly Report on Italy. X*, 6 September 1917, p. 5.

1013 *Ibidem*, p. 3.

În acest context, s-a desfăşurat, în zilele de 8, 9 şi 10 aprilie 1918, un congres „pentru eliberarea naţionalităţilor oprimate din Austro-Ungaria", organizat de un comitet format la Roma[1014]. La congres au participat reprezentanţi ai italienilor, ceho-slovacilor, românilor, polonezilor, slavilor de sud, sârbilor. Alături de aceştia au fost prezenţi şi personalităţi străine care susţineau cauza naţionalităţilor, precum Franklin Bouillon, A. Thomas, De Quirielle (Franţa), Wickham Steed, Robert William Seton-Watson (Marea Britanie) şi Nelson Gay (Statele Unite). Lucrările congresului au consemnat protestul delegaţilor români cu privire la Pacea de la Bucureşti impusă României de Puterile Centrale. Reprezentanţii naţionalităţilor din Austro-Ungaria au susţinut „nevoia popoarelor de a constitui ele însele unităţi naţionale şi statale libere cu scopul de a obţine controlul paşnic asupra propriilor lor destine"[1015].

Rezoluţiile adoptate de reprezentanţii popoarelor aflate în întregime sau parţial sub dominaţia Imperiului Austro-Ungar stabileau dreptul acestora de „1. [...] a stabili propria lor naţionalitate şi unitatea statală, să desăvârşească această unitate şi să atingă deplina independenţă economică şi politică; 2. fiecare dintre aceste popoare recunoaşte în Monarhia austro-ungară instrumentul dominaţiei germanice şi obstacolul fundamental în realizarea aspiraţiilor şi drepturilor sale; 3. în consecinţă, adunarea recunoaşte necesitatea unei lupte comune împotriva opresorilor comuni cu scopul ca fiecare popor să poate obţine completa eliberare şi unitate naţională ca stat liber"[1016]. Memorandumul întocmit de către Departamentul de Informaţii Politice al *Foreign Office*-ului privind desfăşurarea Congresului naţionalităţilor oprimate de la Roma aprecia că acesta a avut un „succes remarcabil" în demonstrarea posibilităţii armonizării cererilor diferitelor naţionalităţi care luptau împotriva Austro-Ungariei[1017].

Un document întocmit de acelaşi Departament de Informaţii Politice din subordinea *Foreign Office*-ului, datat 6 mai 1918, releva dificultatea, dacă nu chiar imposibilitatea prezervării Imperiului Austro-Ungar. Comentând asupra demersurilor împăratului Carol I de a încheia pacea separată cu Antanta, autorii documentului observau plin de realism că „El (Carol I – *n.n.*) nu ar fi putut satisface cererile naţionale ale vecinilor Austro-Ungariei – Italia, Serbia, România şi Ucraina. El nu ar fi putut asigura nici măcar o măsură decentă de autoguvernare pentru

[1014] Georges Moroianu, *Les luttes des Roumains Transylvains pour la liberté et l'opinion européenne. Épisodes et souvenirs*, Paris, Librairie Universitaire J. Gamber, 1933, p. 203 şi urm. Sosit la Londra în mai 1918 unde a început să lucreze în cadrul Direcţiei Propagandei sub conducerea Lordului Northchiff, George Moroianu este autorul unui amplu memoriu prezentat lui Alexander Allen Leeper, secretarul prim-ministrului britanic, David Lloyd George, la 24 septembrie 1918, privind efortul de război al României, precum şi poziţia românilor transilvăneni faţă de problema naţionalităţilor (vezi *Ibidem*, p. 242-259).

[1015] *CAB 24/49*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 4301-4400, GT 4376, Political Intelligence Department, Foreign Office, Italy, 25 April 1918, p. 4.

[1016] *Ibidem*, p. 5.

[1017] *Ibidem*, p. 1.

naționalitățile din Austro-Ungaria – altele decât germană, maghiară și poloneză –, este peste puterea sa să schimbe configurația internă și constituția posesiilor sale. Fără luarea în considerare a cererilor nesatisfăcute ale vecinilor sau naționalităților Austro-Ungariei, acesta nu putea, în mod evident, rupe Austro-Ungaria de Germania”[1018].

Relevantă pentru atitudinea Aliaților față de mișcările naționale din Austro-Ungaria este declarația comună a prim-miniștrilor Marii Britanii, Franței și Italiei, cu ocazia Conferinței de la Versailles din 3 iunie 1918. Ei au afirmat cu acest prilej că „Guvernele Aliate au luat notă cu bucurie de declarația făcută de secretarul de stat al Statelor Unite și doresc să se asocieze în exprimarea cele mai sincere simpatii față de aspirațiile naționaliste spre libertate ale ceho-slovacilor și popoarelor iugoslave”[1019].

Tentativele timide ale guvernului de la Viena de a iniția federalizarea Imperiului Austro-Ungar erau sortite eșecului, stârnind și opoziția germanilor și a maghiarilor. De altfel, Departamentul de Informații Politice al *Foreign Office* remarca, într-un document din 18 septembrie 1918, că „nicio reformă în cadrul granițelor Austriei nu este posibilă. Nici chiar cel mai avansat nivel de autonomie nu i-ar satisface pe cehi sau iugoslavi care aspiră la unitate națională, și unitate națională implică distrugerea statului ungar. [...] Maghiarii [...] nu ar fi niciodată de acord cu federalizarea Austriei care ar crea la granițele sale state autoguvernate, centre ale iredentismului pentru națiunile nemaghiare din Ungaria”[1020].

Cu toate acestea, în disperare de cauză, împăratul Carol a decis să pregătească un plan de federalizare a imperiului în speranța asigurării supraviețuirii acestuia. Germanii din Austria au acceptat această idee cu condiția prezervării independenței depline ca entitate politică indiferent de provinciile în care locuiesc. La rândul lor, maghiarii se opuneau ideii de federalizare. Din informațiile primite de *Foreign Office* reieșea faptul că aceștia erau dispuși să accepte „o federație, dar nu un stat federal”, numai cu condiția unei uniuni personale cu Austria și primirea Bosniei și Herțegovinei drept compensație[1021]. Împăratul a propus liderilor partidelor reprezentate în Reichsrath alternativele: 1. alegerea de către naționalitățile din imperiu a unui consiliu național care să pregătească un plan de federalizare bazat pe principiul autodeterminării; 2. desemnarea de către Reichsrath a unui

---

[1018] *CAB 24/52*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 4601-4700, GT 4629, Political Intelligence Department, Foreign Office, *The Habsburg Policy*, 6 May 1918, p. 1.

[1019] *CAB 24/54*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. Papers nos. 4801-4900, GT 4830, Political Intelligence Department, Foreign Office, *Political Intelligence Department, Foreign Office. Monthly Report, June 1918*, f. 110, p. 1.

[1020] *CAB 24/64*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 5701-5800, GT 5794, Political Intelligence Department, Foreign Office, *Constitutional Reform in Austria*, 18 September 1918, p. 3.

[1021] *CAB 24/149*, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Foreign and General Reports 76-94, *Western and General Report No. 89. Part II - Foreign and General*, 9 October 1918, p. 6.

guvern care să redacteze o constituție federală. Ambele propuneri au fost respinse de liderii slavilor. Polonezii au solicitat unificarea tuturor teritoriilor poloneze, în timp ce cehii şi slavii de sud au cerut ca refacerea imperiului austriac să fie discutată la Conferința de pace. Maghiarii au declarat că îşi vor declara independența în cazul federalizării Austriei[1022].

La 16 octombrie 1918, Carol I a prezentat un manifest imperial, anunțând că Austria va deveni un stat federal format din mai multe state naționale. Acest lucru nu a împiedicat, însă, ca la 18 octombrie 1918, guvernul provizoriu ceho-slovac de la Paris să emită o declarație de independență, semnată de Tomáš Masaryk, Milan Rastislav Štefánic şi Edvard Beneš. În textul declarației de independență se arăta că „[...] federalizarea şi, încă mai mult, autonomia, nu înseamnă nimic sub o dinastie de Habsburg, [...] națiunea noastră nu se poate dezvolta liberă într-o Confederație habsburgică, care nu este decât o nouă formă de opresiune deznaționalizatoare" [...][1023]. Noul stat urma să devină o republică organizată pe baza „idealurilor democrației moderne", garantând respectarea drepturilor minorităților naționale[1024]. Procesul de dezintegrare a Austro-Ungariei era astfel deschis.

La 19 octombrie 1918, Ante Trumbić a declarat, în numele Comitetului iugoslav de la Londra, că acesta respinge manifestul împăratului Carol din zilele precedente. În calitate de reprezentant al sârbilor, croaților şi slovenilor, comitetul anunța hotărârea de „a rupe orice legătură cu Habsburgii şi Monarhia acestora"[1025]. De altfel, Ante Trumbić îşi exprimase față de Arthur Balfour dorința ca slavii de sud din monarhia austro-ungară să fie încorporați, cu drepturi egale, la Serbia[1026]. La rândul său, Comitetul Executiv al Partidului Național Român din Ungaria şi Transilvania a emis, la 18 octombrie 1918, la Budapesta, o declarație în care arăta: „Sprijinindu-se pe dreptul firesc al fiecărei națiuni de a-şi putea determina liber destinul [...], națiunea română din Ungaria şi Transilvania cere ca să i se ofere posibilitatea de a-şi putea determina în mod liber şi de sine stătător fără a fi expusă imixtiunii străine forma sa statală instituțională şi forma coordonării în comunitatea popoarelor libere [...]. După suferințe şi lupte de-a lungul secolelor, națiunea română din Austro-Ungaria aşteaptă realizarea dreptului său inalienabil şi imprescriptibil la o viață națională independentă"[1027].

Victoriile Puterilor Aliate şi asociate din vara şi toamna anului 1918 aveau să provoace colapsul Puterilor Centrale. La 29 septembrie 1918, Bulgaria a semnat armistițiul, fiind urmată, o lună mai târziu, de Imperiul Otoman. Ofensiva

[1022] *Ibidem, Western and General Report No. 90. Part II – Foreign and General,* 16 October 1918, p. 7.

[1023] *Ibidem, Western and General Report No. 91. Part II – Foreign and General,* 23 October 1918, p. 4.

[1024] *Ibidem,* p. 5.

[1025] *Ibidem,* p. 8.

[1026] *Ibidem.*

[1027] Horia Salcă, Florin Salvan, *Dr. Alexandru Vaida Voevod, corespondență 1918-1919,* Editura Transilvania Expres, Braşov, 2001, p. 140-141.

italiană a determinat guvernul de la Viena să ceară încheierea armistițiului, care avea să fie încheiat la 3 noiembrie 1918 la Villa Giusti, lângă Padova. Austria şi Ungaria au semnat separat armistițiul, ceea ce consemna sfârşitul Imperiului Austro-Ungar. Capitularea Germaniei avea să urmeze la 11 noiembrie 1918. La 1 decembrie 1918, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia hotăra unirea Transilvaniei cu România. Procesul desăvârşirii unității naționale a statului român era astfel încheiat.

În concluzie, destrămarea Austro-Ungariei a survenit ca urmare a unui proces intern inițiat de naționalitățile care formau acest imperiu multinațional. Marea Britanie a devenit, astfel, un simplu martor al transformărilor care au avut loc pe harta Europei Centrale şi de Sud-Est. Deşi nu a avut în vedere destrămarea Imperiului Austro-Ungar, guvernul britanic a trebuit să ia în considerare, la sfârşitul războiului, noile realități care au condus la realizarea aspirațiilor naționale în baza principiului dreptului autodeterminării popoarelor.

CONCLUZII

Atitudinea Marii Britanii şi poziţionarea acesteia faţă de statele din Peninsula Balcanică între anii 1914–1918 au fost determinate de necesităţi de ordin politic şi militar. Ca urmare a angajării în ostilităţile de pe continentul european, ostilităţi care s-au extins rapid până în cele mai îndepărtate regiuni ale lumii, guvernul de la Londra şi-a evaluat politica în funcţie de interesele britanice, ameninţate direct prin acţiunea militară a Germaniei împotriva Belgiei. Participarea într-un război de asemenea dimensiuni avea să facă necesară utilizarea unor resurse umane şi materiale considerabile, în scopul obţinerii victoriei şi asigurării protejării intereselor britanice. Bazată în primul rând pe puterea flotei sale navale, Marea Britanie nu dispunea de forţe terestre suficiente pentru operaţiuni militare de anvergură în Europa, cu excepţia Corpului Expediţionar Britanic, care era deja angajat pe frontul de vest.

Calculând greşit că războiul va fi de scurtă durată, diplomaţia britanică a luat relativ târziu în calcul un plan de atragere a statelor din Peninsula Balcanică de partea Antantei. Ulterior, guvernul de la Londra a apreciat într-o nouă lumină importanţa statelor balcanice, cu atât mai mult cu cât pe frontul de vest devenise evidentă, spre sfârşitul anului 1914, dificultatea obţinerii unei victorii decisive într-un viitor apropiat.

David Lloyd George, alături de alţi lideri politici şi militari britanici, a înţeles că se impunea identificarea unor soluţii alternative pentru depăşirea acestei situaţii. În cadrul unei strategii denumite periferice, el a susţinut, în ianuarie 1915, ideea unui atac împotriva Austro-Ungariei, cu participarea României şi Greciei, alături de Serbia. În această alianţă care urma să lovească Imperiul Austro-Ungar, un loc aparte trebuia să fie ocupat şi de Italia. O asemenea propunere – element al viitoarei dezintegrări a acestui imperiu – implica însă, în mod automat, aşa cum avea să devină clar pentru diplomaţia britanică, satisfacerea pretenţiilor teritoriale ale Italiei şi României, pe seama Austro-Ungariei. De asemenea, propunerea sa indica direcţia politicii externe britanice în Balcani, care făcea imposibilă o alianţă cu Bulgaria.

Nevoia atragerii statelor din Balcani făcea, însă, necesară o prezenţă militară britanică, ceea ce ar fi încurajat, în viziunea Londrei, România şi Grecia să se alăture Antantei şi, în acelaşi timp, ar fi temperat Bulgaria.

Totodată, necesitatea slăbirii presiunii asupra Rusiei şi deschiderea căilor de comunicaţie cu Aliaţii au determinat guvernul britanic să ia în considerare, în februarie 1915, ideea unor operaţiuni navale în Dardanele, închise ca urmare a deciziei Turciei de a se alătura Germaniei. Interesele britanice cereau deschiderea strâmtorilor Bosfor şi Dardanele, pe de o parte, pentru ajutorarea Rusiei, dar şi, pe de altă parte, pentru reluarea comerţului cu grâne la gurile Dunării. În plus, o asemenea acţiune ar fi putut contribui, aşa cum releva Maurice Hankey, la clarificarea atitudinii statelor din Balcani al căror aport era apreciat ca fiind valoros atât din punct de vedere economic, cât şi militar. Participarea statelor balcanice la război alături de Antanta ar fi deschis Marii Britanii o linie de comunicaţie de-a lungul Dunării, de unde trupele britanice puteau lovi în inima Puterilor Centrale.

În acest context, poziţia tradiţională a Marii Britanii în problema Strâmtorilor a cunoscut o reconsiderare fundamentală. Guvernul de la Londra a admis pretenţiile Sankt Petersburgului cu privire la controlul asupra Constantinopolului. Această „răsturnare" a politicii tradiţionale britanice se datorează aprecierilor potrivit cărora interesele britanice nu ar fi fost afectate de stăpânirea rusă asupra strâmtorilor Bosfor şi Dardanele, cu condiţia esenţială a păstrării de către Marea Britanie a supremaţiei navale. Tratatul secret din 4 martie 1915 trebuie pus şi pe seama temerilor Londrei cu privire la riscul unei păci separate în cazul în care Rusia nu şi-ar fi văzut satisfăcute pretenţiile. De asemenea, guvernul britanic considera că o posesie rusă asupra Strâmtorilor ar fi reprezentat o garanţie împotriva Germaniei, care după război ar fi încercat să îşi reia planurile de dominaţie în Europa de Sud-Est. Cedarea Cabinetului londonez în faţa cererilor Sankt Petersburgului reprezintă, totuşi, o diminuare a ţelurilor politicii britanice. Acceptarea instalării prezenţei ruse la Constantinopol ridica, însă, o serie de probleme imposibil de determinat în acel moment al războiului şi implica menţinerea alianţei cu Rusia şi după încheierea războiului. Revoluţia din 1917 din această ţară avea să elibereze Londra, însă, de eventualele consecinţe ale unei ocupaţii ruseşti a Constantinopolului.

Diplomaţia britanică a nutrit mult timp iluzii cu privire la ideea unei alianţe balcanice şi nu a înţeles imposibilitatea practică a realizării unui asemenea plan. Satisfacerea pretenţiilor teritoriale ale Bulgariei ar fi însemnat înstrăinarea definitivă a celorlalte state balcanice. Lipsa unei viziuni clare şi închegarea unei politici precise în Balcani au făcut ca Marea Britanie să se situeze într-un cerc vicios determinat de promisiunile teritoriale făcute atât Sofiei, cât şi Atenei, dar şi presiunile pentru a convinge guvernul sârb să consimtă la cedarea unor teritorii în favoarea Bulgariei. Până târziu, guvernul britanic a sperat în posibilitatea unei înţelegeri cu guvernul de la Sofia, astfel încât nu a permis Serbiei să atace preventiv Bulgaria. În privinţa României, marja de manevră a diplomaţiei britanice era destul de redusă ca urmare a acordului Sazonov–Diamandi din 1 octombrie 1914, prin care Rusia recunoştea, cu singurul preţ al neutralităţii, dreptul de a-şi alipi teritoriile locuite de românii din Austro-Ungaria.

În această situație, factorii politici şi militari de decizie de la Londra au căzut de acord că doar o prezență militară britanică ar fi făcut posibilă atragerea Greciei şi României. Acest lucru implica, însă, abandonarea operațiunilor din Strâmtori şi trimiterea forțelor angrenate în luptele din peninsula Gallipoli în Balcani. Debarcarea trupelor anglo-franceze la Salonic în toamna anului 1915 nu a avut efectul scontat, deoarece prin dimensiunea redusă nu a avut forța de a preveni înfrângerea Serbiei şi a fost efectuată tardiv pentru a mai împiedica alăturarea Bulgariei coaliției Puterilor Centrale. Menținută din rațiuni politice, pentru a nu provoca o deteriorare şi mai mare a prestigiului Antantei în Balcani, prezența militară aliată la Salonic avea să constituie, însă, un argument în negocierile cu guvernul de la Bucureşti pentru a-l determina să decidă intrarea României în acțiune, dar şi o bază ulterioară, aşa cum avea să rezulte mai târziu, pentru influențarea situației politice din Grecia.

Prin lipsa de decizie în cursul anului 1915, Marea Britanie a ratat şansa convingerii guvernului de la Sofia că politica cea mai bună era aceea a alăturării la Antanta sau, în cel mai bun caz, menținerea atitudinii de neutralitate. Incapacitatea de a trimite rapid forțe suficiente în Peninsula Balcanică şi imposibilitatea satisfacerii cererilor teritoriale ale guvernului bulgar, care nu se limitau la „zona necontestată" a Macedoniei, au făcut ca acesta să înțeleagă că numai o acțiune alături de Germania îi putea garanta realizarea aspirațiilor sale. La rândul lor, România şi Grecia nu erau convinse de capacitatea armatei de la Salonic de a modifica în mod favorabil situația în favoarea Antantei.

Acțiunea diplomației britanice în România a stat sub semnul considerentului că rolul principal în negocierile cu guvernul român urma să îl aibă Rusia, aşa cum Marea Britanie şi Franța au avut primul cuvânt în tratativele cu Italia. Marea Britanie a întreprins însă propriile demersuri pentru a obține sprijinul României în favoarea Serbiei, propunând lui Ion I.C. Brătianu, în octombrie 1915, perfectarea unei convenții militare care să stea la baza intrării României în război de partea Antantei. Deşi fusese asigurat din partea Rusiei cu privire la dreptul asupra teritoriilor locuite de românii din Austro-Ungaria, Ion I.C. Brătianu era interesat de recunoaşterea oficială şi de către partenerii occidentali ai Rusiei a aspirațiilor naționale legitime ale României în Transilvania.

Guvernul de la Londra a admis soluționarea favorabilă a cererilor guvernului român de împrumut de la băncile engleze, ceea ce reprezenta o includere a României în categoria viitorilor aliați. Marea Britanie era interesată ca țara noastră să nu intre în sfera de influență a Puterilor Centrale. Prin poziția sa geografică, resursele sale petrolifere şi rezervele de grâne, intrarea României în război de partea Antantei ar fi reprezentat un aport semnificativ în războiul împotriva Puterilor Centrale. În vara anului 1916, presiunea guvernului francez de a obține acordul lui Ion I.C. Brătianu a determinat guvernul britanic să susțină poziția ultimativă a acestuia la Bucureşti.

Cabinetul de la Londra a recunoscut aspirațiile legitime ale României de a-şi alipi teritoriile locuite de românii din Austro-Ungaria. Convenția politică

semnată cu România în 4/17 august 1916 reprezenta o recunoaştere oficială de către Marea Britanie a reconfigurării teritoriale a Europei pe baza principiului naţionalităţilor. Deşi Londra nu era angajată în acel moment ideii de autodeterminare naţională, necesitatea de a obţine sprijinul statelor mici din Balcani a obligat-o să accepte, în negocierile cu acestea, ideea alipirii de către statele respective a unor teritorii locuite de conaţionali.

Pericolul reprezentat de perspectiva ocupaţiei militare a Puterilor Centrale în România a îngrijorat guvernul britanic. Interesat ca resursele petrolifere şi recoltele de grâne ale regatului român, prin exploatarea acestora, să nu fie puse în slujba maşinii de război germane, Londra a luat în calcul un plan de distrugere a acestora. Ulterior, perspectiva unei păci separate a guvernului român, în iarna anului 1917 şi primăvara anului 1918, ca urmare a situaţiei din Rusia, nu a fost agreată de Marea Britanie care a părut însă că înţelege, cel puţin din punct de vedere moral, situaţia dificilă a României. Conştientă de dificultăţile menţinerii rezistenţei armatei române pe frontul de est, Londra era interesată ca Germania să nu poată retrage trupe de pe acest front pentru a le redirecţiona spre Vest.

Guvernul britanic a fost iniţial ezitant cu privire la atitudinea de urmat faţă de poziţia guvernului român de a încheia pacea separată, luând în calcul mai multe posibilităţi. Cu sau fără acordul Marii Britanii, orice pace separată cu Germania era apreciată de Londra ca o dezlegare faţă de acordul din 1916 cu guvernul român. În acest context, unirea Basarabiei cu România, la 27 martie/9 aprilie 1918, a fost percepută de Londra ca având la bază, în primul rând, dorinţele exprimate de către locuitorii acestei provincii româneşti. Deşi nu se punea problema recunoaşterii oficiale, în acel moment, a actului de unire, era evident că poziţia *Foreign Office*-ului avea în vedere şi situaţia din Rusia. Apartenenţa Basarabiei la România ar fi putut reprezenta o garanţie cu privire securitatea comerţului la gurile Dunării. Ulterior, Pacea de la Bucureşti din 7 mai 1918 a reprezentat pentru guvernul britanic un pretext pentru a se debarasa de obligaţiile asumate faţă de România.

Faţă de Grecia, politica britanică poate fi caracterizată prin prisma aceleiaşi atitudini neclare, lipsite chiar de logică cum a fost ea caracterizată de Arthur Balfour, la 27 decembrie 1916. Dacă în toamna anului 1914, Marea Britanie a respins propunerea prim-ministrului grec, E. Venizelos, de alăturare a Greciei la Antanta, ulterior, după intrarea Turciei în război, guvernul de la Londra a făcut eforturi pentru a o atrage în război. La fel ca şi în cazul celorlalte state din Balcani, Grecia a hotărât să se menţină într-o poziţie de expectativă, susţinută în primul rândul de regele Constantin. În lipsa unor victorii militare ale Antantei pe frontul de vest şi a eşecului lamentabil din Dardanele, Marea Britanie a fost lipsită de mijloacele necesare unor presiuni eficiente la Atena.

Poziţia Marii Britanii faţă de Grecia a fost determinată de temerile Cabinetului de la Londra că precipitarea unei acţiuni în Grecia ar fi compromis şansele alăturării acesteia la Antanta. În diverse rânduri, *Foreign Office*-ul s-a arătat îngrijorat de perspectiva adâncirii crizei politice de la Atena ale căror consecinţe nu puteau fi prevăzute. Marea Britanie dorea să evite riscul alienării Greciei care

ar fi putut, printr-o acțiune armată, să pună în pericol poziția armatei aliate de la Salonic și s-a mulțumit cu asigurările Atenei că nu va întreprinde niciun gest de natură a periclita acțiunea Antantei pe frontul din Macedonia. În aceste condiții, guvernul britanic a preferat să temporizeze, sperând în șansele de convingere, în cele din urmă, a guvernului grec de a coopera alături de Aliați.

Inițiativa forțării poziției guvernului grec față de Antanta a fost preluată de Franța și, astfel, reprezentanții diplomatici ai Antantei la Atena au transmis, la 26 noiembrie 1915, prim-ministrului grec, Stephanos Skouloudis, un ultimatum solicitând retragerea trupelor grecești din orașul Salonic și împrejurimi. Aceste presiuni nu au fost de natură a modifica convingerea monarhului Greciei cu privire la păstrarea neutralității. Predarea fortului Rupel, în mai 1916, forțelor germano-bulgare a provocat o modificare a atitudinii Marii Britanii față de guvernul de la Atena. Ulterior, ocuparea Kavalei de către trupele bulgare, la 12 septembrie 1916, a reprezentat momentul oficial de divizare a statului grec între veniziliști și monarhiști. E. Venizelos a decis formarea unui guvern provizoriu la Salonic, susținut de Aliați și recunoscut oficial de aceștia în 1917. Din acest moment, politica britanică în Grecia a fost determinată, pe de o parte, de necesitatea susținerii lui Venizelos, principalul susținător al alăturării la Antanta, și, pe de altă parte, de existența guvernului oficial de la Atena, determinat să păstreze neutralitatea. Susținerea fățișă a guvernului provizoriu condus de Venizelos ar fi compromis și mai mult poziția Londrei și tocmai acest considerent a stat la baza temporizării recunoașterii oficiale a acestuia, survenită relativ târziu.

Presiunea Aliaților în Grecia a fost încurajată de Franța. La 24 noiembrie 1916, amiralul francez du Fournet a transmis un ultimatum care a fost respins de guvernul grec. Intervenția flotei aliate care a bombardat Atena a provocat încheierea unui armistițiu, dar rezultatele nu au fost pe măsura așteptărilor. În acest context, flota britanică, alături de cea franceză, a impus o blocadă economică dură asupra Greciei, văzută ca cel mai eficient instrument pentru a diminua intransigența guvernului grec. Evenimentele de la Atena din cursul lui decembrie 1916, care au culminat cu confruntările dintre contingentele aliate și armata regalistă, au impus reevaluarea politicii britanice față de guvernul grec. Deși *War Cabinet* dorea evitarea unui război cu Grecia, liderii britanici erau preocupați de riscurile la adresa securității armatei aliate de la Salonic, cu atât mai mult cu cât exista posibilitatea ca Puterile Centrale să trimită trupe pe frontul din Macedonia devenite disponibile de pe frontul român.

Guvernul britanic a încercat identificarea unor soluții pentru evitarea unei situații militare critice în Balcani. Măsurile prefigurate aveau în vedere continuarea blocadei economice, printr-o cooperare activă între flota britanică și cea franceză, precum și solicitarea retragerii trupelor monarhiste din Tesalia. În același timp, Londra a respins propunerile Parisului de a suplimenta numărul diviziilor britanice la Salonic. De altfel, Sir William Robertson susținea retragerea trupelor britanice din Balcani, apreciind acțiunea Aliaților pe frontul macedonean lipsită de utilitate. Cu toate acestea, rațiuni de ordin politic au determinat Marea Britanie

să îşi menţină prezenţa militară în Balcani, anticipând riscul că Franţa urmărea să folosească armata de la Salonic ca instrument în vederea impunerii după război a influenţei sale politice şi economice în Grecia.

La sfârşitul anului 1916, concepţia potrivit căreia monarhul Greciei era pro-german a devenit preponderentă în cadrul *Foreign Office*-ului. Sir Robert Cecil, ministrul blocadei, a apreciat necesară înăsprirea poziţiei faţă de guvernul grec şi regele Constantin. Tot acum a fost luată în considerare pentru prima dată ideea detronării regelui Greciei, deşi nu cu foarte mare entuziasm. Totodată, pentru guvernul de la Londra era tot mai evident că lipsa unei coordonări a acţiunii diplomatice a Marii Britanii şi Franţei în Grecia avea consecinţe negative pentru poziţia Antantei. Poziţia celor doi aliaţi a devenit tot mai contradictorie. În timp ce Marea Britanie susţinea ideea păstrării pe poziţii defensive a armatei de la Salonic, Franţa era pentru sporirea prezenţei militare în Balcani şi asigurarea unor poziţii puternice şi, eventual, iniţierea unei ofensive decisive. Guvernul britanic nu era încântat de comportamentul generalului Sarrail, solicitând concertarea aliaţilor anglo-francezi înaintea oricăror acţiuni apreciate de natură să pericliteze poziţia Aliaţilor în Grecia.

Treptat, presiunile Parisului au devenit tot mai accentuate cu privire la unele măsuri decisive faţă de atitudinea Greciei, apreciată ca periculoasă pentru situaţia armatei aliate din Balcani. Şi de această dată, cele două guverne aliate s-au găsit din nou pe poziţii diferite, Londra apreciind că tonul alarmist al Parisului nu are justificare. *Foreign Office*-ul considera că guvernul francez a încurajat în mod deliberat disensiunile interne din Grecia, în ciuda eforturilor Cabinetului britanic de a le atenua. Mai mult, *Foreign Office*-ul suspecta intenţia Franţei de a provoca o ruptură între Aliaţi şi Grecia cu scopul detronării regelui Constantin. În plus, Londra a devenit tot mai îngrijorată de intenţiile ascunse ale Parisului în politica urmată până în acel moment în Grecia. Perspectivele unui conflict militar cu Grecia nu erau agreate de guvernul britanic, considerând în continuare că blocada maritimă este cel mai eficient instrument de impunere a cererilor Antantei asupra guvernului de la Atena.

La începutul anului 1917, principalele eforturi ale diplomaţiei britanice s-au îndreptat în direcţia armonizării intereselor divergente ale Marii Britanii, Franţei, Italiei şi Rusiei în această regiune a Europei. Divergenţele de păreri între Aliaţi, dictate de interesele diferite ale Londrei, Parisului, Romei şi Petrogradului, făceau imposibilă „o politică unică, clară şi neschimbătoare", aşa cum recunoştea şi Arthur Balfour, la 27 februarie 1917. În continuare, guvernul francez a susţinut accentuarea tonului dur faţă de guvernul monarhist grec, interpretând diferit de britanici ritmul retragerii trupelor regaliste. Ulterior, *Foreign Office*-ul a analizat riscul ca, în cazul în care ar fi permis Franţei să preia iniţiativa în Grecia, să se confrunte cu un conflict în scopul îndepărtării hegemoniei franceze în această ţară şi eliminării unei noi ameninţări în Mediterana de Est. Astfel, ezitările diplomaţiei britanice erau legate, pe de o parte, de problema alianţei cu Franţa, şi, pe de altă parte, de necesitatea prezervării intereselor britanice în sudul Balcanilor

și Marea Mediterană. De asemenea, guvernul britanic trebuia să țină cont și de ambițiile Italiei în această regiune, guvernul de la Roma nefiind încântat de imixtiunea Franței. Sir William Robertson a apreciat că intenția Franței de a provoca detronarea regelui Constantin prin mijloace militare ar fi avut drept consecință izbucnirea unui război cu Grecia, ceea ce ar fi contravenit și intențiilor de a retrage trupele britanice de la Salonic.

La conferința anglo-franceză din 4 și 5 mai 1917, David Lloyd George a acceptat ca Franța să preia conducerea politicii aliate în Grecia, lucru care implica, dincolo de rațiunile ce aveau în vedere problema retragerii forțelor militare britanice din Balcani, o renunțare la preponderența Marii Britanii în această țară și recunoașterea instalării influenței franceze la Atena. În continuare, se poate constata lipsa unei viziuni clare a guvernului britanic cu privire la pașii de urmat față de evenimentele politice și militare din Grecia. Astfel, la 3 iunie 1917, guvernul britanic era convins că o retragere temporară a regelui Constantin, până la sfârșitul războiului, poate reprezenta o soluționare a situației politice de la Atena, deși, totodată, semnalele primite de la Sir Francis Elliot arătau imposibilitatea unei reconcilieri între Venizelos și monarhul Greciei. În cele din urmă, „nodul gordian" a fost tăiat prin decizia Franței de a precipita acțiunea Aliaților în Grecia, provocând detronarea regelui Constantin.

În planul intereselor britanice, dezintegrarea Imperiului Austro-Ungar nu intra în sfera intențiilor guvernului de la Londra. În discursurile de la începutul războiului, liderii britanici au prezentat ca principal inamic militarismul prusac. Cabinetul de la Londra a văzut mult timp în Austro-Ungaria un instrument pentru protejarea intereselor britanice. În viziunea Marii Britanii, Austro-Ungaria putea reprezenta o barieră în calea riscurilor tendințelor de hegemonie ale Germaniei în Europa de Sud-Est. Cu toate acestea, tratatele încheiate cu Italia, dar mai ales cu România, puneau în discuție existența Imperiului Austro-Ungar prin recunoașterea dreptului acestor state de a-și alipi teritorii aflate sub controlul monarhiei dualiste pe baza principiului naționalităților. De altfel, în vara anului 1916, *Foreign Office*-ul a redactat un amplu memorandum privind reconfigurarea teritorială a Europei după război, care însemna de fapt recunoașterea necesității destrămării Austro-Ungariei. În 1917, pe fondul pesimismului care domina guvernul britanic, Londra a luat în calcul ideea unei păci separate cu Austro-Ungaria. Acest lucru implica însă probleme de ordin moral și tehnic din cauza obligațiilor asumate de Marea Britanie față de Italia și România. În acest context, Cabinetul londonez a simpatizat ideea federalizării Imperiului Austro-Ungar, cu atât mai mult cu cât Rusia, ca urmare a Revoluției din martie, dar mai ales a loviturii de stat bolșevice, nu a mai contat ca factor de putere pe frontul de est. Cu toate acestea, diferitele rapoarte întocmite de *Foreign Office* relevau imposibilitatea reformării Austro-Ungariei. Revoluția din Rusia și declarația de război a Statelor Unite împotriva Germaniei aveau să oblige guvernul de la Londra să își modifice atitudinea.

Deși nu pronunța explicit ideea destrămării monarhiei dualiste, în discursul lui din 5 ianuarie 1918, Lloyd George recunoștea dreptul unificării teritoriale a

italienilor şi românilor pe baza principiului naţionalităţilor. Congresul naţionalităţilor oprimate din Austro-Ungaria din 8, 9 şi 10 aprilie 1918 de la Roma a relevat dorinţa naţionalităţilor din cadrul imperiului de a se separa definitiv de Viena şi Budapesta, nefiind dispuse să accepte niciun plan care implica federalizarea monarhiei dualiste şi nici chiar autonomia deplină pentru popoarele conlocuitoare. Acţiunea liderilor diverselor naţionalităţi s-a îndreptat în direcţia destrămării Imperiului Austro-Ungar. Am putea spune că Marea Britanie a fost mai degrabă un spectator al dezintegrării, în toamna anului 1918, a Austro-Ungariei.

ANEXE

I. David Lloyd George, *Suggestions as to the military position* [Sugestii cu privire la poziția militară], 1 January 1915 [CAB 24/1, Dept Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series) Piece Papers nos. 1-46]

Now that the New Armies are in course of training and will, with the Territorials, be ready by the end of March to the extent of at least half a million men, I suggest that it is time the Government should take counsel with the military experts as to the use which shall be made of this magnificent force. [...] There are therefore three or four considerations I wish to urge on the military, situation.

1. Stalemate on the Western Front

I cannot pretend to have any military knowledge, but the little I saw and gathered in France as to the military position, coupled with such reading on the subject as I have been able to indulge in, convinced me that any attempt to force the carefully-prepared German lines in the west would end in failure and in appalling loss of life, and I then expressed this view to my colleagues. General Foch told me that there would be no more retreats on the French side, and I could well appreciate his confidence after I had driven past trench behind trench from Paris all the way to the Aisne. The French Generals are confident that even if the whole of the German army now occupied in Poland were thrown on the western front, the French and British troops would still be able to hold their own. The same observation, of course, must apply to the German military position. We were told the other day that the Germans had, during the last few months, prepared a series of trenches of the same kind on their side right up to the Rhine. After three or four months of the most tenacious fighting, involving very heavy losses, the French have not at any one point on the line gained a couple of miles. Would the throwing of an additional half-million men on this front make any real difference? To force the line you would require at least three to one; our reinforcements would not guarantee two to one, or anything approaching such a predominance. Is it not therefore better that we should recognise the impossibility of this particular task, and try and think out some way by which the distinct numerical advantage which the Allies will have attained a few months hence can be rendered effective?

[...]

4. Necessity of Winning a Definite Victory somewhere

There is another consideration which is political as well as military, but which

nevertheless cannot be overlooked in an exhausting war like this, where we have to secure continuous exertion and sacrifice on the part of our people, and where we have also to think of hesitating neutrals with large, armies who are still in doubt as to their action. There is a real danger that the people of Great Britain and of France will sooner or later get tired of long casualty lists explained by monotonous and rather banal telegrams from headquarters about " heavy cannonades," "making a little progress" at certain points, " recovering, trenches," the loss of which has never been reported, &c, with the net result that we have' not advanced a yard after weeks of heavy fighting. Britishers have ceased to be taken in by reports which exaggerate slight successes and suppress reverses: neutral States have never been deceived by these reports. The public will soon realise that the Germans are now in effective occupation of a larger proportion of Allied territory than they were in possession of at the date of the Battle of the Aisne. This is true of Belgium, of France, and of Poland. These occupied territories contain some of the richest coalfields and industrial centres in Europe, and the most sanguinary attacks have not succeeded in moving the Germans (on an average) a single yard out of these territories. A clear definite victory which has visibly materialised in guns and prisoners captured, in unmistakable retreats of the enemy's armies, and in large sections: of enemy, territory occupied, will alone satisfy the public that tangible results are being achieved by the great sacrifices they are making, and decide neutrals that it is at last safe for them to throw in their lot with us.

5. An Alternative Suggestion

Inasmuch as these objects cannot be accomplished by attacks on the western front, some alternative ought to be sought. I venture to make one or two suggestions. I have heard of a proposal that there should be ah attack in the direction of Denmark upon the north coast of Germany. This proposal is associated with the name of Lord Fisher. For the moment I cannot venture to express any opinion upon it, as I should like to know more about the military and naval possibilities of such an enterprise. It strikes me as being very hazardous, and by no means certain to fulfil the purpose which its originators have in view. Schleswig-Holstein, with its narrow neck, could be easily defended by a comparatively small German force, strongly entrenched against a hostile army seeking to advance into Prussian territory, and there is no room for flanking operations. But at the present moment I would rather riot criticise this plan. My purpose is rather to put forward another alternative, and I think more promising scheme for consideration by the Prime Minister and his advisers. It would involve *two independent operations* which would have the common purpose of bringing Germany down by the process of

knocking the props under her, and the further purpose of so compelling her to attenuate her line of defence as to make it more easily penetrable. I will explain these two propositions in a little more detail.

6. The First Operation

I suggest that our new forces should be employed in an attack upon Austria, in conjunction with the Serbians, the Roumanians, and the Greeks. The assistance of the two latter countries would be assured if they knew that a great English force would be there to support them. Roumania could put 300,000 men in the field, whilst retaining a sufficient force to keep the Bulgarians in check. As this move might decide the Bulgarians to remain honestly neutral, the Roumanians could spare another 200,000. The Greeks and Montenegrins have an army of 200,000 available. How many men could we spare? By the beginning of April we shall have in this country 700,000 men who will have undergone a six months training. Of these, 400,000 would be Territorials, 200,000 of whom will have been in camp continuously for eight months. We shall have in France a force of 800,000 men, provided we do not waste it on barbed wire. The French can easily defend their lines against the troops which Germany can spare from defending Silesia after the Austrian armies have been withdrawn to defend their southern frontier. We should require 200,000 experienced troops to stiffen the new armies. We should thus have a force of 1,000,000 available. 400,000 men might be left here as a reserve to throw into France in case of need if the French were, hard pressed before the southern diversion against Austria had developed. Some of them might be sent to Boulogne so as to be at hand in case of emergency. Subsequently this force could be used to reinforce the new Expeditionary Force from time to time. This would leave 600,000 available for the Austrian expedition. Gradually this' force could be increased as the New Armies were equipped.

This would mean an army of between 1,400,000 and 1,600,000 men to attack Austria on her most vulnerable frontier. Here the population is almost entirely friendly, consisting as it does of Slavonic races who hate both the Germans and the Magyars. We could send our troops up either through Salonica or, I believe, by landing them on the Dalmatian coast. We could seize islands there which might make-an admirable base for supplies not far removed from the railway, through Bosnia into Austria. This operation would force the Austrians to detach a considerable army from the defence of Cracow, and thus leave Silesia undefended. The Austrians could not withdraw the whole of their army to face this new attack, because in that case the Russians could pour through the Carpathians and capture either Vienna or Budapest. The front which would be developed would be much too lengthy for the Austrian forces to entrench and hold. The Germans would be compelled either to send large forces to support their Austrian allies or to abandon them. In the first case the Germans would have to hold an enormous length of extended front, in the aggregate 1,200 miles, and the Allies would, for

the first time, enjoy, the full advantage of the superior numbers which by that time they can put into the field. The Germans would also render themselves liable to a dangerous attack in the rear from the immense forces which by that date Russia will have placed in the field. Oh the other hand, if the Germans decline to quit their own frontiers, and, leave the Austrians to their fate, that empire would be rapidly disposed of as a military, entity and about 2,500 000 men (including Russians), engaged in the task of attacking, it would be free to assail the Germans.

7. Two Incidental Advantages of this Course

1. Something which could be called a victory would be thus, within our reach, and the public would be satisfied to support with all their resources the conduct of the war for a much longer period without grumbling or stint.

2. Italy would not only be encouraged by this formidable demonstration, she would be forced to come in her own interest, because the operations would be conducted largely along the coast which she is looking forward to annexing to her kingdom, as the population is predominantly Italian. She must view with very great jealousy any occupation of this territory by Serbian troops, and Italian public opinion would not countenance any proposal on the part of the Italian Ministry to come to the aid of Austria if we made it clear that the whole of this littoral would become Italian territory if Italy helped to conquer it.

8. The Second Operation

This involves an attack upon Turkey. There are four conditions which an attack on Turkey ought, in my judgment, to fulfil:

1. That it should not involve the absorption of such a large force as to weaken our offensive in the main field of operations;

2. That we should operate at a distance which would not be far from the sea, so as not to waste too many of our troops in maintaining long lines of communication and so as also to have the support of the Fleet in any eventualities.

3. That it should have the effect of forcing Turkey to fight at a long distance from her base of supplies and in country which would be disadvantageous to her.

4. That it should give us the chance of winning a dramatic victory which would encourage our people at home, whilst it would be a corresponding discouragement to our enemies. [...]

It might be desirable to send an advance force through Salonica to assist Serbia. Military arrangements would have to be made with Roumania, Serbia, Greece, and, perhaps, Italy. All this must take time. Expeditions decided upon and organised with insufficient care and preparation generally end disastrously. And

as similar considerations will probably apply to any alternative campaign, I urge the importance of our taking counsel and pressing to a decision without delay.

D. Ll. G.

January 1, 1915

II. A. J. Balfour, *The Dardanelles and Balkans Operations* [Dardanelele și operațiunile balcanice], 24 February 1915 [CAB 24/1, Dept Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series) Piece Papers nos. 1-46]

THE WAR

I THINK it may help us to a sound decision next Friday if we hear clearly in mind that the forcing of the Dardanelles is the preliminary stage of *two* military operations, which, are quite separable in fact, and ought to be separated in our thoughts. I will call them respectively the Bosphorus operation and the Balkan operation.

By the Bosphorus operation I mean the control of the Sea of Marmora, the Bosphorus, and Constantinople. Were this carried out successfully, although if stood alone, we should paralyse Turkey; we should secure free communications with Russia, with all that this carries with it; we should have defeated the German ambitions, in the Near East; we should (I believe) have secured the neutrality of Bulgaria; and we should have, shown to all the world what sea power means.

These advantages are not easy' to- over-estimate. Yet I fully admit that they would be far surpassed if we could bring to a. successful issue the second or Balkan policy. This policy aims at nothing less, than bringing into the struggle at least Roumania and Greece, possibly Bulgaria, and uniting the whole of the South-East of Europe with Britain and France in a combined action against the Central Powers.

If this could be successfully effected, its influence on the fortunes of the war must be great, and might be decisive.

It is unfortunately extremely difficult – perhaps at this moment impossible – to work out all the elements in the complicated problem which it presents. The course of events depends upon the policy of three small States, who, from the very necessities of their position, are obliged to incline to that side in the European struggle which they think is likely to win, and whose views are largely swayed by the small local hopes and hatreds. It is impossible in such circumstances clearly to think out a course of a military campaign in these regions until we know *who* is going to fight on our side and when. And our difficulties are not diminished by the fact that, on the most sanguine estimate which Ave dare make, the number of Anglo-French troops which could take part in the Balkan operations would only be a relatively small fraction of the troops which the Balkan States themselves have at their disposal.

This is a very important point which I think we are apt to forget. Wellington's army in the Peninsula, though not large, was the only one that could stand up against the French. It was the controlling military factor in the situation. This can never be paralleled in South-East Europe. The Roumanian, Bulgarian, and Greek armies are not only separately and collectively larger than any that the Allies, for a long time to come, can put into this theatre of operations, but they form very efficient lighting units. Our superiority is a naval and financial one, supported, no doubt, by immense, but distant, reserves of power.

The conclusions I draw are as follows:

We *must* send as many troops as may be required to make the Bosphorus operation, to which we are now committed, a success. But whether we should send more than this number depends upon the answer to the questions which I think we have not yet sufficiently discussed: (a) Do we want the Balkan States to join us at once? and *(b)* Would sending.110,00.0 men induce them to join us ?

As regards (a), I should like very much to know whether it would be to our interest that Roumania, for example, should declare war within the next month. Would it not expose her to being crushed before Russia was strong enough to come to her assistance? And would any force which we could conceivably send through the Bosphorus be sufficient to turn the scale?

If these questions and other parallel questions with regard to Greece, be answered in the negative, it would seem that the maintenance for the present of Balkan neutrality is to our advantage, and that nothing would be gained by sending to the East more troops than are required for what I have called the Bosphorus operation.

If, on the other hand, it is desirable to induce Greece and Roumania to take immediate action, and if sending 110,000 men, instead of 40,000, is going to make the difference, then it might be proper to take risks in the West, and to send every man we can spare to aid in the Balkan operations.

I am not sure that sending troops much in excess of what are required for the Bosphorus operation would really give the impression of military strength. The difference between the smallest force which it is proposed to send and the largest force which we can afford to send is, I gather, somewhere about 70,000 men. This, speaking from recollection, is about one-seventh of the Bulgarian army and about one-tenth of the Roumanian army. I find it difficult to believe that this would be regarded as a very important addition to the local armies; or that, if the Balkans remained obstinately; neutral, it would add to our prestige to have them encamped in the neighbourhood of the Sea of Marmora, doing nothing, while important fighting was going on elsewhere. It is certainly arguable (I do not put it higher) that to carry out the Bosphorus operation effectively and rapidly, to provide all the troops that may be.required for this purpose, and (this feat accomplished) to negotiate with Servia, Greece, and Roumanian as to the next step to be taken, might give better results *even as regards the Balkan, operation* than the

alternative course. But this turns upon questions, diplomatic as well as military, on which I am not competent to offer an opinion.

Only one further, observation would I make, which points in the direction of not being niggardly as regards the number of troops we send or their quality. We are all agreed that, whatever else is done, the Bosphorus operation must be carried through to a successful termination. This may involve a pitched battle with Turkish troops in the neighbourhood of Constantinople; and, so far as I could gather from our last discussion, we have no very precise information as to the number and quality of the Turkish troops with which, in such circumstances, we might have to deal. Evidently we must work with ample margins, for a check there might amount to a disaster.

A. J. B.
February 24, 1915.

III. *Agreement regarding Constantinople* [Acord asupra Constantinopolului], April 1917 [CAB 24/9, Dept Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series) Piece Papers nos. 301-400]

Télégramme circulaire russe du 4 mars, 1915,
au sujet du Constantinople et des

Détroits.

Le cours des derniers événements amène Sa Majesté 1'Empereur Nicolas à penser que la question de Constantinople et des Détroits doit être résolue définitivement, selon les aspirations séculaires de la Russie. Toute solution serait insuffisante et précaire si la ville de Constantinople, la rive occidental du Bosphore, de la mer de Marmara et des Dardanelles, ainsi que la Thrace méridionale jusqu'a la ligne Enos-Midia, n'étaient désormais incorporées à I' Empire russe. De même, et par nécessité stratégique, la partie du littoral asiatique comprise entre le Bosphore, la rivière Sakkaria et un point a fixer sur le golfe d'Ismid, les îles de la mer de Marmara, les iles d'Imbros et de Ténédos devront être incorporées à 1'Empire. Les intérêts spéciaux de la France et de la Grande-Bretagne dans la région ci-dessus désignée seront scrupuleusement respectes. Le Gouvernement Imperial se plait à espérer que les considérations ci-dessus seront accueillies avec sympathie par les deux Gouvernements allies. Les dits Gouvernements allies sont assures de rencontrer auprès du Gouvernement Imperial la même sympathie pour la réalisation des desseins qu'ils peuvent former en d'autres régions de 1'Empire ottoman comme ailleurs.

Pétrograde, le 4 mars, 1915

Aide-memoire communicated to Russian Government

SUBJECT to the war being carried on and brought to a successful conclusion, and to the desiderata of Great Britain and France in the Ottoman Empire and elsewhere being realised, as indicated in the Russian communication herein referred to, His Majesty's Government will agree to the Russian Governments *aide-mémoire* relative to Constantinople and the Straits, the text of which was communicated to His Britannic Majesty's Ambassador by his Excellency M. Sazonof on the 4th March, 1915.

Petrograd, March 12, 1915
Memorandum

HIS Majesty's Ambassador has been instructed to make the following observations with reference to the *aide-memoire* which this Embassy had the honour of addressing to the Imperial Government on the 12tth March, 1915. The claim made by the Imperial Government in their *aide-memoire* of the 4th March, 1915, considerably exceeds the desiderata which were foreshadowed by M. Sazonof as probable a few weeks ago. Before His Majesty's Government have had time to take into consideration what their own desiderata elsewhere would be in the final terms of peace, Russia is asking for a definite promise that her wishes shall be satisfied with regard to what is in fact the richest prize of the entire war. Sir Edward Grey accordingly hopes that M. Sazonof will realise that it is not in the power of His Majesty's Government to give a greater proof of friendship than that which is afforded by the terms of the above mentioned *aide-memoire*. That document involves a complete reversal of the traditional policy of His Majesty's Government, and is in direct opposition to the opinions and sentiments at one time universally held in England and which have still by no means died out. Sir Edward Grey therefore trusts that the Imperial Government will recognise that the recent general assurances given to M. Sazonof have been most loyally and amply fulfilled.

In presenting the *aide-memoire* now, His Majesty's Government believe and hope that a lasting friendship between Russia and Great Britain will be assured as soon as the proposed settlement is realised.

From the British *aide-memoire* it follows that the desiderata of His Majesty's Government, however important they may be to British interests in other parts of the world, will contain no condition which could impair Russia's control over the territories described in the Russian *aide-memoire* of the 4th March, 1915.

In view of the fact that Constantinople will always remain a trade *entrepôt* for South Eastern Europe and Asia Minor, His Majesty's Government will ask that Russia shall, when she comes into possession of it, arrange for a free port for goods in transit to and from non-Russian territory. His Majesty's Government will also ask that there shall be commercial freedom for merchant-ships passing through the Straits, as M. Sazonof has already promised.

Except in so far as the naval and military operations on which His Majesty's Government are now engaged in the Dardanelles may contribute to the common cause of the Allies, it is now clear that these operations, however successful, cannot be of any advantage to His Majesty's Government in the final terms of peace. Russia alone will, if the war is successful, gather the direct fruits of these operations. Russia should therefore, in the opinion of His Majesty's Government, not now put difficulties in the way of any Power which may, on reasonable terms, offer to co-operate with the Allies. The only Power likely to participate in the operations in the Straits is Greece. Admiral Carden has asked the Admiralty to send him more destroyers, but they have none to spare. The assistance of a Greek flotilla, if it could have been secured; would thus have been of inestimable value to His Majesty's Government.

To induce the neutral Balkan States to join the Allies was one of the main objects which His Majesty's Government had in view when they undertook the operations in he Dardanelles His Majesty's Government hope that Russia will spare no pains to calm the apprehensions of Bulgaria and Roumania as to Russia's possession of the Straits and Constantinople being to their disadvantage. His Majesty's Government also hope that Russia will do everything in her power to render the co-operation of these two States an attractive prospect to them.

Sir E. Grey points out that it will obviously be necessary to take into consideration the whole question of the future interests of France and Great Britain in what is now Asiatic Turkey and, in formulating the desiderata of His Majesty's Government with regard to the Ottoman Empire, he must consult the French as well as the Russian Government. As soon, however, as it becomes known that Russia is to have Constantinople at the conclusion of the war, Sir E. Grey will wish to state that throughout the negotiations, His Majesty's Government have stipulated that the Mussulman Holy Places and Arabia shall under all circumstances remain under independent Mussulman dominion.

Sir E. Grey is as yet unable to make any definite proposal on any point of the British desiderata; but one of the points of the latter will be the revision of the Persian portion of the Anglo Russian Agreement of 1907 so as to recognise the present neutral sphere as a British sphere.

Until the Allies are in a position to give to the Balkan States, and especially to Bulgaria and Roumania, some satisfactory assurance as to their prospects and general position with regard to the territories contiguous to their frontiers to the possession of which they are known to aspire; and until a more advanced stage of the agreement as to the French and British desiderata in the final peace terms is reached, Sir E. Grey points out that it is most desirable that the understanding now arrived at between the Russian, French, and British Governments should remain secret.

Petrograd, March 12, 1915

Note verbale remise par M. Paleologue á son Excellence M. Sazonof, le 12 avril, 1915, en réponse au precedent

LE Gouvernement de la République donnera son agrément à l'aide-mémoire russe remis par M. Isvolsky a M. Delcassé, le 6 mars dernier, et relatif à Constantinople et aux Détroits, à condition que la guerre sera poursuivie jusqu'a la victoire et que la France et la Grande-Bretagne réalisent leurs desseins en Orient comme ailleurs, ainsi qu'il est dit dans l'aide-mémoire russe.

IV. *Russia and Constantinople* [Rusia şi Constantinopolul], 11 March 1915, [CAB 24/1, Dept Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series) Piece Papers nos. 1-46]

NOTE BY THE SECRETARY

THE two following C.I.D. Papers, 1-B and 2-B, have a close bearing on the subjects discussed at the meeting of the War Council on Wednesday, the l0th March, 1915.

The circumstances under which these papers were prepared were as follows:

At the second meeting of the Committee of Imperial Defence, held on the 11th February, 1903, the question arose as to the effect on the naval position in the Mediterranean of a Russian occupation of Constantinople and the Straits. For this meeting the Admiralty circulated the enclosed C.I.D. Paper No. 2-B. After a discussion, at which Sir Nicholas O' Conor, His Majesty's Ambassador at Constantinople, was present, Mr. Balfour prepared a report on the conclusions of the Committee, which, was printed as C.I.D. Paper 1-B.

3. The following two passages are of particular importance:

"What difference would it make to the balance of power in the Mediterranean if Russia were to obtain, through the possession of Constantinople, free egress from the Black Sea through the Dardanelles, these remaining closed, as at present, against other Powers?

"The answer to this question, unanimously accepted by the Committee, was that, while Russia would no doubt obtain certain naval advantages from the change, it would not fundamentally alter the present strategic position in the Mediterranean.

"The occupation of Lemnos, near the mouth of the Dardanelles, would, on the other hand, be easy; but it could not, with advantage, be made permanent. The British naval position in the Mediterranean would be weakened, not strengthened, by the possession of another naval base, which could not be self-sufficing without costly fortifications and a large garrison; and which, if It were not self-sufficing, would merely be an additional anxiety to the Admiral Commanding-in-Chief."

M. P. A. H.

[...]

MEMORANDUM BY THE DIRECTOR OF NAVAL INTELLIGENCE[1] FEBRUARY 1903

WHAT would be the effect on our naval position in the Mediterranean, of:

1. Freedom of ingress and egress in respect of the Dardanelles for the Russians?

2. The occupation of Constantinople by the Russians?

The effect of 1 and 2 would, as far as we were concerned, be practically identical, for Russia would gain no naval advantage by merely occupying Constantinople, and it must be taken for granted that she would seize the Dardanelles at the same time, and hold them and the shores of the Sea of Marmora, thus insuring the command of the entire sea communications between the Black Sea and the eastern basin of the Mediterranean.

This would, therefore, mean free ingress and egress between these seas for all Russian ships in either case. In case 2 Russia would, however, have the additional advantage of being able to establish an advance base for coaling and other replenishing purposes inside the mouth of the Dardanelles, where there are several good anchorages, both above and below Chanak, Similar facilities, on the other hand, would probably be granted by Turkey if Russia were made free of the Dardanelles by friendly arrangement with that Power.

The conditions indicated under 1 and 2 would undoubtedly improve Russia's position in a war with England, and render our task correspondingly more difficult.

At present Russians naval bases in the Black Sea are some 800 miles from our lines of communication with India, via Malta and Port Said-Suez. The mouth of the Dardanelles is rather more than half-way along this distance, and Russia would, therefore, with her fleet just within these Straits, be about 440 miles nearer Egypt, or a point of junction with her French ally, than she is now. Moreover, her fleet would, in case of defeat, or being chased back by superior force, have a secure refuge near at hand.

Should we, in the case of Russia occupying the Dardanelles, at once militarily occupy and fortify Lemnos, Mytilene, or any other conveniently situated Turkish islands?

From a purely naval point of view, the answer must be in the negative.

It is a mistake to suppose that the mere possession of additional fortified naval bases must necessarily strengthen our naval position. Under certain conditions it may even become a source of weakness, for unless absolutely able to take care of themselves and to be self supporting as regards supplies for a considerable time, such island bases would be a source of anxiety to the Admiral, and hamper his movements if it should at any time be expedient to move his force elsewhere.

[1] Captain H.S.H. Prince Louis of Battenberg.

On the other hand, so long as ours is the superior naval force in the Levant, these harbours would be open to us as anchorages and places of rendezvous for colliers, supply-ships, &c.

It may be urged that if we were not to occupy these islands Russia would do so. This is improbable, seeing that they possess hardly any naval advantage over the Dardanelles anchorages, whilst the force occupying them would run grave risks of being cut off by our superior fleet.

There can also be no doubt that the seizure of any of these islands by us in time of peace would stir up much ill-feeling against us on the Continent.

The next question which arises is whether Russia is likely to be in active alliance with France at the moment supposed or not. If Russia thus cleared her way into the Mediterranean it could only be done with some ulterior object, and it is inconceivable that she would be prepared to pit her Black Sea squadron against our Mediterranean fleet. It may therefore be taken for granted that we should have to reckon with France at the same time. The fleet of that country would then remain, as before, the main objective of our fleet, and until that force had been accounted for, we should not be able to do more than watch the Prussians in the Levant.

To consider now the effect upon such a situation if we found ourselves in alliance with one or other of the European Powers: – *Germany, Austria,* and *Italy* – the Triple Alliance – might possibly be on our side as against the "Dual" Alliance. This would materially affect the naval situation in the Mediterranean, as the co-operation of the Italian fleet against the French forces in the western basin would enable us to detach sufficient ships, together with the Austrian fleet, to paralyse the Prussian Black Sea forces. The Austrian army would also, no doubt, be able to act against any Prussian forces advancing from Constantinople. Germany would have her hands full on shore, and her fleet would have to be kept in her home waters.

However, such a big combination against France and Prussia appears extremely unlikely. Germany alone certainly would not run such risks for the mere purpose of frustrating "Russia in her endeavour to improve her naval position in the Near East, where the former has no real interests; besides which her position between Prussia and France compels her to keep on good terms with the former at any price.

Austria alone would not be of any material assistance, as her fleet is not even equal to coping with the Russian Black Sea squadron.

Italy's help would, as has been said, be very valuable; how far we could count upon it, it is not for the Admiralty to say. Supposing that Russia had somehow secured the waterway between the Black Sea and the Levant, was firmly established in the narrow waters at either end of the Sea of Marmora, and that the general peace of Europe had not been disturbed, what would be the further development? Would Russia extend her power along the shores of Macedonia in one direction,

and of Asia Minor in the other? The former must bring her into conflict, sooner or later, with Austria, whilst the latter might embroil her with Germany over the Bagdad Railway, and certainly with France as Syria was approached.

However, these are speculations somewhat outside the scope of this Paper.

To sum up:–

It may be stated generally that a Russian occupation of the Bosphorus and the Dardanelles, or an arrangement for enabling Russia to freely use the waterway between the Black Sea and the Mediterranean, such as her dominating influence can extract from Turkey at her pleasure, "would not make any marked difference in our strategic dispositions as compared with present conditions. It is true that the enemy would, at the outset, be nearer the theatre of war. But he requires now, quite as much as under the altered conditions, a close watch by our ships. He may attempt a raid by one or two fast ships on Port Said, in hopes of damaging the Suez Canal. This is not probable; as such a deed would bring Russia in conflict with all maritime Powers. The real point to remember is that in either case Russia cannot hope to effect anything serious, be it in Egypt or elsewhere, until her fleet has fought and beaten our fleet. Anything undertaken by the Russian Black Sea Admiral in the eastern basin of the Mediterranean whilst our main fleet was occupied with the French to the westward could, unless we were defeated by the French, only end as did Admiral Persano's attempt upon Lissa in 1866, even if a repetition of Bonaparte's expedition to Egypt in 1798 were considered too much to hope for.

February 1903

V. Ralph Paget and W. Tyrrell, *Suggested Basis for a Territorial Settlement in Europe* [Sugestii pentru a sta la baza unei reconfigurări teritoriale a Europei], 7 August 1916 [CAB 24/2, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series), Papers nos. 47-100]

INTRODUCTION

IN framing the suggestions which are set out below we have been guided largely by the following considerations:–

His Majesty's Government have announced that one of their chief objects in the present war is to ensure that all the States of Europe, great and small, shall in the future be in a position to achieve their national development in freedom and security. It is clear, moreover, that no peace can be satisfactory to this country unless it promises to be durable, and an essential condition of such a peace is that it should give full scope to national aspirations as far as practicable. The principle of nationality should therefore be one of the governing factors in the consideration of territorial arrangements after the war.

For similar reasons we should avoid leaving any State subject to grievous economic disadvantage, as for instance by not providing it with the outlets necessary for its commercial development, since the absence of such facilities would necessarily affect the permanent character of any settlement.

In giving effect to the above principles, however, we are limited in the first place by the pledges already given to our Allies which may, as for instance in the case of Italy, be difficult to reconcile with the claims of nationalities. We must realise further that our Allies, apart from any promises which we may have made to them, may put forward claims conflicting with the principle of nationality. In such an event our attitude should be guided by circumstances generally and British interests in particular.

Lastly, we should not push the principle of nationality so far as unduly to strengthen any State which is likely to be a cause danger to European peace in the future.

[...]

BALKANS

The clearest British interest in the Balkans would appear to be the existence in the future of some combination of Balkan States sufficiently strong to serve as a counterpoise to the-Germanic Powers on the one hand, and eventually to a greatly enlarged Prussia on the other. Although the creation of a Balkan *bloc,* including Serbia and Bulgaria, may "be impracticable for at least a generation to come, we should at any rate avoid any territorial rearrangements which would make a reconciliation between these two States entirely impossible. For that reason, and also with the more general object of arriving at a durable settlement, we must bear in mind the two principles of nationality and of reasonable economic facilities to which reference is made at the commencement of this report.

BULGARIA

Macedonia. – If we could be guided solely by the above considerations we should unquestionably favour the retention by Bulgaria of the so-called " uncontested zone " of Macedonia, *i.e.,* the zone bounded on the west by the line Egri-Palanka-Sopot-Ochrida, and to the south by the present Greek frontier (*vide* Appendix I). It is not seriously disputed that the population of this region was predominantly Bulgarian at the time of the outbreak of the present conflict. Bulgaria's claim to it was implicitly recognised by the Serbs in the Secret Annexe to the Serbo-Bulgarian Treaty of the 29th February, 1912, and by the Allied Powers themselves in their offer to guarantee its possession to Bulgaria if she joined their side. The possession of Southern Macedonia has become a matter of passionate national sentiment with the Bulgars, and whatever dynastic changes may take place in Bulgaria it is tolerably certain that the Bulgarians, if they are deprived of

the uncontested zone, will seize the first opportunity of attempting to recover it, just as they did after the Treaty of Bucharest.

The chief practical objection that may be urged against the suggested arrangement is that it would leave a large section of the Uscub-Salonica Railway in the hands of Bulgaria, thus making Serbia dependent on that country, as well as on Greece, for her railway access to the Ægean. The reply is that under the settlement which we are now contemplating (see below), Serbia will have access through Serbian territory at several points to the Adriatic, and it is proposed to give her a coterminous frontier with Greece wrest of Lake Ochrida *(vide* Appendix II), which would eventually enable her to link up with the Greek railway system, and thus secure also an outlet to the Ægean.

The attribution of the uncontested zone to Bulgaria would therefore be the logical solution, but in practice it may not be feasible to adopt it. If at the time when negotiations are opened the Serbians are in possession of all the territory which they held before the war it would manifestly be impracticable to call, on them to surrender a portion of it to the Bulgarians. Moreover, public opinion in Russia may be found averse to an arrangement which would be regarded as equivalent to rewarding Bulgaria for having sided with the enemy.

We therefore think that His Majesty's Government, who are already suspected in the Balkans of Bulgarophilism, should avoid *any* appearance of initiating such a proposal. Should, however, the situation be such at the close of the war that Serbia herself admits the necessity of a compromise on this basis with Bulgaria, we should do our best to promote it.

A means of retaining for Serbia under the same conditions as hitherto her trading facilities through Salonica would be by the internationalisation of the Vardar Railway under the guarantee of the *Entente* Powers. Such a scheme would, however, in our opinion, impose serious obligations on the guaranteeing Powers without affording Serbia the same security as she previously enjoyed, and we do not therefore recommend its adoption.

THRACE

On the assumption that Russia obtains possession of all the territory for which she has stipulated north of the Bosphorus and the Sea of Marmora up to the Enos-Midia line, there appear to be three possible ways of disposing of the remainder of the Adrianople vilayet comprised between that line and the present Bulgarian frontier. It may be assigned either to Russia, Greece, or Bulgaria.

The population of the territory in question is predominantly Turkish, but there are Greek colonies, chiefly in the neighbourhood of Kirk Kilisse and in the town of Adrianople. The Bulgarian population in this region is scattered, and probably slightly superior in numbers to the Greek.

To award the northern portion of the Adrianople vilayet to Russia is open to the very grave objection that Russia would thereby acquire too complete a do-

mination in the Balkan Peninsula. We think that this solution would be detrimental to British interests, and should therefore meet with our most strenuous opposition.

If it were decided to allot, this same region to Greece, the latter would inevitably also claim the southern portion of Bulgarian Thrace, in order to establish connection with her new acquisition. This would deprive Bulgaria of access to the *Ægean*, and would make a conflict between Greece and Bulgaria a matter of certainty sooner or later.

There remains the third solution: to allot Thrace north of the Enos-Midia line to Bulgaria. It is open to the objection that the latter, having sided against the Allies, would be receiving practically the same territory as had been offered to her in the event outweigh the consideration that; looking to the future, it will be to our interest to leave Bulgaria after the peace settlement so far contented and strong as to encourage her to emancipate herself from German influence.

Further, it is to be anticipated that the acquisition of Northern Thrace by Bulgaria may be objected to by Russia on the ground that Adrianople in Bulgarian hands will be a standing menace to the Russian position south of the Enos-Midia line; but this difficulty might be met by stipulating that the fortress of Adrianople shall be dismantled.

In reviewing the whole situation, it should be borne in mind that nothing is more likely to dispose Russia favourably towards Bulgaria than the removal of King Ferdinand. This therefore should be pressed by the Allies as the price for any territorial addition made to Bulgaria; moreover, she should be called upon to pay as large an indemnity to Serbia as her finances will allow.

GREECE AND ROUMANIA

Greece and Roumania deserve but little consideration at the hands of the Allies. If, therefore, they should persist in their present attitude, the Allies will be entitled to consider only the general interest when it comes to settling the frontiers of those two States.

As regards Roumania, the Allies are bound by the pledge given by Prussia, underm which Bukowina and the Roumanian portion of Transylvania were to be assigned to Roumania. We do not think that any extension of Roumania into the Banat would be desirable in the common interests of the Allies, and therefore the Roumanian portion of the Banat which does not go to Serbia should be left to Hungary. This point is further elaborated in our note on the latter country.

We recommend the division of the Banat between Serbia and Hungary in preference to its division between Serbia and Roumania, as Serbia is more likely to get on with a defeated Hungary than with a disappointed Roumania.

As regards Greece, considerations of general policy would point in the direction of leaving it in possession of its present territories. In order, however, in the event of Bulgaria retaining Macedonia, to secure a Serbia coterminous with

- Greece, Greece should be given the southern portion of Albania up to a line drawn west from Lake Ochrida, following the course of the River Skumbi down to its outlet into the Adriatic[2].

ALBANIA

Frontiers of autonomous Mussulman State:–

To the north, the River Mati; to the east, the Tirana Mountains, then following the Grabe Mountains, so as to exclude Elbasan, and down the course of the Skumbi River to the sea.

The Italian agreement contemplates the creation of an autonomous Mussulman State. After bringing the Serbian frontier down to the River Mati, and securing a coterminous frontier between Serbia and Greece by a line running due west from Lake Ochrida to the River Skumbi, the area that would remain for the contemplated Albanian Mussulman State would be that comprised within the Mati and Skumbi Rivers, or what has hitherto been known as Essad Pasha's country.

AUSTRIA-HUNGARY, SERBIA, MONTENEGRO, AND THE SOUTHERN SLAVS

The agreement concluded between Italy and her Allies on the 20th April, 1915, inasmuch as it concedes to the former the whole of Istria, a considerable strip of the Dalmatian coast with most of the islands, in which indisputably the population is predominantly Slav, unfortunately constitutes a very distinct violation of the principle of nationalities, and there is consequently no doubt that, it involves the risk of producing the usual results, namely, irredentism, and lack of stability and peace. We understand, however, from competent and moderate judges of the situation, that there is every prospect of the parties reaching a satisfactory settlement by direct friendly negotiation.

This departure from one of our guiding principles need not, therefore, cause unnecessary alarm, and, in any case, we are precluded from suggesting any other solution in view of the binding nature of our engagements towards Italy.

The portions of the littoral which under the agreement are left for division between Serbia, Montenegro, and Croatia, extend from the River Drin in the south to Cape Planka just north of Spalato – this section includes some islands – and furthermore the coast lying between the northernmost point of Dalmatia and the Bay of Volosca, likewise with a few small islands attached. A stipulation of neutralisation obtains with regard to the southern section first mentioned. This does not, however, apply to any portion of the present coast of Montenegro, with which country Italy has special arrangements.

[2] Since this report was drafted, Roumania has joined the Allies.

Whilst it will doubtless be best that Serbia, Montenegro, and Croatia, should, if possible, be left to make their own dispositions regarding the territories allotted to them, it may nevertheless be advisable to form some idea in advance as to what would be a suitable division.

One of the first considerations which occurs in this connection relates to the future of Montenegro. Shall this country be revived as an independent State or be absorbed into Serbia?

Montenegrin policy, at no time of the most reliable, has since the commencement of the war surpassed itself in duplicity, and has proved distinctly unfriendly to the Allies. There is little doubt that King Nicolas and his Ministers were in direct communication with the Austrians, and that but for their treachery a far more successful resistance to the enemy's advance through the Sanjak of Novibazar and Montenegro might have been made. The King, therefore, deserves no consideration at the hands of the Allies, and in our judgment after such conduct his restoration or that of any of his family who were parties to his treachery is much to be deprecated, and, indeed, should be so far as possible opposed.

The resurrection of Montenegro as an independent State under another King must presumably depend on the wishes of the Montenegrins themselves, but it should be borne in mind that in any case such a State will serve no useful purpose; it will in the future as in the past not be self-supporting, and be dependent on the charity of the Powers. Its absorption by Serbia is therefore on the whole much to be desired.

On the assumption, however, that an independent Montenegro is revived, we would recommend the following territorial division: –

That Northern Albania with the coast from the River Mati the northern limit of the projected Albanian Moslem State) up to the present Montenegrin frontier, and again the coast from a point just north of Cattaro up to Cape Planka should be given over to Serbia.

The allotment to Serbia of the portion of Northern Albania above indicated will render it possible to arrange for a coterminous frontier between Serbia and Greece west of Lake Ochrida, thus removing one of the obstacles to Serbia's consenting to the retention by Bulgaria of the uncontested zone of Macedonia. It likewise keeps in view the assurance given to Serbia that she shall acquire Bosnia and Herzegovina and a wide access to the Adriatic.

The more important of the harbours on the coast-line which we suggest should become Serbian are San Giovanni di Medua, Gravosa, and Spalato. The two latter are of considerable size and capable of accommodating a large amount of shipping. They have connection with Brod and Sarajevo by rail; the lines, it is true, are at present only narrow guage, but could eventually be improved, probably at no great expense.

San Giovanni di Medua is under present conditions of little value as a port. It can only hold a very limited amount of shipping, and possesses no other com-

munication except a road to Scutari. This fact makes it necessary that Scutari also shall be included within the Serbian frontier.

There would, no doubt, be the strongest opposition on the part of the Montenegrins to this proposal, on the ground that they have prior claims, having occupied Scutari during the war. That occupation, however, was carried out in direct opposition to the wishes of the Powers, and as San Giovanni di Medua is necessaiy to Serbia as an outlet for Northern Albania and must be accompanied by Scutari, Montenegrin protests need merit but little attention, especially if Montenegro be given possession of Cattaro.

The acquisition by Serbia of Spalato, Gravosa, and San Giovanni di Medua, which latter could in time be connected with the Sanjak railway line, should amply satisfy Serbian ambitions in respect of facilities for commercial expansion, but, in any case, in addition to the ports above mentioned, Fiume is connected with Belgrade by a normal gauge line, the free use of which Serbia may no doubt expect to enjoy if Croatia be liberated.

Meanwhile, from representations which have been made to His Majesty's Government, it has become evident that the assurance given by us to Serbia that she should receive Bosnia and Herzegovina and a wide access to the Adriatic" as her reward after the war, when considered in relation to these provinces themselves and the Southern Slav question generally, not only falls short of their national ideas, but is actually repugnant to Jugo-Slav conceptions of their own future.

The end which the Jugo-Slavs have in view is the liberation of all Serbs, Croats, and Slovenes from the domination of Austria-Hungary or any other Power and their union into one State. They desire, however, a free and voluntary union, not one imposed from without implying subjection of any one portion to the other. The Croats and Slovenes no doubt admire Serbia for her fighting qualities and look to her to assist their liberation, but on the other hand they consider themselves superior to Serbia in culture and education, and rely on this superiority to assume the leadership in the future confederation of Southern Slav States.

The statement made by Sir E. Grey to M. Supilo on the 1st September, 1915, that, provided Serbia agrees, Bosnia, Herzegovina, South Dalmatia, Slavonia, and Croatia shall be permitted to decide their own fate is therefore far more in accord with Jugo-Slav ideals than the assurance previously given, and should be the determining factor in guiding our policy on this question. We consider that Great Britain should in every way encourage and promote the union of Serbia, Montenegro, and the Southern Slavs into one strong federation of States with a view to its forming a barrier to any German advance towards the East.

The objection that such a State would be a mere appendage of Russia and so add to her already overpowering weight in Europe need not, we think, cause serious apprehension. Indications in Serbia of latter years have pointed to anxiety for emancipation from Russian tutelage, and simultaneously to a marked desire for closer relations with the Western Powers. There is reason to suppose that if we promote the birth and development of the Jugo-Slav Confederation by affording

it our political and commercial support, the already existing feeling of confidence towards us will increase in strength to the mutual advantage of all parties.

The Jugo-Slavs desire that the boundaries of their prospective Confederation shall be determined on ethnological lines, and upon this basis they lay claim to extensive territories. These would include, in addition to Serbia, Montenegro, Croatia, Slavonia, Bosnia, Herzegovina, and Dalmatia, portions of Carinthia and Styria, the whole of Goricia, Carniola, Istria, and the coast, together with islands down to the Albanian frontier. The northern frontier of their State would run approximately from Graz in a south-easterly direction, along the Drave, then north of the provinces of Baranja, Backa, and the Banat, along the Moris River to Arad, thence south past Temesvar to the point where the Roumanian western frontier joins the Danube.

Although these claims may appear extravagant at first sight, the Jugo-Slavs maintain that in all these localities the population is predominantly Slav *(vide* Appendix III). In so far as the Adriatic littoral is affected the Jugo-Slavs will have to conform to the requirements of the Italian Agreement, but outside, of the regions referred to in this Agreement we see no reason why their claims should not be admitted to their full extent at the expense of Austria, though we suggest some reservations in respect of certain territories which they claim in Hungary. Our reasons for this recommendation appear below.

The future of Austria-Hungary will, of course, depend very largely on the military situation existing at the end of this war. If the situation should be one which enables the Allies to dispose of its future, there seems very little doubt that, in accordance with the principle of giving free play to nationalities, the Dual Monarchy, which in its present composition is a direct negation of that principle, should; be broken up, as there is no doubt that all the non-German parts of Austria-Hungary wall secede. The only objection that might occur to this radical solution would be the large accession of strength to the German Empire in population and in wealth by the inclusion of the Austrian provinces. We have, however, to remember that a solution favourable to the Allies will deprive Germany of a population considerably in excess of this Austrian increase. It will be deprived of Alsace-Lorraine, Schleswig, and the Grand Duchy of Posen. This will be a direct diminution of Prussian power. It will receive, it is true, the Austrian population, but this accession will add to the importance and influence of the non-Prussian States of the German Empire. Moreover, it will mean a considerable increase in the Catholic elements of Germany, and everything tending to decrease Prussian power will naturally tend in the direction of a more permanent settlement in Europe, as it will diminish the aggressive tendencies of the Central European Empires through the weakening of Prussia. We therefore think that the drifting of the Austrian provinces to Germany need not alarm the Allies, who are not out to crush Germany, but do intend as far as they can to impair the hegemony of Prussia over other States. The preparations for this war, the impulse to this war, the aggressive designs connected with this war, are all traceable to Prussian en-

terprise, and it is not extravagent to hope that a defeated Prussia will considerably lose its power for evil, and should it further be confronted by a large, wealthy, and influential southern Federation within its own borders, we shall not be far wrong in expecting to achieve that diminution of its influence, which can only be brought about by the play of political forces within the German Federation. Assuming the Allies, for purely political reasons, contemplated the keeping alive of an independent Dual Monarchy, they would have to consider very seriously whether it would be possible to secure the real independence of Vienna from Berlin, in the light of past events we do not hesitate to come to the conclusion that whether the Central Powers are victorious or not, Austria-Hungary will remain, to all intents and purposes, subservient to its ally. A victorious Prussia would, as we have already seen during the course of the war, still further absorb Austria-Hungary within its political and economic orbit. A defeated Prussia would equally be able to persuade Austria-Hungary that her only future lies within a still closer amalgamation of the two countries. There is no doubt that there has been in the past, and might be in the future, a party both in Austria and in Hungary who are strongly opposed to the German hegemony, but from all the information at our disposal this part), in both portions of the Dual Monarchy is a minority, and likely to remain one. An Austria-Hungary, therefore, at the beck and call of Prussia is not a solution which the Allies should or could contemplate; the survival of Austria-Hungary could not be reconciled with the objects for which the Allies went to war, and even if they decided to sacrifice these objects for political expediency, the weapons they "intended to forge, that is to say, a diminished but independent Austro-Hungarian State, would fail to be effective for the purposes for which it would be intended. On the assumption, therefore, that the solution which we recommend be adopted, we find no difficulty in disposing of those portions of the Dual Monarchy which are likely to constitute the Slav State of the South. There remains Bohemia. Three solutions occur as regards Bohemia: –

First, that it should become an independent State;

Secondly, that it should become linked by some means or other with a southern Slav State;

Thirdly, that it should be tacked on to the Kingdom of Poland.

As regards No. 1, it is not a practical solution, and from all we hear if does not recommend itself to the Czechs themselves. The second solution seems somewhat artificial, and therefore does not promise permanency. The most desirable solution, as far as we can ascertain from Czech and Polish sources, is the third. The objection to the last one is that we are still very much in the dark as to what the status of the Polish kingdom will be. Here, again, we are confronted with three possible solutions. First, a united and independent Kingdom of Poland; second, a Kingdom of Poland incorporated in Russia; third, a Kingdom of Poland enjoying, roughly speaking, the same autonomy as the Grand Duchy of Finland. At first sight it must be admitted that the solution of the Polish question rests with Russia alone. This is undoubtedly what we understand to be the point of view of the

Russian Government at the present moment, and should the latter be able to give effect to it at the end of the war, France and England will have to make up their minds to stand aside and allow Russia to have her own way. But we are dealing in probabilities, and the course of the war in the Eastern section suggests that, without the assistance of England and France, Russia is unlikely to - obtain the evacuation of her Polish provinces by Germany, still more unlikely to obtain the addition of the Grand Duchy of Posen to Poland. Should this turn out to be a correct forecast, the opportunity will then be given to England and France to talk to Russia about the Polish question. It will be open to them to say that a prolongation of the war in order to obtain the evacuation of Poland by German troops could not be justified to English and French public opinion, unless Russia were prepared to go very far indeed with the concession of autonomy to a liberated Polish State. This situation would enable the Western Powers to favour the adhesion of Bohemia to Poland. As far as we understand, this solution is desired both by far-seeing Czechs and Poles. The latter realise fully that the addition of Bohemia to Poland would afford and promote very considerably the economic development of Poland. The Czechs, on the other hand, fully appreciate that they would benefit by the superior culture and civilisation of the Poles. At this stage we do not propose to go further than indicate what, in our opinion, would be the best solution for the Austro-Hungarian question.

To sum up, we should say: let the Slav provinces constitute themselves into a Southern Slav State; let the German provinces of Austria be incorporated in the German Empire; let Bohemia be linked up to Poland; and let Hungary be formed of the purely Magyar portions of the country into an independent State with the fully secured commercial outlets to the Adriatic at Fiume, and by means of the Danube to the Black Sea. This solution promises permanency, as it will be based on the national and economic elements of the countries affected by this settlement.

Were it proposed still to maintain an Austrian Empire, in the hope that it might eventually free itself from German influence, the arrangement which we have indicated would be open to the objection that Austria is entirely cut off from the sea, and some provision would have to be made to afford her a commercial outlet of her own. But in view of the conclusions which we have ventured to set forth above this is row of no consequence, and the question of securing from Italy concessions on behalf of Austria at Trieste does not arise.

With these considerations before us the boundary we suggest for the Jugo-Slav State would be approximately a line coterminous with the Italian frontier as laid down in the Agreement of the 26th April, 1915, running from Volosca to a point slightly north-west of Villach; thence in an easterly direction just north of Klagenfurt and Marburg to a point where the River Mur – an affluent of the Drave – turns eastwards, thence following the course of this river to its junction with the Drave, thence following the course of the latter to its junction with the Danube, thence along the right bank of the Danube to Peterwardein; from this point the

direction would be changed to due east as far as the River Temes, whence the course of this river southward to its junction with the Danube at Panscova could again form the frontier.

This boundary, while conceding all the Jugo-Slav demands in Austria proper, excludes the Hungarian provinces of Baranya, Backa, and the Banat, to which they also desire to lay claim. If, however, Hungary is to be an independent State with any chance of vitality it would be inexpedient to deprive it of territory beyond that which is necessary in order to conform to the principle of nationality. This boundary has the further recommendation of being in accordance with the Serbian strategical requirements for possession of the country on the north bank of the Danube opposite Belgrade, and of not conflicting with the Roumanian claims.

The above settlement may at first sight appear somewhat academic, being as it is mainly in accordance with national aspirations, but we quite appreciate that it may have to be modified in deference to the views of Russia, geographical configuration, military considerations, &c. Our main object at present was to devise a scheme that promised permanency from the national point of view.

VI. *French attitude towards Greece and relations with British Forces at Salonika. Report by Lieutenant-Colonel Plunkett, General Staff* [Atitudinea franceză față de Grecia și relațiile cu forțele britanice la Salonic. Raport întocmit de Locotenent-Colonel Plunkett, Marele Cartier General], 10 February 1917 [CAB 24/6, Dept Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series) Piece Papers nos. 1-100].

Report by Lieut.-Col. Plunkett, General Staff, Liaison Officer between the War Office and Salonika on the French attitude towards Greece, and their relations to the British Force at Salonika

The present French attitude towards Greece and the British Force in Salonika appears likely to have, firstly, purely military results, and secondly, political and economic effects which may outlast the war.

The situation can best be considered under the following two heads: (A) Military, and (B) Political.

A. Military

1. French attitude towards Greece. In Salonika the French attitude towards the Greeks has been from the first studiously irritating and insulting from the time of the occupation of Kara Burnu Fort a year ago. Many unpleasant steps have been taken and generally in a most unpleasant way.

[...] the French have neglected no opportunity to show their contempt for, and dislike of, the Greeks. [...]

At Athens last autumn the attitude of the French Minister and the French Admiral towards the Greek Central Government was identical with the behaviour of Sarrail and his staff at Salonica. Small parties of French marines frequently patrolled the main streets of Athens without any apparent object except that of causing annoyance, and were only suspended, at the personal request of the King to the British Minister. Indeed the French seemed to desire to make the situation intolerable for the Greeks, though their reasons and the military advantage to be gained from such action were not clear.

2. Possible reasons for French attitude. The following are probably the reasons underlying the French hostile attitude to the Greeks:

a) Annoyance at the Foolish action taken by Admiral du Fournet at Athens and its unfortunate sequel.

b) The personal wish of Sarrail to keep himself in the public eye, to draw attention to Salonika and prevent its being regarded as a side show.

c) A possible intention to occupy Greece altogether, as a counter Stroke, to German occupation of Roumania, Serbia etc. No military advantage could result from, this and, it is not in accordance 7th British, policy, hitherto.

3. Result of the French attitude

The present feeling throughout Greece is undoubtedly hostile to the Entente, though the French are disliked more than the British. This hostility is in a great measure the result of the French bullying attitude described above. In fact it would not be far from the truth to say that we have made Greece hostile.

Unless the French attitude changes, it is quite possible that war will result and the situation which would then arise would not be favourable to us. In the course of conversation Lieutenant-General Milne expressed the opinion that war with Greece would inevitably result from a continuance of the present policy.

4. Result of war with Greece. Is war with Greece desired? The Entente has nothing -to gain- thereby, for friendly Greeks have already joined the Venezelists, and if the Royalist Army took the field against us, we should lose on the deal.

The prospect of being able to defeat decisively the Royalist forces and thus remove the threat to the rear of the Salonika Army, before it can be attacked, is small. The Greeks are excellent marchers, the country is difficult and undeveloped, and guerilla warfare would inevitably result. Our forces might well be drawn into a position from which no decision could result and from which retreat would be dangerous.

For such operations a new army would be required unless the Salonika Army is to run the risk of being attacked while seriously depleted in strength.

5. Policy to be followed. Blockade by sea is always our most effective and most economical weapon against Greece, and by means of it she can be forced at any time to comply with our demands. Blockade should be used unsparingly, and

not be removed on the first complaints about lack of food etc. The Greek people should be made to realise clearly that they are in our power, even if they have to suffer in the process.

The concentration in the Peloponnesus should be maintained until the situation definitely changes and ocular proof, repeated at intervals, should alone be relied on as to the presence of men and material in the Peloponnese. Assurances from any Greek source whatsoever are valueless It. should, always be remembered that, excepting the venezelists, the whole Greek nation is now hostile to the Entente.

B. Political

From the first days of the Allied occupation of Salonica, Sarrail and the French have apparently laid themselves out to impress on the Greeks that he and the French are supreme at Salonica and the British subordinate to them in all respects. This attitude has been maintained; during the past year and has fended to become more accentuated as forces of other nationalities have come to Salonica.

The following incidents sufficiently illustrate the above statement. A short time ago the British applied for the use of a Greek Customs Shed at Salonica. Sarrail refused the application on the ground that the Shed was being used by the Greeks and was therefore, not available. A few days later some French native troops were lodged in the shed, and it was learnt privately from a French source that Sarrail had used strong language and said that he was not going to have the English near the place. [...]

Though damage to British prestige may not be a matter of immediate military importance, the following facts should not be lost sight of: the Salonica front, the town and port are under the French, the Piraeus is under a French Admiral and a French General is at the head of the International Control at Athens, while all ships leaving Piraeus and Patras immediately enter the sea area controlled by the French.

(Signed) E. Plunkett.
Lieut.-Colonel,
General Staff

10.2.17.

VII. Lord Robert Cecil, *Separate Peace with Austria* [Pace separată cu Austria], 19 February 1917 [CAB 24/6, Dept Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series) Piece Papers nos. 1-100]

I submit a memorandum on certain aspects of a separate peace between Austria and the Allies.

If the Allies were certain that the result of the war would be so decisive that they would be able to impose their, own terms on the Central Powers, I still believe that the solution outlined in the Paget-Tyrrell memorandum is the best for the future of Europe. But if such terms are unlikely to be secured in their entirety, or if a different solution would materially shorten the war, the possible, advantages of a separate peace with Austria by some such scheme as I have ventured to outline somewhat roughly are, I think, worth careful examination.

E[ric] D[rummond]

Foreign Office, February 12, 1917

MEMORANDUM

FROM various indications it seems probable that it will be soon necessary to consider in some, detail the various possibilities involved in a separate peace with Austria. These aspects, although they may be divided into diplomatic, military, naval and economic, are so much interwoven that their separate consideration is somewhat difficult. The general reasons, however, which will lead Austria to make, a separate peace seem to be:

1. That she is exhausted both militarily and economically, and sees no prospect of eventual victory.

2. That she hopes to obtain better terms now than she will at any later period of the war.

3. That she is intensely anxious to throw off German domination, and feels that the only method of doing so is by making a separate peace with the Allies.

From, the point of view of the future of foreign policy, it is clearly to our advantage to encourage an absolute, breach between Austria and Germany. If Austria now concludes with the Allies negotiations for a separate peace, a feeling of hostility will be created between the two countries which will take years to dispel. It is probable that some South German States, such as Bavaria, will turn towards Austria, but even if this does not happen, a permanent and powerful barrier against the German *Drang nach Osten* will have been created. This aspect of a separate peace with Austria does not probably need emphasising.

The hostility which would exist between Austria and Germany would be increased if the position of the non German nationalities which at present form part of Austria-Hungary, could be strengthened. This might possibly be effected were the Jugo-Slav parts of Austria made into a separate kingdom, with, exactly the same rights within the Austrian Empire as those now possessed by Hungary. Similar, rights for Bohemia should also be secùred. Austria Hungary would thus be composed of four separate autonomous entities united under the personal sceptre of the Habsburgs. The Magyars may be expected to offer opposition to any such proposals, but the sympathies of the present Austrian Emperor and Government are almost Certainly in favour of some solution on the above basis,

and it would probably be more palatable to Hungary than that the territories in question should be entirely detached from Austrian rule.

It would, I think, be possible to persuade the Austrian Jugo-Slavs to adopt such a scheme, as there exists a strong current of opinion among them, which, on religious and other grounds, opposes union with the orthodox and more backward Serbs.

The chief difficulties in the way of concluding a separate peace with Austria lie in the agreements which, we have come to with Italy and Roumania, and the hopes which have been held out to Serbia. It is therefore worth while to consider how each of our Allies would regard a separate peace with Austria.

France, Belgium, and Portugal would certainly welcome a separate peace with Austria, because it would hasten a German defeat and. shorten the war. Japan would also favour it for similar reasons, but perhaps mainly because she would be then certain that her Allies would win. There remain Italy, Serbia, Roumania, and Russia.

Italy.-Italy is at present in a very, difficult position as regards her supplies understand that the Admiralty are of opinion that it will be difficult to give Italy adequate help in this respect. A considerable peace party exists in Italy, and if events took a bad turn this party might come into power, and might themselves endeavour to make a separate peace with Austria; provided the latter would cede the Trentino. There is also distrust of the Jugo-Slavs, which affects even such men as Baron Sonnino, and there is much opposition in Italy to the creation of a strong independent Jugo-Slav state. I venture to think that Italy would prefer an autonomous Jugo-Slav kingdom under Austria to a Jugo-Slav state hi which Serbia played the predominant role. Italy would therefore be likely to accept the principle of an Austria-Hungary composed of four states. Austria would have to cede the Trentino, which, she is probably willing to do, but Italy would also endeavour to obtain Trieste. If Austria will not cede the latter town it might be feasible to turn it into a free-port.

Italy would therefore probably have to forgo Istria, Pola, and that part of the Dalmatian coast which she obtained under the London Convention. This would of course arouse hostility in nationalist and naval circles in Italy, since Italy would not secure the absolute naval supremacy of the Adriatic, at which she aims; but if Austria yields "Italia irredenta," why should not the long outstanding quarrel between the two countries be healed? They will, inevitably be drawn together in the future by mutual dislike and fear of Germany.

Italy's position at the present time is not so brilliant that she can afford to insist on a continuance of the war till all her demands are satisfied. A separate peace with Austria would secure to Italy the large sphere of influence which she is to obtain in Asia Minor, and which, as Baron Sonnino himself has stated, seems, in present circumstances, doubtful of attainment.

It is possible even that other: compensation might be found for Italy such as an extension of her sphere in Asia Minor, or in Albania, or by the cession to her of British Somaliland.

Serbia – Austria will have to cede to Serbia, Bosnia and Herzegovina, and a portion of the south coast of Dalmatia, so that Serbia shall have reasonable access to the; Adriatic. It is probable that the part of the Dalmatian coast which was to fall to Serbia under the London Convention would be sufficient for this purpose. Serbia; would thus acquire a large extension of territory. There will, of course, be a large party in Serbia against any proposals which do not in elude Jugo-Slav unity but, as already stated, the Jugo-Slavs in Croatia and Slavonia are of a different religion and of more advanced civilisation than the Serbians. M. Supilo, the Jugo-Slav leader here, has admitted that if a plebiscite were taken the inhabitants of these territories would probably vote against union with Serbia; though he asserted that this would be due to Austrian machinations. If it were necessary to find further compensation for Serbia and it may well be thought desirable that for future European stability part of Macedonia should pass to Bulgaria-the union of Montenegro with Serbia would appear to offer a solution.

It is probable that Russia would be in favour of proposals such as are here put forward, as the Orthodox party in. Russia are opposed to a Serbia which would include Croatia and Slavonia, being afraid that Serbia would lose her strictly Orthodox character and be far less amenable to Russian influence.

Roumania – *Roumania* is the most difficult of all the Allies to deal with, as her demands entail the cession not only of Transylvania, but also of a large strip of Hungary itself, to both of which claims it is obviously impossible for Austria to assent. It is therefore necessary to consider if there are any possibilities of coming to an arrangement with Roumania. Roumania is in a precarious position. She might not be unwilling to stop fighting if she were certain that she had actually gained material advantages from her entry into the war. It seems likely that Austria would agree to certain rectifications of boundaries, especially in the direction of the Banat, and would give Roumania guarantees for the just treatment of Roumanians in Transylvania and Hungary, and accord to these bodies various local privileges. It might even be possible to secure local autonomy for Transylvania, where the principle of autonomy is still strong. Roumania would also be entitled to full compensation by the Allies for the material losses she has undergone. But even such advantages would hardly prove sufficient, and the only possibility would seem to be that Russia should be persuaded to surrender a portion of Bessarabia to Roumania. Such a cession would be very popular in Roumania, and, from a military point of view, could scarcely be detrimental to Russia. It might be advisable, in order to avoid the appearance that the Allies had broken their pledges to Roumania, to try to get Austria and Roumania to agree that the inhabitants of Transylvania should be allowed themselves to choose whether they would prefer to remain under Austrian rule or be transferred to Roumania, as it is stated, though I do not know whether the statement is reliable, that if a plebiscite were taken the majority would be in favour of the former alternative.

Russia – Under the scheme here outlined, Russia would have to cede part of Bessarabia, and would apparently obtain no compensating advantages. The Rus-

sian general situation would, however, be so much improved that the sacrifice she would be called upon to make is in reality a comparatively small one.

Russia would be absolutely assured of Constantinople and the Straits.

Poland would receive Galicia and the German provinces, and be united by a personal tie to the Russian Throne.

Russia would secure her sphere of influence in Asia Minor, and would recover her dominant position in the Balkans.

It seems possible that if Russia could be persuaded- of the tremendous military advantages and certain gains assured to her by a separate peace with Austria, she might be willing to make the necessary cession of territory to Roumania.

It may of course be objected that if Austria made a separate peace with the Allies, Russia and Italy having secured their main objectives would no longer continue the war against Germany with all their power. I believe this to be a mistaken view.

There is great hatred of Germany in the Russian army, and it is clear that till Germany is completely defeated Russian possession of Constantinople and of her Asia Minor sphere will be insecure, and the German provinces will not pass to Poland.

The same fact applies to Italy as regards her sphere in Asia Minor to which she attaches great importance. It is true that Italy would no longer be fighting on her own front, but there seems no reason to suppose that she would not be perfectly willing to give the Allies all the help she can in the West.

From a naval point of view I suppose that the Mediterranean question would be far more easily solved, as it would be difficult for German submarines to find satisfactory bases if the use of Austrian territories were denied to them.

It has been suggested that if Austria made a separate peace with the Allies she would attach to it certain reservations, such as free communication over Austrian territory of troops, munitions of war, &c, between Germany, Bulgaria, and Turkey. It is surely unlikely that Austria would even endeavour to make any such reservation. If Austria makes a separate peace, it will be to her advantage to see Germany defeated as soon as possible and German influence diminish in Turkey. It must be obvious that the Allies will not accept such a reservation, and Austrian dislike of Germany would not allow any such stipulation to stand in the way of a separate peace. If this view is correct, it would seem that the withdrawal of Austria from the war would result in the severance of communications between Germany and her remaining allies. This must have a very serious effect on both Turkey and Bulgaria.

In any event, the Allies will still have a very considerable lever over Austria-Hungary through the blockade. I assume that if Austria withdraws from the war a rationing policy will be pursued as in the case of other neutral countries a considerable time must elapse before the population can receive an adequate supply of food stuffs. Food can only come from Russia, Roumania, and overseas, and as it does not seem possible for the first two countries to supply sufficient quantities,

control will ultimately rest with the Allies, who could thus exert pressure whenever desirable. It almost seems possible that Austria in making peace might be induced, to adopt an attitude of friendly neutrality, and, if so, a new supply line might be opened up between Russia and her Allies.

I understand that, from a purely military point of view, the withdrawal of Austria from the war is held to be advantageous. It has, however, been thought possible that an armistice would be necessary to allow Austrian troops to be disentangled from German. I confess that I do not see why this should be, nor do I think that Austria would advance such a proposal, as she would know that it would not be entertained by the Allies. Such assumptions appear to be based on the proposition that Austria, if she makes a separate peace, will still desire Germany to win; a proposition which seems to me to be fallacious, if only because of the revenge which Germany would wreak on Austria in such an event.

The military factors involved do not, however, come within the compass of this paper, and have no doubt been carefully examined by the General Staff.

A more important objection seems to be the possible leakage that would result with respect to the blockade. I fear some leakage would be inevitable, though, as Austria appears to be denuded of raw material, she will, to a very great extent, be dependent on overseas supplies. We ought, therefore, by proper precautions, to be able to reduce such leakage to a minimum.

I would, however, submit for consideration that the very important advantages to be gained entirely outweigh this particular disadvantage. Perhaps the Minister of Blockade might be asked to furnish his observations on this point.

E. D.

Foreign Office, February 12, 1917

Minutes

Mr. Balfour,

I have read with great interest Sir Eric Drummond's admirable memorandum on certain aspects of a separate peace between Austria and the Allies, with the conclusions of which I am in general agreement.

It must be remembered, in considering this question, that no peace can be satisfactory for Great Britain which does not successfully bar the road to Germany towards the East. It is towards the East that German ambitions and aspirations are directed, and it is there that German interests will conflict with ours, unless they are absolutely barred by other Powers opposed to them standing astride the road. This is one of the great advantages we shall obtain from the cession of Constantinople and the Dardanelles to Russia; but it would be a still greater security for British interests were Austria also to block the road, and at the same time to act as a counterpoise to Bulgaria, the most virile and independent of the Balkan States. This can be achieved only by placing Austria in a position of complete antagonism

to Germany, and, from what we hear of the dissatisfaction expressed on all sides in Austria-Hungary at German military domination and political tutelage; it need not be difficult to secure a definite result. A separate peace with the Allies would mean the crushing of Germany and the destruction of all her hopes.

It was not until the annexation of Bosnia and Herzegovina, when Russia was humiliated by the Kaiser beyond forgiveness, that a real divergence of views showed itself between the British, French, and Austrian Governments, and the bonds of union between Great Britain, France, and Russia grew closer. It was the later development of the policy of Aehrenthal which inspired Austria's attempt, with German connivance, to absorb Serbia, and which became the real cause of the war. At the same time, there has not been the same conflict with the Austrian as with the German military and naval forces, and consequently there is not the same bitterness and hatred between the British and French towards the Austrians. In fact, we in England know that British residents who have remained in Austria-Hungary during the war have not been seriously disturbed, while the French and our troops have hardly come in contact at all with the Austrians, except possibly with a few regiments transported to the Western Front or in the direction of Salonica.

Then, again, the new Emperor of Austria, who has inherited the war with all its miseries, is, according to common report, anxious to commence his reign by giving peace to his people, and it is intelligible that a young and ardent ruler, wishing to throw off the German yoke and recover his liberty and dignity, should eagerly grasp the first opportunity to withdraw his country and people from the horrors and perils of a further prolongation of the war. If it be true that Count Mensdorff has been appointed directly by the Emperor to prepare the way for peace proposals, the outlook for a separate peace looks fairly promising, but we must not be too sanguine.

The chief difficulties of such a peace lie in our agreements with Italy and Roumania and in the promises of territorial gain that have been made. It is quite clear, however, that, if the war is to be brought to a successful conclusion in the near future, both these countries must necessarily suffer some disappointment. It would be absurd to expect England, France, and Russia to continue the war indefinitely until Italy's and Roumanians aspirations had been completely fulfilled. If Austria should, however, consent to surrender the Trentino to Italy and that territory in the neighbourhood of Trieste which Italy has won by her own arms, making Trieste a free port, it would be impossible to say that Italy has not gained materially by the war and by her late entry into it. If she realises at the same time a fair share of Asia Minor as her own territory or special sphere of influence, one may even go so far as to say that the war will have been distinctly profitable to her. One knows from precedent that Italy would never admit that she is satisfied with any arrangement that may be made when peace is concluded, but I would be averse from giving her any further compensation elsewhere, unless possibly in the direction of Somaliland by the surrender to her of our interests, which chiefly

consist of mad mullahs and Dervish tribes, in return for a formal renunciation of all her pretensions to equality of position or to interference in the affairs of the Eastern shores of the Red Sea and of Arabia.

The Roumanian difficulty is far harder of solution, but if the Austrians would agree to the rectification of their frontier in Transylvania and if the Russians would consent to the modification of their Bessarabian frontier in the direction of Kishineff, surely the Roumanians would be satisfied with the recovery of their own territory and these important additions, together with compensation for the material losses they have suffered?

I have nothing to add to the suggestions made by Sir Eric as regards the reconstitution of Austria-Hungary in four autonomous States in personal union with the Emperor. It is a practical scheme, based on racial, religious, and political grounds and should therefore be acceptable to the nationalities involved. It seems to me that were this realised it is quite possible that the Kingdom of Bavaria might gravitate towards a Catholic Austrian Dynasty rather than to the hated Protestant Prussia. This would form a powerful addition to the Austrian family of autonomous States and would become a loss and even a danger to Germany.

At the same time, the reconstitution of Serbia would entail the surrender by Austria of her two recently-annexed provinces, Bosnia and Herzegovina, while Galicia would also have to be contributed to the creation of an autonomous Poland. Thus, Austria would be called upon to make considerable territorial sacrifices, based on the principle of nationalities, and this may prove the stumbling block in the way of peace.

Our hopes of bringing the war to an early termination by the conclusion of a separate peace with Austria may consequently not be realised, but the advantages of such a policy are so obvious that it is worth our while, to spare no effort to bring it to a successful issue.

H.
February 17, 1917

Mr. Balfour,

I have read the annexed minutes and agree with Sir Eric Drummond that, the advantages of a separate peace with Austria, if it could be obtained on any such terms as he indicates, greatly outweigh the disadvantages. Indeed, I am disposed to think that there is much to be said for the view that the settlement of South-Eastern Europe, based on a personal union of the four states under the Austrian Crown, would be better for the future peace of Europe than the creation of a new confederation of Slav States. Our experience in the Balkans of small independent kingdoms is not encouraging. Moreover, the settlement sketched by the Paget-Tyrrell Committee must necessarily end in a large increase in the European extent and power of Germany, which is perhaps not desirable.

As far as the blockade is concerned, I think it will be quite impossible to continue for any considerable length of time a really effective blockade of Ger-

many through a neutral Austria, particularly if the Balkan Peninsula also became neutral. No doubt it might be possible, though difficult, to ration the Balkan neutral states and Austria, in respect of goods originating exclusively outside Europe, but in all the staple foods, such as corn and meat, which are largely produced in Russia, Roumania, and Bulgaria, apart from Italy, I do not see how it would be possible to establish any effective control of the imports into Austria, and consequently of the imports through Austria into Germany. At the same time, I should not anticipate that any considerable relief would be given to Germany for several months after such a peace were established, perhaps even for a longer period. It must take a very considerable time to fill up the void now existing in Austria and the Balkan countries, and until that was done one might "be fairly certain that there would be no very considerable export from them to Germany. No doubt it would be equally impossible to control the export from Italy of the Italian products, such as silk, fruits, sulphur, &c. But apart from the fact that these things, except perhaps sulphur, are not in the first rank of military importance, the demand in Austria for other things would be so great that I should doubt whether it would be possible commercially to import into that country for several months anything but the first necessities of life.

Austria would certainly be no advantage, but would probably not be a grave disadvantage for some months to come. It is a question for military experts by how much the length of the war would be shortened by this event. I am personally of opinion that, from one cause or another, the War will come to an end in some shape or form within a year's time from now. I do not therefore myself attach much importance to the prospect of the weakening of a blockade after that date, and to me, at any rate, it appears certain that the defection of all Gerrnany's allies would be such a blow to her, both morally and physically, that it would greatly increase our chance of victory.

R[obert] C[ecil]
February 19, 1917

VIII. Arthur James Balfour, *Allied Policy in Greece* [Politica aliată în Grecia], 27 February 1917 [CAB 24/6, Dept Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series) Piece Papers nos. 1-100]

CONFIDENTIAL

LORD STAMFORDHAM, by instructions of the King, wrote to me recently with regard to affairs in Greece. His Majesty begged me to consider whether, at the forthcoming Conference with the French, an effort might not be made to insist upon the French Government declaring their policy in Greece, and, if so,

further to secure some assurances that the French authorities in Greece would not act independently of the other Allied representatives.

I have sent to Lord Stamfordham the following reply:–

(Private)

My dear Stamfordham, *Foreign Office, February* 27, 1917

The position in Greece is undoubtedly unsatisfactory, and 1 have long thought that a serious attempt should be made to try and bring the various Powers concerned into line. The difficulties, however, are very great, because they do hot merely depend upon trivial misunderstandings which can be cleared up by a little explanation, but rather upon more deep-seated differences of outlook, which are not so easily disposed of.

The Italians are anti-French and anti-Venizelist. The French seem irreconcilably opposed to the King of Greece, and General Sarrail is suspected of using a perfectly legitimate desire to secure the safety of his left flank as an anti-Monarchial instrument. The British differ from the Italians in holding M. Venizelos in high regard as a statesman and a patriot, and they differ from the French in their desire to maintain the Monarchy, and if possible the Monarch. To add to the difficulty, the Italians suspect the French, and the French suspect the Italians, of entertaining schemes (vague perhaps, but not negligible) which will enable them respectively to use Greece as a pawn in the game of rivalry which they are playing in the Eastern Mediterranean.

It is obviously a matter of extreme difficulty for three Powers holding these divergent views to pursue a single, clear, and undeviating policy. It would be difficult under any circumstances, but, with the country in which they are working in the hopelessly confused and anomalous position of Greece, the difficulty is increased a hundredfold. They have to deal with two Governments within the limits of one small country, which are violently opposed to each other, and one of which, namely, Monarchial Greece, is justly suspect. Those who, for their own purposes, wish to represent the Government in Athens as pro-German, and as only waiting for a favourable opportunity to strike a traitor's blow, can always find good reasons for their opinion; and whatever be the exaggerations of foreign diplomatic agents (and their exaggerations are sometimes great), there is a nucleus of truth in their statements, which cannot be neglected.

Such is the situation; and, when the Cabinet have a moment to deal with it in its entirety, it should receive the most earnest consideration. An attempt which I made about a month ago to bring the French into line was considered inopportune at the moment; and the number and magnitude of the problems with which we have, since been dealing have made it impossible for my colleagues to give the subject the attention which it merits, and which it will, 1 hope, immediately receive.

Yours sincerely,

ARTHUR JAMES BALFOUR

IX. ***Appreciation by Lord Hardinge on the Note by the Chief of the Imperial General Staff*** **[Considerațiile Lordului Hardinge asupra Notei șefului Marelui Cartier General Imperial], dated March 29, 1917 [CAB 24/10, Dept Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series) Piece Papers nos. 401-500]**

The pitch of the note by the Chief of the Imperial General Staff is to be found in the last two paragraphs, which, summarised briefly, advocate that in view of our disappointment at the small contribution made by Russia, Italy, and Roumania towards winning the war, our agreements with those countries should be submitted to review, and that, in consideration of the improbability of the aspirations of these three countries ever being realised, "we should no longer allow our hands to be tied to "the same extent as before, and that we should secure greater freedom to take "advantage of any opportunity that may arise for detaching from the Central Alliance "those members of it who may desire peace on reasonable terms."

An important question of principle is thus raised in which practical advantage is found to be in conflict with moral obligation. It is not stated in the agreements concluded that the Allies will carry, on the war until their respective aspirations have been attained, but the realisation of these agreements at the conclusion of peace is implied, and that consequently war will continue until this result has been secured.

Our agreement with Russia for her acquisition of Constantinople and the Straits is based on the condition that the war is carried on and brought to a successful conclusion, and that the desiderata of Great Britain and France in the Ottoman Empire and elsewhere are realised; while, on the other hand, the acceptance by Russia of British and French proposals relating to Asia Minor and Arabia is made dependent upon the achievement of Russia's aspirations relating to Constantinople and the Straits.

There is little doubt that the prospect of the acquisition of Constantinople and the Straits – the secular ambition of Russia since the days of Peter the Great – has been the main incentive so far in deciding Russia, in spite of her tremendous sacrifices and losses, to continue the war, and under no circumstances to listen to the repeated overtures of Germany for a separate peace. The suggestion that Russia might be satisfied with the internationalisation of the Straits is in direct opposition to Russian policy and declarations in the past. On the many occasions when this question has been raised, Russia has invariably made it clear that she would prefer the maintenance of the *status quo,* by which Turkey remained the janitor of the Straits, to, any scheme by which the fleets of foreign Powers would have free access to the Black Sea. The advantage to Russia of the Straits being under the guardianship of a weak naval Power such as Turkey are obvious, and the only possible improvement upon such a situation from a Russian point of view would be either that the Straits should become a Russian possession, or that free ingress

or egress should be conceded to Russia but denied to all other Powers. Any proposal, therefore, to reduce the claims of Russia owing to her failure to accomplish all that was expected of her might be fraught with danger, in that it would remove the only incentive likely to encourage her to devote all her energy and resources to the successful prosecution of the war. It must not be forgotten that the acquisition by Russia of Constantinople and the Straits, thus driving a Russian wedge to the Mediterranean between Europe and Asia, is the one point in Russian foreign policy which clashes hopelessly with German aspirations and with the German dream of an Eastern Empire stretching from the North Sea to the Persian Gulf. Russians already conquered by her arms most of the zone she claims in Asia Minor, and it is not likely that Germany would oppose any obstacles to her retaining possession of such Turkish territory as would not clash with German schemes. There remains, therefore, only Russia demand for an outlet to the Mediterranean, of the need of which she has had a very bitter experience during the present war, and if this aspiration is denied to her there is no apparent reason why a separate peace between Germany and Russia should not be negotiable on easy terms for Russia, except for the engagement not to conclude such a peace given by her in the Declaration of London of the 5th September, 1914. Consequently, it would seem to be the right policy on the part of the Allies to continue to support as far as possible Russian aspirations in order to secure Russia's continued participation in the war, whether they may ever be realised or not. Such a course would practically close the door to any negotiations for peace with Turkey in which the cession of Constantinople and the Straits is included.

On the other hand, the Provisional Government in Russia appear to be divided in their views as to the aims of Russia in the war. The Minister of Justice has made a speech in which he disclaimed for his country any idea of territorial expansion, while the Minister for Foreign Affairs has declared that he will not permit the Allies to modify the agreements already concluded. With a view to reconciling conflicting views in the Russian Cabinet and to reassure Russian pacifists, Prince Lvoff, the Prime Minister, has issued a stirring proclamation calling upon the people to deliver their country from the invader, making, at the same time, a declaration of the foreign policy of the Government, and the aims of Russia in the war. For the sake of clearness these lines are quoted textually as given in the "Times" of the 11th April:–

"The Government deems it to be its right and duty to declare now that free Russia does not aim at dominating other nations, at depriving them of their national patrimony, or at occupying by force foreign territories; but that its object is to establish a durable peace on the basis of the rights of nations to decide their own destiny."

"The Russian nation does not lust after the strengthening of its power abroad at the expense of other nations. Its aim is not to subjugate or to humiliate anyone.

"These principles will constitute the basis of the foreign policy of the Provisional "Government, which will carry out unfailingly the popular will and safeguard the "rights of our Fatherland, while observing the engagements entered into with our "Allies."

Although it may be possible to read any interpretation into this statement, the first impression given to the reader is that the policy of the acquisition of Constantinople and the Straits, and even of the permanent occupation of those regions of Asia Minor now held by Russian troops, is renounced, but that the engagement given by Russia to the Allies not to conclude a separate peace will be respected. A new policy based on these lines gives rise to fresh considerations.

The withdrawal of the demand for the cession of Constantinople and the Straits to Russia removes the one great obstacle to the possible detachment of Turkey from the Central Alliance. It is possible that the grip of Germany upon Turkey is too strong to permit her breaking away. Still it is not impossible that, were it generally known at Constantinople that the Allies would be ready to come to terms with Turkey on equitable terms, a revolution would break out there, and the leading military clique would be either killed or expelled. Feelers for peace have already been put out by Turkish authorities in a responsible position. It is unnecessary to discuss here what the possible terms of peace with Turkey should in that case be, but it may be pointed out that the fact that Russia had voluntarily renounced her own claims would in no way release her from the obligation of supporting the claims of her Allies as formulated in the agreements concluded with her. The advantage of even the benevolent neutrality of Turkey towards the Allies would be inestimable, since not only would it release some hundred thousand troops from Egypt and Mesopotamia, but it would open the road to the provisioning of Russia and Roumania through the Black Sea.

It seems very desirable that the Russian Government should give the Allies as early as possible, a. clear and definite pronouncement upon their attitude towards the question of Constantinople and the Straits and of the permanent occupation of those provinces of Asia Minor now held by Russian troops.

By the second article of the Agreement concluded on the 26th April, 1915, between Italy and Great Britain, France and Russia, Italy agreed to employ the full measure of her resources in pursuing the war in common with France, Great Britain, and Russia against all their enemies. Of the remaining fifteen articles of this Treaty, thirteen contain concessions to Italian aspirations comprising territories of enormous extent where Italy has not been able to send a single soldier to vindicate her claims which, in many cases, are of a very illusory character. Italy has also adhered to the declaration of the 5th September, 1914, in which an engagement is taken not to conclude a separate peace with the enemy.

It can hardly be assumed by the warmest admirers of Italy that she has employed her full strength in prosecuting the war, or that her effort has been commensurate with her claims to territorial compensation. Austria is Italy's enemy, and, except for claims in Asia, which are so far undefined, it is at the expense of Austria alone that she can obtain the territorial expansion that she covets. Still it

is known from an indirect yet official source that Italy would be satisfied with the Trentino, the territory now occupied by her troops on the Isonzo frontier, together with Trieste and the northern islands in the Adriatic. It is possible that even these might be reduced by the creation of a free port at Trieste. There need be no fear of Italy concluding a separate peace with Austria, for, as we know from Count Mensdorffs recent conversation at Berne, Austria is bitterly hostile to Italy, and would never agree to the concessions that Italy demands. Except in the event of the unconditional surrender of Austria and Turkey, Italy's claims in Austria are irreconcilable, and in Turkey unrealisable. There would be no advantage in entering upon negotiations with Italy for the reduction of her claims, since to do so would probably only tend to reduce her effort in the war, while it might impose a moral obligation upon the Powers to obtain for Italy her reduced demands.

The situation of Roumania is tragic in the extreme. It was only after Europe ad been for two years convulsed by war that Roumania entered into the struggle considerable pressure was put upon Roumania, more particularly by Russia, to join be Allies, the negotiations being carried on by General Alexieff and the Russian legation at Bucharest. In view of the reports of the military attache of His Majesty's legation at Bucharest as to the unprepared condition of the Roumanian army for war, is a matter of some surprise that so much anxiety should have been, shown to obtain the adhesion of Roumania to the alliance of the Entente Powers. After long negotiations, an agreement was concluded between the Roumanian Government and those of the Allies, and signed on the 17th August, 1916.

According to the first article of the treaty, the Allies guaranteed the existing frontiers of Roumania, and by the second article Roumania pledged herself to declare war and to attack Austria, and at the same time to cease having economic relations with all the enemies of the Allies. Article 3 of the treaty recognises the right of Roumania to annex a very large slice of Austrian territory defined in the following article, while article 5 stipulates that Roumania will not conclude a separate peace with the enemy, and states that the four Powers, Great Britain, France, Italy, and Russia, give an engagement that the new territories defined in article 4 shall, in the Treaty of Peace, be annexed to the Roumanian Crown.

It is hardly necessary to recount here the blind confidence of M. Bratiano that no attack by Bulgaria need be apprehended, the invasion of Transylvania, the declaration, war by Bulgaria, the Bulgarian invasion and capture of the Quadrilateral and of the Dobrudja, followed by the retreat of the Roumanian armies and the evacuation of Wallachia and the greater part of Moldavia. It is a disappointing history of muddled strategy and incompetent leadership.

The position of the Allies *vis-à-vis* Roumania is an uncomfortable one. Not only have they guaranteed the inviolability of her former frontiers, but they have pledged themselves to secure for Roumania in the Treaty of Peace a large accession of territory at the expense of Austria-Hungary, which she had invaded and from which she was expelled with serious losses. As in the case of Italy, as stated above, it will be Possible, only in the event of the unconditional surrender of Austria, to obtain the annexation of the territories claimed by Roumania. The Allies

are still a long way from securing the restoration of Roumania' s former frontiers that they have guaranteed, while the restitution by Bulgaria of the Quadrilateral, wrested from her by Roumania it a moment of complete exhaustion after the Servian war of 1912, presents difficulties of a moral as well as of a practical kind. If, in the course of time, at may be possible to restore Roumanian's former frontiers, and to reconstitute her commercial and economic prosperity, the Roumanian Government and people may then realise that their ambitions, largely owing to their own shortcomings, are attainable, and may release the Allies from their obligations. Still, it would be desirable to endeavour to obtain for Roumania, in the Treaty of Peace, a rectification of her frontier so as to include the most Roumanian part of Transylvania, and, if possible, autonomy for the Roumanian districts incorporated in Hungary. In the meantime, it would not seem desirable to make any suggestion to Roumania, in the sense of a reduction of her claims, until a concrete proposal has been made by Austria or Bulgaria for a separate peace presenting a reasonable prospect of acceptance.

Having discussed the possible reduction of the territorial claims of Russia, Italy and Roumania with a view to not allowing our hands to be tied to the same extent as before, the question remains' what members, if any, of the Central Alliance desire to conclude a separate peace on reasonable terms.

There is no doubt that Austria, in the first instance, is most anxious for peace and the feelers put out in Scandinavia in February were no doubt genuine, but the came to nothing owing to the German Emperor having heard of them; and since his visit to the Emperor of Austria at Vienna and the honours that were heaped upon the latter, it is now openly announced that Austria will not make peace apart from German). It is more than likely that the Emperor of Austria was persuaded to keep quiet until the effect of the submarine campaign had been proved. Nevertheless, Count Mensdorff was reported a few days ago to be in Switzerland patiently waiting for a meeting to discuss terms of peace with a Frenchman or an Englishman who never came – a pathetic picture. It is not impossible, however that with the satisfactory progress of the war the attitude of Austria will change, and that she will again be ready to negotiate a separate peace.

The inherent difficulties of such a negotiation owing to the pretensions of Italy and Roumania have been explained above, but they need not be regarded as insurmountable, and if very moderate concessions could be made acceptable to Italy and Roumania, and if Galicia were added to the Polish State, Austria might well be satisfied with a federation of the four autonomous States of Austria, Hungary, Bohemia, and Jugo-Slavia, under the personal sovereignty of the Emperor. Bosnia and Herzegovina would naturally have to be excluded from such an Empire. Such a solution might, if a guarantee of the support of the Allies were given, create a powerful barrier against the German "Drang nach Osten."

In the previous part of this note the advantage of the detachment of Turkey from the Central Powers has been shown. According to our information, Turkey also is awaiting the result of the submarine campaign, and is the most ready of

the enemy Powers for peace. If, as seems to be the case, Russia has renounced her claim to Constantinople and the Straits, negotiations for peace need present no serious difficulties.

Within the last week a paid emissary, sent by the Turkish Minister at The Hague, has been in London with a view to sounding the feeling in England, in general terms, as to a separate peace with Turkey. From what he told his interviewer, the Turkish Minister at The Hague had suggested some form of British Protectorate of Turkey, but had recognised at the same time that the Hedjaz, Bagdad, and Armenia were lost to Turkey. If such is really the frame of mind of the Turks, it should not be a difficult task to detach them from the Central Alliance, provided always that Russia has renounced her claim to Constantinople and the Straits.

Lastly, there is the case of Bulgaria, whose population, if our information he correct, is thoroughly war-weary and disgusted with German tutelage. Her case is particularly difficult to deal with, owing to Servian and Greek rivalries, and to the fact that Bulgaria has made good her military occupation of practically all the territory to which she aspires. We know that advances have been made to M. Miliukoff, whose Bulgarophil sentiments are well known; but the question would arise with whom to treat, for the treacherous character of King Ferdinand is so notorious, that it would be folly and a waste of time to deal with him.

In making peace with Bulgaria, it would be essential to remember the importance of effecting a permanent settlement of the various rivalries in the Balkan States with the view to establish a durable peace. Consequently, it would not be a wise policy for the Allies to treat the Bulgarians with the harshness they deserve. Means of satisfying Bulgarian aspirations must therefore be found. It would in all probability be idle to think of peace with Bulgaria at present under conditions which did not guarantee to her, at the least, that portion of the Dobrudja, as far as the former Bulgarian frontier shamefully wrested from, her by Roumania in 1912, Drama, Serres, and a free port at Cavalla, the uncontested zone of 1912, and an undertaking to support a return to the Enos-Midia line. It is not to be anticipated that, even if such terms should prove acceptable to Bulgaria, her army would consent to fight on the side of the Allies, but a benevolent and guaranteed neutrality would result in the cutting of Turkey's communications with the Central Powers, and be of manifest advantage to the Allies.

Any apparent hardship caused to Servia by such terms should find compensation in the absorption of Montenegro and the annexation of the provinces of Bosnia and Herzegovina.

At present it cannot be said that any definite advances for peace are being made which present any hope of success, but the policy of the *Foreign Office* is to be watchful and receptive, and while the appreciations contained in this note may be regarded as temporary and constantly liable to change, the question of terms of peace, when it arises, can only be determined by the latest developments.

April 12, 1917H. of. P.

X. *The Habsburg Policy* **[Politica habsburgică], Political Intelligence Department,** *Foreign Office,* **6 May 1918 [CAB 24/52, Dept Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series), Papers nos. 4601-4700]**

CONFIDENTIAL
(May 6th, 1918) Political Intelligence Department,
Foreign Office
AUSTRIA/004

MEMORANDUM
on
THE HABSBURG POLICY

The question whether or not the Austrian Emperor was sincere when writing his letter to Prince Sixte de Bourbon, whether he has done so with the approval of the Germans or, as recent events seem to suggest, without their knowledge, will be a matter of great interest for Charles's future biographer, but is a matter of indifference to those concerned with the war. It is of no importance what Charles may have thought or wished, unless he was able to give effect to his ideas.

The only thing which it was in his power to do was to start peace negotiations; the last word in them would have been with the Germans.

He could not have satisfied the national demands of Austria-Hungary's neighbours -Italy, Serbia, Roumania and the Ukraine.

He could not have secured even any decent measure of self-government for the nationalities in Austria-Hungary other than the Germans, Magyars and Poles – it is beyond his power to change the internal configuration and constitution of his possessions.

Without meeting the unsatisfied claims of either Austria-Hungary's neighbours or nationalities, he obviously could not detach Austria-Hungary from Germany.

It is for the military expert to say whether, assuming unquestioning obedience to the Emperor on the part of the Austro-Hungarian generals and of the German and Magyar regiments, he could have disentangled his troops from those of Germany. I limit myself to the purely political aspect of the question.

The first aim of every national movement is national union in a sovereign state. Of the eight nationalities which inhabit Austria-Hungary the Magyars and Czecho-Slovaks alone have no national States or settlements beyond the borders of the Habsburg Monarchy. The Germans, Italians, Jugo-slavs, Rumana, Ukrainians and Poles inhabiting Austria-Hungary have seen national States of their own grow up on the other side of the frontier, and conversely every single State bordering on Austria-Hungary sees unredeemed national territory of its own included in it. There are but few of the national nondescripts who, attached to the Habs-

burg dynasty by ties of sentiment and personal interest, would support them irrespective of the policy which they might adopt towards the different nationalities, within the State and towards its neighbours. Feudal aristocrats, princely bishops, high government officials, a small group of professional army families, and lastly a part of the Vienna populace which, as so often occurs in the case of capitals, conceives itself associated with the dynasty in the ownership of subject lands and peoples, are the main exponents of the Habsburg Staatsidee. The others, who form a vast majority within the Habsburg Monarchy, require further reason why they should remain part of it rather than be included in their own national State; and again for the States bordering on the Habsburg Monarchy the prescriptive right of a dynasty would hardly be sufficient reason for acquiescing in the continued division of their national territory.

The Habsburg interest is purely dynasty proprietary. Their desire is to possess – to retain that which they possess and to acquire. They will favour any national movement which tends to preserve or to increase their possessions, oppose any which tends to diminish them.

Of some nationalities the union cannot be realised within the Habsburg dominions. Thus it is inconceivable that the whole of Italy or of the Ukraine, unlikely that the whole of Roumania, should ever pass under their sceptre. The Italian, Ukrainian and Roumanian national movements cannot therefore he reconciled with the dynastic interests of the Habsburgs.

Of the national ideas which can be realised under the Habsburg rule some are non-competing, and some are opposed to each other. The German interest is compatible with that of the Magyars and within the Habsburg possessions even with that of the Poles, nor does any fundamental difference of interests separate the Poles from the Magyars. With one or two insignificant corrections the frontiers which exist between western Austria, Hungary and Galicia correspond to the national, strategical and economic interests of these three races.

All Czecho-Slovak land is comprised within the Habsburg dominions. Their national unity could therefore be achieved within its territorial borders. This would however break up German unity in Austria and would create an alien Slav State in between Vienna, Munich, Dresden and Breslau. Nor can the Czecho-Slovak national aims be reconciled with the integrity of Hungary.

Most of the Jugo-Slav territories are included within the Habsburg Monarchy. A very considerable measure of Jugo-Slav national unity might therefore be achieved within its borders, but again German and Magyar national claims and interests would have to be disregarded.

Thus the Czech and Jugo-Slav national programmes are not incompatible with the interests of the Habsburgs dynasty, but are incompatible with the national programme of the Germans and Magyars.

The Habsburgs can obtain the support of one only of the two groups. No other combinations are possible between these four nationalities.

In Galicia the claims and interests of the Poles and Ukrainians are opposed to each other. The interests of the Ukrainians conflict also with those of the Magyars. The interests of the Poles nowhere in Austria-Hungary conflict with those of the Magyars and the Germans. Hence the Poles have usually to he added to the German Magyar group, the Ukrainians to that of the Czech and Jugo-Slavs. The connection of Galicia with Austria-Hungary being of a casual and external nature, the position of its two nationalities within the groups is less permanent.

Like mercury on a glass plate, the Habsburg Monarchy has moved over the map of Europe. National States have arisen on its borders with claims against it. It has seen them arise one by one – Germany and Italy, Serbia and Roumania, each of them a threat and a problem. But what had been left of the Habsburg inheritance in 1867 was not altogether amorphous. The residue of their dynastic possessions coincided with the historic inheritance of the Magyar nation and of the Austrian Germans, and with part of the historic inheritance of the Poles, none nationally pure, each based on an imperialist claim and on violence against other nations. When recognised as heirs and masters in their own imperialist preserves, the German, Magyar and Polish nationalists acquire an interest as keen as that of the Habsburgs themselves in defending the frontiers of their dynastic possessions against their neighbours - Italy, Serbia, Roumania and Russia. The Czecho-Slovaks can never feel much interest for the Trentino or Transylvania, and they sympathise with Russia and Serbia. The Jugo-Slavs can never be trusted altogether because even complete the union within the Habsburg Monarchy would not complete the union of their nation.

This is the first reason why the German Magyar group is the more natural ally of the Habsburgs than its Slav rivals could ever be.

Germany alone among the neighbours of the Habsburg Monarchy is prepared to forego claiming her unredeemed territories - but on conditions, "To federalise Austria," said Julius Andrassy to the Emperor Faancis Joseph in July 1866, "would mean not merely to estrange the whole of Hungary (he meant all the Magyars) from the Monarchy, but also to destroy the foremost foundations of the Monarchy..... The Germans in it would be deprived of their historic mission, i.e,, of their mission within the Monarchy. Then the cry of pain of the German provinces would soon be heard in Berlin or Munich, as the cry of the Italian provinces was heard at Florence." The historic mission of the Austrian Germans, as they conceive it, is to rule Austria. The great mass of them does not raise – the "ory of pain", nor does Germany hear it, as long as Austria remains German. An inclusion of Western Austria in Germany would have disturbed the balance between north and south, between the Protestants and the Catholics, and would have burdened Germany with national struggles and frontier conflicts which it is much more convenient to neutralise in a separate state. Last but not least, a German Austria united to a Magyar Hungary raises Germany's power and vastly expends her influence. "A break-up of Austria would mean the isolation of Germany", wrote in the spring of 1915 Herr Karl Iro, a fanatical Pan-German who previously demanded

that Austria should be broken up and her Western Provinces should be included in the German Empire. "The Pan-Germans in Austria have no longer a programme; we rwish for Austria's existence because it is of vital necessity to Germany". Germany and the German Austrians will thus agree to the continued existence of the Habsburg Monarchy provided it preserves its German Magyar character.

The Germans, Magyars and Poles together have proved sufficiently strong to keen down their opponents within the Habsburg Monarchy. The German alliance has so far proved a sufficient safeguard against Austria-Hungary's neighbours. No other combination within the Habsburg dominion could supply the dynasty with equal safeguards. The Italians, Little Russians (Ukrainians) and Rumans cannot realise their national unity within the Habsburg Monarchy, nor can they, living on its outskirts, in comparatively small numbers, find a compensation in influencing its foreign policy for the benefit of their own national States, as the Germans do. The Czechs and Jugo-Slavs could not supply the dynasty with any foreign alliance fit to safeguard the integrity of its territorial possessions.

This is the second reason why the German-Magyar group is a more suitable ally for the Habsburgs than its Slav rivals ever could be.

Dominion of one nation over another exercised in the past usually means social and economic predominance in the present. It is the most dangerous complication if the upper classes of one nationality extend over the land of the other. Such was the position of the English in Ireland before the Land Acts – but there is no other nation of which the conservative upper classes are capable of the sacrifice made by those Acts. Such is at the present day the foundation of German dominion in the Baltic provinces over the Ests and Letts, of Magyar dominion over the non-Magyar races of Hungary, of Polish dominion over East Galicia and of the Polish imperialist claims to dominion over the other parts of the Western Ukraine and over Lithuania and White Russia. Such also was, and to some extent remains even now, the foundation of German predominance in the Czech and Slovene provinces of Austria.

All the big landed estates in Galicia are owned by Poles, all the big landed estates in Hungary by Magyars. In a Polish Galicia and a Magyar Hungary the powers in Church and State with all their-strength support the dominion of the landed nobility and gentry over the peasants; in a self-governing Czecho-Slovak, Jugo-Slav, Ukrainian or Ruman State the peasants would he top dogs.

Excepting the Czechs these are peasant nations with no aristocracy and hardly any middle classes of their own; the intelligentsia which they possess priests, doctors, barristers etc., are of peasant extraction, closely united with the peasants in sentiments and interests. During the last fifty years the Czechs have developed a rich and strong bourgeoisie, but with it an even much stronger, highly educated, industrial proletariat. They are socially the most radical nationality in Austria. When in 1848 the Habsburgs invoked the help of the Czechs and Slovenes, of the Slovaks, Croats, Serbs and Rumans, and of the little Russians (Ukrainians) against the Germans, Magyars and Poles, they appealed to peasants for help against their

masters; they in fact for the time being encouraged and led a social revolution, fortunately for them a movement which was social revolutionary in sentiment but was practically without a social programme. Once the Habsburgs had conquered their noble and bourgeois opponents, they had to coerce their own peasant allies to prevent them from drawing conclusions from their victory. "What you receive for punishment," said a Croat to a Magyar about 1850, "we receive for our reward." In 1867, of all the nationalities in the Habsburg Monarchy, the Germans, Magyars and Poles alone had upper and middle classes fit to carry on a socially conservative, constitutional regime.

Even at the present day these three nationalities alone can safeguard a socially conservative regime within the Habsburg Monarchy - their nationalisms are conservative in their foundations, and nature. Were the Habsburgs to lean on the other group, they would have to be prepared to lead peasantries against their landlords, and an industrial proletariat against the capitalists - more than any one can expect from an ancient dynasty and the clique of aristocrats, bishops, generals and high officials by which they are surrounded.

This is the third reason why the German-Magyar group is the more natural ally of the Habsburgs than its Slav rivals could ever be.

If the Habsburg Monarchy within its present frontiers must retain a German-Magyar character, in other words, if the Dual System must survive, if the German government in Vienna and the Magyar government in Budapest must remain dominant in the Monarchy, then it is indeed idle to talk of detaching Austria-Hungary from Germany or of doing justice to its submerged nationalities. The most elementary and most moderate demand of the Czecho-Slovaks, Jugo-Slavs, Ukrainians and Humans for union at least within the borders of the Habsburg dominions could not be satisfied; they would have to remain partitioned between Austria and Hungary. Nor could any measure of territorial self-government be allowed to them in either of these two States, for that would run counter to the national and social systems on which the German rule is based in Austria, the Magyar rule in Hungary, and the Polish rule in Galicia. These are facts not to be changed either by goodwill or a clouded understanding in a member of the Habsburg dynasty. Such a change would amount to revolution both social and national, and therefore can be effected by revolution alone The dominion of the German, Magyar and Polish upper class the other nationalities is intimately bound up with their dominion over their own peasants and workmen, and is protected by the power of the German Empire, the general guardian of Conservative interests in Eastern Europe.

It is essential to distinguish primary from secondary interests; interests which determine action from those which merely produce sympathies and dislikes. It does not matter whom the Emperor Charles, Hahsburg Archdukes, Austrian generals, Magyar Counts or Polish politicians choose to curse in drawing-rooms or abroad, where the real test of action cannot be applied to them. The thing which matters is, with whose interests the interests of these people are compatible and with whom they can never establish a *modus vivendi.*

XI. *The Bessarabian Question and the Act of Union with Rumania* [Problema basarabeană şi actul Unirii cu România], *Political Intelligence Department, Foreign Office, 12 August 1918* [CAB 24/61, Dept Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series), Papers nos. 5401-5500]

MEMORANDUM
ON THE BESSARABIAN QUESTON
AND THE ACT OF UNION WITH RUMANIA

FOR the first time in forty years the Bessarabian question has again become one of international importance. The fact that, whether in theory recognised or not, the union which has been brought about between Bessarabia and Rumania is an accomplished fact and regarded as such not only by the Central Powers but by the majority of Rumanians themselves, means that the Great Powers will have seriously to deal with this question, so important to the relations of Russia and Rumania and the surrounding countries, at the Peace Conference, or possibly before. For this reason it has appeared advisable to collect such data as are obtainable with regard to the union of Bessarabia with Rumania and the occurrences which preceded and followed it.

The History of the Bessarabian Question

To Rumanians Bessarabia is an integral part of their historic heritage. Southern Bessarabia was loosely connected with Wallachia at the end of the 13th and beginning of the 14th century, and shared with it the name which it has now exclusively appropriated of Basarabia, the country of the Basarab princes who then ruled Wallachia. In the 14th century it gradually passed under the sway of Moldavia, and the preponderant elements in the province are mainly Moldavian by race, dialect, and history. The occupation by the Turks at the beginning of the 16th century of Southern Bessarabia, which they converted into the two Sanjaks of Akkerman and Ismail, was the first step in the de-Rumanisation of this part of the province – since known as the Bujak – which in the centuries that followed was repeatedly swept by Cossack, Turkish, and Russian invasions, and subsequently colonised by religious refugees from Russia, political refugees from Bulgaria, and German and Jewish elements settled there during the 19th century. The rest of Bessarabia, however, with the exception of the extreme north, remained preponderantly Rumanian in character. In 1812 by the first Treaty of Bucarest the Tsar Alexander I succeeded in securing the annexation of Bessarabia, to Russia under whose rule the greater part of it remained for 105 years. The only modification of the treaty was that effected by the Treaty of Paris in 1856, imposed on Russia by the victorious allies. Article 20 secured the return to Moldavia of a great part of the Bujak – paradoxically enough the least Rumanian part

of the province – including roughly all the territory to the south of a line drawn from Akkerman to Bolgrad and from Bolgrad to Catamori on the Prut. But the three Bessarabian departments thus restored were lost to Rumania twenty-two years later by the Treaty of Berlin, when the Russian Government succeeded in securing the consent of the Powers to the return' of this territory to Russia. The fact that Rumania was compensated with the undeveloped and waste province of Dobrogea did not reconcile Rumanians to this act of spoliation, which confirmed them in their antagonism to Russia, the foundations of which rested on Russians autocratic treatment of Rumania in the past and the first seizure of Bessarabia in 1812. The question of Bessarabia was not forgotten by any Roumanian, and this Rumanian grievance has been cleverly exploited ever since by German propagandists in turning Roumania against Russia.

Racial and Political Conditions in Bessarabia

Historically, then, Bessarabia is Rumanian. In fact, there is practically no difference between the Bessarabian Rumanians and the population of neighbouring Moldavia, and the Bessarabians have no other name for themselves in common use but "Moldavians." Adequate statistics of the racial elements in the population – estimated in 1913 at 2,588,400 – are unfortunately lacking. Under the old regime Russian propagandists commonly put the Rumanian percentage at only 48. This is strongly disputed by Rumanians. In 1891 Russian statistical returns gave 1,089,995 Moldavians out of a total population of 1,041,559 – that is to say, a percentage of about 66. The next most numerous nationalities, Ukrainians and Jews, were at the same time stated as 13'6 and 9 per cent, of the population respectively. Presuming, then, that the same proportions have been since maintained, the number of Rumanians and Ukrainians respectively in 1913 would have been 1,725,600 and 349,380. In the central parts of the province the Rumanian proportion must be much higher, for Ukrainians are chiefly to be found in the northernmost department of Khotin, where they live in compact masses, and dispersed throughout the Bujak. Moreover, the Bessarabian Rumanians are almost entirely peasants, and therefore less subject to emigration than the more fluctuating population of the towns.

By the Treaty of 1812 Russia assured the province of special conditions. As a temporary favour the population was promised exemption from military service and freedom from taxation for three years. It was allowed at first a Governor of Rumanian race, whose capital was at Chisinau (Kishinyov). The Church of the province was to be under a special Exarch nominated by the Holy Synod. These special privileges were soon withdrawn, and for a century a policy of complete Russification was adopted by the Russian authorities. The Rumanian language was proscribed in the Administration, Church, press, and schools, and the only means of advancement for the population was through the study of Russian. This policy had some success with the land-owning classes, the boyars, many of whom

learnt to identify themselves with Russian reactionaries of their own class, but the peasant majority remained almost untouched. Unable to write or read, and out of contact with the administration and with commerce, they went on with their old life, preserving their language and national customs. With them the Government had little reason actively to interfere, its attention being principally directed to the suppression of any nationalist movement among the Intelligentsia. From 1905 there was a slight relaxation of this regime of oppression, newspapers being allowed to appear in the Rumanian language, but only in Cyrillic script, while some degree of nominal local autonomy had been provided by the creation of the Zyemstvo in 1871. Nationalist agitation was confined to a few intellectuals like Constantin Stere, who associated himself with the 1905 Revolution, and was in consequence exiled to Siberia, whence after some years he escaped, carrying back to Rumania the bitterest feeling of antagonism to the Russian Government.

The Events of 1917

The freedom of speech and action which the Revolution of March 1917 brought to all the peoples, Russian and non-Russian, of the Empire was soon felt in Bessarabia. By the end of May the National Moldavian Committee had been established, and a congress was held at Chisinau, which decided to demand autonomy and full recognition of the Moldavian language. The programme of the Moldavian Committee was at first a moderate one. During the early summer they contented themselves with asking for administrative and ecclesiastical autonomy; the use of the Rumanian language; a fairer distribution of land among the Moldavian peasants; the right of Bessarabians to do their military service in Bessarabia and to form local military units; expenditure on the province of revenue raised there; and the assurance of reciprocal religious, political., and economic rights for Bessarabians out of Bessarabia with those granted to non-Moldavians in Bessarabia. The Committee at the time showed no inclination towards union with Rumania. The Rumanian Parliament had not yet passed the sweeping measures of agrarian and electoral reform which it enacted in July, and Bessarabian reformers saw at the time more hope of securing a free and progressive development of the province as part of a Federal Russian Republic than as part of an undemocratised Rumania.

Active educational work was at once undertaken. On the 4th June, 1917, the first Moldavian Peopled Library was opened in Chisinau, and schools for Moldavian children, in which the Rumanian language and Latin alphabet were used, were founded in the towns and villages of Bessarabia. By the end of August, 350 out of 418 candidates for teacherships had passed a test examination in Rumanian language and history. Rumanian papers in Latin script began to appear, chief among them being the "Cuvânt Moldovenesc" ("The Moldavian Word"). At the same time, the Moldavian Committee called on its fellow-citizens to defend their newly-won liberties against the Central Powers, and secured from General Shcherbachev permission for the formation of a reserve force of 40,000 Bessarabian-Moldavians under their own officers.

Early in August a territorial difficulty arose with the Ukraine. The Ukrainian Rada declared that Bessarabia fell within the frontiers of the new Ukrainian State. The Bessarabian Committee indignantly protested, and sent a deputation to Kiyev to point out that the Ukrainian demand infringed the principle of self-determination. The Rada finally gave way, and admitted that Bessarabia did not fall within the frontiers of the Ukraine – a point of view which it subsequently confirmed on the 15th January, 1918, then went back on, and has only the other day once again admitted[3].

Steps towards Independence

The Moldavian Committees original hope of finding a proper place in a reformed Russian Federal State broke down with the advent of the Bolsheviks to power. The latter showed themselves even more intransigeant towards the Bessarabian Committee than towards other Nationalist Governments in the Russian Empire. They denied that the Committee represented the true Bessarabia or the oppressed proletariat. The Committee were forced by this action to take more decisive steps. On the 3rd November, 500 representatives of the population of Bessarabia met in Chisinau and declared for Bessarabian autonomy. On the 8th December a new "Council of the Land" ("Sfatul Țării"), composed of representatives of all sections of the population of the province, was opened in Chisinau. There seem originally to have been 147 delegates; of these, 105 were Moldavians, 1.5 Ukrainians, 13 Jews, 5 Bulgars, and the rest representatives of the other nationalities. The character and credentials of these delegates must be discussed later, but a study of their names shows most certainly that the bulk of them are what they pretended to be, soldiers and peasants.

The chief part in organising the administration and modelling the constitution was, however, played by a few intellectuals, among them the Moldavian Inculet, Professor at Petrograd University, Ioan Pelivan, and Octavian [Onisifor – n.ns.] Ghibu. M. Stere, a still more important person, was of course absent, as he had preferred to go to Bucarest when it passed under German military occupation. On the 15th December the Council of the Land proclaimed an independent Moldavian Republic, but even so, no final breach with Russia was decided on, for at a meeting of the Council on the 19th December a message was read from the representative of the Sovyet Government "saluting the Moldavian Republic and the Council of the Land... in which it sees the basis of a Federal Republic."

It was becoming clear, however, to Bessarabians that in the midst of the chaos prevailing in Russia, and especially in the Ukraine, it was necessary for them to take their administration entirely into their own hands. The Council of the Land elected on the 29th December its own Cabinet with M. Erhan as President and eight Directors-General, most important of whom were Pelivan (already

[3] According to a Copenhagen report from Berlin ("* Westminster Gazette," 31st July).

mentioned) for International Affairs, and Ioncu for Finance. The programme of the Government of the new republic has an entirely democratic ring. According to the plan drawn up by the administrative commission appointed, the Council of the Land pledges itself to the election of „a constituent assembly of the Moldavian Republic on the basis of universal, equal, direct, secret, and proportional suffrage." Clause 2 provides that "all the land is to pass into the hands of the peasants without compensation to the landlords." Until such time as this law can be applied, democratic committees will be entrusted with the control of the lands. Clause 3 assures the population that "food and articles of primary necessity will be State-controlled and equally distributed," while the State will regulate employment, introduce workmen's insurance, and an eight hours' day, and generally control all production and incomes. Other clauses pledge the Council to organise elections on the basis of universal equal suffrage for the local communes; to assure liberty of the press, belief, associations, and individuals; to abolish the death penalty; to maintain the equality of all nationalities on Moldavian territory; to spread schools and preserve their national character for all the different nationalities; to organise national armies immediately for the defence of the province and prevention of anarchy; and, finally (clause 10), to "work for a peace without annexations and indemnities on the principle of full self-determination of peoples in agreement with the Allies and all the peoples of the Russian Federal Republic."

The Rumano-Bolshevik War

The new Moldavian Republic was not, however, long left to itself. Early in January[4] the authority of the Council was being questioned and undermined by the spread of Bolshevik or anarchistic ideas. The small forces under the control of the Council were quite unable to cope with these disorders, which were fomented by the Bolshevik Government, whose point of view was that the Council was nationalist and bourgeois in character. The Bolshevik Government in Petrograd, through the *soi-disant* Collegium under the presidency of the notorious Bolshevik agitator Rakovski, did what it could to help on the chances of Bolshevik revolution in Bessarabia, Russian armies retiring from the Rumanian front in disorder were ranging the province, and there was serious danger of the food depots, which the Rumanian Government had set up there, being seized and pillaged. In these circumstances the Council of the Land appealed to the Rumanian Government to send troops into the province to maintain order. M. Bratianu, with characteristic prudence, had hitherto hesitated to do this, but he now, with the approval of the Allied Powers, despatched certain divisions to Bessarabia with the announced intention of guarding life and property. This provided the Bolshevik Government with a further grievance against Rumania, and on the 29th January they declared war on Rumania and handed his passports to the Romanian Minister in Petro-

[4] Account given in the Odessa, "Vestitorul", 2nd/15th January.

grad. The declaration of war, however, remained merely a paper one[5], since on the 9th February the representatives of the Rada at Brest-Litovsk concluded peace between the Ukraine and the Central Powers, who soon proceeded to send troops into the Ukraine, thereby separating Bessarabia and Rumania from Great Russia. This placed the Bessarabian Government internationally in a radically changed position, and they had consequently to make up their minds as to what their next orientation should be.

The Coming of Union

On the 5th March the Rumanian delegates at Buftea signed the preliminary treaty of peace with the Central Powers, providing in principle for the conditions afterwards imposed in detail by the definite Treaty of Bucarest on the 7th May. By clause 5 of this preliminary treaty the Rumanian Government is allowed to keep such forces in Bessarabia as are required to maintain security on the Russo-Rumanian frontier. These forces, all told, amounted to some 20,000 men. No mention is made either in this preliminary treaty or in the Treaty of Bucarest of the final assignment of Bessarabia to Rumania. There seems little doubt, however, that the subject had been at least informally discussed between the Rumanian and German Governments, and that General Averescu (who, after a month in office, was succeeded by M. Marghiloman on the 14th March) and M. Marghiloman had both received some sort of understanding[6] from the Germans that their good offices might be relied on to secure the recovery of Bessarabia by Rumania. The object of the Germans was both to draw the Rumanian authorities into a readier acceptance of a ruthless peace by the promise of compensations elsewhere, and definitely to estrange Rumania from Russia. Above all, the Germans hoped by securing by force the union of Bessarabia with Rumania that they would make the Rumanian Government still more dependent for the retention of the province on German support. With characteristic duplicity they at the same time encouraged their protégés, the Ukrainian Government, to oppose this union.

The question of the union, however, transcended any diplomatic deal between the German and Germanophil-Rumanian Government.

The decision in the last instance depended on the Bessarabian Council itself. Its constitution has already been described. Of the 147 members elected in November, 105 were "Moldavians," mostly representatives either of the soldiers' committees or of the local peasants' associations. Some 70[7] of these had by April formed themselves into a "Moldavian Bloc," and possessed a bare majority of the

[5] It is not yet certain that peace has ever been signed.

[6] On June 26 General Averescu interpellated the Marghiloman Government "to state what connection there had been between the peace negotiations of Bucarest and the incorporation of Bessarabia in Rumania. "The Government appear to have answered evasively. (" Lumina," June 27.)

[7] Article by D. D. Pătrașcanu in the Bucarest "Lumina" (May 5). " Lumina" (April 14), however, states that there are 140 deputies in the Council.

total number of 130 deputies who actually took part in the sittings of the "Council of the Land." This Moldavian *Bloc* put the national issue above the economic. It was otherwise with the *Peasants Fraction,* which, though mainly composed of "Moldavian" peasants, obviously considered the land question far more vital than any national or cultural one. The *Nationalities Bloc,* lastly, included the delegates of the various small groups of racial minorities – Ukrainians, Jews, Russians, Bulgars, Germans, and Poles. As has been described above, the Moldavian *Bloc* had come to see the necessity for an immediate decision as to its relations with Rumania. On the 9th February the delegates of the Rada signed their peace treaty with the Central Powers. On the 1st March Austro-German forces entered Kiyev; on the 10th March Odessa fell, Bessarabia was thus surrounded on almost all sides by the Germanic armies; only to the south-west was there a friendly country from which overtures with a view to union were being made. It was obvious that Bessarabia, united with Rumania, would at least stand a better chance of more respectful treatment from the Germans than Bessarabia isolated. Consequently, the Moldavian *Bloc* did not hesitate to make up its mind to union. But, on the other hand, there was no wish for "annexation"; union must be on Bessarabia's own terms. There was considerable suspicion of the reactionary character and designs of the new ultra-Conservative Marghiloman Government. Moreover, the Rumanian troops in Bessarabia had not been careful enough of the susceptibilities of the population. Though the "entry into the country, at the request of the Council of the Land, of the armies of our Rumanian brethren, had brought about the establishment of relative order there[8]," yet "they behaved as though in a conquered country. Measures have been taken and officers guilty of serious offences punished[9]." An order issued[10] by General Broşteanu, commanding the 10th Division, warns his officers "to behave as well and civilly as possible to the Jews," and "on all occasions – in towns, in the villages, and in trains – to treat all the civilian population, of whatever nationality, in a polite, civilised, and agreeable manner, not with contempt, hostility, roughness, or ridicule." So they will "win their sympathies"; otherwise they will "incur their hate." Most of these incidents probably took place with the non-Ruman population. There are Jewish complaints[11], but not very convincing, of" pogroms"; the Jewish population were accused of pro-Germanism. But even the native Moldavians had their fears, and therefore drew up their terms

[8] Declaration of the Council of Directors in the Council of the Land on April 11 ("Lumina," May 4).

[9] M. Inculet, Bessarabian Minister in the Rumanian Government, interviewed by "Lumina" (May 31).

[10] "Lumina" (April 14).

[11] An obviously exaggerated account – but very possibly based on certain actual facts – of outrages committed by the orders of two Rumanian officers on some Jews in the town of Yedintsy (department, Khotin) has been published as "The Roumanian Reign of Terror in Bessarabia (The Account of an Eyewitness) "as supplement to No. 70 of the "Bulletins of the Copenhagen Office of the Zionist Organisation."

for acceptance by Marghiloman before pledging themselves to vote for union. These terms, as accepted, were: –

"The Moldavian Democratic Republic (Bessarabia), within its boundaries the Prut, Dnyestr, Danube, Black Sea, and the old frontiers with Austria, torn away by Russia over a century ago from the body of old Moldavia, in virtue of historic and racial right, on the basis of the principle that nations alone shall determine their own destiny, henceforward and for ever unites itself with Rumania, its mother.

"This union is made on the following bases:–

"1. The present Council of the Land ("Sfatul Tarii") continues in power in order to resolve and realise agrarian reform in accordance with the needs and demands of the nation. These decisions will be recognised by the Rumanian Government,

"2. Bessarabia preserves its provincial autonomy, having a Council of the Land (Diet), elected in future by means of universal, equal, direct, and secret suffrage, with an executive organ and administrations of its own.

"3. The Council of the Land is competent to

"(a) vote the local budgets;

"(b) control all the organs of the Zyemstva and towns;

"(c) nominate all functionaries of the local administration through its executive organ, while the high functionaries are confirmed by the Government.

"4. The army will be recruited on the territorial principle.

"5. The laws now obtaining and the local organisation (Zyemstva and towns) remain in force and can only be changed by the Rumanian Parliament after representatives of Bessarabia shall take part in its labours.

"6. Respect of the rights of the' minorities of Bessarabia,

"7. Two representatives of Bessarabia will enter the Rumanian Council of Ministers. For this once they will be appointed by the present Council of the Land, but in future taken from among the representatives of Bessarabia in the Rumanian Parliament.

"8. Bessarabia will send to the Rumanian Parliament a number of representatives in proportion to the population, elected on the basis of universal, equal, direct, and secret suffrage.

"9. All elections in Bessarabia for cantonal *(volosti)*, village, and town councils, for the Zyemstva, and for Parliament, shall be made on the basis of universal, equal, direct, and secret suffrage.

"10. Personal liberty, liberty of the press, of speech, of belief, of assembly, and all communal liberties will be guaranteed by the Constitution.

"11. All infringements of laws made for political reasons during the troubled times which have passed are amnestied.

"As Bessarabia is uniting herself as a daughter with her mother Rumania, the Rumanian Parliament will decide on the convocation without delay of the

Constituent in which, proportionately to its population, there will take part representatives of Bessarabia, elected by universal, equal, direct, and secret suffrage, to determine, together with them all, the insertion in the Constitution of the principles and guarantees aforementioned.

"Long live the union of Bessarabia with Rumania for all time!

"Accepted in the Council of the Land on the 27th March, 1918, Chişinău.

(Signed) "I. INCULEȚ

" (President of the Council of the Land):

"I. BUZDUGAN

" (Secretary of the Council of the Land).

These were the terms which the Moldavian *Bloc* considered an indispensable preliminary to acceptance of union with Rumania. The distrust of other members of the Council had yet to be overcome. Above all, it was necessary to win to the cause of union members of the Peasants party (already described). This was the work of M. Stere, and no one but he could have done it. Himself an intensely patriotic Pan-Rumanian, he also enjoys the reputation of being a sincere social reformer, even a Socialist in outlook. On the 24th March he arrived in Chisinau and was cordially welcomed as a life-long champion of the Bessarabian cause. Within three clays he had made thirty-five speeches in favour of the cause of union, and his enthusiasm was rewarded by his being elected *honoris causa* deputy for Soroca, and subsequently president of the Council of the Land.

At the critical sitting of the Council held on the 8th April, M. Stere turned the scale in favour of union. He pointed out that this was a unique moment in the history of Bessarabia, alike for the Rumanian and for the other nationalities of the country. For Bessarabiau Rumanians there could be no alternative to union with the mothercountry. The non-Ruman nationalities might announce their intention of leaving the country if union with Rumania were voted. They might find a congenial place of refuge in other lands, but where could the Rumanians go? "There is nowhere for us to fly, and no one can chase us from our home." To the other nationalities he appealed on the ground that the great majority of the population was Ruman, and, whether the other nationalities willed it or not, union with Rumania was curtain. It rested with them to throw in their lot wholeheartedly with their fellow-Bessarabians. M. Stere's appeal to the other nationalities, however, met with no success. In turn, the representatives of the German, Bulgar, Ukrainian, and Russian groups declared that they had no mandate to discuss the question. The Jewish representative refrained from any declaration. The decisive voice, therefore, rested with the peasants' party, and in this two opinions prevailed. The "Labour fraction" of the party took the standpoint of the national minorities; another fraction demanded union. An interval of fifteen minutes was allowed for consultation on the point, and subsequently the motion for union was put to an open vote, with the result that 86 votes were given for union, 3 against,

and 36 abstentions, while 13 of the 138 deputies were absent. Amidst prolonged applause, union with Rumania was therefore carried. M. Marghiloman, the Rumanian Prime Minister, who had come down to be present at the meeting, was then admitted, and on behalf of his Government cordially accepted the act of union, declaring, "I have taken cognisance of your declaration, and, in the name of my Government, I accept it. Long live Rumania, one and undivided!"

The announcement of the union was received with jubilation in Iasi, where a triumphant demonstration was held, followed by a solemn *Te Deum*[12]. In this demonstration members of various parties, including that of the former Liberal Government, took part, the only absentees being M. Take lonescu and members of his party, who were presumably unwilling to give even an indirect approval to what they considered the policy of the Marghiloman Government. In fact, the two very different sides to this question must be kept distinct. It is true that Marghiloman hastened to claim the union of Bessarabia with Rumania as his own achievement. In a public speech which he made lie declared: "Yes, we are losing Dobrogea .The responsibility for this is not mine; but as a soothing balsam for this we have given Rumania Bessarabia. This is my action."Curiously enough, his colleague, M. Arion, was wise enough to avoid any statement that the acquisition of Bessarabia was even indirectly connected with the loss of Dobrogea. "Bessarabia," he said on the 8th May, "has not returned to us as a compensation for our sufferings and our territorial diminution, but as our right, which has triumphed, thanks to the energy of the race, which has remained so Rumanian in spite of all the efforts of the Russians for a century and more."

The Bessarabian standpoint is not that of Marghiloman. As we have seen, in the last resort the union depended not on the action of the Marghiloman Government, but on the free choice of the Bessarabians. Union they accepted on their own terms and on the assurances of M. Stere, whom they trusted. Nor have they any intention of putting themselves under the control of the landed oligarchy now in command of Rumania proper. Their attitude is just the contrary. The programme of M. Stere and his Bessarabian supporters is a clearly defined democratic one. They consider not that Rumania has annexed Bessarabia, but that Bessarabia in a sense is to control Rumania; that is to say, that the democratic programme to which the Bessarabian Government has committed itself shall serve as a model for the future reconstruction of Rumania. "A full union of souls can come about only when the whole Rumanian people, together with its leaders, shall share the democratic ideals by which, thanks to the revolution, the Bessarabian nation is permeated, since *the nation çannot return from light to darkness*[13]. M. Stere is an advocate in Rumania proper of universal suffrage, expropriation of the big lan-

[12] A thanksgiving service was also held by the Jews in the chief synagogue. ("Lumina," May 2).

[13] MM. Inculet and Ciuhureanu, Bessarabian Ministers in the Rumanian Cabinet, interviewed by the Iaşi paper "Arenă" (April 11/24) [quoted by " Lumina " (April 28)] .

ded proprietors, a fair solution of the Jewish question, and sweeping measures of administrative decentralisation. On all these matters he hopes that Bessarabia will serve as a model to Rumanian statesmen. Bessarabians, following M. Stere, demand that as soon as the newly elected Rumanian Parliament shall have settled the urgent question of the ratification of the Peace Treaty, it shall be at once dissolved and a constituent assembly elected for the whole of Bessarabia and Rumania, to deal with the urgently needed question of reform. Two Bessarabian Ministers, MM. Inculet and Ciuhureanu, are, in accordance with the terms of union, taking part in the deliberations of the Rumanian Cabinet, and in interviews they have given they proclaim a whole-hearted democratic policy, universal suffrage, and land for the peasants. As to the details of the agrarian reforms, they are not perfectly clear. They obviously realise the difficulty of the complete expropriation without compensation, which had at first been promised. The standpoint taken up now by these Ministers is that the peasants are quite able to work the land, but that progress in this direction must be gradual, As much land must be handed over to the peasants as they shall themselves be able to work, while a great proprietor must similarly be left with as much as he proves able to develop. In the meantime land committees, consisting of five peasants, a representative of the big proprietors, and an adjudicator are appointed to deal with the question. All this is very well in theory. The really interesting question is how far the Council of the Land is sincere, as it certainly appears to be, in working for an impartial solution of this urgent question. How far does it represent the wishes of the majority of the population? This we do not know. What is perfectly clear is that it certainly does not accept the reactionary standpoint of the Marghiloman Government.

Since the elections at the beginning of June, M. Stere has continuously voiced his discontent with Marghiloman's evasions of his promise to introduce complete agrarian and electoral reform. He points out that this is an urgent question, and that there can be no going back either on Marghiloman's promises or on the standpoint from which the Bessarabian Council accepted union with Rumania. Yet it is perfectly clear to the impartial outside critic that Marghiloman has not the faintest intention of really redeeming his promises. He has qualified his original promise of a democratic franchise by the reservation that literacy is an indispensable qualification. Again, with regard to agrarian reform, he obviously cannot alienate his boyar supporters, nor, if he wished to, could he do so at present, for his German masters not only prefer, for political reasons, a small clique of landed proprietors with whom they can easily negotiate, but they are strongly averse to any agrarian changes which might affect the output of agricultural produce on which they depend. This attitude, which cannot be indefinitely disguised, must before long, if it has not already, be realised by the Bessarabians. It is clear that an oligarchic Rumania and a democratic Bessarabia cannot exist side by side in the same kingdom. Each side would willingly impose on the other its own political

conceptions[14]. While the standpoint of the Rumanian Government is endorsed in Rumania only by its few political supporters, while the bulk of the population is politically inclined to the Bessarabian standpoint, the Bessarabians, on the other hand, quite possibly demand even more for themselves than their Government has claimed.

First-hand evidence goes to show that Bolshevism has left considerable effects on the Bessarabian population. The Bessarabian peasant lacks education, has little positive conception of nationality, and so is liable to fall a victim to radical views if put in au exaggerated form. He has, it is true, no pro-Russian proclivities, but in the event of a rapid political change in the Near East, the danger is not to be overlooked] that a Rumanian Bolshevism of a very extreme and dangerous sort may gain a following amongst the peasants. How far this will do so depends in large measure on the wisdom and progressiveness of the governing elements. In Bessarabia they certainly have foreseen and to some extent obviated this danger by sweeping concessions.

In Rumania proper things are just the other way. The only way of compromise is the acceptance of the principle of expropriation, together with compensation for the proprietors. It is on these lines that Ententophil democratic Rumanian opinion abroad is working and it is in this direction, as far as can be ascertained, that the Bessarabian authorities have been moving. Whatever the defects of individuals, whatever the drawbacks to the union of Bessarabia with Rumania in the circumstances in which it came about, it is clear that the only future for Bessarabia and Rumania on the lines of democratic national development lies in their union in one State, in a State in which the Rumanians of Austria-Hungary are also included.

Bessarabia is too small to live alone. It is difficult to see what conscious and serious part she could play even in a reconstituted Federal Russia. Her hope of progress lies in union with Rumania, but in a union in which she will play not a subordinate but an influential part. Though sentimental objections have been raised from the Russian side to the transfer of Bessarabia from Russia to Rumania (chiefly in the two opposite groups of Monarchists and Bolsheviks), it is certain that before long all sides must accept the accomplished fact should it be shown to be the wish of the populations concerned. Latest reports show that even the Ukraine Government has agreed to the union of Bessarabia with Rumania, demanding only for itself commercial concessions in compensation. Possibly in the future adjustments of territory may be claimed, especially in the northern department of Khotin. But the bulk of Bessarabia is likely to remain, as it always

[14] There have already been dissensions between the Marghiloman Government and the Bessarabians. The former attempted to impose a civil" and military Governor-General, General Arthur Văitoianu, on Bessarabia ("Lumina," June 24), The Bessarabians opposed this strongly. MM. Inculeț and Ciuhureanu actually resigned from the Rumanian Cabinet, but subsequently withdrew their resignations. (According to the Sofia paper "Voyenni Izvestiya," July 1.)

should have remained, Rumanian. The *Entente* Powers have naturally committed themselves to no approval of an action brought about under the apparent auspices of the Central Powers, Their attitude is presumably that further investigations are necessary before it can be certain that the union is justified on international grounds. In making such investigations the essential line to follow is the ascertainment of the wishes and needs of the Bessarabian population.

August 9, 1918

ABSTRACT

The outbreak of the First World War and Great Britain's participation in the hostilities on the European continent alongside France and Russia necessitated that British diplomacy re-evaluate the political and military means to ensure the security of the Empire's interests in South-Eastern Europe.

The main concern of the British government was that the important resources of the Balkan Peninsula did not fall into the Central Powers' possession. To this end, the Foreign Office turned its efforts toward establishing an alliance with the Balkan states that would enter the War beside the Entente as united front against the Central Powers.

The plan's failure was primarily due to the incapacity of the British diplomacy led by Sir Edward Grey to perceive correctly the political and historical background of the states from the Balkan Peninsula. The success in convincing one Balkan power to join the Entente spurred the loss of another to the Central Powers.

The war of attrition on the Western front convinced the London Cabinet, at the beginning of 1915, to take into consideration alternative strategies of action. The members of the British government analyzed the options for a naval operation in the Baltic Sea, a land campaign in Dalmatia, an attack on the Dardanelles Straits, and an action in Salonica or Alexandretta.

One of the most important promoters of a British military action in the Balkan Peninsula was David Lloyd George. He considered that the Government's failure to boost the creation of a Balkan confederation was highly due to the exaggerated prudence and timidity of the Foreign Office's actions and, in addition, to the absence of a British military force in the Balkans. In the War Councils of January and February 1915, together with Winston Churchill, David Lloyd George supported the necessity to send an army to the Balkan Peninsula in order to secure the alliance of Bulgaria, Greece and Romania to the Entente Powers. He synthesized and transmitted to the War Council his point of view regarding these aspects in a memorandum dated January 1, 1915. This document inspired the British participation in the Salonica expedition.

Eventually the idea of a naval operation in the Dardanelles prevailed in the War Cabinet; its advantage being that it did not require land forces, which were considered unavailable during this phase of the War.

The deliberations in the War Council of 16th February 1915 --- with participation from H. Asquith, Prime minister, Sir Edward Grey, Secretary of State for Foreign Affairs, Lord Kitchener, Secretary of State for War, David Lloyd George, Chancellor of the Exchequer, Winston Churchill, First Sea Lord and John Fisher, admiral of the Royal Navy -- ended with the decision to send the 29th Division to the Dardanelles, thus opting in favour of a naval operation. The eventual success of the naval operations of the English fleet in the Dardanelles should be succeeded by the full occupation of the Gallipoli Peninsula and the assurance of the military supremacy of the Allies in the Balkan Peninsula.

In the same period Great Britain ended its traditional opposition to the possession of the Dardanelles Straits by Russia. Although the British diplomacy declared to be surprised by the dimen-

sion of Russian demands, the London Cabinet responded positively to them. Sir George Buchanan handed, on 12th March 1915, in the name of his government, to the Russian Foreign Office ministry, S. D. Sazonov, a declaration that represented a radical change of the British traditional policy. The British Government assured Russia that, in the case of allied victory in the war and if the english and french aspirations in regard to the Ottoman Empire and other regions as well were satisfied, His Majesty's Government would agree to Russia's demands regarding the Straits, specifically the acquisition of Constantinople.

In the British plan to attract the Balkan states, its diplomacy efforts to convince Bulgaria of the advantages of an alliance with the Entente failed. Engaged in negotiations with the Central Powers, Bulgaria joined them after signing a treaty of friendship and an alliance on 6 September 1915, one that ensured to Bulgaria the total satisfaction of its territorial aspirations. The pressures of the Entente, accompanied by an ultimatum, were not enough to discourage Bulgaria to declare war on Serbia on 14 October 1915.

The policy of England towards Greece in the first month of the war was dictated by the will of the British Government to avoid a conflict with Turkey, who could bring, in British opinion, major difficulties for the Empire. This is why London rejected the unconditional offer given the Greek Prime Minister Eleutherios Venizelos for Greece to immediately join the Entente. The Ottoman Empire's war declaration on 30 October 1914 and its entry into the war alongside Germany and Austro-Hungary destroyed any illusion of British diplomacy. From this moment, the efforts of the British Government went toward tempting the Balkan states to the side of the Entente. In the change of its alliance, the British Foreign Office promised the Greek Government territorial advantages in Asia Minor, with the price, though, of territorial sacrifices in the favour of its neighbours, Bulgaria.

The action of the Foreign Office in Greece in the period 1914-1917 could be characterized as being cautious and without a clear vision. Without such diplomatic pressures such as a victory in the Straits, the British Government was unable to convince King Constantine that his country should join the Entente, who attempted to induce Greece to its side by offering it Cyprus. After the landing at Salonica of the Anglo-French troops, their position became extremely delicate when E. Venizelos – the main supporter of the Entente in Greece – resigned as prime minister. In this context, the London Cabinet wanted to avoid a military conflict with Greece, which could provoke greater risks to the Anglo-French troops from Salonica. At the same time, London was disturbed by the independent policy of France in Greece, suspecting that the French Government pursued the satisfaction of its own interests in this region. Discouraged by the intransigent position of the Greek Monarch, British diplomacy took in consideration the idea to dethrone King Constantine, without manifesting, though, any special enthusiasm. Eventually, the change of attitude of the Entente towards Greece came as a consequence of the French decision to take the lead and to proceed with the ousting of King Constantine.

The attitude of Great Britain towards Romania was determined by the interest of the Entente to find new allies in the fight against Germany. The actions of British diplomacy with Romania during 1914-1916 bordered, generally, to sustain the position of her Allies, France and Russia. The attempts to convince the Romanian Government to enter into action on the side of Serbia menaced by the offensive of the Austro-German troops and of the Bulgarian army resulted in failure, as the Romanian Prime Minister, Ion I. C. Brătianu, was determined to enter in action in the most favourable conditions for his country.

The negotiations of the Entente with Romania dragged on for a long time, especially because of Russia's opposition to accept Brătianu's demands. In the summer of 1916, the difficult situation on the front of Verdun established France to be the most interested of the Allies in the intervention of the Romanian Army. The French diplomacy acted for Romania's entry into the war, under the circumstances that Great Britain didn't seemed to be very interested in such. France exerted intense

pressure, both on St. Petersburg and London, to obtain the consent of her partners, added with diplomatic dispatches to Bucharest in order to arrive at a political and military agreement.

The conditions of Romania's participation into the war alongside the Entente were secured in the two conventions, political and military, signed by the two sides, 4/17 August 1916. The political convention stipulated the British recognition of Romania's legitimate national aspiration.

The Russian Revolution, started on 3 March 1917, had consequences that could not be initially perceived by the decision makers from London. Gradually, the London Cabinet was obliged to take into consideration the eventuality of Russia concluding a separate peace with the Central Powers, so it could focus its attention on the "internal front". In this context, the importance of maintaining the combat readiness of the Romanian army on the eastern front was fully appreciated. The continuation of the Romanian war effort was considered by London as essential to block the Central Powers, to free some of its troops from this theatre of war and to send them in the West where Germany could exert a greater pressure on the Allied armies. The Bolshevik coup d'état of 7 November 1917 emphasized the difficult position of Romania. The new power installed at Petrograd announced on the very second day its "Decree on Peace", by which Russia proposed to all belligerents the immediate closure of an armistice for at least three months, as a first necessary measure for the beginning of peace negotiations. Later, on 5 December 1917, Bolshevik Russia signed, at Brest-Litovsk, an armistice with Germany, which made Romania's position even worse.

The attitude of the British Government about the eventuality of Romania's withdrawal from the war, which appeared imminent, can be analyzed through the view of the London Government's two objectives: a) the existence of a front at the east of the Carpathians which could hold as many German troops as possible in order to weaken the pressure on the Western Front (the same objective with France and Italy); and b) the wish of the British Government to free itself of its obligations assumed by the Treaty with Romania from 1916, whose application would be the dissolution of the Austrian-Hungarian Empire. During this period, through their policies towards the Government of Bucharest, Great Britain and France shared the same objectives towards Romania, but it must be pointed out that Great Britain adopted a more flexible position in comparison with that of France.

Gradually, the Foreign Office took into consideration three possible solutions for the situation of Romania: 1. a so called separate peace without the consent of the Allies; 2. a so called legal peace, concluded after Romania would have obtained a prior agreement of her allies, which would not represent a violation of Romania's obligations assumed by the Treaty of 1916, maintaining as well the obligations of the Allies; 3. the continuation of resistance by Romania at any cost, even if this would mean the withdrawal of the army and of the King in Russia. Even though the British Government recognized, from the moral point of view, the difficulty of the Romanian army continuing to fight, it decided that in the case that the Romanian Government would sign a separate peace with the Central Powers, no matter what the conditions were that would bring this painful decision, Great Britain could consider itself released from its obligations towards Romania assumed in the summer of 1916.

The acceptance by the Romanian Government of the preliminary conditions imposed by the Central Powers, as a basis of the start of the negotiations, was determined by the denunciation of the Armistice with Romania by Germany on 2 March 1918, and, later, with the signing of the peace from Brest-Litovsk between Russia and the Central Powers. Practically without external support, Romania was obliged to sign on 5 March 1918, at Focşani, the extension of the armistice and, afterwards, a preliminary treaty of peace at Buftea. Later, the Romanian signature of the Treaty of Peace from Bucharest on 7 May 1918 made the British Government consider itself released from the promises towards Romania stipulated in the Political Convention of August 1916.

At the beginning of the First World War, the London Cabinet did not take into consideration the idea of the dismemberment of the Austrian-Hungarian Empire. In fact, not until the armistice of Compiègne, did this represent a war aim of the British Government. The speech of the British Prime

Minister in August 1914, given in the House of Commons, in which he showed that Great Britain had entered the war to defend the right of existence of small nationalities of Europe, was rather abstract and did not specify how the principle he referred to would be applied. The prevention of the imposition of the German hegemony on the European continent would remain until the end of the war the essential aim of the British Government and actually the only one clearly defined.

Interested in gaining allies in the war against the Central Powers, the diplomacy of the Entente took steps to win Italy on its side, with the willingness to make a series of territorial promises at the expense of Austria-Hungary. The Entente's negotiations with Italy lasted almost a year and were marked by the signing of two secret agreements in London, 4-5th September 1914 and 26th April 1915, recognizing to Italy some important acquisitions from the Austrian-Hungarian Empire. Additionally, the Sazonov-Diamandy Agreement of 1st October 1914, which recognized the right of Romania to annex territories inhabited by ethnic Romanians of the Austria-Hungary, involved inherently the question of the dissolution of Austria-Hungary.

During 1917, the pessimism manifested in the political circles in London regarding the fate of the war and the chances of a victory against the Central Powers made possible the idea of a separate peace with Austria. The signing of a separate peace by the Allies with Vienna was hampered by the existence of the treaties with Italy and Romania which stipulated the annexation by them of the territories which were under the rule of the Dual Monarchy, as well as because of the Serbian opposition.

The idea of the acceptance of a separate peace with Austria-Hungary to the detriment of the application of the principle of nationalities which the British political leaders declared that they were supporting highlighted the dynamics of Great Britain's war aims. The vision of the British foreign policy knew the changes depended on the way in which the political and military leadership of London appreciated that they could fulfill the essential aims, which were to secure the protection of British interests. For England, the restoration of Belgium and the evacuation of the German armies from the north of France entered in the category of essential aims or permanents, without which the security of the British Isles would be seriously compromised. On the other hand, the restoration of Serbia and Romania, as well as the solution of the question of nationalities in Central and South-eastern Europe did not enter in the category of a fundamental objective of the British Government.

Consequently, even though desirable, these aims were not, in the vision of the British Government a reason to prolong the war. If the permanent aims could be ensured, the members of the London Cabinet appreciated that it could renounce the conditional ones, which were not directly in the British interest. In addition, the idea of maintaining the Austrian-Hungarian Empire was attractive and convenient to the permanent aims of Great Britain, which aimed at removing the danger of the hegemony of a Great Power on the European continent, respectively, in this case, of Germany. Austria-Hungary could be that barrier in the way of German expansion and, even more so in the context of Russia's fall.

However, the information gathered by the Intelligence Bureau showed the impossibility of the reformation of Austria-Hungary without attracting the risk of its dissolution. Before the start of the First World War the idea of a federation was appealing to some leaders of the nationalities within the Empire – it is well-known the case of the Transylvanian Aurel C. Popovici – however, the realities of the war had completely modified their perspectives. The Russian Revolution and United States' entry into the War, the principle announced on this occasion will also contribute to the preparation of the atmosphere which would lead to the disintegration of the Austrian-Hungarian Empire. Eventually, the British Government itself had to accept to double back to the new realities.

The dissolution of Austria-Hungary came following an internal process initiated by the nationalities who formed this multinational empire. So, England became a mere witness to the transformation which took place on the map of Central and South-Eastern Europe. Even though it didn't take into account the disintegration of the Austrian-Hungarian Empire, the British Government had to bow, at the end of the war, to the new realities which led to the achievements of the national aspirations based on the principle of peoples' right to self determination.

RÉSUMÉ

Le déclenchement de la Première Guerre Mondiale et l'entrée en guerre de la Grande Bretagne, le 4 Août 1914, à côté de ses alliés, la France et l'Empire Russe, a imposé à la diplomatie britannique la nécessité d'évaluer les moyens politiques et militaires en vue d'assurer la protections des intérêts de l'Empire dans l'Europe du Sud-Est. La préoccupation principale du gouvernement de Londres était de ne pas laisser tomber les ressources importantes de la Péninsule Balkanique dans les mains des Pouvoirs Centraux.

Pour atteindre ce but, la diplomatie britannique a dirigé ses efforts vers la réalisation d'une alliance balkanique qui devait entrer en guerre à côté de la Triple Entente en tant que bloc opposé à la Triple Alliance. L'échec d'atteindre cet objectif repose, en premier lieu, sur l'incapacité de la diplomatie britannique dirigée par Sir Edward Grey de percevoir correctement les réalités politiques et historiques de la Péninsule Balkanique. Celles-ci faisaient impossible l'alliance d'un état balkanique avec l'Entente sans que cela n'attire la perte d'un autre état en faveur des Pouvoirs Centraux.

La guerre d'usure sur le Front de l'Ouest a déterminé le gouvernement de Londres, au début de l'année 1915, de prendre en considération des stratégies alternatives d'action. Les membres du cabinet britannique ont étudié l'opportunité des opérations navales dans la Mer Baltique, un débarquement terrestre en Dalmatie, une attaque contre le Détroit des Dardanelles et même une action à Salonique ou à Alexandretta.

L'un des plus importants partisans d'une action militaire de la Grande Bretagne dans la Péninsule Balkanique a été David Lloyd George. Il considérait que l'échec du gouvernement de Londres de stimuler la création d'une confédération balkanique était dû en grande mesure à la prudence exagérée et à la timidité excessive des actions du Foreign Office et, en même temps, à l'absence d'une force militaire britannique dans la région des Balkans. Il a soutenu, dans les Conseils de Guerre de Janvier et Février 1915, de même que Winston Churchill, la nécessité d'envoyer une armée aux Balkans, ayant comme objectif d'attirer la Bulgarie, la Grèce et la Roumanie du côté de l'Entente. Son point de vue concernant ces problèmes a été à l'origine de la participation de l'Angleterre à l'expédition de Salonique.

Graduellement, au niveau du Cabinet de Guerre s'est imposé l'idée d'une opération navale dans le détroit des Dardanelles qui aurait eu l'avantage de se dispenser des forces terrestres, considérées peu disponibles dans cette phase de la guerre. Les délibérations au Conseil de Guerre du 16 février 1915, auxquelles ont participé le premier ministre britannique Herbert Asquith, Edward Grey, ministre des Affaires Étrangères, Lord Kitchener, ministre de la Guerre, David Lloyd George, Winston Churchill et John Fisher, ont conduit à la décision d'envoyer la 29ème Division britannique aux Dardanelles, en optant ainsi en faveur d'une opération navale. Un éventuel succès des opérations navales de la flotte britannique dans les Dardanelles, devait être succédé par l'occupation entière de la Péninsule Gallipoli et par la suprématie des Alliés dans la Péninsule Balkanique.

Dans la même période, on enregistre la renonciation de l'Angleterre à son opposition traditionnelle concernant la possession des Détroits par la Russie. En dépit du fait que la diplomatie britannique s'est déclarée surpris par la dimension des prétentions russes, le gouvernement anglais a répondu positivement au demandes de l'Empire russe qui réclamaient l'occupation de Constanti-

nople et d'autres territoires qui étaient en ce moment la possession de l'Empire ottoman. Sir George Buchanan a transmis, le 12 Mars 1915, au nom de son Gouvernement, au ministre russe des Affaires Etrangères, S. D. Sazonov, une déclaration qui représentait un renversement radical de la politique traditionnelle de la Grande Bretagne. Le Cabinet britannique a assuré la Russie que si la guerre finissait par la victoire des Alliés et si les aspirations de l'Angleterre et de la France concernant l'Empire ottoman et encore d'autres régions seraient réalisées, le Gouvernement de sa Majesté donnerait son accord regardant les demandes de la Russie.

Sur le plan des tentatives d'attirer les états balkaniques de son côté, les efforts de la diplomatie britannique de convaincre la Bulgarie sur les avantages d'une alliance avec l'Entente ont subi un échec. Engagée dans des négociations avec les Pouvoirs Centraux, la Bulgarie s'est approchée de ceux-là à la suite de la signature du traité d'amitié et alliance du 6 Septembre 1915, qui lui assurait la satisfaction intégrale de ses revendications territoriales. Les pressions de l'Entente, accompagnées d'un ultimatum, n'ont pu empêcher la Bulgarie de déclarer la guerre à la Serbie, le 14 Octobre 1915.

La politique de la Grande Bretagne envers la Grèce dans les premiers mois de la guerre a été dictée par le désir du gouvernement de Londres d'éviter un conflit avec la Turquie qui aurait attiré, dans sa vision, des difficultés majeurs pour l'Empire. C'est pour cette raison que Londres a rejeté la proposition du premier ministre grec, Eleutherios Venizelos, que la Grèce joigne immédiatement l'Entente. La déclaration de guerre de l'Empire ottoman à la Russie, le 30 Octobre 1914, et l'entrée en guerre à la coté de la Triple Alliance ont dissipé les illusions de la diplomatie britannique. À partir de ce moment-là, les efforts du cabinet de Londres ont été dirigés dans le but d'attirer les états des Balkans à côté de l'Entente. En échange de l'option de la Grèce en faveur des Alliés, la diplomatie britannique a promettait au gouvernement d'Athènes des avantages territoriaux dans l'Asie Mineure, au prix, en même temps, de sacrifices en faveur de la Bulgarie.

L'action de la diplomatie britannique en Grèce pendant les années 1914-1917 peut être caractérisée, dans la lumière des documents étudiés, prudente et dépourvue d'une vision claire. En même temps, le manque d'un élément de pression – voire une victoire dans les Détroits à l'aide des opérations navales de Dardanelles – ont fait que le gouvernement britannique n'eut pas les moyens de persuader le Roi Constantin, en vue de forcer une décision en faveur de l'Entente. Après le débarquement des forces alliées à Salonique, leur position est devenue extrêmement délicate de la démission d'Eleutherios Venizelos, qui était le partisan principal de l'Entente en Grèce.

Dans ce contexte, le cabinet britannique n'a pas voulu risquer un conflit militaire avec l'armée grecque, ce qui pouvait provoquer des dangers plus grands aux troupes anglo-françaises de Salonique. En même temps, le Cabinet de Londres a été dérangé par les actions indépendantes de Paris en Grèce, en suspectant le gouvernement français de viser la satisfaction de ses propres intérêts dans cette région. Découragée par la position intransigeante du monarque grec, la diplomatie britannique a envisagée la possibilité de son bannissement sans manifester, quand même, un enthousiasme spécial. Finalement, le changement d'attitude de l'Entente envers la Grèce est survenu à la suite de la décision de la France de prendre l'initiative du bannissement du Roi Constantin.

L'attitude de la Grande Bretagne envers la Roumanie a été déterminée par l'intérêt de l'Entente de gagner de nouveaux alliés dans la lutte contre l'Allemagne. Les actions de la diplomatie britannique à Bucarest dans la période des années 1914-1916 se sont contentés, généralement, à soutenir la position de ses Alliés, la France et la Russie. Les tentatives de déterminer le gouvernement roumain d'entrer en guerre pour aider la Serbie, menacée par l'offensive des armées austro allemandes et bulgares ont subi un échec, le premier ministre roumain, Ion I. C. Brătianu, étant déterminé d'entrer en action dans les conditions les plus favorables pour son pays.

Les négociations de l'Entente avec la Roumanie ont traîné longtemps, à cause des objections de la Russie d'accepter les conditions sollicitées par le gouvernement roumain. La diplomatie française a agi pour obtenir l'entrée en guerre de notre pays dans les conditions dans lesquelles la Grande Bretagne n'y semblait trop intéressée. C'est la France qui a exercée des pressions intenses, à Skte. Petersbourg de même qu'à Londres, pour obtenir le consentement des alliés, accompagnées par des démarches diplomatiques permanentes à Bucarest en vue de conclure un accord politique.

Les conditions de la participation de la Roumanie à côté de l'Entente ont été comprises dans deux conventions, politique et militaire, signées le 4/17 Août 1916. La convention politique stipulait que le gouvernement britannique reconnût les aspirations nationales légitimes de la Roumanie.

La révolution déclanchée le 3 Mars 1917 en Russie a eu des conséquences qui ne pouvaient être prévues par les facteurs de décision de Londres. Graduellement, le gouvernement britannique a été obligé d'envisager la possibilité que la Russie signât une paix séparée avec les Pouvoirs Centraux, pour pouvoir se concentrer sur le „front interne". Dans ce contexte, l'importance du maintien de la combativité de la Roumanie sur le Front de l'Est a été appréciée à sa véritable dimension. La continuation de l'effort de guerre par l'armée roumaine était considérée à Londres comme étant essentielle pour empêcher les Pouvoirs Centraux de libérer une partie de ces forces de ce théâtre de guerre et de l'envoyer vers l'Ouest où elles pouvaient exercer une pression plus grande sur les armées alliées.

Le coup d'état bolchevique du 7 Novembre 1917 a accentué la position difficile de la Roumanie. Le nouveau pouvoir installé à Petrograd a annoncé le jour suivant le "Décret sur la paix" à travers lequel la Russie proposait à tous les pays belligérants la signature immédiate d'un armistice, comme une première mesure nécessaire avant de commencer les négociations de paix. Comme suite, le 5 Décembre 1917, la Russie soviétique a signé à Brest-Litovsk l'armistice avec l'Allemagne, événement qui a aggravé la situation de la Roumanie.

L'attitude du Cabinet de Londres envers l'éventualité de la sortie de la Roumanie de la guerre, qui se préfigurait, peut être analysée à travers deux objectifs de la Grande Bretagne: a) l'existence d'un front à l'Est des Carpates qui devait y retenir le plus possible les troupes allemandes qui autrement auraient pu être envoyées au front de l'ouest (ce qui intéressait également la France et l'Italie); b) le désir du gouvernement britannique de se délivrer des obligations assumées par le traité de 1916 avec la Roumanie; il craignait que l'application du traité aurait pu provoquer la dissolution de l'Autriche-Hongrie. Pendant cette période, par leur politique envers le gouvernement de Bucarest, la Grande Bretagne et la France ont partagé des objectifs similaires dans leur attitude envers la Roumanie, mais il faut souligner que la première a adopté une position plus flexible par rapport à la France, qui était tout à fait contre une paix séparée entre la Roumanie et les Pouvoirs Centraux.

Graduellement, le Ministère des Affaires Etrangères britannique a pris en considération trois solutions possible pour la situation dans laquelle se trouvait la Roumanie: 1. une paix sans le consentement des Alliés, respectivement de la Grande Bretagne; 2. une soi-disant paix légale, signée par la Roumanie avec l'accord préalable de ses alliés, ce qui n'aurait pas représenté la violation par le gouvernement roumain des obligations assumées par le traite de 1916, en maintenant en même temps les engagements avec les Alliés; 3. la continuation de la résistance de la Roumanie, à tout prix, même si cela aurait impliqué la retraite de l'armée et du Roi en Russie. Quoique le gouvernement de Londres ait reconnu, du point de vue moral, la difficulté de la continuation de la lutte par l'armée roumaine, il a décidé que, au cas ou le gouvernement roumain aurait signe une paix séparée avec les Pouvoirs Centraux, n'importe les conditions qui auraient imposé cette décision douloureuses, la Grande Bretagne pouvait se considérer libérée des engagements assumés envers la Roumanie, en l'été de 1916.

L'acceptation par le gouvernement roumain des conditions préliminaires imposés par les Pouvoirs Centraux, comme base pour le commencement des négociations, a été déterminée par le dénoncement de l'armistice avec la Roumanie par ceux-ci, le 2 Mars 1918, et par la paix de Brest-Litovsk entre l'Allemagne et la Russie. Se trouvant pratiquement sans appui à l'extérieur, la Roumanie a été obligée de signer, le 5 Mars 1918, à Focşani, la prolongation de l'armistice et, puis, à Buftea, d'un traité préliminaire de paix. Ultérieurement, la signature par la Roumanie de la paix de Bucarest, le 7 Mai 1918, a déterminé le gouvernement de Londres de se considérer libéré des promesses faites à la Roumanie et stipulées dans la Convention politique de 1916.

En ce qui concerne l'Empire austro-hongrois, le gouvernement de Londres n'envisageait pas, au commencement de la Première Guerre Mondiale, la possibilité de sa dissolution. D'ailleurs, cette question n'a pas pratiquement représentée jusqu'à la fin de la guerre un objectif pour la Grande

Bretagne. Le discours du premier ministre anglais, Herbert Asquith, prononcé en août 1914, dans la Chambre des Communes, qui proclamait que la Grande Bretagne était entrée en guerre pour la défense du droit à l'existence des petites nations de l'Europe, était assez abstrait et ne précisait pas les moyens de l'application de ce principe à la fin de la guerre. Prévenir l'instauration de la hégémonie allemande sur le continent européen, c'était l'objectif essentiel et le seul clairement défini jusqu'à la fin de la guerre.

Intéressée de trouver des alliés dans la guerre contre les Pouvoirs Centraux, la diplomatie de l'Entente a entrepris des démarches pour gagner l'Italie de sa part, étant prête à faire des promesses territoriales sur le compte de l'Autriche-Hongrie. Les négociations de l'Entente avec l'Italie ont duré presque un an et elles ont été marquées par la signature de deux accords secrets, à Londres, le 4-5 Septembre 1914 et le 26 Avril 1915. On reconnaissait à l'Italie des acquisitions importantes sur le compte de l'Autriche-Hongrie. En même temps, l'accord Sazonov-Diamandy du 1 Octobre 1914, qui reconnaissait à la Roumanie le droit d'unifier les territoires habités par les Roumains de l'Empire Austro-Hongrois, impliquait de manière inhérente la question de la dissolution de cet Empire.

Au cours de l'année 1917, le pessimisme manifesté dans les cercles politiques de Londres, concernant le sort de la guerre et les chances de la victoire contre les Pouvoirs Centraux, a fait possible l'idée d'une paix séparée avec l'Autriche. La signature d'une paix séparée par les Alliées avec Vienne était embarrassée par l'existence des traités avec l'Italie et la Roumanie, qui prévoyaient le rattachement à ces pays des territoires qui étaient dans la possession de la monarchie dualiste et, en même temps, à cause de l'opposition de la Serbie.

L'idée de l'acceptation d'une paix séparée avec l'Autriche-Hongrie, en dépit de l'application du principe des nationalités, que les dirigeants de la politique britannique avaient affirmé soutenir, met en évidence la dynamique des objectifs de guerre de la Grande Bretagne. La vision de la politique extérieure britannique a connu des modifications en regard de l'assurance de la sécurité des intérêts britanniques. Pour la Grande Bretagne, la restauration de l'état belge et l'évacuation des armées allemandes du nord de la France entraient dans la catégorie des objectifs essentiels ou permanents, sans lesquelles la sécurité de l'état insulaire aurait été gravement menacée. D'autre part, la restauration de la Serbie et de la Roumanie, ainsi que la solution de la question des nationalités en Europe Centrale et du Sud-est n'entraient pas dans la catégorie des objectifs fondamentaux du gouvernement britannique.

En conséquence, quoique désirables, ces objectifs ne représentaient pas, dans la vision de Londres, une raison pour prolonger la guerre. Si les objectifs permanents pouvaient être assurées, les membres du gouvernement britannique appréciaient qu'on puisse renoncer à ceux qui ne regardaient pas directement les intérêts britanniques. De plus, l'idée du maintien de l'Empire austro-hongrois était attractive et convenable aux intérêts permanents britanniques qui visaient l'enlèvement éliminer le danger de la hégémonie d'un grand pouvoir en Europe, respectivement, de l'Allemagne. L'Autriche-Hongrie pouvait être cette barrière dans la voie de l'expansion allemande et, surtout, dans les conditions de l'effondrement de la Russie.

Cependant, les informations cueillies par l'*Intelligence Bureau* montraient l'impossibilité de la reformation de l'Autriche-Hongrie sans que cela attire le risque de sa dissolution. Si jusqu'à la Première Guerre Mondiale, l'idée de la fédéralisation était tentante pour certains dirigeants des nationalités de l'Empire – c'est bien connu le cas du Roumain de Transylvanie Aurel C. Popovici -, les réalités de la guerre ont modifié complètement leur perspective. La Révolution de Russie et l'entrée en guerre des États-Unis, les principes énoncés à cette occasion, contribueront eux aussi à la préparation de l'atmosphère qui aurait conduit à la dissolution de l'Empire austro-hongrois. Finalement, le gouvernement britannique lui-même sera obligé de se replier devant les nouvelles réalités.

La dissolution de l'Autriche-Hongrie est survenue comme suite d'un processus interne initié par les nationalités qui composaient cet empire multinational. La Grande Bretagne deviendra, ainsi, un simple témoin des transformations qui se produiront sur la carte de l'Europe Centrale et du Sud-Est. Même s'il n'a pas eu en vue la dissolution de l'Empire austro-hongrois, le gouvernement anglais a dû s'incliner, à la fin de la guerre, devant les nouvelles réalités qui ont conduit à la réalisation des aspirations nationales conformément au principe du droit a l'autodétermination des peuples.

BIBLIOGRAFIE

I. ARHIVE

Arhivele Naționale Britanice (The British National Archives, Kew):

1. CAB 24/1, Dept Records of the Cabinet Office, Series War Cabinet and Cabinet, Piece Papers nos. 1-46.

2. CAB 24/9, Dept Records of the Cabinet Office, Series War Cabinet and Cabinet, Piece Papers nos. 301-400.

3. CAB 24/2, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 47-100.

4. CAB 23/1, War Cabinet and Cabinet: Minutes, Nos. 1-82.

5. CAB 24/10, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 401-500.

6. CAB 24/146, Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece British Empire, Foreign and General Reports 1-25.

7. CAB 24/6, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 1-100.

8. CAB 24/8, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 201-300.

9. CAB 24/12, Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 601-700.

10. CAB 24/2, Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 47-100.

11. CAB 23/1, Minutes Piece Nos. 1 – 82.

12. CAB 24/144, Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Nos. 26-60.

13. CAB 24/14, Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 801-900.

14. CAB 24/29, Records of the Cabinet Office Series War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Piece Papers nos. 2301-2400.

15. CAB 24/61, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 5401-5500.

16. CAB 24/143, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Nos. 1-25.

17. CAB 24/4, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 151-200.

18. CAB 24/21, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1501-1600.

19. CAB 24/4, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 151-200.

20. CAB 24/40, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 3401-3500.

21. CAB 24/20, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1401-1500.

22. CAB 24/18, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1201-1300.

23. CAB 24/19, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1301-1400.

24. CAB 24/25, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 1901-2000.

25. CAB 24/34, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 2801-2900, GT 2881.

26. CAB 24/35, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 2901-3000.

27. CAB 24/37, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 3101-3200.

28. CAB 24/38, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 3201-3300.

29. CAB 23/13, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Minutes, Nos. 37A - 360A.

30. CAB 24/49, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 4301-4400.

31. CAB 24/52, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 4601-4700.

32. CAB 24/54, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. Papers nos. 4801-4900.

33. CAB 24/64, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Papers nos. 5701-5800.

34. CAB 24/149, Records of the Cabinet Office, War Cabinet and Cabinet: Memoranda, Foreign and General Reports 76-94.

Arhivele Naţionale ale României – Serviciul Arhive Naţionale Istorice Centrale

1. Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri.
2. Colecţia Microfilme Anglia.
3. Fond Casa Regală.
4. Fond Henri Berthelot, *Jurnal. Misiunea Franceză în România Aliată. 1917-1918, 1 octombrie 1916-5mai 1919.*

Arhivele Diplomatice

1. Fondul 71/1914, E1, Salonic, anul 1915-1921.
2. Fond 71 / 1914, E 2, partea a II-a.
3. Fond Londra.

Biblioteca Naţională a României:

1. Fond Brătianu.

II. DOCUMENTE EDITE

1. Bodea, Cornelia, Seton-Watson, Hugh, *R.W. Seton-Watson şi Românii. 1906-1920*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988.

2. *British Documents on the Origins of the War. 1898-1914*, vol. XI, *The Outbreak of the War*, Edited by G.P. Gooch, D. Litt. And Harold Temperley, Litt. D., London, His Majesty's Stationery Office, 1926.

3. *British War Aims. Statement by the Right Honourable David Lloyd George, January Fifth, Nineteen Hundred and Eighteen*, New York, George H. Doran Company, 1918.

4. *Britain's War Aims Newly Defined. Adress by David Lloyd George* [By Special Cable to The New York Times], în „Current History" (New York), 7:2:2 (1918: Feb), pp. 266-271.

5. Calafeteanu, Ion, Moisuc, Viorica, *Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România. 1917-1918, Documente,* Chişinău, Ed. Hyperion, 1995.

6. *Documents diplomatiques secrets russes. 1914-1917,* Paris, Payot, 1928.

7. Frank Alfred Golder, *Documents of Russian History 1914-1917,* New York, 1927.

8. *The Greek White Book. Diplomatic Documents. 1913-1917,* New York, Oxford University Press American Branch, 1918.

9. *The Greek White Book, Supplementary Diplomatic Documents, 1913-1917, issued by the Ministry of Foreign Affairs of the Greek Government,* New York, Oxford University Press American Branch, 1919.

10. *Great Speeches of the War,* London And Aylesbury, Hazell, Watson&Viney, Ld, 1915.

11. Horia Salcă, Florin Salvan, *Dr. Alexandru Vaida Voevod, corespondenţă 1918-1919,* Braşov, Editura Transilvania Expres, 2001.

12. *Les Pourparlers Diplomatiques. 10/23 Juillet-24 Juillet/6 Août. Le Livre Orange Russe, III, Correspondance du Gouvernement Russe,* Paris-Nancy, Librarie Militaire Berger-Levrault, 1914.

13. *Les Pourparlers Diplomatiques. 23 Juillet-4 Août. Le Livre Bleu Anglais, I Correspondance du Gouvernement britannique,* Paris-Nancy, Librarie Militaire Berger-Levrault, 1914.

14. *Peace Proposals and the Attitude of the Allies. Speech by the Prime Minister, The Right Hon. D. Lloyd George, On December 19th, 1916,* London, Hayman, Christy & Lily, Ltd, 1916.

15. *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368-1900),* ed. Ion Ionaşcu ş.a., Bucureşti, Ed. Politică, 1971.

16. *Text of Rumania's Declaration of War,* în „Current History" (New York), 5:1 (1916:Oct.), pp. 67-68.

17. *The Treaty under which Rumania entered the war,* în „Current History" (New York), 10:1:2 (1919:May) pp. 346-348.

18. *War Speeches by British Ministers, 1914-1916,* London, T. Fisher Unwin, Ltd., 1917.

19. *1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Documente externe (1879-1916),* vol.I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.

III. MEMORIALISTICĂ

1. Arthur, Sir George, *Life of Lord Kitchener,* vol. III, London, Macmillan and Co., Limited, 1920.

2. Brătianu, Gheorghe I., *File rupte din cartea războiului,* Bucureşti, Editura Scripta, 2006.

3. Buchanan, Sir George, *My mission to Russia and Other Diplomatic Memories,* vol. I, London, New York, Toronto and Melbourne, Cassel and Company, Limited, 1923.

4. Danilov, Youri, *La Russie dans la guerre mondiale (1914-1917),* Paris, Payot, 1927.

5. Duca, I. G., *Memorii. Neutralitatea,* vol.II, Partea a II-a (1915-1916), Timişoara, Editura Helicon, 1993.

6. Idem, *Memorii. Războiul. Partea a II-a: 1917-1919,* vol. IV, Bucuresti, Editura Machiavelli, 1994.

7. George, Lloyd, *Mémoires de Guerre,* vol. I, Paris, A. Fayard & Cie, Editeurs, 1934.

8. Grey, Edward, Vicomte de Fallodon, *Mémoires,* Paris, Payot, 1927.

9. Maria, Regina României, *Povestea vieţii mele,* ed. I-a, [Bucureşti], Editura „Adeverul" S.A., f.a.

10. Moroianu, Georges, *Les luttes des Roumains Transylvains pour la liberté et l'opinion européenne. Épisodes et souvenirs,* Paris; Librairie Universitaire J. Gamber, 1933.

11. Lord Hardinge of Penshurst, *The Reminiscences of...,* London, Butler & Taner Ltd., 1947.

12. Petin, Général, *Le drame roumain 1916-1918,* Paris, Payot, 1932.

13. Rudeanu, Vasile, General, *Memorii din timpuri de pace şi de război 1884-*1929, Editura Cavallioti, Bucureşti 2004.

14. Schelking, Eugene, de, *Recollections of a Russian Diplomat. The suicide of monarchies (William II and Nicholas II)*, New York, The Macmillan Company, 1918.

15. Sarrail, Général, *Mon commandament en Orient (1916-1918)*, Paris, Ernest Flammarion, Éditeur, 1920.

16. Saint-Aulaire, Contele de, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2003.

17. Iorga, Nicolae *Memorii*, vol. I, Bucureşti, Editura „Naţională", S. Ciornei, f.a.

18. Idem, *România contemporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral şi naţional*, Bucureşti, Editura Pro, 1999.

19. Vopicka, Charles J., *Secrets of the Balkans. Seven Years of Diplomatist's Life in the Storm Centre of Europe*, Chicago, Rand Mc Nally & Company, 1921.

IV. DICŢIONARE ŞI ENCICLOPEDII

1. Hogg, Ian V., *Dicţionarul Primului Război Mondial*, Bucureşti, Editura Niculescu, 2007.

2. Kinder, Hermann, Hilgemann, Werner, *The Penguin Atlas of World History, Volume II: From the French Revoltuion to the Present*, London, Penguins Books Ltd., 1978.

3. Kohn, George Childs, *Dictionary of Wars*, New York, Facts on File, Inc., 2007.

4. Predescu, Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni şi înfăptuiri*, Bucureşti, Editura Cugetarea – Georgescu Delafras, 1940.

V. PRESĂ

1. "*L'Éclair des Balkans*" (1914-1916).

2. *Le Journal des Balkans, Organe des Intérêts Balkaniques* (1914-1916).

3. "*Evening Post*" (1915).

4." *The Daily Chronicle*" (1915).

VI. LUCRĂRI GENERALE

1. Campus, Eliza, *Din politica externă a României. 1913-1947*, Bucureşti, Editura Politică, 1980.

2. Ciachir, Nicolae, Bercan, Gheorghe, *Diplomaţia europeană în epoca modernă*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

3. Dauzet, Pierre, *Gloria. Histoire Illustré de la Guerre. 1914-1918*, Paris, Librarie Hachette, f.a.

4. Dobrinescu, Valeriu Florin, *Relaţii româno-engleze (1914-1933)*, Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi, 1986.

5. Dobrinescu, V. Fl., Pătroiu, Ion, Nicolescu, Gheorghe, *Relaţii politico-diplomatice şi militare româno-italiene (1914-1947)*, Craiova, Editura Intact, 1999.

6. Duroselle, J. B., *L'Europe de 1815 à nos jours*, Paris, Presses Universitaire de France, 1967.

7. Iordache, Anastasie, *Reorientarea politică a României şi neutralitatea armată. 1914-1916*, Bucureşti, Ed. Paideia, 1998.

8. Iorga, Nicolae, *Istoria Românilor*, vol. X, Bucureşti, f.e., 1939.

9. Idem, *Politica externă a Regelui Carol I*, ed. a II-a, Bucureşti, Tip. „Luceafărul", 1923.

10. Idem, *Războiul pentru independenţa României. Acţiuni diplomatice şi stări de spirit*, Bucureşti, 1927.

11. Goemans, H.E., *War and Punishment: The Causes of War Termination and the First World War*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 2000.

12. Kiriţescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, vol. III, Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, f.a.

13. Larcher, M., *La Grande Guerre dans les Balkans. Direction de la Guerre*, Paris, Payot, 1929.

14. Preda, Dumitru, *România şi Antanta. Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliţie. 1916-1917*, Iaşi, Institutul European, 1998.

15. Liddell Hart, B.H., *History of the First World War*, London, Pan Books Ltd., 1973.

16. Renouvin, Pierre, *Les crises du XXe siècle. De 1914 à 1928*, Histoire des relations internationales, vol. XI, Paris, Hachette, 1958.

17. Robbins, Keith, *The First World War*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2002.

18. Stan, Constantin I., *Aliaţi şi adversari. Relaţiile româno-ruse. 1916-1920*, Bucureşti, Editura Paideia, 2006.

19. Taylor, A.J.P., *The Struggle for Mastery in Europe. 1848-1918*, Oxford, At the Clarendon Press, 1954.

20. Velter, Tiberiu, *Relaţiile româno-britanice între anii 1914-1924*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.

21. Idem, *Albionul la Porţile Orientului. Repere diplomatice româno-britanice. 1914-1918*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004.

VII. LUCRĂRI SPECIALE

1. Baxton, Noel, Baxton, Charles Roden, *The War and the Balkans*, London, George Allen & Unwin Ltd. Ruskin House, 1915.

2. Botoran, C., I. Calafeteanu Campus, E., Moisuc, V., *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naţionalităţilor*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983.

3. Calder, Kenneth J., *Britain and the Origins of the New Europe, 1914-1918*, London, New York, Melbourne, Cambridge University Press, 1976.

4. Curtright, Lynn H., *Muddle, indecision and setback. British Policy and the Balkan States, August 1914 to the Inception of the Dardanelles Campaign*, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, 1986.

5. Cipăianu, George, *La răscruce (Toamna anului 1917 – Primăvara lui 1918). Marea Britanie şi încheierea de către România a unei păci separate*, Oradea, Editura Cogito, 1993.

6. Cosmin, S.P., *Dossiers secrets de la Triple Entente. Grèce 1914-1922*, Paris, Nouvelles Éditions Latines, 1969.

7. Dutton, David, *The Politics of Diplomacy. Britain and France in the Balkans in the First World War*, London, New York, I.B. Tauris&Co Ltd, 1998.

8. Gane, C., *P.P. Carp şi locul său în istoria politică a ţării*, vol. II, Bucureşti, Ed. „Universul", 1936.

9. Guinn, Paul, *British Strategy and Politics, 1914 to 1918*, Oxford, At Clarendon Press, 1965.

10. Iancovici, D., *La paix de Bucarest (7 mai 1918)*, Paris, Payot&Cie, 1918.

11. Iordan, Constantin, *Venizelos şi Românii*, Bucureşti, Editura Omonia, 2004.

12. Haythornthwaite, Philip J., *Gallipoli 1915. Frontal Assault on Turkey*, London, Osprey Publishing Ltd., 1991.

13. Preda, Dumitru, Alexandrescu, Vasile, Prodan, Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994.

14. Price, Crawfurd, *Venizelos and the War. A Sketch of Personalities and Politics*, London, Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. Ltd, 1917.

15. Rothwell, V. H., *British War Aims and Peace Diplomacy 1914-1918*, Oxford, Clarendon Press, 1971.

16. Suttie, Andrew, *Rewriting the First World War, Lloyd George, Politics and Strategy. 1914-1918*, Hampshire, New York, 2005.

17. Torrey, Glenn, *Henri Mathias Berthelot. Soldier of France. Defender of Romania*, Iaşi, Oxford Portland, The Center for Romanian Studies, 2001.

18. Seişanu, Romulus, *Principiul naţionalităţilor. Originile, evoluţia şi elementele constitutive ale naţionalităţii. Tratatele de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sèvres, Lausanne*, [1935], Bucureşti, Editura Albatros, 1996.

19. Seligman, Vincent J., *The victory of Venizelos. A study of Greek Politics, 1910-1918*, London, George Allen & Unwin Ltd., 1920.

20. Smith, Llewellyn, *Venizelos' Diplomacy, 1910-23: From Balkan Alliance to Greek-Turkish Settlement*, în *Eleftherios Venizelos. The Trials of Statesmanship* (edited by Paschalis M. Kitromilides), Edinburgh, Edinburgh University Press Ltd, 2006.

21. Stan, Constantin I., *Henri M. Berthelot şi românii*, Bucureşti, Editura Paideia, 2008.

22. Xeni, C., *Take Ionescu*, Bucureşti, Editura Tritonic, 2002.

23. Woodward, David R., *Lloyd George and the Generals*, London and New York, Taylor & Francis e-Library, 2005.

V. STUDII ŞI ARTICOLE

1. *Balkan Neutrality – As Seen by the Balkans: Inspired Press Opinions from the Capitals of Greece, Bulgaria, and Rumania (With Map)*, în „New York Times Current History", 2:4, (1915:July), pp. 754-757.

2. Barton, L. James, *The Ottoman Empire and the War*, în „Journal of Race Development", 9:1, (1918:July), pp. 1-15.

3. Burgwyn, H. James, *A Diplomacy Aborted: Italy and Romania Go Their Separate Ways in May 1915: A Reassessment*, în „East European Quarterly", 21:3, (1987:Fall), pp. 307;

4. Bridge, F.R., *The British Declaration of War on Austria-Hungary in 1914*, în „Slavonic and East European Review", 47:109, (1969:July), pp. 401-422.

5. Cazan, Gheorghe N., Rădulescu-Zoner, Şerban, *Tratatul secret de alianţă între România şi Austro-Ungaria din anul 1883*, „ Revista Română de Studii Internaţionale", 1973, nr. 1, pp. 175-194.

6. Duggan, Stephen P., *Balkan Diplomacy. I*, în „Political Science Quarterly", vol. 32, no. 1 (Mar., 1917), pp. 36-59.

7. Idem, *Balkan Diplomacy II*, în „Political Science Quarterly", vol. 32, no. 2 (Jun., 1917), pp. 233-246.

8. Dutton, David, *The Balkan Campaign and French War Aims in the Great War*, în „The English Historical Review", Vol. 94, No. 370 (Jan., 1979), pp. 97-113.

9. Idem, *France and the Commercial Exploitation of Greece during the Great War*, în „Canadian Journal of History"/"Annales canadiennes d'histoire", 14:1, 1979, Apr., pp. 65-83.

10. Idem, *The Deposition of King Constantine of Greece, June 1917: An Episode in Anglo-French Diplomacy*, în „Canadian Journal of History"/"Annales canadiennes d'histoire", 12:3, (1978:Feb), pp. 65-83.

11. Filitti, I. C., *Rusia, Austro-Ungaria şi Germania faţă de România, până la 1916*, în *Ioan C. Filitti, Omul prin operă* (ediţie Georgeta Filitti), Bucureşti, Editura Pegasus Press, 2004, pp. 31-78.

12. *Germany's Control of the Danube*, în „Current History" (New York), 8:2:2, (1918:Aug.), pp. 324-325.

13. Harry Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary, 1914-1918*, în „Slavonic and East European Review", 47:108 (1969:Jan), pp. 161-197.

14. Harvey, A. D., *Britain's War Aims in the First World War*, în „Contemporary Review", 255:1483, (1989:Aug), pp. 92-100.

15. Iorio, Anthony, di, *Italy and Rumania in 1914: The Italian Assessment of the Rumanian Situation, 1907 to 1914*, în „Rumanian Studies. An International Annual of the Humanities and Social Sciences", volume IV, 1976-1979, Leiden, E. J. Brill, 1979, pp. 127-173.

16. Kiriţescu, Constantin, *Pagini din istoria politică a războiului de întregire. Preludiile diplomatice ale războiului. II. Tratativele cu Puterile Centrale*, în „Viaţa Românească", Anul XXXII, nr. 6, iunie, 1940.

17. Idem, *Preludiile diplomatice ale războiului de întregire. Tratativele cu Antanta*, „Viața Românească", Anul XXXII, nr. 4, aprilie 1940.

18. Kirke, W. M., *An Outline of the Rumanian Campaign, 1916-1918*, în „The Journal of the Royal United Service Institution", vol. 69, No. 476, Feb./Nov. 1924, pp. 617-646.

19. Idem, *An Outline of the Rumanian Campaign, 1916-1918. Part II*, în „The Journal of the Royal United Service Institution", vol. 70, No. 476, Feb./Nov. 1925, pp. 8-30.

20. Lacovei, Sorina, *The Implications of Brest-Litovsk Peace over Romania* în *La Romanie dans la Grande Guerre*, ouvrage edité par Dumitru Ivănescu et Sorin D. Ivănescu, Iași, Editura Junimea, 2005.

21. Lowe, C.J., *The failure of British Diplomacy in the Balkans, 1914-1916*, în „Canadian Journal of History / Annales canadiennes d'histoire", 4:1, March, 1969, pp. 73-100.

22. MacFie, A.L., *„The Straits Question in the First World War, 1914-18"*, în „Middle Eastern Studies", vol. 19, No. 1, Jan., 1983, pp. 43-74.

23. Millman, Brock, *A Counsel of Dispair: British War Strategy and War Aims, 1917-18*, în „Journal of Contemporary History", London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, Vol. 36 (2), pp. 241-270.

24. Morris, L.P., *The Russians, the Allies and the War, February-July 1917*, în „Slavonic and East European Review", 50:118 (1972:Jan), pp. 29-48.

25. Mourelos, Yannis G., *British Policy towards King Constantine's Dethronement and Greece's Entry into the War*, în *Greece and Great Britain during World War I*, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, 1985, pp. 131-138.

26. Northedge, F.S., *1917-1919: The Implications for Britain*, în „Journal of Contemporary History", 3:4 (1968:Oct), pp. 191-209.

27. Politicus, *Will Rumania's Downfall Prolong the War Indefinitely?*, în „Current History" (New York), 5:4 (1917:Jan.), pp. 645-647.

28. Polyzoides, Adamantios Th., *„The War in the Balkans. General Aspect of the Near East on Aug. 1, 1914"*, în „New York Times Current History of the European War", 1:6, 1915, March, pp. 1068-1072.

29. Renzi, William A., *Great Britain, Russia, and the Straits, 1914-1915*, în „The Journal of Modern History", Vol. 42, No. 1, (Mar., 1970), pp. 1-20.

30. Robbins, Keith, *British Diplomacy in Bulgaria 1914-1915*, în „Slavonic and East European Review", 49:117 (1971:Oct), pp. 560-585.

31. Seton-Watson, H., *British Policy towards the South-East European States 1914-1916*, în *Greece and Great Britain during World War I*, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, 1985, pp. 65-76.

32. Idem, *Italy's Balkan Policy in 1914*, în „Slavonic Review", 5 (1926/1927), pp. 48-65.

33. Smith, C. Jay, Jr., *Great Britain and the 1914-1915 Straits Agreement with Russia: The British Promise of November 1914*, în „The American Historical Review", vol. 70, No. 4 (Jul., 1965), pp. 1015-1034.

34. Sfika-Theodosiu, Angeliki, *The Italian Presence on the Balkan Front (1915-1918)*, în „Balkan Studies", 36:1, 1995, pp. 69-82.

35. Torrey, Glenn, *The Redemption of an Army: The Roumanian Campaign of 1917* în *Romania and World War I. A Collection of Studies*, Iași, Oxford, Portland, The Center for Roumanian Studies, 1998, pp. 269-290.

36. Idem, *Romania Leaves the War: the Decision to Sign an Armistice, December 1917*, în *Romania and World I.*, pp. 291-300.

37. Idem, *The Roumanian-Italian Agreement of 23 September 1914*, în *Romania and World War I*, pp. 75-94.

38. Tounda-Fergadi, Areti, *Violations de la neutralité greque par les Puissances de l'Entente durant la première guerre mondiale*, în „Balkan Studies", 26:1, 1985, pp. 113-129.

39. Woodhouse, C.M., The Offer of Cyprus: October 1915, în *Greece and Great Britain during World War I*, pp. 77-97.

INDICE

INDICE ONOMASTIC

INDICE TOPONIMIC

VALENTIN-IOAN FUŞCAN (n. 1978) este originar din Făgăraş, judeţul Braşov. Studii de istorie la Universitatea „Ovidius" din Constanţa (1997-2001), urmate de un masterat în specializarea „Dunărea–Marea Neagră – axă a istoriei şi civilizaţiei europene în perioadele modernă şi contemporană". Absolvent al *École Doctorale Francophone en Sciences Sociales. Europe Centrale et Orientale – Bucarest* (2005). Arhivist în cadrul Arhivelor Naţionale – Serviciul Municipiului Bucureşti (din 2003). Autor al unor articole şi studii publicate în reviste de specialitate şi în volume colective.

Valentin Fuşcan realizează o excelentă analiză privind politica Marii Britanii faţă de spaţiul central şi sud-est european în anii Primului Război Mondial. [...] Autorul a realizat o analiză a întregului complex de factori care au influenţat politica Marii Britanii în regiune: contradicţiile dintre ţările din zonă, interesele naţionale ale fiecăruia dintre statele din Balcani, mersul operaţiunilor militare, politica Puterilor Centrale în zonă, interesele marilor puteri ale Antantei în regiune etc. şi, desigur, ceea ce a determinat în mod fundamental atitudinea Albionului în Balcani – propriile interese.

Prof. univ. dr. ION CALAFETEANU

Avem de-a face cu o contribuţie majoră la cunoaşterea acestui ansamblu de probleme de natură politică, diplomatică, economică, cu nenumărate ramificaţii în politica şi strategia marilor puteri într-o zonă de interes strategic de prim-plan; tema aceasta, ca atare, nu a fost abordată nici în istoriografia română, nici în cea britanică sau universală.

Prof. univ. dr. VIORICA MOISUC

ISBN 978-973-32-0961-4

www.edituramilitara.ro